

Oktobar
2020.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za
period 2021. – 2027. godina

NACRT STRATEŠKE PLATFORME

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Tuzlanski kanton

Sadržaj

1	Uvod.....	6
1.1	Svrha i značaj strateškog dokumenta.....	6
1.2	Regulatorni okvir	6
1.3	Proces izrade i konsultacija	7
1.4	Usklađenost sa ostalim strateškim dokumentima	8
1.4.1	Usklađenost sa strateškim dokumentima ostalih nivoa vlasti	8
1.4.2	Usklađenost sa strateškim dokumentima proizašlim iz procesa evropskih integracija	9
1.4.3	Usklađenost sa globalnim ciljevima održivog razvoja	9
1.4.4	Osvrt na izvještaj o evaluaciji Integrirane strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2016.- 2020. godina	10
2	Strateška platforma	11
2.1	Globalni kontekst	11
2.2	Geografske, prirodne i kulturno-historijske karakteristike	12
2.3	Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspore.....	14
2.4	Pregled stanja i kretanja u ekonomiji uključujući i potencijale i sudjelovanje dijaspore	15
2.4.1	Indeks razvijenosti, porezni prihodi i odabrani indikatori razvoja.....	15
2.4.2	Vanjsko-trgovinska razmjena	17
2.4.3	Industrijska proizvodnja	18
2.4.4	Investicije i direktna strana ulaganja	19
2.4.5	Poslovni subjekti Tuzlanskog kantona	19
2.4.6	Stanje poduzetničke infrastrukture na području Tuzlanskog kantona	28
2.5	Poljoprivreda	29
2.6	Šumarstvo	31
2.7	Rudarstvo	32
2.8	Turizam i ugostiteljstvo	32
2.8.1	Potencijali za razvoj turizma Tuzlanskog kantona	34
2.8.2	Razvojni problemi turizma u Tuzlanskom kantonu	36
2.9	Pregled stanja i kretanja na tržištu rada	36
2.10	Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja	39
2.10.1	Obrazovanje	39
2.10.2	Kultura, sport i slobodno vrijeme	48
2.10.3	Sport	49
2.10.4	Zdravstvena i socijalna zaštita;	51
2.10.5	Civilna zaštita.....	58
2.10.6	Zaštita od požara	59
2.10.7	Socijalna, imovinska i lična sigurnost građana;	61
2.10.8	Osjetljive/ranjive grupe	66
2.10.9	Civilno društvo (nevladine organizacije).....	69
2.11	Stanje javne infrastrukture i zaštite okoliša	70

2.12	Stanje saobraćajne infrastrukture.....	70
2.12.1	Željeznički saobraćaj.....	70
2.12.2	Zračni saobraćaj.....	71
2.12.3	Povezanost Tuzlanskog kantona sa lukom Brčko	73
2.12.4	Cestovna mreža	73
2.12.5	Cestovna mreža-finansijska ulaganja i povezanost	76
2.12.6	Prijevoz putnika i robe.....	77
2.12.7	Taksi prijevoz	77
2.13	Stanje tehničke infrastrukture	78
2.13.1	Elektrodistributivna mreža i proizvodnja električne energije	78
2.13.2	Telekomunikacije.....	80
2.13.3	RTV i radijski emiteri na području Tuzlanskog kantona.....	81
2.14	Komunalna infrastruktura	81
2.14.1	Vodosnabdijevanje, upravljanje otpadnim vodama i grijanje	82
2.14.2	Odvoz smeća i otpada	84
2.14.3	Javna rasvjeta	84
2.15	Stanje okoliša	84
2.15.1	Zrak.....	85
2.15.2	Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima.....	88
2.15.3	Ekosistemi / Biodiverzitet / Hidromorfologija	94
2.15.4	Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem	95
2.15.5	Zelene površine	98
2.15.6	Eko-sistemi i biodiverzitet	100
2.16	Energetska efikasnost	101
2.16.1	Obnovljivi izvori energije	103
2.17	Rezime stanja po sektorima	103
2.18	Stanje prostorno planske dokumentacije	111
2.19	Javna uprava Tuzlanskog kantona.....	113
2.19.1	Organizaciona struktura kantonalne uprave	113
2.19.2	Imovina u vlasništvu Tuzlanskog kantona	113
2.19.3	Stanje administrativnih usluga i ljudskih resursa kantonalne uprave	114
2.20	Analiza budžeta i projekcije finansiranja realizacije strategije razvoja	116
2.21	SWOT analiza i strateško fokusiranje	117
2.21.1	Strateško fokusiranje.....	120
2.22	Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima	124
2.22.1	Vizija razvoja.....	124
2.22.2	Strateški ciljevi, sa indikatorima	124

Lista tabela

Tabela 1. Gustina naseljenosti po općinama u Tuzlanskom kantonu, 2019. godina	13
Tabela 2. Pregled broja stanovnika po općinama Tuzlanskog kantona, prema popisu stanovništva iz 2013. godine i procjeni broja stanovnika za period 2015.-2019. godina.....	14
Tabela 3. Starosna struktura stanovništva u Tuzlanskom kantonu i Federaciji BiH u 2016. i 2019. godini	15
Tabela 4. Indeks razvijenosti Tuzlanskog kantona u 2019. godini	16
Tabela 5. Poreski prihodi Tuzlanskog kantona i Federacije BiH za 2019. godinu	16
Tabela 6. Osnovni indikatori razvoja Tuzlanskog kantona i Federacije BiH, u periodu 2016.-2019. godina	17
Tabela 7. Izvoz na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina	17
Tabela 8. Uvoz na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina	18
Tabela 9. Trgovinski bilans Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina, u mil. KM	18
Tabela 10. Pokrivenost uvoza izvozom Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina	18
Tabela 11. Indeksi industrijske proizvodnje za Tuzlanski kanton i Federaciju BiH u periodu 2015.-2019.....	19
Tabela 12. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u mil. KM – princip čiste djelatnosti na području TK i FBiH u periodu 2015.-2018. godina	19
Tabela 13. Kretanje broja poslovnih subjekata, pravnih lica i obrta na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2016.-2019. godina	20
Tabela 14. Sektorska struktura obrta na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina.....	20
Tabela 15. Pregled broja obrta prema lokalnim zajednicama Tuzlanskog kantona u periodu 2016.-2019.....	21
Tabela 16. Broj preduzeća prema veličini u Tuzlanskom kantonu u periodu 2016.-2019. godina	22
Tabela 17. Broj preduzeća na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2017.-2019. godina	22
Tabela 18. Kretanje ukupnih prihoda od prodaje, prihoda od izvoza i ukupne dobiti preduzeća u Tuzlanskom kantonu i FBiH u periodu 2017.-2019. godina	23
Tabela 19. Pregled pokazatelja uspješnosti preduzeća na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini	23
Tabela 20. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Trgovine Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019... ..	24
Tabela 21. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019. godina	24
Tabela 22. Osnovni pokazatelji po oblastima Prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona u 2019. godini.....	24
Tabela 23. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz hemijske industrije Tuzlanskog kantona u 2019.....	25
Tabela 24. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz djelatnosti Proizvodnje gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme Tuzlanskog kantona u periodu 2017. - 2019. godina	26
Tabela 25. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz djelatnosti Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme Tuzlanskog kantona u 2019. godini	26
Tabela 26. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Prijevoza i skladištenja Tuzlanskog kantona	27
Tabela 27. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Građevinarstva Tuzlanskog kantona.....	27
Tabela 28. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Vađenje ruda i kamena Tuzlanskog kantona	28
Tabela 29. Subjekti poduzetničke infrastrukture Tuzlanskog kantona	28
Tabela 30. Količine uzgoja žitarica na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina	29
Tabela 31. Količine uzgoja povrća na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina	30
Tabela 32. Količine uzgoja voća na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina	30
Tabela 33. Pokazatelji stočarstva i peradarstva na području TK u periodu 2015.-2019. godina	31
Tabela 34. Proizvodnja i prodaja šumskih sortimenata na području TK u periodu 2015.-2019.	31
Tabela 35. Pregled ostvarenog broja noćenja na Tuzlanskom kantonu i u FBiH u periodu 2015-2019 godina ...	33
Tabela 36. Turistički smještajni kapaciteti na području Tuzlanskog kantona u periodu 2016.-2019. godina	33

Tabela 37. Noćenja i dolasci u Tuzlanskom kantonu u 2019. prema općinama	33
Tabela 38. Pregled broja penzionera i visine penzija po strukturi za TK i FBiH za 2015. i 2019. godinu	38
Tabela 39. Uporedni pokazatelji stanja u osnovnom obrazovanju u TK i Federaciji BiH, period školska 2014/2015 godina i školska 2018/2019 godina.....	41
Tabela 40. Osnovni pokazatelji zdravstvene zaštite u Tuzlanskom kantonu u poređenju sa FBiH.....	52
Tabela 41. Broj ustanova primarne zdravstvene zaštite na području Kantona	52
Tabela 42. Trend povećanja zdravstvenih radnika u TK za period 2014-2019	52
Tabela 43. Najopasnije bolesti na području Tuzlanskog kantona: broj umrlih	53
Tabela 44. Broj korisnika raznih vidova pomoći pruženih od strane Centara za socijalni rad na području TK u periodu 2014-2019.	56
Tabela 45. Maloljetni korisnici socijalne zaštite u TK za period 2014-2018	57
Tabela 46. Iznosi isplaćenih pomoći putem Centara za socijalni rad na području TK u periodu 2014-2019.g...57	57
Tabela 47 Pregled formiranih štabova CZ u općinama TK, 2020	58
Tabela 48. Pregled formiranih službi zaštite i spašavanja u općinama TK.....	58
Tabela 49. Pregled snaga zaštite i spašavanja u pravnim licima na području TK, 2020.....	59
Tabela 50. Potreban broj vatrogasaca u općinama TK	60
Tabela 51. Broj prijavljenih krivičnih djela na području TK za period 2014-2019.....	61
Tabela 52. Struktura kriminaliteta na području TK za period 2014-2019.....	62
Tabela 53. Saobraćajne nezgode na području Tuzlanskog kantona u periodu 2014-2019	62
Tabela 54. Broj i površina klizišta po općinama TK, 2019. godina	63
Tabela 55. Zemljište kontaminirano minama na području TK u 2018.	64
Tabela 56. Minski sumnjive površine na područjima općina i gradova Tuzlanskog kantona, 2017	65
Tabela 57. Broj ranjive djece na području TK u period 2014-2019.....	66
Tabela 58. Broj odraslih koji pripadaju ranjivim kategorijama na području TK u periodu 2014-2019	66
Tabela 59. Broj putnika na međunarodnom aerodromu Tuzla u periodu 2014-2019.....	71
Tabela 60. Uticaj COVID 19 na broj prevezenih putnika prema kvartalima u 2019. i 2020.g.	72
Tabela 61. Količina prevezene robe kargo letovima sa MAT u periodu 2014.-2019.	72
Tabela 62. Cestovna mreža na području Tuzlanskog kantona, 2020 godina	73
Tabela 63. Magistralne ceste prvog reda na području TK, 2020 godina.....	74
Tabela 64. Magistralne ceste drugog reda na području TK, 2020 godina	74
Tabela 65. Povezanost Tuzlanskog kantona i aerodroma sa graničnim prijelazima i evropskim koridorima.....	74
Tabela 66. Regionalna cestovna mreža na području TK	75
Tabela 67. Cestovna mreža-finansijska ulaganja i povezanost	76
Tabela 68. Pregled broja prevezenih putnika i robe u periodu 2013-2019. godine	77
Tabela 69. Ukupan broj taksi vozila u Tuzlanskom kantonu.....	78
Tabela 70. Stanje elektrodistributivne mreže na području Tuzlanskog kantona.....	78
Tabela 71. Broj kupaca / potrošača električne energije	79
Tabela 72. Proizvodna postrojenja - hidroelektrane	80
Tabela 73. Broj korisnika fiksnih priključaka, mobilne mreže i internet (potreban podataka od Telekoma)	81
Tabela 74 Pokrivenost stanovništva vodosnabdjevanjem i dovodnjom otpandih voda	83
Tabela 75. Površina prostora grijanih putem sistema centralnog grijanja	84
Tabela 76. Registrirana cestovna motorna i priključna vozila prema godinama starosti vozila i prvoj registraciji u TK za period 2014-2019	86
Tabela 77 Pregled površina građevinskog zemljišta unutar urbanih područja po općinama i gradovima TK	95

Tabela 78. Pregled površina građevinskog zemljišta van urbanih područja po općinama i gradovima TK	96
Tabela 79. Stepen trošenja zemljišta	97
Tabela 80. Klizišta i odroni u Tuzlanskom kantonu, 2018.	98
Tabela 81. Imovina u vlasništvu Tuzlanskog kantona	114
Tabela 82. Pregled kadrovske strukture kantonalnih organa uprave	115
Tabela 83. Broj administrativno-upravnih i drugih postupaka	115
Tabela 84. Strateški fokusi	120
Tabela 85. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 1.	126
Tabela 86. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 2.	127
Tabela 87. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 3.	128

Lista slika

Slika 1. Geografski položaj Tuzlanskog kantona u FBiH i BiH (slika lijevo), Karta kantona (slika desno)	12
Slika 2. Pregled prirodnog priraštaja stanovništva u Tuzlanskom kantonu za period 2014.-2019. godina	15
Slika 3. Broj zaposlenih na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina	36
Slika 4. Broj nezaposlenih na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina	37
Slika 5. Kretanje prosječne mjesečne neto plate u Tuzlanskom kantonu i Federaciji BiH u periodu 2015-2019	38
Slika 6. Trend povećanja broja djece u predškolskim ustanovama na TK za period 2014-2019	39
Slika 7. Trend smanjenja broja učenika u osnovnim školama na Tuzlanskom kantonu period 2015-2019	40
Slika 8. Zaposlenici u osnovnom obrazovanju na Tuzlanskom kantonu period 2015-2019 godina	41
Slika 9. Broj učenika koji su napustili osnovno obrazovanje u TK u period 2015-2019	42
Slika 10. Broj učenika u srednjim školama na području TK za period 2015-2019	43
Slika 11. Broj učenika koji su napustili srednje obrazovanje u TK za period 2007-2019	44
Slika 12. Broj studenata po akademskim godinama koji pohađaju visoko obrazovanje na Univerzitetima u TK u periodu 2015-2019	45
Slika 13. Komparativna analiza broja studenata na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama na Tuzlanskom kantonu za period 2009/10 – 2018/19 akademske godine	45
Slika 14. Broj zaposlenih na Univerzitetima u TK u periodu 2015-2019	46
Slika 15. Broj studenata na jednog nastavnika/saradnika u nastavi na Univerzitetima u period 2015-2019	46
Slika 16. Obrađeni slučajevi u centrima za socijalni rad TK u periodu 2014-2018	55
Slika 17. Intervencije u centrima za socijalni rad TK u periodu 2014-2019	55
Slika 18. Statistički pregled zaposlenih u centrima za socijalni rad u TK za period 2014-2018	56
Slika 19. Kategorija civilnih žrtava rata: Broj civilnih žrtava rata na području TK u periodu 2014-2019.	67
Slika 20. Kategorija civilnih žrtava rata: Prosječna lična invalidnina na području TK u periodu 2014-2019	67
Slika 21. Izdvajanje iz budžeta kantona za rješavanje pitanja povratnika I raseljenih lica na području TK u period 2014-2019 (u KM)	68
Slika 22. Izdvajanje iz Budžeta za rad kolektivnih centara na području TK u period 2016-2019.g.	68
Slika 23. Željeznička infrastruktura Tuzlanskog kantona	71
Slika 24. Zagađenost zraka u Tuzli, Lukavcu i Živinicama, period 2014-2019	88

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina pripremljena je od strane Vlade Tuzlanskog kantona, uz koordinaciju Odjeljenja za razvoj Ministarstva privrede Tuzlanskog kantona i uz podršku Kantonalnog odbora za razvoj Tuzlanskog kantona, u potpunosti se oslanjajući na propise i odredbe regulatornog okvira za planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji BiH.

1 Uvod

1.1 Svrha i značaj strateškog dokumenta

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina (u daljem tekstu: Strategija razvoja) predstavlja integrisani multisektorski strateški dokument kojim se definišu javne politike i integralno usmjerava razvoj kantona i jedinica lokalne samouprave unutar Kantona. Strategija razvoja Tuzlanskog kantona sadrži prioritete prostornog razvoja kantona i razvojne pravce definirane u strateškim dokumentima Federacije i dokumentima relevantnim za proces integracije Bosne i Hercegovine u Europsku uniju. Strategija razvoja kantona predstavlja podlogu za usklađivanje i izradu strategija razvoja jedinica lokalne samouprave.

Proces izrade Strategije razvoja Kantona koordinira Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona – Odjeljenje za razvoj, dok se kroz radna tijela i druge koordinacije i participatorne mehanizme osigurava učešće institucija Tuzlanskog kantona, viših nivoa vlasti i jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih socio-ekonomskih aktera i zainteresiranih strana. U ovom procesu važnu ulogu ima Kantonalni odbor za razvoj.

Posebnu savjetodavnu ulogu u procesu izrade Strategije razvoja Kantona ima Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem Kantona, koje razmatra i daje preporuke o ključnim razvojnim prioritetima u Kantonu, u strateškoj platformi, kao i o cjelokupnom dokumentu Strategije razvoja Kantona.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina u potpunosti je izrađena u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH broj 32/17) kao i Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH broj 74/19). Prilikom izrade Strategije u obzir su uzete i naučene lekcije iz procesa pripreme i implementacije prethodne integrirane Strategije razvoja Kantona za period 2016.-2020. godina.

Dodatno, Strategija je usklađena sa relevantnim strategijama drugih nivoa vlasti u BiH, obavezama proizašlim iz procesa evropskih integracija, te ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda (SDGs).

Osvrt na viziju TK. Ostvarenje razvojne vizije realizovaće se kroz kroz 3 strateška cilja, razrađena u xx prioriteta i xx mjera. Pripremljen je indikativni budžet za realizaciju Strategije, kao i indikatori za mjerenje stepena njenog ostvarenja.

U sektoru ekonomskog razvoja, okosnicu razvoja predstavlja

U sektoru društvenog razvoja, Strategija se fokusira na društveni razvoj koji nastoji graditi društvo jednakih mogućnosti, jača društvenu koheziju i solidarnost, osigurava bolju socijalnu uključenost, brigu i zaštitu svih stanovnika i potiče rodnu ravnopravnost bez diskriminacije.

U oblasti održivog upravljanja okolišem, prirodnim i infrastrukturnim resursima, Strategija se koncentriše – POTREBNO DOPUNITI

1.2 Regulatorni okvir

Na nivou Federacije BiH, u proteklom periodu su realizirane značajne aktivnosti na uspostavi i razvoju sistema za razvojno planiranje i upravljanje razvojem. Poseban napredak učinjen je kroz izgradnju regulatornog okvira, te je 2017. godine donesen Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH broj 32/17) kao temeljni normativni akt kojim je

definisana svrha sistema kroz „transparentno i usaglašeno razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Federaciji, kantonima i jedinicama lokalne samouprave”, kao i „koordinacija i integracija strateških dokumenata i javnih i drugih finansijskih resursa radi realizacije utvrđenih razvojnih prioriteta”.

Zakonom su, pored ciljeva, utvrđeni i osnovni principi razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, definisane su vrste strateških dokumenata, kao i tijela odgovorna za razvojno planiranje i upravljanje razvojem. Zakonom je utvrđen i proces razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u FBiH, kao i postupci programiranja, monitoringa, evaluacije i izvještavanja o implementaciji strateških dokumenata, te finansiranja njihove implementacije. Zakon propisuje i dokumente koji se donose u postupku implementacije strateških dokumenata.

Godine 2019. donešeni su i podzakonski akti koji pobliže uređuju pitanja izrade i evaluacije strateških dokumenata, te trogodišnjeg i godišnjeg planiranja i to:

- Uredba o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH,
- Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH,
- Uredba o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine.¹

Proces izrade Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina usklađen je sa propisanim odredbama u okviru prezentiranog regulatornog okvira.

1.3 Proces izrade i konsultacija

Proces izrade Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. započeo je u decembru 2019. godine donošenjem Odluke o izradi Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina.² Odlukom je propisano da je nositelj procesa izrade Strategije Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona – Odjeljenje za razvoj, a učesnici u procesu izrade Strategije razvoja Kantona su institucije Kantona, jedinice lokalne samouprave i socio-ekonomski akteri. Horizontalna i vertikalna koordinacija izrade Strategije razvoja Kantona osigurana je kroz Kantonalni odbor za razvoj i Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Tuzlanskom kantonu. Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona, primjenom otvorenog metoda koordinacije i poštujući princip horizontalne i vertikalne koordinacije po potrebi inicira formiranje stručnih radnih tijela, kojim će se osigurati učešće prethodno navedenih aktera, u svim fazama procesa izrade Strategije.

Sam postupak izrade ovog strateškog dokumenta proveden je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenta Federacije Bosne i Hercegovine. Tokom procesa izrade Strategije, formirana su radna i savjetodavna tijela koja su usmjeravala dinamiku i proces izrade Strategije. U procesu rada i konsultacija, pored redovnih sastanaka tima za izradu strategije, održani su i sastanci tematskih radnih grupa: TG 1 – Ekonomski razvoj, TG2 – Društveni razvoj, TG 3 – Zaštita okoliša i TG 4 – Dobra i inkluzivna uprava. U procesu izrade Strategije održana su i xx sastanka Kantonalnog odbora za razvoj i Vijeća za razvojno planiranje i upravljanje razvojem Tuzlanskog kantona. Tokom sastanaka Kantonalnog odbora za razvoj validirana je socio-ekonomska analiza, a potom i strateška platforma TK za period 2021.-2027. godina koja je potom puštena u javnu raspravu odnosno proces javnih konsultacija. xx sastanak KOR-a bio je posvećen razmatranju nacрта Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina.

¹ Sve uredbe objavljene su u Službenim novinama Federacije BiH broj 74/19.

² Odluka Vlade broj: 02/1-05-27706/19 od 30.12.2019.godine

U trenutnoj fazi izrade dokumenta izrađena je strateška platforma koja ulazi u proces javnih konsultacija, koji će uključiti širi krug zainteresovanih aktera, a ista se realizuje tokom mjeseca novembra 2020. godine.

1.4 Usklađenost sa ostalim strateškim dokumentima

1.4.1 Usklađenost sa strateškim dokumentima ostalih nivoa vlasti

Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH definiše vertikalnu koordinaciju i usklađivanje kao koordinaciju odgovornosti i procesa između nadležnih institucija na različitim nivoima vlasti u Federaciji, kao i usklađivanje strateških dokumenata na različitim nivoima vlasti u Federaciji prema zajedničkim razvojnim ciljevima, dok se horizontalna koordinacija i usklađivanje odnosi na koordinaciju odgovornosti i procesa institucija, kao i usklađivanje strateških dokumenata, odnosno usklađivanje strategije razvoja i sektorskih strategija na istom nivou upravljanja u Federaciji, kantonima i jedinicama lokalne samouprave prema zajedničkim razvojnim ciljevima. U skladu sa navedenim, strateški ciljevi i prioriteti Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina usklađeni su sa ključnim strateškim dokumentima u FBiH i BiH, ali i uvažavaju odrednice definisane u sektorskim strategijama Tuzlanskog kantona.

Prilikom pripreme Strategije, vodilo se računa da razvojna opredjeljenja, strateški ciljevi i prioriteti razvoja TK budu na odgovarajući način prilagođeni sljedećim strateško-planskim dokumentima:

- Strategija razvoja FBiH 2021 - 2027 (radna verzija),
- Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u BiH za period 2016. – 2026. godina,
- Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH 2014. – 2020. godina,
- Strategija protivminskog djelovanja BiH 2018. – 2025. godina,
- Strateški plan ruralnog razvoja BiH 2018. – 2021. (okvirni dokument),
- Okvirna strategija prometa BiH 2015.-2030.,
- Okvirna energetska strategija BiH do 2035.,
- Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja BiH za period 2020.-2030. (nacrt),
- Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u BiH za period 2021. – 2027. (radna verzija),
- Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016, - 2021.
- Strategija borbe protiv dijabetesa u FBiH 2014. – 2024.,
- Politika i strategija za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u FBiH 2012. – 2020.,
- Strategija o rijetkim bolestima FBiH 2014. – 2020.,
- Strategija upravljanja vodama FBiH 2010. – 2022.,
- Transportna Strategija Federacije Bosne i Hercegovine 2016. – 2030.,
- Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u FBiH 2012. i 2022.,
- Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u FBiH 2016. – 2021.,
- Federalna Strategija upravljanja otpadom 2008 - 2018.
- Gender Akcioni plan BiH za period 2018. -2022.

Poseban značaj za implementaciju Strategije razvoja Tuzlanskog kantona ima Strategija razvoja FBiH koja obuhvata isti planski period 2021. - 2027.

Detaljna analiza ocjene usklađenosti, predstavljena je u Aneksu 2 dokumenta.

1.4.2 Usklađenost sa strateškim dokumentima proizašlim iz procesa evropskih integracija

Bosna i Hercegovina opredjeljena je ka ispunjenju uslova za postojanje dijelom Europske Unije, te se u skladu sa tim provode neophodne aktivnosti na usklađivanju zakonodavstva i drugih obaveza koje propisuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Europske Unije i Bosne i Hercegovine. Godine 2016. podnešena je aplikacija Bosne i Hercegovine za članstvo u EU na šta je Europska Komisija u maju 2019. godine odgovorila Mišljenjem, a bazirano na informacijama koje su prikupljene nakon ispunjenog Upitnika Europske Komisije.

Prema ocjeni Komisije, stanje u mnogim oblastima nije zadovoljavajuće, kao ni brzina napretka u ispunjavanju potrebnih kriterijuma za članstvo. U navedenom Mišljenju se ističe da Bosna i Hercegovina i dalje ne zadovoljava u dovoljnoj mjeri kriterije koje se odnose na stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina. Između ostalog, zahtjeva se dovođenje institucionalnog okvira BiH u sklad sa okvirom EU, unaprijeđenje izbornog okvira i pravosuđa, sprečavanje i borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, upravljanje granicama, uspostavljanje funkcionalne tržišne ekonomije, unapređenje kvalitete obrazovanja povećanje usmjerenosti na potrebe tržišta rada, ubrzanje procesa usklađivanja s *acquis-em*, zaštita fundamentalnih prava građana i reforma javne uprave. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti područjima slobodnog kretanja roba, pravu poslovnog nastana i slobodi pružanja usluga, informacionom društvu i medijima, poljoprivredi i ruralnom razvoju, ribarstvu, transportnoj politici, energetici, ekonomskoj i monetarnoj politici, statistici, socijalnoj politici i zapošljavanju, poduzetništvu i industrijskoj politici, regionalnoj politici i koordinaciji strukturnih instrumenata, obrazovanju i kulturi, zaštiti potrošača i zdravlja i finansijskoj kontroli.³

U ukupnim reformama čije se provođenje traži, Strategija razvoja Tuzlanskog kantona direktno se doprinosi unapređenju poslovnog okruženja, poljoprivrede i ruralnog razvoja, uspostavljanjem pretpostavki za standardizaciju i sertifikaciju, energetske efikasnošću, socijalnoj politici i zapošljavanju, poduzetništvu i industrijskoj politici, obrazovanjem i kulturom, te zaštitom životne sredine.

Implementacija Strategije razvoja TK, posebno u dijelu osiguranja vanjskih izvora sredstava za finansiranje razvojnih prioriteta TK može da bude podržana kroz aktivnosti EU u BiH u mnogim oblastima, posebno kroz učešće u projektima prekogranične saradnje. Puno iskorištenje mogućnosti koje proizilaze iz EU integracija zavisi prevashodno od brzine pristupa zemlji EU, odnosno ispunjenja zahtjeva, kriterijuma i standarda za članstvo, ali i od lokalnih implementacionih kapaciteta na nivou Kantona i JLS.

Trenutno su TK na raspolaganju sljedeći programi i projekti: translacionalni (Adrijski, Dunavski i Mediteranski), prekogranični - trilateralni (BiH-CG-HR), prekogranični - bilateralni (BiH-HR), prekogranični - bilateralni (BiH-SR), Horizon 2020, COSME, Kreativna Evropa, Erasmus+, Carina 2020, Fiscalis 2020, Evropa za građane, COST i EUREKA.

1.4.3 Usklađenost sa globalnim ciljevima održivog razvoja

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2015. godine usvojila Agendu održivog razvoja do 2030. godine i tom su prilikom sve zemlje članice, uključujući i BiH, preuzele obavezu provođenja dokumenta Agende 2030 i globalnih Ciljeva održivog razvoja (eng. Sustainable Development Goals – SDG). Agenda

³ Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću – Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU, <https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>

2030 se sastoji od 17 globalnih ciljeva i 169 podciljeva održivog razvoja koji predstavljaju transformativni plan za stvaranje bolje i održive budućnosti.

Poštovanje principa vertikalne koordinacije propisane Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, podrazumijeva i usklađenost sa međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja. Navedeno podrazumijeva da svi nivoi vlasti u BiH treba da definišu svoje prioritete, mjere i aktivnosti na način da istovremeno osiguraju doprinos ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, kao i da izvještavaju o ostvarenom napretku.

U BiH utvrđena su tri pravca održivog razvoja (dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, pametan rast i društvo jednakih mogućnosti) i dvije horizontalne teme (ulaganje u ljudski kapital i princip "niko ne smije biti isključen"). Navedeni pravci održivog razvoja, kao i horizontalne teme, na odgovarajući način su reflektovane kroz proces izrade Strategije razvoja TK 2021-2027, kao i u samoj Strategiji.

Strategija razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021. – 2027. doprinosi ostvarenju sva tri odabrana pravca održivog razvoja.

U sektoru ekonomskog razvoja, strategija doprinosi povoljnom okruženju za preduzetništvo i inovacije, povećanju investicija u infrastrukturu, uključivanju u globalne lanace vrijednosti, pametnom upravljanju prirodnim resursima, jačanju infrastrukture i konkurentnosti poljoprivrede, te održivom razvoju ruralnog turizma.

U sektoru društvenog razvoja, Strategija će prije svega uticati na unapređenje obrazovanja i obuke, kvalitet predškolskog obrazovanja, unapređenje politika i jačanje socijalne zaštite, te efikasnost zdravstvene zaštite i unapređenje njene dostupnosti i kvaliteta. U sektoru koji se bavi zaštitom životne sredine, Strategija će se fokusirati na unapređenje upravljanja rizicima od katastrofa, jačanje kontrole i praćenja kvaliteta eko sistema, kao i na deminiranje kontaminiranih područja.

1.4.4 Osvrt na izvještaj o evaluaciji Integrirane strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2016.- 2020. godina

U procesu provedbe Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2016.-2020. godina, 2019. godine sprovedena je srednjoročna evaluacija, odnosno evaluacija za period 2016.-2018. godina. Nalazi izvještaja o sprovedenoj evaluaciji, ukazuju da su prethodnom strategijom uglavnom adekvatno procijenjene potrebe u pojedinim razvojnim sektorima, te da su strateški ciljevi, koji su definisani kao dugoročni pravci razvoja, relevantni kako za trenutnu Strategiju tako i za Strategiju za naredni planski period, što vrijedi i za prioritete i mjere, uz usaglašavanja prioritenih ciljeva i mjera u odnosu na strukturu aktivnosti za novi planski period. Za unapređenje sistema za praćenje naredne Strategije, nalazi evaluacije su ukazali da je potrebna revizija indikatora i definisanje ciljnih vrijednosti za praćenje i ocjenu postignuća. Jedna od preporuka izvještaja odnosila se na osiguranje potpune primjene zakona i podzakonskih akata za razvojno planiranje i upravljanje razvojem, uz primjenu novog pristupa izradi trogodišnjih i godišnjih planova, kao i izvještaja rada ministarstava i planova rada Vlade TK, kao i otklanjanje slabosti sistema za planiranje i upravljanje razvojem, kroz unapređenje horizontalne koordinacije i osnaživanja uloge pojedinačnih ministarstava i drugih kantonalnih tijela u procesu razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, uz usaglašavanje programa rada sa planovima vezanim za provedbu Strategije i preuzimanje aktivne uloge ministarstava i drugih kantonalnih tijela u koordiniranju provedbe i izvještavanja za strateške mjere za koje su nosioci implementacije u okviru dodijeljenih nadležnosti.

Izvještaj, između ostalog, ukazuje na potrebu revidiranja i jačanja sistema za praćenje (prikupljanje, obradu i analizu podataka), uz definisanje ciljnih vrijednosti za indikatore za koje te vrijednosti

nedostaju i definisanje novih indikatora na nivou prioriteta koji će se pratiti za oblast turizma, kao i unapređenje koordinacije sa JLS u razvoju mehanizama za praćenje ili izmjeni indikatora vezanih za javnu infrastrukturu i sektor okoliša za koje nisu do sada uspostavljeni mehanizmi praćenja. Dodatno, ukazano je potrebu usklađivanja akcionog planiranja provedbe Strategije sa budžetskim planiranjem i rokovima iz budžetskog kalendara, te uključivanje nosioca referata za budžetsko planiranje iz Ministarstva finansija TK u proces i kreiranje uslova završetak započetih aktivnosti za uvođenje programskog budžetiranja.

U pogledu sistema za upravljanje razvojem, evaluacije je identifikovala manjak saradnje između svih administrativnih nivoa vlasti i manjak saradnje svih partnera; nedostatak znanja, kompetencija i iskustva razvojnih aktera za razvojno planiranje i upravljanje razvojem; te nedostatak finansijskih sredstava za veći stepen implementacije Strategije. Takođe, ukazano je na nedovoljnu usklađenost programa rada kantonalnih ministarstava i drugih tijela kantonalne uprave sa akcionim planovima Strategije, kao i nedovoljnu prilagođenost njihove unutarnje sistematizacije i odgovornosti za planiranje i provedbu strateških intervencija.

Prilikom izrade Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021. - 2027., u obzir su uzeti nalazi i preporuke evaluacije Strategije razvoja TK za period 2016 – 2020. godina, za period implementacije 2016.-2018. godina kao i mišljenja i stavovi ključnih zainteresovanih strana. Bitno je napomenuti da je, u skladu sa evaluacionim nalazima, prethodni strateški dokument predstavljao dobar osnov za razvoj Kantona u periodu 2016 - 2020. Međutim, uspješna implementacija strategije zahtijeva postojanje kvalitetnog sistema za njeno provođenje, što je potrebno osigurati i u narednom planskom periodu.

2 Strateška platforma

2.1 Globalni kontekst

Na osnovu Člana 5. i 9. Zakona o Vladi Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“ broj: 17/00, 1/05, 11/06, 13/11 i 15/17) a u vezi sa članom 27.stav (2) Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 32/17) i Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 74/19) Vlada Tuzlanskog kantona donijela je Odluku o izradi Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2021.-2027. Strategija razvoja kantona sadrži prioritete prostornog razvoja kantona i razvojne pravce definirane u strateškim dokumentima Federacije i dokumentima relevantnim za proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Strategija razvoja kantona predstavlja podlogu za usklađivanje i izradu strategija razvoja jedinica lokalne samouprave.

Proces izrade Strategije je obilježila COVID 19 pandemija. Covid-19 je prouzrokovao krizu bez presedana u modernoj historiji i utiče na sve aspekte ljudskog života, kako u Bosni i Hercegovini, tako i cijelom svijetu. Socijalne, ekonomske i političke posljedice pandemije su tek počele da se osjećaju i ostaviti će ozbiljne dugoročne posljedice po ekonomski rast, zaposlenost, blagostanje i javni dug. Pored negativnih posljedica, pandemija ujedno predstavlja i stvara neke nove prilike – za pokretanje biznisa, ekonomski rast i razvoj, stoga je nužno osigurati vještu radnu snagu, dobru infrastrukturu, raspoloživost dobavljača i kooperanata, lak pristup tehnologiji i zaštiti vlasništva i ugovora. Sa druge strane, poslovni sektor mora raditi na inoviranju, investiranju i zapošljavanju, i na taj način doprinosti ekonomskog oporavku. Uloga javnih institucija se zbog pandemije povećava i prati je pad javnih prihoda i rast budžetskih deficita, što se svakako uzima u obzir prilikom planiranja strateških intervencija.

Tabela 1. Gustina naseljenosti po općinama u Tuzlanskom kantonu, 2019. godina

Naziv grada/općine	Površina u km ²	Broj stanovnika	Gustina naseljenosti
Banovići	185	22.616	122,2
Čelić	140	9.942	71
Doboj Istok	41	9.879	241
Gračanica	216	45.033	208,5
Gradačac	218	38.905	178,5
Kalesija	201	32.697	162,7
Kladanj	331	11.689	35,3
Lukavac	337	43.217	128,2
Sapna	118	10.640	90,2
Srebrenik	248	39.500	159,3
Teočak	29	7.133	246
Tuzla	294	109.674	373
Živinice	291	57.886	198,9
Ukupno	2.649	438.811	165,7

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Po pitanju reljefa Tuzlanski kanton pretežno je brežuljkast. Ravničarski dio do 300 metara nadmorske visine, čini 10,9% zemljišta, brdski dio između 300 i 700 metara 78,3%, a planinski iznad 700 metara 10,8% zemljišta. Najviša nadmorska visina iznosi 1.328 metara. Područje Tuzlanskog Kantona ima složenu geološku strukturu tla (pretežno laporovito-glinoviti i pjeskoviti sedimenti) koju karakteriziraju slaba fizičko-mehanička svojstva tla što se u nepovoljnim hidrološkim uslovima i u periodima sa dugotrajnim oborinama manifestuje u vidu nestabilnosti tla.

Imajući u vidu postojanje više značajnih tektonskih rasjeda na području Tuzlanskog kantona, stepen urbanizacije, spratnost zgrada i karakter zastupljene tehnologije (hemijaska industrija, rudarstvo) kao i saznanja o nepoštivanju „aseizmičke“ izgradnje građevinskih objekata može se reći da je ovaj kanton prilično seizmički ugroženo područje. S obzirom na prethodno navedeno zaključak je da je cijelo područje Tuzlanskog kantona osjetljivo na katastrofe uzrokovane prirodnim opasnostima.

Tuzlanski kanton ima povoljan geoprometni položaj uz magistralne drumske i željezničke pravce u smjerovima sjever-jug i istok-zapad i predstavlja prirodnu saobraćajnu raskrsnicu za šire područje jugoistočne i srednje Evrope. Tuzlanski kanton nema plovnih vodenih površina osim jezera Modrac koje ima ograničeno korištenje plovnih sredstava.

Područje Kantona raspolaže s različitim prirodnim resursima (rude, minerali, zemljište, šume, vode), ali su oni značajni više sa stanovišta aspekta kvantiteta nego njihovog kvaliteta. Dva najekonomičnija resursa su uglj i kamena so.

Ovo područje se očituje velikim turističkim potencijalom. Pored rijeka, planinskih rječica i brzaka stvoreno je i egzistira nekoliko većih i manjih vještačkih jezera: Modrac, Bistarac, Hazna, Vidara, Snježnica, Mačkovac, Vijenac i najpoznatije i najveće Panonsko jezero. Velika blaga područja čine mineralni i termalni izvori od kojih su neki iskorišteni za banjska lječilišta – Slana banja u Tuzli; Banja Ilidža u Gradačcu; Terme Gračanica, Kladanjska voda kod Kladnja. Kulturno-historijski spomenici su smješteni na prostorima svih općina i grada Tuzle. Najveći i najstariji arheološki lokalitet je uže područje grada Tuzle (sojениčko naselje iz neolita), dok je u historijskom i društvenom miljeu srednjovjekovne bosanske države nastala karakteristična kulturna pojava Bosne, raširena na Tuzlanskom kantonu – stećci, te Kameni grad u Srebreniku, Trvđava Soko u Gračanici i Kula u Gradačcu.

2.3 Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspore

Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2013. godine Tuzlanski kanton imao je 445.028 stanovnika (1. u Federaciji BiH) i gustoću naseljenosti 165 stanovnika/km² (drugi najgušće naseljeni kanton FBiH poslije Kantona Sarajevo). Procijenjeni broj stanovnika u 2019. godini je 438.811 što je za 6.217 ili 1,39% manje u odnosu na popis iz 2013. godine (Tabela 2.).

Tabela 2. Pregled broja stanovnika po općinama Tuzlanskog kantona, prema popisu stanovništva iz 2013. godine i procjeni broja stanovnika za period 2015.-2019. godina

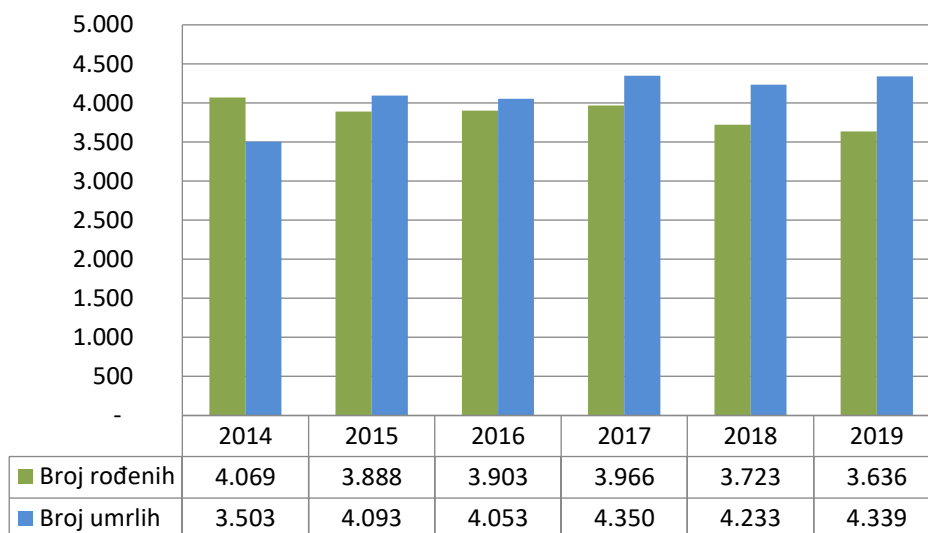
Naziv grada/općine	2013.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Banovići	22.773	25.922	22.827	22.799	22.749	22.616
Čelić	10.502	13.575	10.276	10.167	10.075	9.942
Doboj Istok	10.248	10.167	10.105	10.030	9.936	9.879
Gračanica	45.220	52.701	45.229	45.260	45.128	45.033
Gradačac	39.340	45.875	39.148	39.082	38.997	38.905
Kalesija	33.053	35.990	32.961	32.856	32.756	32.697
Kladanj	12.348	14.470	12.070	11.936	11.824	11.689
Lukavac	44.520	50.316	43.952	43.753	43.447	43.217
Sapna	11.178	12.629	10.938	10.840	10.728	10.640
Srebrenik	39.678	41.906	39.644	39.603	39.504	39.500
Teočak	7.424	7.299	7.345	7.280	7.203	7.133
Tuzla	110.979	131.684	110.642	110.379	110.040	109.674
Živinice	57.765	56.232	57.916	57.917	57.964	57.886
Ukupno	445.028	498.766	443.053	441.902	440.351	438.811

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Broj stanovnika na popisu iz 2013. godine je za 79.373 ili 15,14% manji u odnosu na popis iz 1991. godine. Najveći broj stanovnika živi na području administrativnog centra Tuzlanskog kantona – gradu Tuzla, a potom po broju stanovnika slijede Živinice, Gračanica i Lukavac.

Etnička struktura stanovništva sa popisa je ukazala da 88,16% stanovništva čine Bošnjaci, 5,3% Hrvati, 1,59% Srbi te ostali 4,95%. Osnovna izmjena u etničkoj strukturi u odnosu na 1991. godinu je značajno smanjen udio Srba u strukturi stanovništva sa 12,88% na 1,59%.

Analiza trenda prirodnog priraštaja stanovnika Tuzlanskog kantona u periodu 2014.-2019. godina, prikazana na Slici 2. ukazuje na to da se nakon pozitivnog prirodnog priraštaja u 2014. godini, od 2015. godine bilježi negativan prirodni priraštaj sa rastućim trendom od 2017. godine, gdje je iz godine u godinu značajnija razlika između broja umrlih i broja novorođenih (u 2019. godini je 709 osoba više umrlih nego novorođenih osoba, dok je 2017. godine ta razlika bila 205 osoba). Negativan prirodni priraštaj je trend prisutan u cijeloj Bosni i Hercegovini, a uzročnici leže u nestabilnoj političkoj situaciji, teškoj zapošljivosti mladih, kasnijem otpočinjanju samostalnog života i zasnivanja porodice te sve većeg broja odlaska mladih iz Bosne i Hercegovine.

Slika 2. Pregled prirodnog priraštaja stanovništva u Tuzlanskom kantonu za period 2014.-2019. godina

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prema dostupnim podacima, starosna struktura stanovništva ukazuje da Tuzlanski kanton prati starosnu strukturu stanovnika FBiH (Tabela 3.). Međutim uporednim podacima starosne strukture Tuzlanskog kantona u 2019. godini i 2016. godini uočava se da je došlo do povećanja udjela stanovništva starijeg od 65 godina sa 12,8% u 2015. na 15,54 % u 2019. godini gdje je istovremeno došlo do smanjenja udjela stanovništva mlađeg od 14 godina sa 17,02% u 2016. na 14,46% u 2019. godini.

Tabela 3. Starosna struktura stanovništva u Tuzlanskom kantonu i Federaciji BiH u 2016. i 2019. godini

Godina	2016.				2019.			
Starosna dob	Tuzlanski kanton		Federacija BiH		Tuzlanski kanton		Federacija BiH	
	Broj stanovnika	Udio	Broj stanovnika	Udio	Broj stanovnika	Udio	Broj stanovnika	%
0-14	84.928	17,02%	408.724	18,53%	63.461	14,46%	320.184	14,6%
15-64	350.119	70,18%	1.556.536	70,55%	307.156	70,00%	1.526.894	69,7%
65+	63.864	12,80%	240.971	10,92%	68.194	15,54%	343.020	15,7%
Ukupno	498.911	/	2.206.231	/	438.811	/	2.190.098	/

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Ovi podaci, zajedno sa negativnim prirodnim priraštajem stanovništva, ukazuju da Tuzlanski kanton kao i Bosna i Hercegovina postaju zemlja staraca što će u narednom periodu imati negativne implikacije na privredni i društveni razvoj ovog područja.

2.4 Pregled stanja i kretanja u ekonomiji uključujući i potencijale i sudjelovanje dijaspore

2.4.1 Indeks razvijenosti, porezni prihodi i odabrani indikatori razvoja

Indeks razvijenosti kantona i jedinica lokalne samouprave je ključni pokazatelj i komparativni indikator razvoja koji se koristi u Federaciji BiH od strane Federalnog zavoda za programiranje razvoja. Za izradu indeksa razvijenosti se koriste sljedeći indikatori: prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, stepen zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i stepen obrazovanja radne snage.

Prema podacima za 2019. godinu, predstavljenim u Tabeli 4. indeks razvijenosti Tuzlanskog kantona u 2019. godini iznosi 0,81 te se time Tuzlanski kanton nalazi na 6. mjestu od deset kantona unutar

Federacije BiH, i to mjesto zauzima od 2018. godine. U prvom dijelu promatranog perioda od 2015.-2017. godine, Tuzlanski kanton je zauzimao 4. mjesto od deset kantona unutar Federacije BiH.

Tabela 4. Indeks razvijenosti Tuzlanskog kantona u 2019. godini

Elementi indeksa razvijenosti Kanton	Prihod od poreza na dohodak pc 2019	Stopa zaposlenosti 2019	Kretanje stanovništva 2013-2019	Učešće starog stanovništva 2013-2019	Stopa obrazovanja stanovništva 2019.	Indeks 2019	Rang
Kanton Sarajevo	3,15	2,31	1,83	0,79	1,47	2,03	1
Hercegovačko-neretvanski kanton	1,36	1,19	0,73	0,55	1,46	1,1	2
Bosansko-podrinjski kanton	1,29	1,78	0,55	0,32	1,17	1,07	3
Zapadnohercegovački kanton	0,77	0,79	0,92	0,77	2,00	1,05	4
Zeničko-dobojski kanton	0,48	0,94	0,90	1,26	0,81	0,84	5
Tuzlanski kanton	0,53	0,85	0,98	1,03	0,78	0,81	6
Srednjobosanski kanton	0,20	0,63	0,84	1,30	0,73	0,68	7
Unsko-sanski kanton	0,04	0,00	0,82	1,52	0,00	0,40	8
Posavski kanton	0,15	0,15	0,01	0,61	0,59	0,28	9
Kanton 10	0,00	0,01	0,00	0,00	1,34	0,27	10

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ako se posmatraju poreski prihodi u Tuzlanskom kantonu, u 2019. godini ostvareni su poreski prihodi u iznosu od 62.884.792 KM, što je u odnosu na 2018. godinu porast od 13,3 %. Inače, na području Tuzlanskog kantona bilježi se kontinuiran rast poreskih prihoda od 2015. godine (kada su poreski prihodi iznosili 40.266.000 KM). Najviši poreski prihodi u 2019. godini ostvareni su u Gradu Tuzla u iznosu od 25,9 miliona KM a najniži u općini Teočak u iznosu od 363.700 KM.

Tabela 5. Poreski prihodi Tuzlanskog kantona i Federacije BiH za 2019. godinu

Kanton	Stanovništvo	Prihodi u KM	Prihodi/PC u KM	Prihodi/PC u KM FBIH=100
Tuzlanski kanton	438.811	62.884.792	143,3	73
Federacija BiH	2.190.098	427.995.851	195,4	100

Izvor: Porezna uprava Federacije BiH

Poreski prihodi po glavi stanovnika (prisutni broj stanovnika) u Tuzlanskom kantonu u 2019. godini iznosili su 143,3 KM (Tabela 5.). Posljedično, kao u slučaju ukupnog iznosa poreskih prihoda, ohrabruje činjenica da je došlo do kontinuiranog rasta ovog pokazatelja od 2015. godine, a samo u odnosu na 2018. godinu za 13,6%. Poreski prihodi po glavi stanovnika (prisutni broj stanovnika) u Tuzlanskom kantonu čine 73,3% u odnosu na prosjek FBIH u 2019. godini.

Ukoliko se posmatra kretanje osnovnih indikatora razvoja Tuzlanskog kantona u periodu 2016.-2019. godina, može se zaključiti da Tuzlanski kanton bilježi pozitivan trend u većini indikatora uključujući iznos poreskih prihoda po stanovniku, trgovinski bilans, zaposlenost, plaće, kako će biti elaborirano detaljnije u nastavku.

Tabela 6. Osnovni indikatori razvoja Tuzlanskog kantona i Federacije BiH, u periodu 2016.-2019. godina

Elementi	Tuzlanski kanton				Federacija BiH			
	2016.	2017.	2018.	2019.	2016.	2017.	2018.	2019.
Stanovništvo u hiljadama	443	442	440	439	2.206	2.201	2.196	2.190
Poreski prihodi po stan. u KM	110,9	126	123	143,3	156	163	181	195,4
Industrijska proizvod. - indeks	106,6	100,0	100,0	97,9	103	104	100,8	97,3
Pokrivenost uvoza izvozom u %	82,1	86,5	89	88,3	57	58	59,6	55
Trg. bilans u mili.KM (deficit)	-277.6	-242.2	-212.8	-203.7	-4.665,6	-5.180,6	-5.354,7	-6.224,7
Zaposlenost - prosjek	84.736	93.445	96.461	99.067	457.974	467.894	519.800	531.483
Stepen regis. zaposle. u %	26,7	27,3	31,1	32,3	29,4	30,2	33,8	34,8
Stepen aktivnosti u %	51,0	52,0	53,0	56,8	53,6	53,3	55,6	55,3
Nezaposlenost	91.693	87.103	80.989	75.461	377.854	357.971	335.610	313.570
Stepen registrovane nezaposlenosti u %	52,0	50,4	45,6	43,2	45	43	39,2	37,1
Neto plata - prosječna u KM	744	767	797	824	839	860	889	928
Penzija - prosječna u KM	387,6	392	423	444	370	372	399	416
Broj penzionera	70.827	71.049	71.244	71.935	404.165	409.100	416.828	424.009
Broj poslovnih subjekata	20.510	20.542	21.045	21.021	105.083	105.961	110.536	112.955

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

2.4.2 Vanjsko-trgovinska razmjena

Na području Tuzlanskog kantona u posmatranom petogodišnjem periodu (2015.-2019. godina) bilježi se kontinuirano **povećanje izvoza** (Tabela 7.). U 2019. godini, na području ovog Kantona vrijednost izvoza iznosi 1.792.792.664 KM što je za 3,6% više u odnosu na prethodnu godinu. Izvoz Tuzlanskog kantona u 2019. godini učestvuje u ukupnom izvozu FBiH sa 23,5% i sa povećanjem vrijednosti izvoza, ujedno kontinuirano raste i učešće izvoza Tuzlanskog kantona u ukupnom izvozu Federacije BiH.

Tabela 7. Izvoz na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Tuzlanski kanton	1.194.559.000	1.269.083.000	1.548.912.685	1.729.498.739	1.791.792.664
Federacija BiH	6.142.381	6.259.782.000	7.254.540.577	7.911.909.721	7.620.113.876
Učešće TK %	19,45	20,27	21,35	21,86	23,51

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U izvozu na području Tuzlanskog kantona u posmatranom petogodišnjem periodu prednjači prerađivačka industrija. Privredni subjekti iz ove djelatnosti ostvarili su 1.720.940.000 KM izvoza u 2019. godini što čini 96% ukupnog izvoza Tuzlanskog kantona u navedenoj godini. Preduzeća sa područja Tuzlanskog kantona u najvećoj mjeri razne gotove proizvode, te mašine/strojeve i transportna sredstva. Srbija, Austrija i Njemačka su najznačajniji izvozni partneri preduzeća sa područja Tuzlanskog kantona, a među najvećim izvoznicima na području Tuzlanskog kantona jesu preduzeća: Global ispat koksna industrija d.o.o. Lukavac, Sisecam soda d.o.o. Lukavac, Fen d.o.o. Lukavac, TMD Group d.o.o. Gradačac i Alfe Mi d.o.o. Živinice.

Uz zabilježeni kontinuirani rast izvoza, na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina bilježi se **kontinuirano povećanje uvoza**. U odnosu na 2018. godinu zabilježen je rast uvoza od 10,3% a u odnosu na 2015. godinu navedeno povećanje iznosi 38,7%. Rastući trend uvoza na području TK, prati trend zabilježen i na nivou Federacije BiH u čijem ukupnom izvozu Tuzlanski kanton u prosjeku učestvuje 14,7% dok navedeno učešće u 2019. godini iznosi 15,5% (Tabela 8.).

Tabela 8. Uvoz na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Tuzlanski kanton	1.544.530.000	1.546.718.000	1.791.190.275	1.942.319.885	2.142.315.797
Federacija BiH	10.678.330.000	10.925.411.000	12.435.049.185	13.266.590.789	13.844.811.056
Učešće TK %	14,5	14,6	14,4	14,6	15,5

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći udio uvoza Kantona zauzimaju industrijski proizvodi razvrstani prema materijalu te mašine/strojevi i transportna sredstva što znatno otežava domaću proizvodnju i stvara veliku konkurenciju domaćim subjektima ponajviše u nižim cijenama proizvoda iz uvoza. Najveći uvoz vrši se iz Njemačke, SAD-a i Turske, a najveći uvoznici su Global Ispat Koksna industrija doo Lukavac, CIMOS TMD doo Gradačac, Bingo doo Tuzla, Boxmark doo Lukavac, ELIN Motors doo Bosnia.

Tuzlanski kanton od 2015. godine bilježi **trgovinski deficit** koji se kretao od 349,9 miliona KM u 2015. godini do 203,7 miliona KM u 2019. godini (Tabela 9.). Kontinuirani porast izvoza sa područja Tuzlanskog kantona doprinio je i kontinuiranom smanjenju trgovinskog deficita Kantona u posmatranom periodu.

Tabela 9. Trgovinski bilans Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina, u milionima KM

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Tuzlanski kanton	-349.9	-277.6	-242.2	-212.8	-203.7
Federacija BiH	-4.536,0	-4.665,60	-5.180,60	-5.354,70	-6.224,70

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Za razliku od Tuzlanskog kantona, Federacija BiH bilježi kontinuirano povećanje trgovinskog deficita koji u 2019. godini iznosi 6.225 miliona KM. S tim u vezi, procenat pokrivenosti uvoza izvozom u Federaciji BiH u 2019. godini iznosio je 55,0 % i niži je za 4,6 % u odnosu na 2018. godinu kada je pokrivenost iznosila 59,6% (Tabela 10.). S druge strane, procenat pokrivenosti uvoza izvozom u Tuzlanskom kantonu u 2019. godini iznosila je 83,6% što je za 5,4% manje u odnosu na 2018. godinu, odnosno za 6,3% više u odnosu na 2015. godinu.

Tabela 10. Pokrivenost uvoza izvozom Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2015.-2019. godina

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Tuzlanski kanton	77,3%	82,0%	86,5%	89,0 %	83,6%
Federacija BiH	57,5%	57,3%	58,3%	59,6%	55,0%

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Zasigurno je da će na prethodno opisane pokazatelje i pozitivne ostvarene trendove u oblasti izvoza Tuzlanskog kantona negativan utjecaj imati COVID-19 pandemija koja se pojavila u martu 2020. godine te uzrokovala privremene i/ili trajne obustave rada privrednih subjekata, a usljed zatvaranja granica i otežane vanjsko-trgovinske razmjene dovela do smanjenja izvoznih parametara privrednih subjekata sa područja ovog Kantona ali i cijele Federacije BiH.

2.4.3 Industrijska proizvodnja

U 2019. godini u Federaciji BiH ostvaren je pad fizičkog obima industrijske proizvodnje po stopi od 2,7%. Također, u Tuzlanskom kantonu ostvaren je pad ukupnog fizičkog obima industrijske proizvodnje za 2,1% (Strukturom industrijske proizvodnje Tuzlanskog kantona preovladavaju netrajni proizvodnju za široku potrošnju (Tabela 11.)

Tabela 11. Indeksi industrijske proizvodnje za Tuzlanski kanton i Federaciju BiH u periodu 2015.-2019. godina

	TUZLANSKI KANTON				FEDERACIJA BIH			
	2016	2017/	2018	2019	2016	2017	2018	2019
INDUSTRIJA UKUPNO	106,6	100,0	100,0	97,9	102,6	103,8	100,8	97,3
Intermedijarni proizvodi	107,7	104,3	103,0	98,3	102,3	103,8	98,7	95,5
Netrajni proiz. za široku potrošnju	109,6	104,7	103,0	106,9	101,7	105,5	101,3	100,2
Prerađivačka industrija	106,2	102,5	103,6	101,3	102,8	104,6	99,8	97,9

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Zbog globalne pandemije virusa COVID-19 uvedene su mnogobrojne mjere prevencije širenja bolesti u martu 2020. godine što će zasigurno utjecati na pad prometa industrije Tuzlanskog kantona tokom 2020. godine, sa mogućim posljedicama i u godinama koje slijede.

2.4.4 Investicije i direktna strana ulaganja

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva po namjeni ulaganja i tehničkoj strukturi se odnose na investiranje na teritoriji TK i djelatnostima kojima su investicije stvarno namijenjene, bez obzira na to u kojoj je djelatnosti registrovan investitor i gdje mu se nalazi sjedište. Ovaj princip je najrelevantniji kada su u pitanju kantoni.

U periodu 2015.-2018. godina, ostvarene investicije u nova stalna sredstva po navedenom principu u TK iznose 1.662.006.000 KM, odnosno kreću se od 460.557.000 KM u 2015. godini do 431.949.000 KM u 2018. godini, od kada su dostupni posljedni podaci (Tabela 12.).

Tabela 12. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u mil. KM – princip čiste djelatnosti na području TK i FBiH u periodu 2015.-2018. godina

	2015.	2016.	2017.	2018.
Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u mil. KM / princip čistih djelatnosti	460.557	401.417	368.083	431.949
Ostvarene investicije u nova stalna sredstva u mil. KM / princip čistih djelatnosti - FBiH	2.816.607	2.875.950	3.292.112	3.397.560
Udio TK u FBiH	16,35	13,96	11,18	12,71

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Posmatrajući namjenu ulaganja najveći iznos investicija na području Kantona odnosio se na streojeve, opremu i transportna sredstva, nakon čega slijede građevinski objekti i prostori. Ukoliko se posmatra namjena ulaganja prema sektorima najviši iznos ostvarenih investicija u 2018. godini odnosio se na djelatnosti prerađivačke industrije, trgovine na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala te građevinarstva.

U periodu 2015.-2019. godina na području Tuzlanskog kantona ostvareno je ukupno 36.937.311,00 KM direktnih stranih ulaganja. Najveća zemlja ulagač na područje Tuzlanskog kantona je Holandija sa ukupnim iznosom od 13.805.737 KM, a potom slijedi Austrija sa 11.466.409,00 KM i Njemačka sa 7.918.772,00 KM.

2.4.5 Poslovni subjekti Tuzlanskog kantona

Nakon zabilježenog kontinuiranog rasta broja **poslovnih subjekata** od 2016. do 2018. godine na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini bilježi se manji pad broja poslovnih subjekata, kada njihov broj u 2019. godini iznosio 21.021 što čini 18,61% broja poslovnih subjekata na području Federacije BiH. Sa druge strane, kontinuiran trend rasta broja poslovnih subjekata je zabilježen na nivou FBiH od 2016. godine, te je u posmatranom periodu (2016.-2019. godina) povećan za 6,9% (Tabela 13.).

Tabela 13. Kretanje broja poslovnih subjekata, pravnih lica i obrta na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2016.-2019. godina

Godina	Administrativna jedinica	Ukupno poslovnih subjekata 2=3+5	Pravna lica 3	Jedinice u sastavu pravnih lica 4	Fizička lica - obrtnici 5
2019.	Tuzlanski kanton	21.021	9.579	6.287	11.442
	Federacija BiH	112.955	59.199	30.868	52.161
	TK %	18,61	16,18	20,37	21,94
2018.	Tuzlanski kanton	21.045	9.514	5.892	11.531
	Federacija BiH	110.536	59.199	29.539	51.337
	TK %	19,04	16,07	19,95	22,46
2017.	Tuzlanski kanton	20.542	9.243	5.896	11.299
	Federacija BiH	105.961	57.143	29.378	48.818
	TK %	19,39	16,18	20,07	23,15
2016.	Tuzlanski kanton	20.510	9.071	5.745	11.439
	Federacija BiH	105.083	55.487	28.936	49.596
	TK %	19,52	16,35	19,85	23,06

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

S druge strane, **broj pravnih lica na području Tuzlanskog kantona** od 2016. godine kada je iznosio 9.071 kontinuirano raste do 2019. godine kada se bilježi 9.579 pravnih lica na području ovog Kantona što je za 508 ili 5,6% više u odnosu na 2016. godinu. Broj pravnih lica u Tuzlanskom kantonu u 2019. godini učestvuje u ukupnom broju pravnih subjekata u Federaciji BiH sa 16,18%, a u kojoj se kao i u Tuzlanskom kantonu bilježe pozitivni trendovi vezani za broj pravnih lica u posmatranom periodu. Broj jedinica u sastavu pravnih lica na području Tuzlanskog kantona u 2019. godinu iznosio je 6.287 i veći je za 9,4% u odnosu na 2016. godinu.

Ukoliko se pak **posmatraju obrtnici**, ovaj aspekt poslovnih subjekata na području Tuzlanskog kantona bilježi promjenljiv trend u periodu 2016.-2019. godina Na području ovog Kantona u 2019. godini zabilježeno je ukupno 11.442 obrtnika što čini nešto više od petine obrtnika na području cijele Federacije BiH. Sličan trend prisutan je i u Federaciji BiH u kojoj je u 2019. godini zabilježen rad 52.161 obrtnika.

Sektorskom strukturom obrta na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini preovladavaju obrtnici koji djeluju u djelatnosti Trgovine na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla (29,5%), Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (15%) te Prerađivačke industrije (12,3%) (Tabela 14.).

Najveći broj registrovanih obrtnika u 2019. godini je na području Grada Tuzla (3.624), nakon čega slijedi Grad Gradačac sa 1.306 obrtnika te Općina Lukavac sa 1.276 obrtnika (Tabela 15.).

Tabela 14. Sektorska struktura obrta na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Vrsta djelatnosti	Broj obrta				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	498	760	787	820	814
Vađenje ruda i kamena	2	4	4	3	3
Prerađivačka industrija	1.306	1.357	1.376	1.406	1.411
Proizvodnja i snabdjevanje/opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	7	10	10	10	11

Snabdjevanje/opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	7	6	6	6	9
Građevinarstvo	474	496	499	516	529
Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	3.655	3.560	3.381	3.480	3.375
Prijevoz i skladištenje	1.164	1.180	1.168	1.168	1.149
Djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo iugostiteljstvo)	1.803	1.775	1.748	1.751	1.717
Informacije i komunikacije	102	94	101	102	107
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	19	23	29	33	41
Poslovanje nekretninama	17	17	16	17	14
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	725	752	765	778	788
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	158	168	159	163	161
Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osigur.	0	0	0	0	0
Obrazovanje	125	128	126	127	129
Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	138	146	149	158	166
Umjetnost, zabava i rekreacija	72	72	73	73	76
Ostale uslužne djelatnosti	853	889	900	918	940
Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca; djelatnosti domaćinstva koja proizvode različita dobra i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	2	2	2	2	2
Djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i organa	0	0	0	0	0
Ukupno	11.127	11.439	11.299	11.531	11.442

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Tabela 15. Pregled broja obrta prema lokalnim zajednicama Tuzlanskog kantona u periodu 2016.-2019. godina

Općina/Grad	Broj obrta			
	2016.	2017.	2018.	2019.
Banovići	451	452	470	483
Čelić	253	273	236	229
Doboj-Istok	205	225	216	192
Gračanica	1.186	1.223	1.255	1.231
Gradačac	1.191	1.225	1.327	1.306
Kalesija	542	635	656	668
Kladanj	408	418	420	298
Lukavac	1.305	1.298	1.268	1.276
Sapna	141	149	147	141
Srebrenik	677	727	693	728
Teočak	166	156	145	116
Tuzla	3.515	3.518	3.580	3.624
Živinice	1.087	1.140	1.118	1.150
TUZLANSKI KANTON	11.127	11.439	11.531	11.442

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U periodu 2016.-2019. godina bilježi se promjenljiv trend u broju obrta na području lokalnih zajednica Tuzlanskog kantona, dok općine Banovići i Kalesija, te grad Tuzla bilježe kontinuirano povećanje broja obrta u posmatranom periodu. Najveći pad broja obrta zabilježeno je na području općine Kladanj, čak 122 u 2019. u odnosu na 2018. godinu.

U ukupnom broju registriranih preduzeća na području Tuzlanskog kantona dominiraju mala preduzeća, koja unazad nekoliko godina čine cca. 94% od ukupnog broja preduzeća. (Tabela 16.)

Tabela 16. Broj preduzeća prema veličini u Tuzlanskom kantonu u periodu 2016.-2019. godina

Vrsta preduzeća	2016.	2017.	2018.	2019.
Mala	3.385	3.494	3.929	3.580
Srednja	176	176	175	194
Velika	26	31	36	34
Ukupno:	3.587	3.701	4.140	3.808

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Na osnovu podataka iz TRON baze, ukupan broj preduzeća (privrednih društava) na području Tuzlanskog kantona koji su predali završni finansijski izvještaj za 2019. godinu iznosi 3.808 i manji je za 332 (8 %) u odnosu na prethodnu godinu, kada je taj broj iznosio 4.140, i kada je zabilježen rast od 439 preduzeća u odnosu na 2017. godinu. U ukupnom broju preduzeća na području FBiH, Tuzlanski kanton učestvuje sa 16,5%. Sličan trend u kontekstu broja preduzeća bilježi se i na nivou Federacije BiH u kojoj je u 2019. godini zabilježen rad ukupno 23.120 preduzeća ali i pad od 1.851 u odnosu na prethodnu godinu (Tabela 17.)

Tabela 17. Broj preduzeća na području Tuzlanskog kantona i Federacije BiH u periodu 2017.-2019. godina

	Broj preduzeća			Broj zaposlenih		
	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.
Tuzlanski kanton	3.701	4.140	3.808	65.078	67.977	70.517
FBiH	22.314	24.971	23.120	344.120	356.226	365.563

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH), dostupni podaci za period 2017.-2019. godina

U 3.808 preduzeća na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini zaposleno je ukupno 70.517 osoba što čini 71,2% od ukupnog broja zaposlenih na području ovog Kantona. Naime, prema posljednjim dostupnim informacijama, prosječan broj zaposlenih na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini iznosio je 99.067. Iako je zabilježen pad broja preduzeća u 2019. u odnosu na 2018. godinu, broj zaposlenih u istim se povećao za 2.540, čime je nastavljen rast broja zaposlenih u ovim privrednim subjektima zabilježen od 2017. godine. S druge strane, radi se o malim preduzećima, odnosno preduzećima koje u prosjeku zapošljavaju 9 zaposlenih. Trend rasta broja zaposlenih u preduzećima na području Tuzlanskog kantona prati trend zabilježen na nivou Federacije BiH (Tabela 13.).

Uz rast broja zaposlenih bilježi se i pozitivan trend rasta ukupnih prihoda od prodaje, prihoda od izvoza i ukupne dobiti preduzeća na području Tuzlanskog kantona. Samo ukupna dobit 3.808 preduzeća na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini iznosila je 436.216.897 KM i veća je za 28,8% u odnosu na 2018. godinu. Udio prihoda od izvoza u ukupnom prihodu od prodaje iznosio je 20,69% u 2019. godini i nešto je manji u odnosu na prethodne godine (21,4% u 2018. i 22,4% u 2017. godini). Najveći izvoznici, generalno s područja Tuzlanskog kantona su zastupljeni u drvnoj industriji koji izvoze drvenu masu kao poluproizvod i najvećim dijelom kao sirovinu, dok značajan udio u izvoz imaju i preduzeća iz metaloprerađivačke industrije i prehrambene industrije.

U pogledu udjela prihoda od prodaje, izvoza i dobiti, isti je približan udjelu broja preduzeća sa područja Tuzlanskog kantona u ukupnom broju preduzeća Federacije BiH (Tabela 18.). U ovom kontekstu potrebno je naglasiti da ukupan prihod od izvoza preduzeća sa područja TK u ukupnom prihodu od izvoza preduzeća sa područja Federacije BiH iznosi 20,9% u 2019. godini i za 1% je viši u odnosu na 2018. godinu.

Tabela 18. Kretanje ukupnih prihoda od prodaje, prihoda od izvoza i ukupne dobiti preduzeća u Tuzlanskom kantonu i FBiH u periodu 2017.-2019. godina

Pokazatelj	Godina	Tuzlanski kanton	Federacija BiH	Udio Tuzlanski kanton/FBiH (%)
Ukupan prihod od prodaje (u KM)	2017.	6.689.378.768	46.283.970.487	14,45
	2018.	7.312.044.669	48.331.506.051	15,13
	2019.	7.722.409.881	50.060.210.175	15,43
Ukupan prihod od izvoza (u KM)	2017.	1.497.331.620	7.253.043.095	20,64
	2018.	1.567.311.656	7.868.359.376	19,92
	2019.	1.593.413.594	7.623.491.189	20,90
Ukupna dobit (u KM)	2017.	304.063.340	2.034.064.424	14,95
	2018.	338.607.423	1.956.598.854	17,31
	2019.	436.216.897	2.485.119.098	17,55

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Ukoliko se posmatra sektorska struktura preduzeća, u pogledu broja preduzeća i pokazatelja njihove uspješnosti najpropulzivnije djelatnosti na području Tuzlanskog kantona su Trgovina, Prerađivačka industrija, Prijevoz i skladištenje i Građevinarstvo.

U Tabeli 19. dat je pregled pokazatelja uspješnosti preduzeća na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini prema sektorskoj strukturi.

Tabela 19. Pregled pokazatelja uspješnosti preduzeća na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini

Djelatnost	Broj preduzeća	Broj zaposlenih	Ukupan prihod od prodaje	Prihod od izvoza	Ukupna dobit (u KM)
Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	78	948	70.204.624	1.128.111	-805131
Vađenje ruda i kamena	21	7.446	375.510.565	41.897.585	-15704611
Prerađivačka industrija	712	21.585	2.371.845.481	1.184.630.845	115.531.652
Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, parom	16	175	22.382.470	0	631.581
Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpad voda	47	1.430	72.883.208	4.933.542	2.036.279
Građevinarstvo	324	5.290	539.671.278	79.702.158	56.712.453
Trgovina	1357	18.879	3.297.431.421	62.897.427	215.439.529
Prijevoz i skladištenje	383	4.080	467.333.981	185.765.307	28.707.041
Hotelijerstvo i ugostirte.	97	636	26.721.127	520.609	-87.838
Informacije i komunikacije	111	1.225	68.728.107	17.814.167	8.754.561
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	9	25	872.045	0	241.348
Poslovanje nekretninama	41	229	12.493.779	18.409	3.335.854
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	344	1.384	69.758.236	8.656.428	10.756.841
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	111	592	30.098.037	3.551.869	1.773.567
Javna uprava i odbrana	2	6	152.499	0	12.919
Obrazovanje	46	395	13.541.998	446.438	2.508.837
Zdravstvo i socijalni rad	40	5.719	256.334.870	1.040.872	3.500.582
Umjetnost, zabava i rekreacija	29	317	20.140.387	138.996	2.382.516
Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne aktivnosti	40	156	6.305.768	270.831	488.917
UKUPNO	3.808	70.517	7.722.409.881	1.593.413.594	436.216.897

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Trgovina prednjači u svim pokazateljima, izuzev u pokazateljima broja zaposlenih i visine prihoda od izvoza. Naime, najveći broj preduzeća na području Tuzlanskog kantona (1.357) djeluje u djelatnosti Trgovine, te preduzeća iz ove djelatnosti ujedno ostvaruju najveći ukupni prihod od prodaje (3.297.431.421KM) te ukupnu dobit (215.439.529 KM).

Tabela 20. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Trgovine Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019.

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	1.312	1.479	1.357
Ukupan broj zaposlenih	15.858	17.426	18.879
Prosječan broj zaposlenih	12	12	14
Ukupan prihod od prodaje (KM)	2.806.136.293	3.037.870.618	3.297.431.421
Prihod od izvoza	54.429.983	59.195.266	62.897.427
Ukupna dobit (KM)	155.361.912	181.289.975	215.439.529

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Ipak, u ovoj djelatnosti bilježi se i pad broja preduzeća tokom 2019. u odnosu na 2018. godinu kada je ukupno 1.479 preduzeća poslovalo u ovoj djelatnosti, dok je u 2017. godini ukupan broj preduzeća iz oblasti trgovine na području Tuzlanskog kantona iznosio 1.312 (Tabela 20.). Najuspješnija preduzeća u oblasti trgovine djeluju na području gradova Tuzla i Živinice. U ukupnom broju preduzeća iz oblasti trgovine u Federaciji BiH, Tuzlanski kanton učestvuje sa 18,3%.

Kao i u slučaju trgovine, tako i **prerađivačka djelatnost** bilježi pad broja preduzeća u 2019. kada je ovaj broj iznosio 712 u odnosu na 2018. godinu kada je broj preduzeća koja su registrovana za ovu djelatnost iznosio 783. U preduzećima prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona zaposlen je najveći broj zaposlenih u 2019. godini i to 21.585 osoba.

Tabela 21. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019. godina

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	708	783	712
Ukupan broj zaposlenih	20.054	21.193	21.585
Prosječan broj zaposlenih	28	27	30
Ukupan prihod od prodaje (KM)	2.094.895.863	2.390.548.917	2.371.845.481
Prihod od izvoza	1.149.950.857	1.203.566.839	1.184.630.845
Ukupna dobit (KM)	70.719.833	88.544.625	115.531.652

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Preduzeća prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona najveći su izvoznici s područja Kantona. Iako nešto manji u odnosu na 2018. godinu, prihod od izvoza u ovoj industriji činio je 74,3% od ukupno ostvarenog izvoza preduzeća u ovoj djelatnosti u 2019. godini. Na području Tuzlanskog kantona posluje 19,2% preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije Federacije BiH.

Tabela 22. Osnovni pokazatelji po oblastima Prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona u 2019. godini

PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	Ukupan prihod od prodaje (KM)	Prosječan prihod od prodaje (KM)	Prihod od izvoza	Ukupna dobit (KM)	Broj preduzeća	Broj zaposlenih
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	257.776.781	16.111.049	202.683.306	23.762.502	16	902
Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda. osim mašina i opreme	393.374.278	3.576.130	172.477.581	23.298.964	110	2.823
Proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa	231.527.902	2.930.733	115.876.372	16.800.394	79	2.266

Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	112.360.085	5.350.480	7.463.714	15.571.504	21	511
Proizvodnja mašina i uređaja. d. n.	64.593.448	1.794.262	19.412.609	7.141.509	36	710
Popravak i instaliranje mašina i opreme	45.199.644	1.738.448	24.678.439	5.648.686	26	401
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	211.664.686	2.095.690	49.465.061	5.347.224	101	1.482
Proizvodnja pića	36.330.226	3.633.023	130.319	4.712.875	10	307
Prerada drva i proizvoda od drva	122.177.057	1.259.557	56.960.413	4.224.256	97	1.681
Proizvodnja namještaja	135.970.960	2.719.419	94.107.074	3.873.887	50	1.856
Proizvodnja namještaja	126.030.095	5.479.569	59.266.377	3.490.664	23	2.862
Proizvodnja električne opreme	44.051.348	4.004.668	18.600.205	3.390.295	11	683
Proizvodnja baznih metala	56.825.500	9.470.917	25.007.614	2.849.697	6	372
Proizvodnja tekstila	27.947.322	1.470.912	16.418.946	2.571.997	19	425
Ostala prerađivačka industrija	11.008.446	1.000.768	8.880.088	2.461.274	11	162
Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih preparata	9.777.242	4.888.621	2.784.698	1.450.867	2	87
Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	17.542.044	2.192.756	98.810	1.248.395	8	110
Štampanje i umnožavanje snimljenih zapisa	8.962.862	373.453	1.905	1.236.785	24	132
Proizvodnja odjeće	38.718.842	1.106.253	29.735.605	785.752	35	1922
Proizvodnja papira	10.935.621	841.202	1.438.332	475.297	13	126
Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	60.529	30.265	44.877	2.990	2	2
Proizvodnja duhanskih proizvoda	1.391.625	1.391.625	1.047.442	1.470	1	25
Proizvodnja motornih vozila. prikolica i poluprikolica	98.679.339	14.097.048	2.564.043	-319.600	7	710
Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	308.939.599	77.234.900	275.487.015	-14.649.220	4	1.028

Kao što je moguće vidjeti iz Tabele 22, unutar prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona posebno mjesto zauzima hemijska industrija. U ovoj industriji u 2019. godini na području TK poslovalo je ukupno 16 preduzeća u kojima su zaposlena 902 radnika (Tabela 23.).

Tabela 23. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz hemijske industrije Tuzlanskog kantona u 2019. godini

Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	Ukupan prihod od prodaje (KM)	Prosječan prihod od prodaje (KM)	Prihod od izvoza	Ukupna dobit (KM)	Broj preduzeća	Broj zaposlenih
Proizvodnja osnovnih hemikalija, gnojiva i dušičnih spojeva, plastike i sintetičkog kaučuka u primarnim oblicima	231.716.606	28.964.576	206.879.513	19.479.999	6	725
Proizvodnja boja, lakova i sličnih premaza, grafičkih boja i kitova	892.660	446.330	0	79.345	2	9
Proizvodnja sapuna i deterdženata, sredstava za čišćenje i poliranje, parfema i toaletno-kozmetičkih preparata	6.624.529	1.104.088	1.220.734	-1.902.093	4	101
Proizvodnja ostalih hemijskih proizvoda	10.533.670	2.106.734	496.677	1.203.402	4	67

Najviši iznos dobiti, ali i ostalih pokazatelja uspješnosti poslovanja ostvarila su preduzeća iz djelatnosti Proizvodnja osnovnih hemikalija, gnojiva i dušičnih spojeva, plastike i sintetičkog kaučuka u primarnim oblicima, što i ne iznenađuje uvažavajući činjenicu da u ovoj djelatnosti posluje jedan od najvećih izvoznika u TK, a to je SSL Lukavac. Po broju zaposlenih, potom slijede preduzeća iz djelatnosti Proizvodnje sapuna i deterdženata. Iako se na nivou grane ostvaruje gubitak, ova grana djelatnosti je značajna za Tuzlanski kanton, posebno u uslovima COVID 19 pandemije kada su preduzeća iz ove djelatnosti osiguravala pravovremeno snabdijevanje tržišta dezinfekcionim sredstvima, pri čemu prednjači Dita d.d. Tuzla.

Dodatno, djelatnost **Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme** čini značajan udio prerađivačke industrije Tuzlanskog kantona. U ovoj djelatnosti u 2019. godini poslovalo je 110 preduzeća, u kojima je zaposleno 2.823 osobe, sa ukupnim prihodom od prodaje od 393.374.278 KM što čini 16,5% ukupnih prihoda od prodaje preduzeća iz prerađivačke djelatnosti TK u 2019. godini (Tabela 24.).

Tabela 24. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz djelatnosti Proizvodnje gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme Tuzlanskog kantona u periodu 2017. - 2019. godina

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	104	118	110
Ukupan broj zaposlenih	2.391	2.610	2.823
Prosječan broj zaposlenih	23	22	26
Ukupan prihod od prodaje (KM)	294.122.691	401.304.810	393.374.278
Prihod od izvoza	151.654.239	176.620.462	172.477.581
Ukupna dobit (KM)	25.653.371	25.256.556	23.298.964

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predetim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBIH)

Iako je po svim pokazateljima uspješnosti poslovanja ova djelatnost zabilježila pad u 2019. u odnosu na 2018. godini, dobit na nivou djelatnosti iznosi 23.298.964 KM (20% preduzeća iz prerađivačke industrije TK) a prihod od izvoza 172.477.581 KM (14,6% preduzeća iz prerađivačke industrije TK).

Tabela 25. Osnovni pokazatelji uspješnosti preduzeća iz djelatnosti Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme Tuzlanskog kantona u 2019. godini

Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	Ukupan prihod od prodaje (KM)	Prosječan prihod od prodaje (KM)	Prihod od izvoza	Ukupna dobit (KM)	Broj kompanija	Ukupan broj zaposlenih
Proizvodnja metalnih konstrukcija	126.900.165	2.394.343	72.494.227	9.767.455	53	1.439
Proizvodnja metalnih cisterni, rezervoara i sličnih posuda	1.701.597	850.798	1.441.848	106.368	2	13
Kovanje, presovanje, štancanje i valjanje metala; metalurgija praha	63.349.642	15.837.410	24.882.760	3.291.838	4	572
Površinska obrada i prevlačenje metala; mašinska obrada metala	128.945.160	4.159.521	62.129.401	6.224.472	31	283
Proizvodnja sječiva, alata i metalnih proizvoda za opću namjenu	11.682.665	1.460.333	2.885.862	875.004	8	145
Proizvodnja ostalih gotovih proizvoda od metala	60.792.101	5.526.555	8.643.483	3.036.076	11	371

Ukoliko se unutar ove djelatnosti posmatraju pojedinačne grane, moguće je zaključiti da najbolje poslovne rezultate ostvaruju preduzeća koja se bave proizvodnjom metalnih konstrukcija, čiji prihod od izvoza čini 57% ukupnih prihoda od prodaje, a ujedno i 6% ukupnih prihoda od izvoza preduzeća iz prerađivačke industrije TK. U ovoj grani djelatnosti posluju neka od najsuspešnijih preduzeća TK – Alfe

MI doo Živinice i Bosfor stil Živinice. Preduzeća koja vrše površinsku obradu i prevlačenje metala kao i mašinsku obradu metala, također doprinose uspješnosti prerađivačke industrije TK, a najuspješnija preduzeća iz ove djelatnosti su Index doo Gračanica, TMD group doo Gradačac i Ferros Arnaut doo Kalesija.

Područje **Prijevoza i skladištenja** bilježi kontinuiran rast iznosa pokazatelja uspješnosti poslovanja od 2017. godine izuzev ukupne dobiti. U 2019. godini u 383 preduzeća koja su registrovana za djelatnost prijevoza i skladištenja zaposleno je ukupno 4.080 osoba, a prosječan broj zaposlenih u ovim preduzećima iznosi 11.

Udio prihoda od izvoza u ukupnim prihodima od prodaje u ovoj djelatnosti rastu od 2017. godine i u 2019. godini iznosili su 39,8%. Međutim, ukupna dobit na nivou ove privredne grane pala je u 2019. godini u odnosu na prethodnu godinu za skoro 40%, a jedna od posljedica svakako je i pad broja preduzeća u ovoj djelatnosti (Tabela 26.).

Tabela 26. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Prijevoza i skladištenja Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019. godina

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	370	403	383
Ukupan broj zaposlenih	3.648	3.897	4.080
Prosječan broj zaposlenih	10	10	11
Ukupan prihod od prodaje (KM)	402.990.946	436.770.623	467.333.981
Prihod od izvoza	173.932.183	175.779.550	185.765.307
Ukupna dobit (KM)	27.866.562	20.387.396	28.707.041

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Oblast **Građevinarstva**, također je značajna s aspekta broja kompanija ali i pokazatelja uspješnosti istih u ovoj djelatnosti Tuzlanskog kantona.

Tabela 27. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Građevinarstva Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019. godina

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	332	358	324
Ukupan broj zaposlenih	4.825	4.958	5.290
Prosječan broj zaposlenih	15	14	16
Ukupan prihod od prodaje (KM)	375.914.787	426.776.869	539.671.278
Prihod od izvoza	41.281.987	52.960.792	79.702.158
Ukupna dobit (KM)	34.577.207	36.116.871	56.712.453

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

U ovoj djelatnosti zabilježn je pad broja preduzeća u 2019. godini za 9,5% u odnosu na 2018. godinu. Međutim, ohrabruje činjenica da je i pored pada broja preduzeća, u ovoj djelatnosti zabilježen porast broja zaposlenih u 2019. godinu kada je iznosio 5.290 u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 4.958. Pokazatelji ukupnog prihoda od prodaje, prihoda od izvoza i ukupne dobiti kontinuirano rastu u posmatranom periodu 2017.-2019. godina ukazujući na stabilizaciju sektora građevinarstva na području Tuzlanskog kantona, čiji subjekti čine jednu petinu preduzeća iz oblasti građevinarstva Federacije BiH.

Zbog važnosti područja djelatnosti **Vađenje ruda i kamena** u Tabeli 28. dat je osvrt na osnovne pokazatelje preduzeća iz djelatnosti Vađenje ruda i kamena u periodu 2017. – 2019. godina.

Tabela 28. Osnovni pokazatelji preduzeća iz djelatnosti Vađenje ruda i kamena Tuzlanskog kantona u periodu 2017.-2019. godina

Pokazatelji	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	23	22	21
Ukupan broj zaposlenih	7.578	7.390	7.446
Prosječan broj zaposlenih	329	336	355
Ukupan prihod od prodaje (KM)	377.769.031	377.528.440	375.510.565
Prihod od izvoza	39.102.067	41.694.931	41.897.585
Ukupna dobit (KM)	-12.348.179	-22.622.033	-15.704.611

Izvor: TRON baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini poslovalo je ukupno 21 preduzeće koje se bavi djelatnošću Vađenja ruda i kamena, što nije iznenađujuće imajući u vidu da je Tuzlanski kanton bogat rudama i da postoji duga tradicija rudarstva na ovom području, a neki od najvećih rudnika u BiH upravo se nalaze na području ovog Kantona. U navedenim preduzećima zaposleno je 7.446 osoba, i radi se o uglavnom o velikim preduzećima, jer je prosječan broj zaposlenih u istim preko 300. Ukupan prihod od prodaje bilježi pad od 2017. godine, dok prihodi od izvoza rastu i u 2019. godini iznosili su 41.897.585 KM. Nažalost, na nivou privredne grane bilježi se gubitak u iznosu od preko 15 miliona KM u 2019. godini.

2.4.6 Stanje poduzetničke infrastrukture na području Tuzlanskog kantona

Na području Tuzlanskog kantona uspostavljeni su svi oblici poduzetničke infrastrukture Kantona i to poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije. Trenutno, na području Tuzlanskog kantona je uspostavljeno ili je u fazi iniciranja 29 poslovnih zona u svim lokalnim zajednicama Tuzlanskog kantona sa razvijenom infrastrukturom, mješovitim vlasništvom (javno i privatno) i mogućnostima greenfield i brownfield investicija u različite privredne grane (Tabela 29.).

Tabela 29. Subjekti poduzetničke infrastrukture Tuzlanskog kantona

Vrsta subjekta poduzetničke infrastrukture	Broj
Poduzetničke zone	29
Poduzetnike potporne institucije	6
Razvojne agencije	1
Poduzetnički centri	1
Poslovni inkubatori	2
Poduzetnički akceleratori	0
Poslovni parkovi	0
Naučno-tehnološki parkovi	1
Centri kompetencije	0
Klasteri	1

Sa druge strane, od ostalih subjekata poduzetničke infrastrukture, odnosno poduzetničkih potpornih institucija uspostavljene su razvojne agencije, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, naučno-tehnološki parkovi i klasteri.

Udruženje za razvoj NERDA čini razvojnu agenciju za područje Sjeveroistočne BiH, dok na nivou Kantona nije uspostavljena kantonalna razvojna agencije, niti postoje lokalne razvojne agencije. Poduzetnički centar Lipnica uspostavljen je na području Grada Tuzla, kao i naučno tehnološki park BIT centar Tuzla. Poslovni inkubatori uspostavljeni su na području Grada Srebrenika i općine Kalesija, a omogućavaju poslovno inkubiranje do 5 novih preduzeća u svakom od inkubatora.

U okviru Kantonalne privredne komore Tuzla je u toku 2017. godine osnovan klaster metalne i elektro industrije „Energy Investment“, kao rezultat identifikovane potrebe za zajedničkim plasmanom roba i usluga u cilju jačanja konkurentnosti i bolje vidljivosti na tržištu nekoliko kompanija iz tog sektora sa područja Tuzlanskog kantona. Članice pomenutog klastera su preduzeća Tehnopetrol d.o.o. Tuzla, Deling d.o.o. Tuzla, Index d.o.o. Gračanica, Umel Dalekovodmontaža d.o.o. Tuzla i Rudar d.o.o. Tuzla, a Kantonalna privredna komora Tuzla je pružila stručnu podršku u formiranju klastera.

2.5 Poljoprivreda

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta na području Kantona iznosi 120.914 ha, od čega je površina obradivog zemljišta 110.612 ha, odnosno 91,47%. Zemljište se koristi u niskom stepenu i sa niskim efektima u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, te se potrebe stanovništva u hrani ni približno ne zadovoljavaju vlastitom proizvodnjom, što otvara veliki prostor za nove investicije i ulaganja u ovu oblast.

Jedan od glavnih razloga niske i neefikasne poljoprivredne proizvodnje, te najveći ograničavajući faktor povećanja njene konkurentnosti je mali posjed, te dislociranost i usitnjenost parcela. Od ukupno 16.417 registriranih poljoprivrednih gazdinstava čak 67,47% ili 11.078 raspolaže poljoprivrednim zemljištem površine do 1 ha, dok samo 3,6% ili 591 gazdinstvo raspolaže sa površinama od preko 5 ha. Prosječna površina poljoprivrednog zemljišta kojim raspolažu poljoprivredna gazdinstava na području Kantona iznosi 1,25 ha, u Federaciji BiH 1,47 ha a u zemljama članicama Evropske unije 14,30 ha.⁴

Biljna proizvodnja. U strukturi sjetvenih površina na području TK dominiraju žita, prije svega kukuruz sa 84,6% udjela u ukupnom prinosu žitarica, koji je dominantna kultura za spremanje stočne hrane i pšenica sa 9,3%, dok je udio raži, ječma i zobi nizak. Prinosi ovih kultura jako variraju, ovisno o vremenskim uvjetima, s obzirom da gotovo ne postoje sistemi za navodnjavanje, te zaštitu od leda i drugih vremenskih nepogoda (Tabela 30.).

Tabela 30. Količine uzgoja žitarica na području Tuzanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Žitarice	2015. količina (u tonama)	2016. količina (u tonama)	2017. količina (u tonama)	2018. količina (u tonama)	2019. količina (u tonama)
Pšenica	12.448	15.216	12.741	13.465	11.897
Raž	735	820	593	718	688
Ječam	1.733	2.155	2.052	2.506	5.824
Zob	1.212	1.323	1.014	1.178	1.070
Kukuruz - zrno	92.839	118.121	73.515	107.287	107.756
Ukupno	108.967	137.635	89.915	125.154	127.235

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Što se tiče povrtlarskih kultura, najzastupljenija je proizvodnja krompira koji je u 2019. godini učestvovao sa 77,97% u ukupnom prinosu povrća na području Tuzlanskog kantona (Tabela 31). Ostale značajne kulture su kupus, luk, paradajz i krastavac. Povrće se proizvodi uglavnom na malim površinama, te sve veći značaj ima plastenička proizvodnja.

⁴ Izvor podataka: Registar poljoprivrednih gospodarstava, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH. Podaci dostupni za 2017 godinu.

Tabela 31. Količine uzgoja povrća na području Tuzanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Povrće	2015. količina (u tonama)	2016. količina (u tonama)	2017. količina (u tonama)	2018. količina (u tonama)	2019. količina (u tonama)
Krompir	66.916	78.630	61.655	70.751	75.752
Paradajz	2.708	3.540	2.828	3.192	3.404
Paprika	1.728	2.205	1.865	2.041	2.358
Luk	2.544	3.953	2.950	4.491	4.878
Pasulj	1.092	1.184	843	1.207	1.364
Kupus	3.723	4.620	3.347	4.849	5.632
Krastavac	-	-	2.886	3.391	3.758
Ukupno	78.711	94.132	76.374	89.922	97.146

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2019. godini, na području Tuzlanskog kantona, zabilježeno je 5.109.728 rodni stabla što je za 136.487 stabla ili 2,67% više nego u 2015. godini. U ukupnoj strukturi, dominiraju stabla šljive sa 51,88%, potom stabla jabuke sa 28,65% te stabla kruške sa 12%. Prinosi su podložni utjecajima vremenskih prilika te se u 2019. godini bilježi pad prinosa uprkos povećanju broja rodni stabla (Tabela 32.).

Tabela 32. Količine uzgoja voća na području Tuzanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Voće	2015. količina (u tonama)	2016. količina (u tonama)	2017. količina (u tonama)	2018. količina (u tonama)	2019. količina (u tonama)
Jabuke	13.121	14.371	12.268	16.670	14.088
Kruške	4.055	4.755	3.779	5.543	4.586
Šljive	25.794	28.327	16.616	26.297	19.116
Orasi	424	555	346	521	538
Višnja	1.336	1.329	1.189	1.232	1.026
Trešnja	2.821	3.017	2.943	3.278	2.733
Ukupno	47.551	52.354	37.141	53.541	42.087

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Veoma je važno napomenuti da su tokom 2019. godine, pod utjecajem pandemije COVID-19 kao i izrazito loših vremenskih uslova za biljnu proizvodnju, poljoprivredni proizvođači na Tuzlanskom kantonu pretrpjeli velike štete te će u narednom periodu biti od ključne važnosti pružiti podršku oporavku i razvoju biljne proizvodnje na području kantona.

Animalna proizvodnja. U strukturi animalne proizvodnje na području Tuzlanskog kantona, najveći značaj imaju proizvodnja mlijeka i mesa. Tokom 2019. godine došlo je do pada pokazatelja uspješnosti stočarstva i preradarstva, dok je u periodu 2015.-2018. godine zabilježen pozitivan trend u skoro svim kategorijama.

U periodu 2015.-2018. godine došlo je do pozitivnog trenda rasta mliječnosti (odnos proizvodnje mlijeka i broja grla stoke), kao i produktivnosti preradarstva (odnos proizvodnje jaja i broja grla peradi). S druge strane, proizvodnja meda pokazuje značajne oscilacije uprkos kontinuiranom rastu broja košnica, dok proizvodnja ovčijeg i kozijeg mlijeka imaju pozitivne pokazatelje ali niske udjele u ukupnoj proizvodnji (Tabela 33.).

Tabela 33. Pokazatelji stočarstva i peradarstva na području Tuzanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Stočarstvo i peradarstvo	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj grla stoke	55.805	55.792	55.318	55.177	49.101
Broj grla ovaca	58.065	56.122	58.037	56.700	56.870
Broj koza	5.985	6.325	6.434	6.409	6.209
Broj svinja	7.407	7.185	7.044	10.356	6.997
Broj grla peradi	5.577	4.717	4.265	4.546	4.330
Broj košnica pčela	46.970	46.445	45.100	46.695	47.610
Proizvodnja jaja (000 kom)	103.857	84.960	82.362	104.258	110.081
Proizvodnja kravljeg mlijeka (000 litara)	88.891	90.300	89.587	93.617	77.844
Proizvodnja ovčijeg mlijeka (000 litara)	324	321	335	330	435
Proizvodnja kozijeg mlijeka (000 litara)	420	436	374	410	403
Proizvodnja meda (000 kg)	436	242	180	335	198
Proizvodnja vune (000 kg)	77	72	72	73	71

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Kao i u cijelom sektoru, tako i u animalnoj proizvodnji preovladava ekstenzivna proizvodnja, koju karakterišu male farme, sa 3-5 muznih grla, tehnološki zastarjele, energetske neefikasne, a istraživanja su pokazala da su te farme, uz navedenu mliječnost grla, ekonomski neodržive bez sredstava novčane podrške.

2.6 Šumarstvo

Jedan od najznačajnijih prirodnih resursa, na kojem je bazirana stogodišnja tradicija prerade drveta na području TK, jesu šume. Ukupna površina šuma i šumskog zemljišta na području TK iznosi 126.071 ha sa 60,37% državnih šuma i šumskog zemljišta, dok je 39,63% u privatnom vlasništvu. Ukupna zaliha drvene mase je procijenjena na 16,825 miliona kubnih metara.

Promatrajući po osnovnim kategorijama šumskog zemljišta, u državnim šumama dominiraju visoke šume sa 63%, dok su izdanačke šume zastupljene sa 15%, a ostale šumske površine, koje uključuju šumske kulture, ostale površine i minirane površine, zastupljene sa 21%. Najviše šuma je na području općina Kladanj, Živinice i Banovići. Kako bi se održavalo kontinuirano upravljanje, planiranje i gospodarenje ovim značajnim resursom u cilju njegove zaštite, donesen je kantonalni Zakon o šumama, i na taj način oblast šumarstva zakonski je uređena na kantonalnom nivou.

Tabela 34. Proizvodnja i prodaja šumskih sortimenata na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019.

PROIZVODNJA	2015	2016	2017	2018	2019
Trupci (hilj/tis m ³)	71	78	80	68	64
Jamsko drvo (hilj/tis m ³)	8	11	10	15	7
Prostorno drvo (hilj/tis m ³)	35	33	29	27	19
Ogrijevno drvo (hilj/tis m ³)	100	91	92	81	73
Ukupno	214	213	211	191	163
PRODAJA	2015	2016	2017	2018	2019
Trupci (hilj/tis m ³)	71	78	80	68	64
Jamsko drvo (hilj/tis m ³)	8	11	10	15	7
Prostorno drvo (hilj/tis m ³)	35	33	29	27	19
Ogrijevno drvo (hilj/tis m ³)	100	91	92	81	73
Ukupno	207	214	205	190	167

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Uprkos značaju šumarstva za razvoj privrede Tuzlanskog kantona, proizvodnja i prodaja šumskih sortimenata u periodu 2015.-2019. godina bilježi kontinuiran negativan trend te je u 2019. godini proizvedeno i prodano 23,83% manje u odnosu na 2015. godinu (Tabela 34.). Prema podacima iz Izvještaja o razvoju Tuzlanskog kantona za prethodne godine, na području kantona nije bilo značajnijih aktivnosti u oblasti šumarstva iako su bile planirane.

2.7 Rudarstvo

Tuzlanski kanton je najznačajniji rudarsko-industrijski basen u BiH. Na geoprostoru Tuzlanskog kantona je locirano preko milijardu tona eksploatacionih rezervi lignita i mrkog uglja te značajne količine kamene soli, kvarcnog pijeska, krečnjaka i magnezita. Ukupne procijenjene bilansne rezerve magnezita na prostoru planine Konjuh pri istraženosti od 20% su oko 1,7 miliona tona (od čega oko 81.000 tona otpada na rezerve A kategorije).

Od energetskih mineralnih sirovina u TK zastupljeni su: ugalj (više vrsta), pojave nafte, termalne i termomineralne vode. Eksploatacione rezerve mineralnih sirovina gledano u cjelini, nisu dovoljno izučene i poznate na području TK. Od ugljeva na području Kantona zastupljeni su: lignitski ugalj, mrki i kameni ugalj. Eksploatacione rezerve uglja lignita procijenjene su na 266.689.000 t i raspoređene su na području Tuzle, Živinica i Lukavca. Lignit se trenutno eksploatiše u području krekanskog bazena. Eksploatacione rezerve mrkog uglja procijenjene su na 220.000.000 t i raspoređene su na području Banovića i Živinica. Kameni ugalj se ne eksploatiše, a izdanci kamenih ugljeva nalaze se u zapadnoj, središnjoj i istočnoj Majevidici.

Značajan prirodni mineralni resurs je i kamena so. Geološke ili potencijalne rezerve slanice procijenjene su na 374.377.552 m³ dok su eksploatacione rezerve 184.549.326 m³ i raspoređene su na području Tuzle. Treba naglasiti da je proizvodnja slanice u stalnom porastu radi sve većih potreba prerađivačkih kapaciteta, prvenstveno hemijske industrije, što je vidljivo iz proizvodnih rezultata za period 2007. – 2013. godina, koji su u porastu za 80%.

Najveća ležišta kvarcnog pijeska u BiH, se nalaze u TK, uglavnom na terenima krekanske sinklinale i u okolini Gračanice. Geološke ili potencijalne rezerve kvarcnog pijeska procijenjene su na 14.600.632 t. Na području TK prisutne su razne vrste krečnjaka u kojima se eksploatiše krečnjak u više od desetak kamenoloma procijenjene su na 62.280.213 m³ koje su raspoređene na području Gračanice, Lukavca, Srebrenika, Živinica i Kladnja. Na terenima TK poznat je veći broj različitih vrsta mineralnih i termomineralnih voda, najviše zastupljenih u općinama: Kladanj, Gračanica, Srebrenik, Gradačac, Tuzla, Kalesija i Teočak.

2.8 Turizam i ugostiteljstvo

Tuzlanski kanton se odlikuje sa značajnim turističkim potencijalima, imajući u vidu bogatu kulturno-historijsko naslijeđe, turistički potencijal Panonskih jezera, postojanje Međunarodnog aerodroma Tuzla te sve progresivnije razvoja biciklističkog turizma i etno turizma.

Razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona je zabilježio značajan napredak od prosječno 31.000 turista u 2013. godini do 48.800 turista u 2019 godini. Ipak, iako statistike pokazuju kontinuiran trend rasta broja dolazaka i noćenja turista na Tuzlanskom kantonu, istovremeno se uočava i smanjenje udjela noćenja i dolazaka turista Tuzlanskog kantona u ukupnom broju turista u FBiH (u 2019. godini je to 3,98% u odnosu na 2015. godinu kada je bilo 5,8%).

Tabela 35. Pregled ostvarenog broja noćenja na Tuzlanskom kantonu i u FBiH u periodu 2015-2019 godina

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Dolasci turista	41.799	44.478	46.231	47.077	48.883
Noćenja turista	87.631	83.555	80.011	81.512	91.923
Dolasci turista FBiH	723.389	812.566	948.763	1.071.097	1.226.975
Noćenja turista -FBiH	1.438.080	1.619.871	1.860.862	2.095.517	2.379.701
Udio TK u FBiH - dolasci	5,78	5,47	4,87	4,40	3,98
Udio TK u FBiH - noćenja	6,09	5,16	4,30	3,89	3,86

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Smještajni kapaciteti na prostoru Tuzlanskog kantona su neravnomjerno raspoređeni i pokazuju stvarnu sliku odnosa spram turističkih potencijala.

Tabela 36. Turistički smještajni kapaciteti na području Tuzlanskog kantona u periodu 2016.-2019. godina

	Hoteli i sličan smještaj				Odmaralište i slični objekti za kraći odmor				Ostali smještaj			
	2019.	2018.	2017.	2016.	2019.	2018.	2017.	2016.	2019.	2018.	2017.	2016.
Banovići	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Gradačac	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	2	1
Kladanj	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Lukavac	4	5	5	5	1	0	0	0	0	0	0	0
Srebrenik	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Tuzla	16	15	15	12	2	3	2	3	0	0	0	0
Živinice	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Gračanica	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Kalesija	2	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0
UKUPNO	31	31	32	30	5	5	4	6	3	3	2	1

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Preko 50% smještajnih kapaciteta nalazi se na prostorima grada Tuzla, dok općine sa izrazitim turističkim potencijalima u sveukupnoj ponudi učestvuju sa skromnim kapacitetima. Negativne strane nedostatka adekvatnog smještaja posebno su izražene prilikom organizacije većih sportskih, kulturnih i kongresnih dešavanja. Na području Tuzlanskog kantona otvoren je 31 hotel, 5 odmarališta u 3 objekta koji spadaju u ostali smještaj (Tabela 36.)

U tom kontekstu značajno je istaći i da je ukupan broj ležaja na području Tuzlanskog kantona manji za 299 u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu. Naime, u 2019. godini zabilježeno je 1.614 ležaja, dok je taj broj u 2018. godini iznosio 1.913.

Tabela 37. Noćenja i dolasci u Tuzlanskom kantonu u 2019, prema općinama

	Broj dolazaka	Broj noćenja	Broj dolazaka (%)	Broj noćenja (%)
Tuzla	31.858	60.199	65,17%	65,49%
Srebrenik	5.884	9.628	12,04%	10,47%
Lukavac	4.672	8.472	9,56%	9,22%
Gradačac	1.366	3.773	2,79%	4,10%
Gračanica	1.657	2.687	3,39%	2,92%
Kladanj	411	2.498	0,84%	2,72%
Banovići	1.379	2.476	2,82%	2,69%
Živinice	1.272	1.272	2,60%	1,38%
Kalesija	384	918	0,79%	1,00%
Ukupno	48.883	91.923	100,00%	100,00%

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Broj ostvarenih noćenja naravno prati distribuciju smještajnih kapaciteta na Tuzlanskom kantonu, te je 65% ostvarenih noćenja tokom 2019. godine bilo na području Grada Tuzle, 12,04% na području Grada Srebrenika, 9,56% na području Lukavca, dok je u svim ostalim gradovima i općinama kantona bilo 13,44% noćenja od ukupnog broja. Ova statistika ukazuje i na problem postojanja zone sivog poslovanja prvenstveno u okruženju Međunarodnog aerodroma Tuzla (koji se nalazi na području Grad Živinica, a on učestvuje tek sa 2,6% ukupnog broja noćenja), odnosno pružaoca usluga koji nisu registrovani i samim time nisu članovi Turističke zajednice Tuzlanskog kantona te ne ulaze u statističke pokazatelje. Regulisanjem ove sive zone, statistički pokazatelji bi se značajno promijenili, a prihod Turističke zajednice Tuzlanskog kantona povećao te bi dodatna sredstva mogla biti usmjerena u razvoj turističkih potencijala.

Prethodno navedenom u prilog idu i podaci o pokazateljima poslovanja privrednih društava iz navedene djelatnosti. Naime, prema dostupnim podacima, u 2019. godini je u sektoru Hotelijerstvo i ugostiteljstvo registrovano 97 preduzeća sa 636 zaposlenih, a ukupan ostvareni prihod je 26.721.127 KM, ali su preduzeća iz ove djelatnosti zabilježila gubitak na nivou privredne grane odnosno sektora koji je iznosio 87.838 KM.

Nažalost, COVID 19 pandemija utjecala je i na turizam Tuzlanskog kantona. Uz evidentni pad broja dolazaka i noćenja turista, bilježe se i manji turistički prihodi, a precizni podaci dostupni krajem 2020. godine ukazati će na obim negativnih posljedica na oblast turizma na području ovog Kantona.

2.8.1 Potencijali za razvoj turizma Tuzlanskog kantona

Tuzlanski kanton ima raznolik turistički sadržaj i velik potencijal za razvoj turizma, ali i pored prepoznatih turističkih proizvoda i lokacija, progresivniji razvoj turizma ostaje po strani zbog nedovoljno razvijene svijesti o značaju turizma kao privrednoj grani obzirom da se Tuzlanski kanton smatra tradicionalno industrijskom i rudarskom regijom.

Razvoj turizma na području Tuzlanskog kantona je dobio svoj zamah razvojem turističke destinacije „Kompleks Panonskih jezera“ na području Grada Tuzle, koja su jedina slana jezera i jedinstvena turistička atrakcija u Evropi. Ovaj kompleks je dobitnik i najvišeg priznanja Svjetske turističke organizacije Odisej koja se dodjeljuje za inovacije u oblasti turizma. Panonska slana jezera su bogata mineralima te imaju i ljekovita svojstva pogotovo u liječenju steriliteta, reumatskih i disajnih puteva. Voda u jezerima neprestano kruži i prečišćava se pješčanim filterima. **U 15 godina rada, Kompleks Panonskih jezera je posjetilo više od 3,7 miliona turista.** Razvoj ovog kompleksa je direktno doprinio razvoju smještajnih kapaciteta i ugostiteljskih objekata na području Grada Tuzle, te indirektno razvoju ukupne privrede Grada.

Drugi značajan poticaj razvoju turizma na području Tuzlanskog kantona je bio uspostavljanje baze najveće niskobudžetne aviokompanije u Centralnoj i Istočnoj Evropi „Wizz Air“ na JP Međunarodnom aerodromu Tuzla u 2015. godini. U periodu 2015-2019 godine, **Wizz Air je prevezao 2.283.728 putnika i letio na 12 različitih destinacija u Evropi.** Značajan broj destinacija sa kojima je Tuzlanski kanton povezan zračnim putem utjecao je na rast turističke aktivnosti na području kantona, ali prvenstveno Grada Živinica i Grada Tuzle. Razvoj aerodroma pogodovao je razvoju smještajnih kapaciteta, te usluge prevoza putem taksi prevoza i rent-a-car usluge.

Ipak, povezanost sa Evropom nije iskorištena na adekvatan način koji bi uključio promociju Tuzlanskog kantona kao turističke destinacije i privlačenja evropskih turista, već je uglavnom zadržana na nivou olakšane konekcije bh.dijaspore sa domovinom. Međutim, posmatrajući sveukupne turističke

potencijale Tuzlanskog kantona, zaključuje se da turizam u narednom periodu može postati i strateški važna odrednica razvoja ukupne privrede ovog kantona.

Naime, Tuzlanski kanton je prepoznat ali nedovoljno brendiran kao značajna destinacija u **zdravstvenom turizmu, koji predstavlja razvojnu šansu za privredu BiH**. Pored gore pomenutih slanih jezera koja imaju ljekovita svojstva, Tuzlanski kanton se može pohvaliti izuzetno razvijenim uslugama u *dentalnom turizmu, medicinski potpomognutoj oplodnji, plastičnoj i estetskoj hirurgiji te interventnoj kardiologiji*. Privatna praksa u ovim područjima je visoko razvijena i između ostalog uključuje regionalno priznate ustanove: Plava Poliklinika Tuzla, Medical Institute Bayer Tuzla, Ginekološka klinik "Balić", Centar za vantjelesnu oplodnju „Korak do života“, te niz dentalnih ordinacija raspoređenih po čitavom području kantona. Tokom 2020. godine u Tuzli je otvorena i Plava bolnica „Centar“ – *jedino privatno porodilište* na području Federacije BiH i jedno od dva na području cijele Bosne i Hercegovine. Privatno porodilište djeluje od 2016. Godine u sklopu Plave Poliklinike Tuzla, ali radi sve većeg broja žena koje se odlučuje na privatnu uslugu poroda, prepoznata je potreba izgradnje samostalnog infrastrukturnog objekta po najvišim zahtjevima. Pored navedenih zdravstvenih usluga, na području Tuzlanskog kantona postoji potencijal za razvoj *banjsko-rekreativnog turizma* zahvaljujući radu JZU „Banja Ilidža“ na području općine Gradačac te „Lječilišta Aqua Bristol2 na području Grada Tuzle.

Tuzlanski kanton, zahvaljujući svom prirodno-geografskom položaju te prirodnim resursima, predstavlja idealnu destinaciju za razvoj **sportskog turizma** uključujući *planinarenje, biciklizam, adrenalinske sportove i jahanje*. Turistička zajednica Tuzlanskog kantona je tokom 2019 godine u saradnji sa resornim kantonalnim ministarstvom i planinarskim društvima iz cijelog kantona oformila Vijeće Planinarske transverzale „Put Srebreničke povelje“. Planinarska transverzala "Put Srebreničke povelje" je planinarska staza koja vodi od Srebrenika preko Tuzle, Bobovca, Sarajeva, Mostara do Neuma, Prelazi preko planina: Majeвица, Djedinska, Konjuh, Zvijezda, Ozren, Igman, Bjelašnica, Prenj i Velež. Ova tranverzala nije samo staza već pečat hiljadu-godišnje bosanske državnosti obzirom da uključuje brojne historijske, prirodne i društvene znamenitosti Bosne i Hercegovine. Uređenjem i brendiranjem ove planinarske staze, Tuzlanski kanton otvara mogućnosti za privlačenje novog profila turista kojeg čine pretežno obrazovani, urbani pojedinci više platežne moći, sa dubokim interesom za zdrav život i fizičku aktivnost. Ovi pojedinci su i ekološki osviješćeni te time se dodatno otvara **priliku za razvoj ruralnog turizma**, čime bi se stvorila integrisana turistička ponuda. U narednim godinama, očekuje se povećan broj ovog tipa turista obzirom da se globalno povećava svijest o zdravom načinu života i interesu za fitness. Pored potencijala za razvoj planinarenja, Tuzlanski kanton se može pohvaliti i razvijenim biciklističkim stazama, što u nižim područjima za rekreativce, što u brdskim područjima za avanturiste. U prethodnom periodu, učinjeni su određeni pomaci u brendiranju ovog područja kao biciklističke destinacije.

Ne treba se zanemariti niti **kulturno-historijsko naslijeđe** Tuzlanskog kantona kada se govori o turističkim potencijalima, koje također može biti okosnica pri kreiranju turističke destinacije. Područje Tuzlanskog kantona krasi Tvrdava Srebrenik, nastala u periodu srednjeg vijeka a danas proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, potom Bijela kula Husein-kapetana Grdaševića u Gradačcu iz perioda Osmanskog carstva, kao i Djevojačka pećina na području općine Kladanj. Također, Tuzlanski kanton se odlikuje velikim brojem stećaka – srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika od kojih je jedna čak proglašena i svjetskom baštinom.

Tuzlanski kanton, također, ima značajan potencijal za razvoj **agroturizma** koji je trenutno potpuno neprepoznat i neiskorišten, a vrlo praktično može biti sjedinjen u ponudu sa etno-turizmom pa čak i sportskim turizmom te usmjeren na turiste koji vode zdrav i aktivan život.

2.8.2 Razvojni problemi turizma u Tuzlanskom kantonu

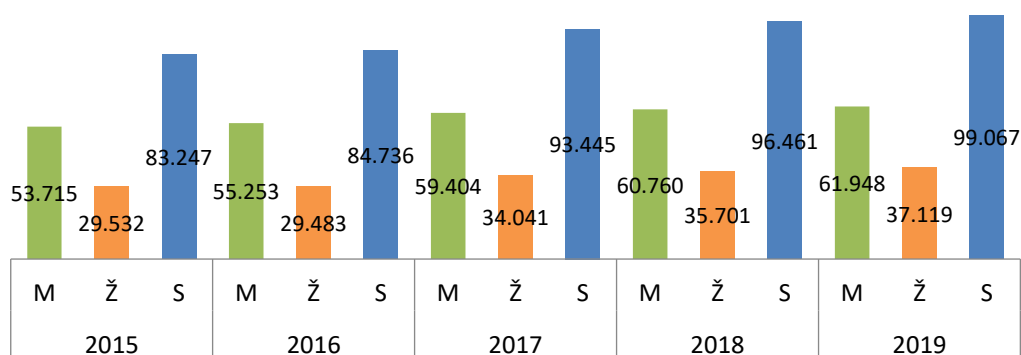
Razvojni problemi turizma u Tuzlanskom kantonu uključuju nedovoljnu promociju turističkih sadržaja i premalen broj brendiranih destinacija u odnosu na potencijal koji postoji. Iako djeluje Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, veliku prepreku predstavlja nepostojanje lokalnih Ureda za razvoj turizma u ključnim općinama kantona, te posljedično nedovoljno aktivnosti na sistematičnoj promociji vlastitih potencijala.

Pored toga, na području Tuzlanskog kantona su neadekvatno raspoređeni smještajni kapaciteti te je izuzetno izražena siva ekonomija u području turizma kojoj je pogodovao razvoj interneta i oglašavanje putem društvenih mreža. Siva zona onemogućuje realno praćenje broja turista, noćenja kao ni prihoda ostvarenog od turizma, te umanjuje mogućnost razvoja registrovanih privrednih subjekata zbog nelojalne konkurencije.

2.9 Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Zaposlenost. Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja u 2019. godini radno sposobno stanovništvo u Tuzlanskom kantonu broji 307.156 osoba. Na području Tuzlanskog kantona je tokom 2019. godine evidentirano u prosjeku 99.067 zaposlenih lica, što rezultira stopom zaposlenosti od 32,25%. Prosječna stopa zaposlenosti u istoj godini u Federaciji BiH iznosila je 34,8%, gdje Tuzlanski kanton zauzima peto mjesto od ukupno deset kantona u Federaciji BiH (najveću stopu zaposlenosti ima Kanton Sarajevo sa 53,6%). U ukupnom broju zaposlenih na području Federacije BiH, Tuzlanski kanton učestvuje sa 18,63%.

Na osnovu prikaza sa Slike 3. vidljivo je da ukupan broj zaposlenih u Tuzlanskom kantonu bilježi kontinuiran rast u proteklom petogodišnjem periodu, te je u toku 2019. godine broj zaposlenih veći za 16% odnosno za 15.820 lica u odnosu na 2015. godinu. Struktura zaposlenih po spolu je ujednačena tokom perioda te je od ukupnog broja zaposlenih 62,5% muškaraca i 37,5% žena. Ipak, udio zaposlenih žena u Tuzlanskom kantonu je niži od prosjeka Federacije BiH gdje je u 2019. godini udio žena u ukupnom broju zaposlenih iznosio 42,2%.

Slika 3. Broj zaposlenih na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

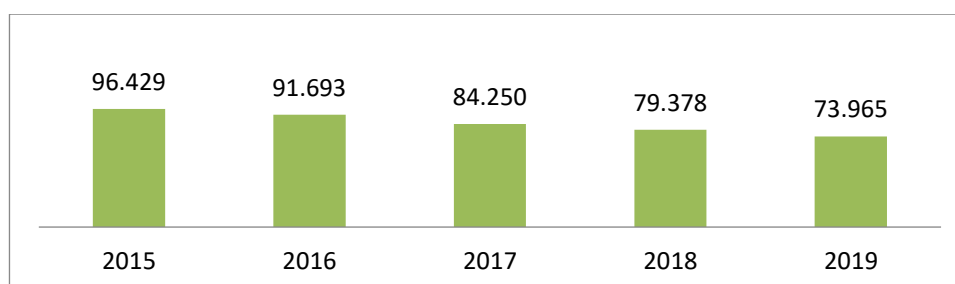
Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Posmatrajući zaposlene po djelatnostima, najveći broj radnika zaposleno je u djelatnosti Prerađivačka industrija (24,38%) te djelatnosti Trgovine na veliko i malo (18,23%). Struktura zaposlenih po djelatnostima je nepromijenjena tokom perioda.

Nezaposlenost. Prosječan registrovan broj nezaposlenih lica u Tuzlanskom kontinuirano pada od 2015. godine, a u 2019. godini iznosio je 73.965 lica koja traže zaposlenje, što je manje za 22.464 ili 23,3% u

odnosu na prethodnu godinu. Međutim, imajući u vidu da je broj zaposlenih povećan za 15.820 lica u istom periodu, smanjenje broja nezaposlenih nije isključivo rezultat pronalaska posla nezaposlenih osoba, već i odlaska osoba iz Bosne i Hercegovine.

U Federaciji BiH u 2019. godini registrovano je 313.570 nezaposlenih osoba, te je, također, i na nivou ovog entiteta uočen kontinuiran trend pada broja nezaposlenih osoba. Tuzlanski kanton u ukupnom broju nezaposlenih Federacije BiH učestvuje sa 23,58%. Stopa nezaposlenosti na području Federacije BiH u 2019. godini iznosila je 37,1% dok je na nivou Tuzlanskog kantona u istoj godini iznosila 43,2%⁵. Najveći broj nezaposlenih lica registriran je u Tuzli i Živinicama.

Slika 4. Broj nezaposlenih na području Tuzlanskog kantona u periodu 2015.-2019. godina

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Pored pada broja nezaposlenih lica, na području Tuzlanskog kantona uočava se i trend rasta učešća žena u ukupnom broju nezaposlenih lica te je u 2019. godini 61,12% žena u ukupnom broju nezaposlenih lica dok je tokom 2015. godine njihovo učešće bilo 53,16%. Posmatrajući udio nezaposlenih žena u Federaciji BiH, koji je u 2019. godini iznosio 58,2%, može se zaključiti da je u Tuzlanskom kantonu nešto nepovoljniji omjer u odnosu na prosjek u FBiH.

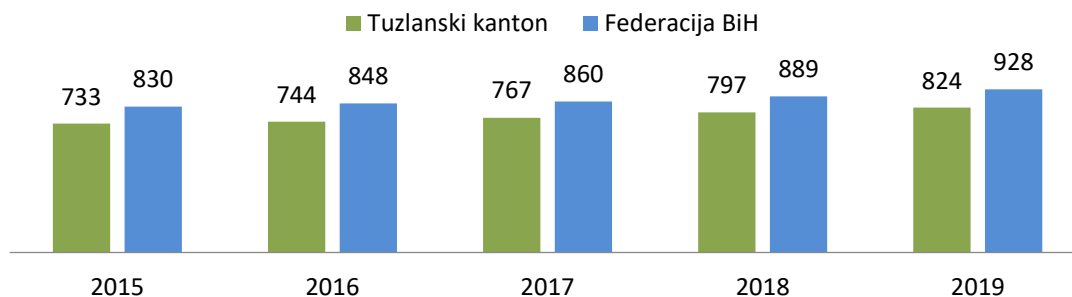
Analizom starosne strukture nezaposlenih lica, prema starosnoj strukturi, uočava se da lica mlađa od 30 godina učestvuju sa 32,93% u ukupnom broju nezaposlenih lica pri čemu ne postoji značajna razlika u spolnoj strukturi kako na području Tuzlanskog kantona tako niti Federacije BiH.

Promatrajući nezaposlena lica kroz obrazovnu strukturu kako na području Tuzlanskog kantona tako i FBiH, uočava se da je njihova raspodjela ujednačena kroz promatrani šestogodišnji period. U 2019. godini najveći udio nezaposlenih na području Tuzlanskog kantona odnosilo se na NKV radnike (32,14%), 31,01% nezaposlenih su kvalifikovana lica, te 27,89% lica imaju SSS. U ukupnom broju nezaposlenih, visokoobrazovana lica učestvuju sa 7,17% (VŠS i VSS). Sa druge strane, vrlo slična obrazovna struktura nezaposlenih je na području FBiH: KV radnika je 31,5%, 29,8% su NK radnici dok 27,4% nezaposlenih ima SSS. U ukupnom broju nezaposlenih u Federaciji BiH u 2019. godini, visokoobrazovana lica učestvuju sa 9,2% (VŠS i VSS).

Unutar Tuzlanskog kantona u 2019. godini najveći broj nezaposlenih lica registriran je na području Grada Tuzle (5,16% od ukupnog broja nezaposlenih u FBiH) i Grada Živinice (3,31%), dok je najmanji broj nezaposlenih osoba registrovan u općinama Doboju Istok i Teočak (0,5% od ukupnog broja nezaposlenih u FBiH).

Plate. Prosječna mjesečna isplaćena neto plata u Tuzlanskom za 2019. godinu iznosi 824 KM što je više za 3,27% u odnosu na 2018. godinu i što je 88,79% u odnosu na prosjek FBiH koji je u 2019. godini iznosio 928 KM (Slika 5.).

⁵ Prema registrovanim podacima, u odnosu na radnu snagu

Slika 5. Kretanje prosječne mjesečne neto plate u Tuzlanskom kantonu i Federaciji BiH u periodu 2015.-2019. godina

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Analizom kretanja prosječne mjesečne neto plate u Tuzlanskom kantonu i Federaciji BiH primjećuje se da je tokom prethodnog petogodišnjeg perioda prosječna neto plata u Tuzlanskom kantonu za 11% manja u odnosu na prosjek Federacije BiH. U petogodišnjem periodu primjećen je trend rasta iznosa neto plate i u kantonu i u Federaciji te se mjesečna neto plaća i u Tuzlanskom kantonu se povećala za 12,41% (sa 733 KM u 2015. godini na 824 KM u 2019. godini), a najznačajniji rast je primjećen u djelatnostima Stručne, naučne i tehničke djelatnosti (36%), Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne aktivnosti (34%), te Prerađivačkoj industriji (25%). Nasuprot ovim industrijama, u djelatnosti Hotelijerstvo i ugostiteljstvo došlo je do smanjenja prosječne isplaćene neto plaće u iznosu od 7,09%.

Penzioneri. Na prostoru Tuzlanskog kantona u 2019. godini je bilo ukupno 69.966 osoba koje primaju penziju što je za 1.031 osobu ili 1,47% manje u odnosu na broj penzionera u 2015. godini. Broj penzionera u Tuzlanskom kantonu čini 20% od ukupnog broja penzionera u Federaciji BiH za 2019. godinu. Analizom vrsta isplaćenih penzija tokom 2019. godine u Tuzlanskom kantonu uočava se da 46,78% penzionera prima starosnu penziju, 34,58% porodičnu penziju i 18,63% invalidsku penziju. Struktura nije bitno promijenjena u odnosu na 2015. godinu s tim da je došlo do smanjenja broja korisnika invalidske penzije za 2%.

Tabela 38. Pregled broja penzionera i visine penzija po strukturi za Tuzlanski kanton i Federaciju BiH za 2015. i 2019. godinu

		Broj penzionera				Prosječna visina penzije			
		Ukupno	Starosna penzija	Invalidska penzija	Porodična penzija	Ukupno	Starosna penzija	Invalidska penzija	Porodična penzija
2015	TK	69.966	31.687	14.361	23.918	383,3	449,2	331,9	327,0
	FBIH	340.848	169.894	66.008	104.946	393,2	450,1	341,4	333,7
	Indeks	0,21	0,19	0,22	0,23	0,97	1,00	0,97	0,98
2019	TK	68.935	32.250	12.843	23.842	443,8	517,9	374,2	371,6
	FBIH	352.438	190.666	57.828	103.944	416,5	457,0	363,9	366,3
	Indeks	0,20	0,17	0,22	0,23	1,07	1,13	1,03	1,01

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prosječna isplaćena penzija u 2019. godini u Tuzlanskom kantonu je iznosila 443,8 KM što je za 13% više u odnosu na prosjek Federacije gdje je prosječna penzija iznosila 416,5 KM. U prethodnom periodu se uočava trend porasta penzija u Tuzlanskom kantonu kako u apsolutnim iznosima tako i u odnosu na prosjek Federacije BiH (Tabela 37).

2.10 Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

2.10.1 Obrazovanje

U Federaciji Bosne i Hercegovine, nadležnost za obrazovanje imaju kantonalna ministarstva za obrazovanje što je uređeno odgovarajućim kantonalnim zakonima i drugim propisima. Obrazovanje u Tuzlanskom kantonu organizovano je na četiri nivoa: predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje.

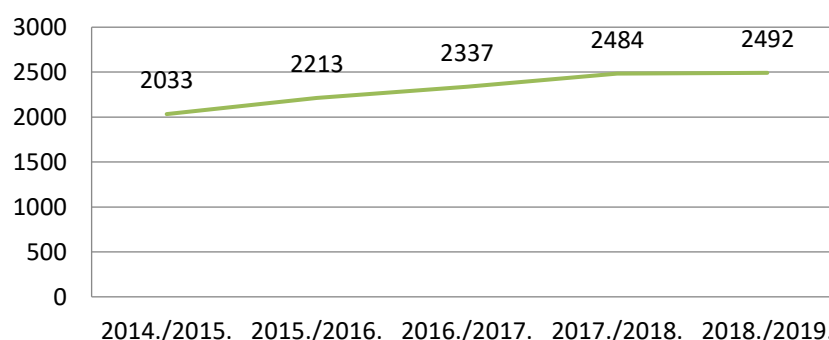
Na području Tuzlanskog kantona u školskoj 2019/2020. godini registrovane su 243 ustanove za osnovno i srednje obrazovanje, što predstavlja isti nivo u odnosu na prethodnu godinu. Ukupno 53.115 učenika pohađa školu, što je za 1.449 učenika (2,38%) manje u odnosu na prošlu godinu, te prati tendenciju smanjenja iz prethodnog perioda, što se može dovesti u vezu sa već pomenutim trendom rasta broja stanovnika koji napuštaju Tuzlanski kanton i odlaze u druge zemlje.

2.10.1.1 Predškolski odgoj i obrazovanje.

U Tuzlanskom kantonu se predškolski odgoj i obrazovanje sprovodi u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju ("Službene novine TK", broj: 12/09, 8/11, 10/13 i 8/18") koji je usklađen sa Okvirnim zakonom, te sadrži odredbu o obaveznom predškolskom odgoju i obrazovanju u godini pred polazak u školu. Na području Tuzlanskog kantona radi 9 javnih predškolskih ustanova, čiji su osnivači općinska vijeća i 12 privatnih predškolskih ustanova. Broj javnih ustanova se nije mijenjao u proteklih 5 godina dok se broj privatnih predškolskih ustanova povećao za 10.

U općinama Čelić, Sapna i Teočak nema predškolskih ustanova. U sredinama u kojima nema predškolskih ustanova, obavezni program predškolskog odgoja i obrazovanja pred polazak u osnovnu školu realizira se uz korištenje prostornih kapaciteta centralnih i područnih osnovnih škola.

Rad predškolskih ustanova prvenstveno se finansira sredstvima osnivača i participacijom korisnika usluga. Pored toga javne predškolske ustanove finansiraju se i iz Budžeta kantona, i to za realizaciju potreba socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i obaveza obrazovnih vlasti. Sredstva od participacije korisnika koriste se za troškove ishrane djece i realizaciju kraćih i specijalizovanih programa rada. Iz budžeta TK-a predškolskim ustanovama u skladu sa mogućnostima osiguravaju sredstva za nabavku dijela didaktičkog materijala, stručno usavršavanje kadrova, razvoj predškolskih programa, evaluaciju predškolskih programa, dio sredstava za realizaciju specijalizovanih programa, sufinansiranje izdavačke djelatnosti i nabavku osnovne opreme i učila za opremanje prostora za rad predškolskih ustanova u centralnim i područnim osnovnim školama.

Slika 6. Trend povećanja broja djece u predškolskim ustanovama na TK za period 2014-2019

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.

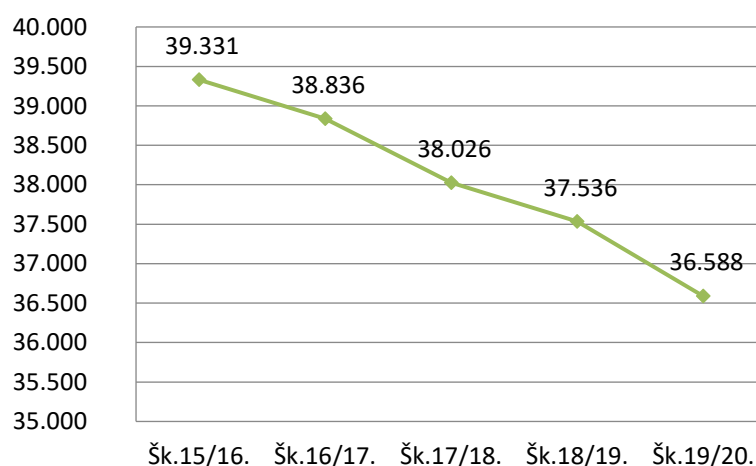
Uključenost djece u predškolsko obrazovanje u posljednjih pet godina se konstantno povećava i u pedagoškoj 2018/2019 godini je za 22,57% veći u odnosu na 2014/15. Na području Tuzlanskog kantona oko 10% djece koristi usluge predškolskog obrazovanja i odgoja, što je još uvijek izuzetno malo i nezadovoljava stvarne potrebe stanovništva. Prema pokazateljima Federalnog zavoda za statistiku, broj predškolske djece u dječijim vrtićima na 1.000 stanovnika u tuzlanskom kantonu iznosi 5,7 što je manje od prosjeka Federacije koji iznosi 7 djece na 1000 stanovnika⁶. Iako se ukupan broj djece obuhvaćenih predškolskim odgojem značajno povećao u odnosu na 2014 godinu, pad broja predškolske djece na 1.000 stanovnika nije pratio povećanje na federalnom nivou zbog velikog broja stanovništva koji je napustio tuzlanski kanton u prethodnom petogodišnjem periodu.

Broj nastavnog osoblja u predškolskim ustanovama u proteklom razvojnom periodu bilježi rast i u 2018/2019. iznosio je 312 što predstavlja povećanje od 47,9% u odnosu na 2014/2015. Pedagošku godinu, odnosno prosječan broj djece predškolskog uzrasta na jednog nastavnika u 2018/2019 iznosi 16 što je u skladu sa propisanim pedagoškim standardima.

U Tuzlanskom kantonu su u program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja uključena djeca s teškoćama u razvoju i njihov broj je u pedagoškoj 2018/2019. godini iznosio 5, što je izuzetno malo uzimajući u obzir da je njihov broj na TK mnogo veći.⁷ Iako predškolaske ustanove nastoje uključiti što veći broj djece sa posebnim potrebama u svoje obrazovno-odgojne aktivnosti, fizička nepristupačnost objekata i neprilagođenost obrazovno-odgojnih programa u značajnoj mjeri ograničava ove napore.

2.10.1.2 Osnovni odgoj i obrazovanje

Na području Tuzlanskog kantona redovno osnovno obrazovanje se realizira u 209 objekata, uključujući centralne i područne škole. Trend broja učenika koji pohađaju osnovno obrazovanje se nastavio smanjivati, tako da je za posljednjih 5 školskih godina broj osnovaca smanjen za 2.743 učenika. U školskoj 2018/2019 u prvi razred je upisano 4.205 učenika, što je za 295 manje u odnosu na školsku 2014/2015. godinu. Osnovni razlog smanjenja broja učenika u osnovnim školama u uskoj je vezi sa smanjenjem stope prirodnog priraštaja na TK, kao i napuštanjem stanovništva i odlaskom u zemlje EU. U 2019 godini Tuzlanski kanton bilježi udio učenika u prisutnom stanovništvu u nivou od 8,5 što je više od zabilježenog nivoa Federacije BiH koji iznosi 8,3.

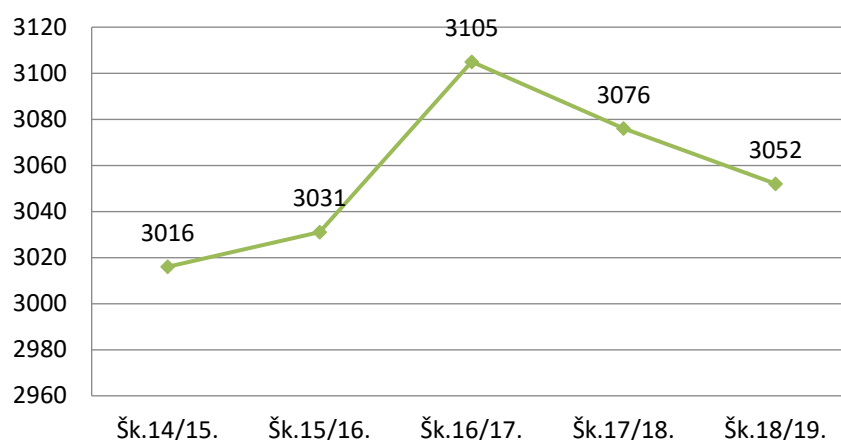

Slika 7. Trend smanjenja broja učenika u osnovnim školama na Tuzlanskom kantonu period 2015-2019 godina
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

⁶ Federalni zavod za programiranje, *Izveštaj o razvoju FBiH za 2018.*, Sarajevo.

⁷ <http://www.px-web.fzs.gov.ba/>, Federalni zavod za statistiku

Iako broj učenika u osnovnom obrazovanju bilježi pad u posljednjih pet godina, broj zaposlenih nije pratio trend smanjenja broja učenika te je u odnosu na 2014/15 broj zaposlenih rastao, što se može vidjeti iz naredne slike.

Slika 8. Zaposlenici u osnovnom obrazovanju na Tuzlanskom kantonu period 2015-2019 godina
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Za isti izvještajni period u TK bilježi se tendencija smanjenja broja učenika na jednog nastavnika i u 2018/19 taj odnos iznosi 12,3 i veći je od prosjeka Federacije BiH koji iznosi 11,96. Zbog značajnog smanjenja broja odjeljenja prosječan broj učenika u odjeljenju je ostao na približno istom nivou (2007/08 – 23,18, 2012/13 - 23,59), i nešto je veći od prosjeka Federacije BiH koji iznosi 20,7 učenika u jednom odjeljenju. Poređenja radi, optimalni broj učenika u jednom odjeljenju prema Pedagoškim standardima iznosi: od I do IV razreda 23 učenika (min. 16 - max. 31 učenika), a od V do IX razreda 26 (min. 20 - max. 34 učenika)

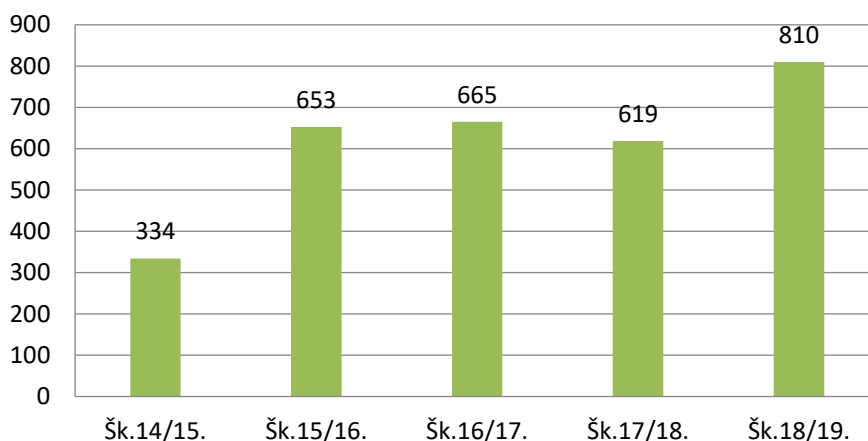
Tabela 39. Uporedni pokazatelji stanja u osnovnom obrazovanju u TK i Federaciji BiH, period školska 2014/2015 godina i školska 2018/2019 godina

	2014/2015					2018/2019				
	Broj učenika	Broj nastavnika	Broj učenika na 1 nastavnika	Broj odjeljenja	Broj učenika u 1 odjeljenju	Broj učenika	Broj nastavnika	Broj učenika na 1 nastavnika	Broj odjeljenja	Broj učenika u 1 odjeljenju
FBiH	190.688	14.908	12,79	9.697	19,93	182.986	15.296	11,96	9.428	19,41
TK	39.753	3.016	13,18	1.845	21,55	37.536	3.052	12,29	1.828	20,53

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

Tokom školske 2013/14 godine registrovano 5.115 osnovaca koji imaju pravo na besplatan prevoz, od čega 4900 koristi ovo pravo.

U proteklih pet godina bilježi se trend povećanja broja učenika koji su napustili osnovno obrazovanje prije njegovog završetka. Tako je u školskoj 2014/2015 zabilježeno 334 učenika koji su napustili osnovno obrazovanje dok je taj broj u 2018/2019 iznosio 810. Najčešći razlog napuštanja osnovnog obrazovanja je odlazak u druga područja ili zemlje.

Slika 9. Broj učenika koji su napustili osnovno obrazovanje u TK u period 2015-2019

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

Dovoljnim brojem učionica u svim osnovnim školama stvoreni su preduslovi za optimalan rad u dvije smjene, (izuzev nekoliko osnovnih škola koje rade sa razredima prve trijade i u međusmjerni). Ipak, stanje objekata osnovnog obrazovanja nije na zadovoljavajućem nivou. Naime, osam područnih škola imaju vanjski sanitarni čvor, dok se u ostalim školama u TK već dugo nije ulagalo u rekonstrukciju i adaptaciju sanitarnih čvorova, ali i objekata generalno.

Prema podacima sa kojima raspolaže Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK, sportske sale nema 8 centralnih osnovnih škola i skoro sve područne škole, jer se radi o školama sa malim brojem učenika. Problem se rješava tako da neke od osnovnih škola koriste sale najbližih osnovnih škola ili srednjih škola. Svakako da bi najbolje bilo da svaka od škola ima sopstvenu salu na raspolaganju.

Omogućen fizički pristup djeci sa posebnim potrebama imaju 89% centralnih osnovnih škol (uključujući i područne škole), dok je revizija energetske efikasnosti urađena u 12 škola, odnosno u xx% škola na području TK. Zbog stare i dotrajale stolarije i starih krovova u osnovnim školama gubi se puno toplotne energije, pa je u cilju sigurnosti učenika i energetske efikasnosti potrebno planirati sredstva za zamjenu stare i dotrajale stolarije, kao i krovova na objektima osnovnih škola. Trenutno Ministarstvo obrazovanja i nauke u saradnji sa lokalnom nevladinom organizacijom Centar za razvoj i podršku implementira projekat energetske efikasnosti u okviru kojega ce 28 škola primijeniti mjere energetske efikasnosti i na taj način „pametno“ trošiti energiju.

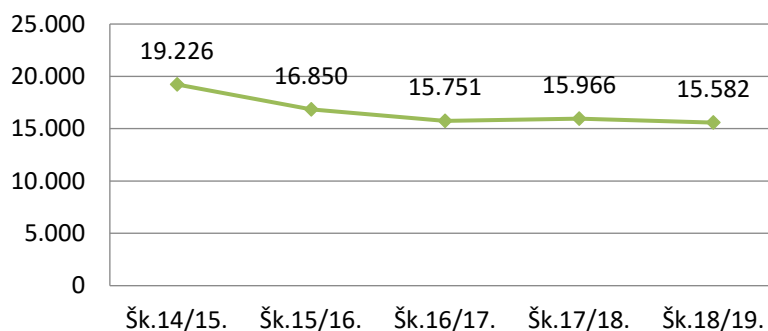
Sve centralne osnovne škole imaju biblioteku i opremljene kabinete informatike, dok to nije slučaj sa područnim školama. Iako postoje kabineti informatike oni nisu opremljeni savremenom opremom, i sve škole nemaju iste uslove, kada se radi o broju računara i njihovoj starosti. U svim školama na području TK instalirano je 1865 računara (zaključno sa 2018 godinom), što znači da je broj učenika osnovnih škola na jedan računar 20.

Opremljenost škola općim nastavnim sredstvima je optimalan, jer trenutno zadovoljava Pedagoške standarde i normative školske opreme. Međutim, opremljenost specijaliziranih kabineta, kao i fiskulturnih sala nije na zadovoljavajućem nivou. Potrebno je kabinete i fiskulturne sale osavremeniti nabavkom savremene opreme u cilju postizanja boljih uvjeta za realizaciju nastavnog procesa. Potrebno je također u narednom periodu planirati sredstva za rekonstrukciju školskih objekata i postojećih fiskulturnih sala u skladu sa prioritetima.

Nivo izdvajanja budžetskih sredstava TK za finansiranje osnovnog obrazovanja se u periodu od 2014. do 2019. godine nije mijenjao i iznosio je oko 26,90% budžeta TK.

2.10.1.3 Srednje obrazovanje

Srednje opće obrazovanje i srednje stručno obrazovanje, obuka i odgoj na području trinaest općina Tuzlanskog kantona odvija se u 32 srednje škole i jednoj privatnoj (2019/20), registrovane kao javne ustanove. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj učenika koji pohađa srednje obrazovanje, pokazuje trend smanjenja u posljednjih 5 godina, te je u školskoj 2018/19 godini dostigao i najniži nivo od 15.078 upisanih učenika što je za 19% manje upisanih učenika u odnosu na školsku 2014/2015 godinu.

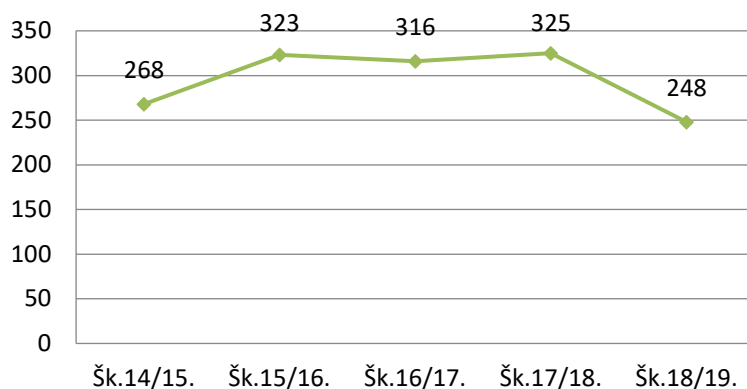
Slika 10. Broj učenika u srednjim školama na području TK za period 2015-2019
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

Prema podacima FZS u 2018/19 udio učenika srednjih škola u prisutnom stanovništvu TK iznosio je 3,5 što je na nivou prosjeka FBiH, ali je manji u odnosu na udio iz 2014/15 kada je iznosio 4,9.

U strukturi zvanja i zanimanja srednjoškolaca xx% učenika upisuje gimnazije, xx% upisuje stručna zanimanja dok xx% učenika upisuje tehnička i srodna zanimanja. Iako tržište rada zahtijeva specifična stručna zanimanja, ona ne bilježe značajniji rast i to bi u narednom periodu trebalo promijeniti. Prema podacima FZS, na kraju školske 2018/19, u TK je zabilježeno prosječno 9,24 učenika na 1 nastavnika, što je na nivou prosjeka FBiH koji iznosi 9,1 učenika na jednog nastavnika. Prosječan broj učenika u jednom odjeljenju na TK za isti izvještajni period iznosio je 20,48 učenika, što je na nivou prosjeka FBiH koji je za isti izvještajni period iznosio 20,76. Poređenja radi, optimalan broj učenika u odjeljenju prema Pedagoškim standardima iznosi 28 (min. 20 - max. 32 učenika). Prema istom izvoru u školskoj godini 2018./19. u sistemu srednjih škola zaposleno je 1.658 nastavnika, i ovaj broj bilježi pad u odnosu na 2014/2015 kada je zabilježeno 1774 nastavnika u srednjem obrazovanju.

Procijene MONKS TK-a su da će se u naredne tri godine upis učenika u prvi razred srednjih škola na području TK kretati od 4.100 do 4.500 učenika na godišnjem nivou. Broj učenika koji napuštaju srednje obrazovanje u posljednjih sedam godina kreće oko 1,88% od ukupnog broja učenika. Za razliku od osnovne škole, srednju školu nešto više napuštaju učenice (Ž).

Obzirom da je većina srednjih škola građena prije 25 godina, i da je vrlo malo uloženo u njihovu rekonstrukciju i adaptaciju, ispravnost sanitarnih čvorova dovodi se u pitanje. Čak 12 srednjih škola ne posjeduje sportsku salu ali njih 8 ima mogućnost da salu dijele sa susjednom školom. Četiri srednje škole nemaju fiskulturnu salu i nemaju mogućnost da salu dijele sa nekom susjednom srednjom ili osnovnom školom.

Slika 11. Broj učenika koji su napustili srednje obrazovanje u TK za period 2007-2019
Izvor: Federalni zavod za statistiku

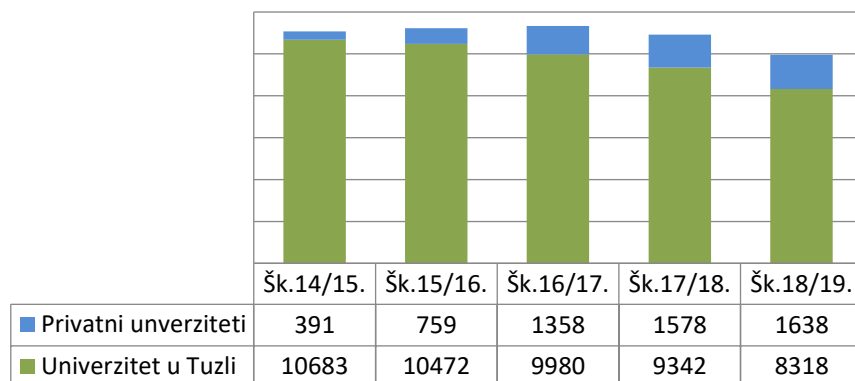
Sve srednje škole imaju opremljene kabinete informatike ali je naglašena potreba za njihovim osavremenjivanjem. Fizički pristup djeci sa posebnim potrebama omogućen je u 10 objekata srednjih škola, dok je revizija energetske efikasnosti urađena u 15 školskih objekata, što čini oko 75% škola. Kako tehnika i tehnologija stalno napreduju potrebno je kontinuirano ulagati sredstva u opremanje kabineta i specijaliziranih učionica kako bi se pratio trend napretka i razvoja. Trenutno škole ulažu sredstva u opremanje kabineta i specijaliziranih učionica u skladu sa svojim mogućnostima, što nezadovoljava u potpunosti zahtjeve za realizaciju nastave.

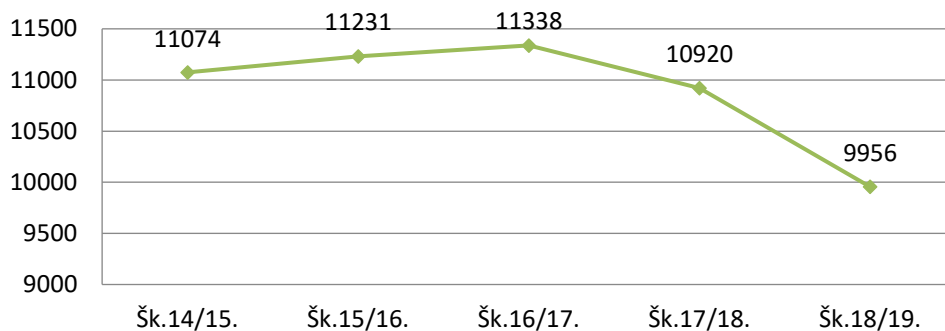
Uvjeti za organizaciju i izvođenje praktične nastave i laboratorijskih vježbi se razlikuju od škole do škole. U nekim školama praktična nastava se realizira u radionicama koje zadovoljavaju i standarde prostora i opreme ili zadovoljavaju standarde prostora, ali je potrebna savremena oprema. Neke od škola praktičnu nastavu realiziraju u radionicama i pogonima lokalnih privrednih društava.

Izdvajanje iz budžeta za finansiranje srednjeg obrazovanja bilježi trend pada i u 2019. iznosi 11,24% od ukupnog budžeta TK što je manje za 3,4 procentualna poena u odnosu na 2014.g. kada je zabilježeno učešće od 14,6%.

2.10.1.4 Visoko obrazovanje

Na području Tuzlanskog kantona, Visokoškolsko obrazovanje se provodi na 7 visokoškolskih ustanova što uključuje 6 privatnih, odnosno 18 fakulteta. Ukupan broj studenata koji pohađaju Univerzitete na TK bilježi konstantan pad od 2014. godine, tako da je u 2019. godini je zabilježio i svoj najniži nivo u posljednjih 5 godina sa 9.956 upisanih studenata.

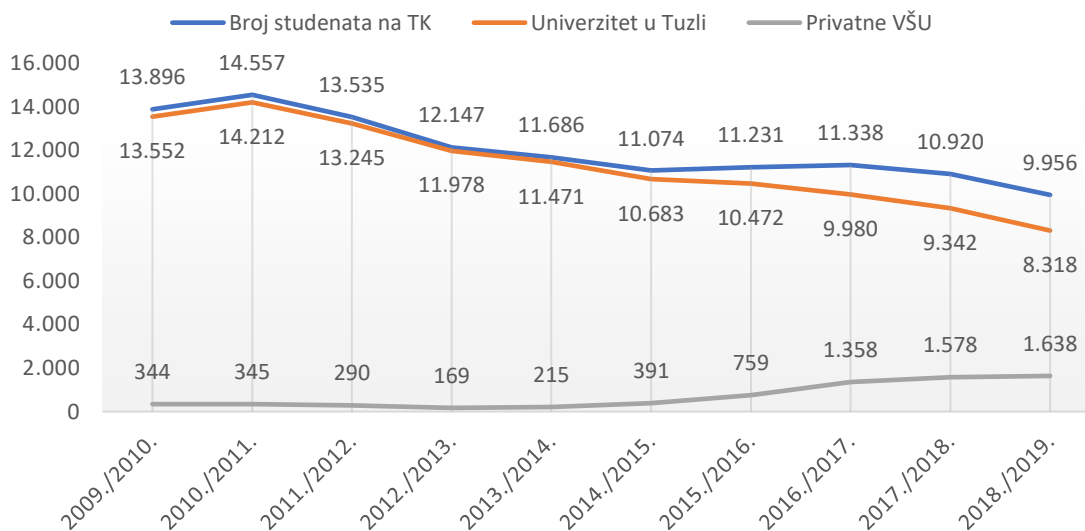

Slika 12. Broj studenata po akademskim godinama koji pohađaju visoko obrazovanje na Univerzitetima u TK u periodu 2015-2019

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U akademskoj 2013/14. godini u TK je zabilježeno 22,7 studenta na 1.000 stanovnika, što je ispod prosjeka Federacije BiH koji za isti izvještajni period iznosi 28 studenta na 1.000 stanovnika.

Razlozi smanjenja ukupnog broja studenata rezultat su prvenstveno vanjskih faktora: smanjen broj učenika u gimnazijama i srednjim stručnim školama, politika usmjeravanja učenika na upis u medicinske škole, izraženi trendovi emigracije stanovništva, ali i unutrašnjih faktora: u značajnom broju zastarjeli i neatraktivni studijski programi, nizak nivo opremljenosti fakulteta savremenim učilima zbog nedostatka finansijskih sredstava, nizak nivo digitalizacije nastavnih sadržaja, zaostajanje u ponudi kvalitetnog studentskog standarda itd.

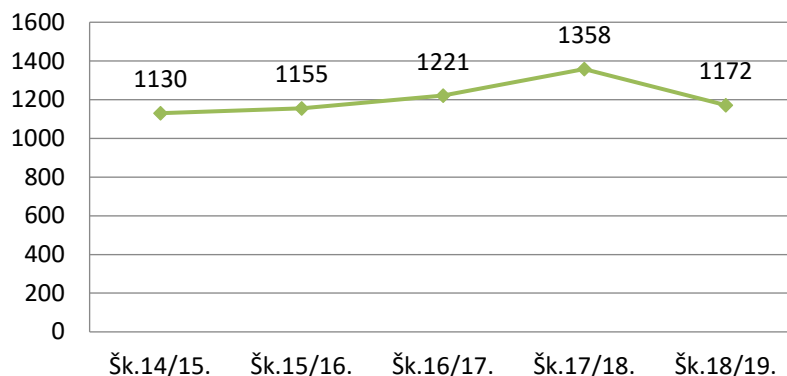
Slika 13 Komparativna analiza broja studenata na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama na Tuzlanskom kantonu za period 2009/10 – 2018/19 akademske godine

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Iako se nastava u TK odvija i na nekoliko privatnih univerziteta, nosilac visokog obrazovanja na području TK je Univerzitet u Tuzli koji ima 14 organizacionih jedinica i to: 12 fakulteta, 1 Akademija i 1 Studentski centar, sa upisanih 8.304 studenta u akademskoj 2018/2019 godini u sve godine studija.

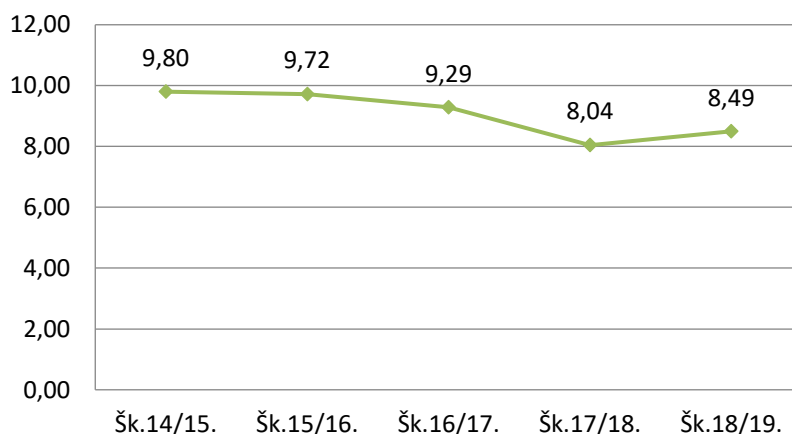
Međutim, kada je u pitanju interesovanje mladih za studiranje na visokoškolskim ustanovama, situacija je sljedeća: na UNTZ je u akademskoj 2018/19. godini ukupno je upisano 7.779 studenta na I i integrirani I i II ciklus, gdje po broju studenata prednjači: Medicinski fakultet (2.099), Filozofski fakultet (1.006), Fakultet elektrotehnike (824), Rudarsko-geološko-građevinski fakultet (627), Ekonomski fakultet (570) i Tehnološki fakultet (527).

Smanjenje broja studenata nije praćeno smanjenjem broja nastavnog osoblja na univerzitetima. Naprotiv, broj zaposlenika u visokom obrazovanju varira tokom godina i u 2018/19. se nalazi na nivou od 1.172 zaposlena što je neznatno više u odnosu na akademsku 2014/15. godinu.

Slika 14. Broj zaposlenih na Univerzitetima u TK u periodu 2015-2019
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

S druge strane broj studenata po jednom nastavniku i saradniku u nastavi bilježi pad i u 2018/19 on iznosi 8 studenata, što je značajno manje u odnosu na prosjek Federacije BiH gdje zabilježeno 11 studenata na jednog nastavnika i saradnika u nastavi. Broj studenta po jednoj učionici u 2013/14 iznosi 54, dok je 209 računara na raspolaganju studentima (u računarskim učionicama i čitaonicama) tako da je omjer broja studenata i računara 56 prema jedan.

Slika 15. Broj studenata na jednog nastavnika i saradnika u nastavi na Univerzitetima u TK u period 2015-2019
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

Objekti u kojima se izvodi nastava na visokoškolskim ustanovama zadovoljavaju obrazovne standarde, međutim nedostaje prostora, opreme i finansijskih sredstava za provođenje vrhunskih naučnih i umjetničkih istraživanja.

Određeni broj fakulteta nastavu izvodi u više objekata a nastava iz predmeta na određenim užim naučnim oblastima, koji se izučavaju na više studijskih programa i fakulteta, izvodi se u jedinstvenim prostorima koji su namijenjeni za to. U pojedinim objektima je locirano više fakulteta tako da nema stroge podjele oko korištenja prostora. Ipak i pored dostupnosti prostora, evidentno je da se mora više ulagati u modernizaciju studijskih programa te podizati kvalitet studija i studentskog standarda.

Takodjker je nepohodno jačati saradnju univerziteta kako sa okruženjem (nacionalnim i internacionalnim), u cilju unaprijeđenja infrastrukture i kvalitete nastavnog procesa i programa.

U cilju objedinjavanja fakulteta na jednom mjestu, odnosno osavremenjivanja i unapređenja infrastrukturnih kapaciteta, Vlada TK u saradnji sa Rektoratom univerziteta u Tuzli, je u prethodnom periodu uradila niz aktivnosti koje su dovele do stvaranja preduslova za realizaciju izgradnje Kampusa Univerziteta u Tuzli (na lokaciji bivše vojne kasarne u Solini u Tuzli). U periodu 2014-2020 izrađeno je idejno rješenje, koje je usvojeno od strane Senata, dok se u međuvremenu nastava u ovom kampusu odvijala u već postojećim prilagodjenim objektima. U narednom periodu neophodno je uraditi Modifikaciju Idejno-urbanističkog rješenja, izvršiti zoniranje idejnog rješenja, usvojiti modificirano idejno-urbanističko rješenje, izraditi projektnu dokumentaciju i započeti izgradnju objekata na predviđenim lokacijama. Sadržaji Kampusa bi se realizirali u objektima ukupne bruto površine 374.887 m², od čega za nastavne aktivnosti 139.000 m², za prostore za studente 131.000 m², zajedničke prostorije i nastavnike 78.002 m², akademski zajednički prostori 13.261m² i prostori za kvalitetniji boravak 12.243 m². Prostorije. Pored nastavnih sadržaja na svim fakultetima, u okviru kampusu predviđena je izgradnja naučno-tehnološkog parka.

Univerzitetska biblioteka je integrisana a fizički je locirana u nekoliko objekata s tim da se bibliotečka građa za svaki fakultet čuva i izdaje na tačno određenoj lokaciji ali su svi prostori Univerzitetske biblioteke na raspolaganju svim studentima i zaposlenicima Univerziteta. Iako biblioteke posjeduju prostorni kapacitet, ipak je prisutna njihova neadekvatna opremljenost bibliotekarskom građom kao i savremenim informaciono-tehnološkim i digitalnim servisima.

Pored redovnog nastavnog procesa na Univerzitetu u Tuzli se organizuju i naučno-istraživački radovi, te je većina naučno-istraživačke infrastrukture upravo locirana ovdje. Izdvajanja za Naučno istračivački rad se nalaze na nivou od 100.000 do 150.000 KM godišnje i nisu se značajnije mijenjala u proteklih 5 godina. Značajan dio ovih sredstava odnosi se na sufinansiranje odbrane doktorskih i magistarskih radova. Iako je na ovom području prisutan određeni broj privatnih naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih instituta, njihovi kapaciteti nisu dovoljni da bi se napravio značajniji pomak u razvoju naučno-istraživačke djelatnosti, naročito u oblasti inovatorstva. Ovoj situaciji dodatno doprinosi i nedovoljno razvijena svijest o potrebi osnivanja naučno-tehnoloških parkova koji bi bili povezica sa okruženjem a posebno sa privredom.

Kada je riječ o studentskim domovima, u 2018.g. iz budžeta TK izdvojeno je 1.500.000 KM za modernizaciju i poboljšanje uslova boravka i smještaja za oko 400 studenata smještenih u studentskim domovima. Nivo izdvajanja sredstava iz Budžeta TK za finansiranje Visokog obrazovanja u 2018/19. iznosi 10,65% u odnosu na budzet TK, što predstavlja uvećanje od 3,3 procentna poena u odnosu na 2014 kada je nivo izdvajanja iznosio 7,3% Budžeta TK.

Svi segmenti obrazovnog sistema se suočavaju sa problemima u vezi infekcije COVID-19. Kako se u obrazovnom sistemu primjenjuje metodologija rada koja podrazumijeva okupljanje polaznika nastave (predavanja, ispiti, vježbe i druge aktivnosti), to predstavlja rizik za širenje infekcije.

Sprječavanje širenja infekcije podrazumijeva identifikaciju izvora zaraze, njegovu izolaciju, te djelovanje na puteve prenošenja. Kao dio preventivnih mjera škole i obdaništa nisu radili od početka širenja infekcije na području Tuzlanskog kantona, te se nastava odvijala online s ciljem sprečavanja daljeg širenja zaraze korona virusom. Obzirom da se gripa COVID-19 vrlo lako prenosi sa čovjeka na čovjeka, najčešće putem aerosola, vrlo je vjerovatno da bi broj oboljelih u školskoj dobnoj grupi bio

značajniji, da su škole i obdaništa redovno radila tokom epidemije. U početku epidemije pristup je bio zatvaranje obdaništa, škola i fakulteta, te organizacija nekog oblika učenja na daljinu. Takav model se neće moći primijeniti u budućnosti i na duži vremenski period, jer bi time ozbiljno bio ugrožen sistem obrazovanja, što bi moglo imati nesagledive posljedice po buduće društvo. Posebno treba posmatrati ulogu predškolskog obrazovanja koje, pored obrazovne uloge ima i socijalnu ulogu kroz omogućavanje da roditelji djece bez poteškoća mogu obavljati svoje radne obaveze. Biće nužno iznaći nove modele i metodologije učenja kroz život sa koronom.

2.10.2 Kultura, sport i slobodno vrijeme

Do kraja 2017. godine oblast kulture i sporta je bila u resornoj nadležnosti Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta, a s obzirom na prevelik obim resornih nadležnosti ovog ministarstva, od 01.01.2018. godine formirano je Ministarstvo kulture, sporta i mladih. Ministarstvo je u skladu sa strateškim opredjeljenjima Vlade Tuzlanskog kantona, usmjerenih prema razvoju oblasti kulture, sporta i unapređenja položaja mladih, tokom 2018. i 2019. godine nastavilo da implementira planirane mjere i aktivnosti u resornoj oblasti.

2.10.2.1 Kultura i kulturno-historijsko nasljeđe

Na području Tuzlanskog kantona, u oblasti kulture djeluje i radi 9 ustanova kulture kojima je osnivač/suosnivač Tuzlanski kanton, i to: JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, JU Arhiv Tuzlanskog kantona, JU Bosanski kulturni centar Tuzlanskog kantona, JP Radio-televizija Tuzlanskog kantona, JU Muzej istočne bosne Tuzla, JU Narodno pozorište Tuzla, JU Narodna i univerzitetska biblioteka „Derviš Sušić“ Tuzla, JU Međunarodna galerija portreta Tuzla, JU Specijalna biblioteka Behram-beg Tuzla. Pored navedenih ustanova kulture, kulturni sadržaji se obavljaju i na prostoru dodatnih, ustanova kulture kojima su osnivači gradovi/općine Tuzlanskog kantona. Prema podacima koje su dostavili gradovi/općine Tuzlanskog kantona, na području Tuzlanskog kantona djeluju JU Javna biblioteka „Alija Isaković“ Gradačac, JU Centar za kulturu i informisanje „Ahmed Muradbegović Gradačac“, JU Javna biblioteka Kladanj, JU Informativno kulturni centar Kladanj, JU Javna biblioteka Banovići, JU Centar za kulturu i informisanje Banovići, JU Gradska biblioteka Čelić, JU Bosanski kulturni centar Živinice, JU Bosanski kulturni centar Gračanica, JU Centar za kulturu i informisanje Srebrenik, JU Bosanski kulturni centar „Alija Izetbegović“ Kalesija, JU Javna biblioteka Lukavac, JU Centar za kulturu Lukavac, JU Radio – televizija Lukavac i JU Centar za kulturu Tuzla.

Za nesmetan rad ustanova kulture kojima je osnivač/suosnivač Tuzlanski kanton u 2019. godini izdvojeno je 6.353.198 KM, što predstavlja uvećanje od 7,5% u odnosu na prethodnu godinu.

U toku kalendarske godine, na području Tuzlanskog kantona se, mahom tradicionalno, održavaju manifestacije kulture iz svih sfera stvaralaštva, a koje se redovno finansijski podržavaju iz Budžeta TK. Ministarstvo je kao i prethodnih godina donijelo Kalendar manifestacija kulture od interesa za Tuzlanski kanton u 2019. godini. Iznos od 120.000,00 KM dodijeljen je zasufinansiranje ukupno 75 manifestacija i za isto toliko korisnika (neprofitnih organizacija), što predstavlja uvećanje od 20% u odnosu na 2018., dok su u 2017.g. izdvajanja iznosila svega 20.000 KM. Prepoznatljiviji kulturni događaji su: književne manifestacije „Kikićevi susreti“ u Gradačcu, koja se u 2019. godini održala četrdeset i šesti puta, zatim Međunarodno arhivsko savjetovanje „Arhivska praksa“ u Tuzli, Književni susreti Cum grano salis, Likovne kolonije „Breške“ u Tuzli, internacionalne likovne manifestacije „Otvoreni gradumjetnosti Srebrenik“, Tuzlanski pozorišni dani i pozorišne manifestacije TKT Fest.

Značajni su također i Bijenale likovne minijature BiH, književni susreti "Ikre" u Kalesiji, Pjesnički memorijal "Avdo Mujkić" u Lukavcu, vjersko — kulturna manifestacija "Dani Djevojatke pećine" u Kladnju, Dani kulture u Čeliću, zatim Festival sevdalinke Tuzlanskog kantona, Međunarodni književni susreti „Lejla Avdić“ u Banovićima, Međunarodni horski šampionat „Lege Artis“ u Tuzli, Međunarodni dani keranja i čipkarstva u Gračanici, itd.

Prema posljednjim podacima Federalnog zavoda za programiranje na području TK je u 2018. godini zabilježeno ukupno 30174 posjete u 5 funkcionalnih pozorišta (16.680 posjeta u 2 profesionalna pozorišta i 13.494 u 3 amaterska). Odigrano je 211 predstava, dok je broj zaposlenih iznosio 121. Svi navedeni podaci predstavljaju uvećane od 100% u odnosu na prethodne dvije godine.

Na području TK funkcionalna su tri kina (u Tuzli, Banovićima i Živinicama) i za jedno manje u odnosu na prethodne dvije godine. U ovim kinima su tokom 2018.g. zabilježene 7.583 projekcije koje je gledalo 152.855 posjetilaca. Broj projekcija u 2018. godini je za sedam puta veći u odnosu na prethodnu godinu dok je broj posjetilaca dvadeset puta veći. Ovaj nagli skok u broju projekcija i posjetilaca se dovodi u vezu sa otvaranjem Cinestar Multiplex Kina u Tuzli. Broj zaposlenih u kinima u 2018.g. je iznosio 11 i za tri je veći u odnosu na prethodne dvije godine.

Na području nadležnosti JU Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK u 13 općina Zavod je na različite načine i sa različitim nivoima zaštite evidentirao oko 1150 jedinica kulturno-historijskog naslijeđa. Najvažniji nivo zaštite su nacionalni spomenici BiH. Takvih ima na području TK ima 39. Oko 220 jedinica je na privremenoj listi i listi peticija za nacionalne spomenike BiH. Kroz elaborate kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa pojedinih općina Zavod je evidentirao preko 500 jedinica. Kroz ostale vidove registrovanja na području Tuzlanskog kantona je evidentirano oko 400 jedinica.

Na području nadležnosti JU Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK kroz elaborate su ukupno evidentirane 508 jedinica naslijeđa na 6 općina.

2.10.3 Sport

Sportske aktivnosti na području TK odvijaju se djelovanjem sportskih udruženja i klubova udruženih u Sportski savez Tuzlanskog kantona. U skladu sa zakonskim odredbama uspostavljeni su i aktivni su Sportski savez Tuzlanskog kantona, Sportski savez osoba sa invaliditetom Tuzlanskog kantona, granski sportski savezi na nivou Tuzlanskog kantona, kao i 11 gradskih/općinskih sportskih saveza (sportski savezi u općinama Sapna i Čelić su neaktivni).

Prema evidencijama Sportskog saveza Tuzlanskog kantona na području Tuzlanskog kantona ima oko 400 registrovanih sportskih organizacija sa oko 25.000 uključenih sportista u raznim granama sportova, od atletike i plivanja kao baznih grana sporta, preko kolektivnih igara košarke, odbojke, rukometa, nogometa kao i velikog broja uključenih u borilačke sportove (karate, boks, kik boks dr.).

Uvažavajući činjenicu da ne postoji adekvatan registar odnosno baza sa relevantnim podacima o aktivnim subjektima u oblasti sporta, u svrhu što kvalitetnijeg uvida, Ministarstvo Tuzlanskog kantona obratilo se Poreskoj upravi Federacije BiH Kantonalnom poreznom uredu Tuzla za dostavu informacija o subjektima iz oblasti sporta iz evidencije ove institucije.

Prema podacima Porezne uprave Federacije BiH Kantonalnog poreznog ureda Tuzla na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini djelovalo je 624 aktivnih subjekata u oblasti sporta, kojima je

osnovna djelatnost rad sportskih klubova, djelatnost sportskih objekata, djelatnost fitnes centara i ostalih sportskih aktivnosti, što je za 29 (4,9%) više u odnosu na prethodnu godinu. Najveći broj subjekata u oblasti sporta djeluje na području Grada Tuzla (228), nakon čega slijede općine Lukavac (77), Gradačac (58), Živinice (56), Gratanica (42), Srebrenik (39), Banovici (34), Kalesija (33), Kladanj (14), Doboj Istok (15), Čelić (12), Teočak (9) i Sapna (7).

Od ukupnog broja aktivnih sportskih organizacija (624) samo njih 86 ima evidentirane zaposlene. Broj zaposlenih koji su prijavljeni u poresku upravu iznosi 283.

Blagim povećanjem ekonomske aktivnosti u posljednjih 5 godina i blagog rasta ekonomije neznatno su povećana i finansijska izdvajanja za sport, koja su još uvijek nedovoljna za značajniji razvoj ove izuzetno važne oblasti. U prosjeku je u posljednjih 17 godina za sport izdvajano oko 800.000,00 KM godišnje. Najveći iznos sredstava koji je planiran u budžetu je 1.297.000,00 KM koja su bila izdvojena za 2011. godinu. U periodu 2015.-2017. godina iznos za podršku sportu bio je na nivou od 400.000,00 KM. Od 2018. godine iznos sredstava za sport se povećavao na 505.000 KM, te su u 2019. godini sredstva za podršku razvoju tjelesnoj kulturi i sportu povećana za 150.000,00 KM u odnosu na sredstva u 2018. godini, te su iznosila 655.000,00 KM. Po osnovu Javnog poziva za sufinansiranje programa/projekata sportskih organizacija u oblasti tjelesne kulture i sporta za 2019. godinu odobreno je 392.808,00 KM za 181 projekat. Od navedenih sredstava kojima su finansirani projekti, najveći iznos odobren je za vrhunski i kvalitetni sport (45%), dok su značajna sredstva izdvojena i za sport lica sa invaliditetom (15% od navedenog iznosa za projekte).

S druge strane, Javnog poziva, Federalno ministarstvo kulture i sporta u 2019.g. dodijelilo je ukupno 1.010.000,00KM za 281 korisnika. Od ukupnog broja korisnika (281) njih 30 je sa područja Tuzlanskog kantona što čini 9,9% od ukupnog broja odabranih korisnika u okviru navedenog Javnog poziva. Trideset korisnika sa područja Tuzlanskog kantona povuklo je iznos od 69.000,00 KM što čini 6,8% od ukupnog iznosa dodijeljenih sredstava i manji je nego u 2018. godini kada je za sportske organizacije sa područja Tuzlanskog kantona dodijeljeno 110.000,00 KM. Za povlačenje većih iznosa potrebno je dodatno razvijati kapacitete sportskih organizacija u namicanju sredstava.

Iako je u 2019 godini došlo do povećanja iznosa ulaganja u sport, on se još uvijek ne nalazi na zakonski definisanom nivou od 1 % ukupnog budžeta kantona (što bi u 2019 godini trebalo iznositi 3.443.970,00 KM). Usljed nedovoljnog ulaganja u sport (manje od 0,19% kantonalnog budžeta se odvaja za sport), stanje sportske infrastrukture na području Tuzlanskog kantona, u svim oblastima sporta, u većini slučajeva nezadovoljava međunarodne i evropske standarde, što se negativno odražava na brojnije učesnike sportskih klubova na međunarodnim takmičenjima. Evidentan je nedostatak sportskih dvorana, fiskulturnih sala i kvalitetnih otvorenih sportskih i rekreacionih terena i kompleksa. S druge strane, postojeći sportski objekti u Tuzlanskom kantonu najvećim dijelom su u lošem stanju, čime je umanjena mogućnost djece i omladine za bavljenje sportom, a samim time je smanjena mogućnost postizanja vrhunskih sportskih rezultata. Posebno manje općine (Teočak i Sapna) imaju problem sa sportskim dvoranama i prostorom za trenažni proces. Stanje je dodatno pogoršalo uništavanje podloge velike sportske dvorane JU SKPC Mejdan, uzrokovane lokalnim bujičnim poplavama tokom ljeta 2020.g.

Kada je u pitanju postojeća sportska infrastruktura, na području Tuzlanskog kantona su u funkciji:

- dva bazena zatvorenog tipa od kojih je za potrebe trenažnog procesa i građanstva u funkciji samo jedan (Hotel Tuzla),

- sedam nogometnih stadiona na kojima se igraju utakmice Premijer lige Bosne i Hercegovine, Prve i Druge Federalne lige, od kojih samo jedan ima atletsku tartan stazu (Stadion „Tušanjski” u Tuzli),
- dvadeset teniskih terena od kojih je većina na području Grada Tuzla (80%),
- deset sportskih dvorana i
- nedovoljan broj fiskulturnih školskih sala za potrebe nastave tjelesnog odgoja osnovnih i srednjih škola kao baze za razvoj školskog sporta.

Osnovni problem prilika u sportu u TK je nepostojanje jedinstvenog registra sportsko-rekreativnih organizacija kao i jedinstvenog registra broja građana koji su uključeni u sportsko-rekreativne aktivnosti. Evidentan je i nedostatak razumijevanja i nedovoljno razvijena svijest svih relevantnih aktera o značaju uloge tjelesne kulture i sporta na razvoj djece, omladine i cjelokupnog društva i zajednice. Pored neadekvatne sportske infrastrukture, na stanje sport dodatno utiče i nedovoljan broj kvalitetnih programa za animiranje mladih da se bave sportom, gdje fizička neaktivnost djece, a pogotovo adolescenata, negativno utječe na njihov pravilan fizički i duhovni razvoj, što dugoročno može ugroziti zdravlje građana, dok istovremeno umanjuje regrutnu bazu za vrhunski sport. Također, nepostojanje pratećih propisa u skladu sa odredbama Zakona o sportu čini regulatorni okvir nedovoljno stimulirajućim za razvoj sporta na Tuzlanskom kantonu.

Izbijanje pandemije COVID-19 negativno je uticalo na sektor sporta, kak u BiH, tako i na području Tuzlanskog kantona. Ograniceno kretanje i obustava svih aktivnosti pogodile su sportski sektor do temelja. Pored amaterskog sporta pogođeni su i profesionalni sport i čitava sportska industrija i njezini sudionici. Smanjene aktivnosti su nemonivno dovele do smanjenog priliva novčanih sredstava sa kojima sportsko-rekreativni klubovi i udruženja raspolagaju, te ih je ovakva situacija dovela do ruba egzistencije. Ključni problemi sa kojim je suočen sportski sektor su: Ograničen obim rada klubova i udruženja, izgubljeni prihodi, nelikvidnost sportsko-rekreativnih klubova i udruženja, ograničenost pružanja usluga građanima, sportisti su izgubili mogućnost takmičenja na velikim sportskim manifestacijama, sportisti su izgubili finansijsku podršku. Za buduću održivost sportskog sistema od presudne je važnosti da se potrebe i ovog sektora adresiraju unutar rebalansiranih budžeta u narednim godinama, koji će predstavljati odgovor na COVID 19 pandemij.

2.10.4 Zdravstvena i socijalna zaštita;

2.10.4.1 Zdravstvena zaštita

Sistem zdravstvene zaštite je u nadležnosti Kantona TK, dok se na nivou Federacije BiH donose strateške smjernice razvoja. Usluge zdravstvene zaštite koje se pružaju na području TK obuhvataju primarnu, sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu.

Primarna zdravstvena zaštita pruža se u ambulantama domova zdravlja i područnim ambulantama porodične medicine. U kantonu djeluje 13 domova zdravlja sa 168 područnih ambulanti i 228 timova porodične medicine.

Sekundarna zdravstvena zaštita na području TK se provodi djelomično u domovima zdravlja koji pružaju konsultativno-specijalističke, dijagnostičke, stomatološke i laboratorijske usluge, u privatnim ordinacijama specijalističke medicine i u okviru Univerzitetsko-Kliničkog Centra Tuzla i Opće Bolnice „Mustafa Beganović“ Gračanica. UKC Tuzla i Opća Bolnica Gračanica pružaju sekundarnu i dio tercijarne zdravstvene zaštite putem sljedećih grupa djelatnosti: dijagnostika, bolničko liječenje, konsultativno-specijalistička zdravstvena zaštita i ostale usluge.

Tabela 40. Osnovni pokazatelji zdravstvene zaštite u Tuzlanskom kantonu u poređenju sa FBiH

	FBiH		TK	
	2014		2019	
Broj stanovnika po doktoru medicine	517	485	445	410
Broj stanovnika po doktoru stomatologije	3.941	8.183	3.699	5.930
Broj stanovnika na 1 bolničku postelju	270	310	270	270

Izvor: Federalni zavod za programiranje, 2020

U 2019. godini je u Tuzlanskom kantonu evidentirano 410 stanovnika na jednog ljekara, što je manje u odnosu na podatak iz 2013. godine za 15,4%. Broj stanovnika na jednog stomatologa bilježi tendenciju smanjenja i taj broj u 2019. godini iznosi 5.930, što je u odnosu na 2014. godinu smanjenje od 27,5%. Smanjenje se odnosi na smanjenje broja stanovnika ali i povećanje broja stomatoloških ordinacija i dostupnih stomatologa.

Tabela 41. Broj ustanova primarne zdravstvene zaštite na području Kantona

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Br. domova zdravlja	13	13	13	13	13	13
Br. područnih ambulanti	108	116	117	117	117	117
Br. timovi obiteljske medicine	242	240	239	248	250	289
Br. vozila hitne pomoći						
Broj. javnih ljekarni	4	4	4	4	4	4
Br. privatnih ljekarni	137	145	153	164	173	184

Izvor: Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona

Broj zdravstvenih radnika na području TK je imao trend opadanja do 2017, nakon čega se isti povećavao da bi u 2019.g. dostigao nivo od 5.336 zaposlenih u zdravstvu, što je za 5% više u odnosu na 2014.g. Značajno je istaći da se u ukupnom broju zaposlenih u zdravstvu, broj zdravstvenih radnika u 2019. (3.841) povećao u odnosu na 2014.g. za 6,5%.

Tabela 42. Trend povećanja zdravstvenih radnika u TK za period 2014-2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupno zdravstvenih radnika	3.605	3.553	3.575	3.638	3.669	3.841
Ljekari opće prakse	126	131	122	146	124	208
na specijalizaciji	115	60	78	113	150	180
specijalisti	780	831	822	810	797	780
od toga ginekolozi	46	47	44	47	43	36
stomatolozi	63	72	68	69	74	81
medicinski tehničari	2.521	2.459	2.485	2.500	2.524	2.592
diplomirani farmaceuti	38	53	47	49	56	74
zdravstveni saradnici VSS	70	77	81	86	90	93
ostalo osoblje/ nezdravstveni radnici	1.366	1.305	1.284	1.282	1.295	1.328
Ukupno zaposleni	5.079	4.988	4.987	5.055	5.110	5.336

Izvor: Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona

U 2019. godini na području Tuzlanskog kantona registruje se povećanje broja doktora medicine i iznosi 206 što je za 61% veže u odnosu na 2014.g. Ovo povećanje se odvodi u vezu sa popunjavanjem sistematizacijom predviđenih mjesta u zdravstvu. Takodjer se bilježi rast doktora na specijalizaciji, stomatologa i farmaceuta (kao rezultat povećanog broja apoteka i stomatoloških ordinacija). S druge strane, zabrinjavajući je broj smanjenja ginekologa koji je u 2014.g. iznosio 46 dok je taj broj u 2019.g.

36. Smanjenje broja ginekologa znači i smanjenje kvaliteta i dostupnosti zdravstvenih usluga za žene, naročito u ruralnim dijelovima kantona.

Ukupni bolnički kapaciteti u Tuzlanskom kantonu iznose 1.623 kreveta, od toga: kapaciteti UKC Tuzla - 1.356 bolnička kreveta, Opće bolnice u Gračanici - 107 kreveta, Stacionar doma zdravlja Gradačac - 10 kreveta, i Centar za med rehab. i banjsko liječenje Ilidža Gradačac - 150 kreveta.

Iako UKC Tuzla i Opća bolnica Gračanica raspolažu sa određenim brojem kvalitetne i savremene medicinske opreme, ipak opšta opremljenost zdravstvenih ustanova na području TK se ne može okarakterisati zadovoljavajućom. Finansijske poteškoće uzrok su nedovoljne materijalno-tehničke opremljenosti većine domova zdravlja i područnih ambulanti porodične medicine, nedovoljnog broja educiranih zdravstvenih radnika i česte fluktuacije liječnika. Broj kreveta i broj stanovnika na jednog ljekara i stomatologa ispod je standarda EU, ali i FBiH.

Na području TK postoji ukupno 184 apoteka (uvećanje za 34,3% u odnosu na 2014.g.), od čega je 180 privatnih, koje rade i izvan punog radnog vremena. Uvećanje broja apoteka predstavlja rezultat sve većih potreba stanovništva za kvalitetnim farmaceutskim uslugama.

Od ukupno 5 vodećih uzroka umiranja na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini 49,4% su iz grupe bolesti cirkulatornog sistema: povišen krvni pritisak, moždani udar, srčani infarkt, zastoj srca,

hronična ishemična oboljenja srca i kardiomiopatija. Zatim slijede tumori koji su uzrok u 22,9% smrtnih slučajeva. Ono što je zabrinjavajuće jeste povećanje smrtnih ishoda usljed bolesti cirkulatornih sistema za 39,5% u odnosu na 2014.g., kao i povećanje broja smrtnih ishoda kao posljedica tumora za 25,12% u odnosu na 2014.g.

Tabela 43. Najopasnije bolesti na području Tuzlanskog kantona: broj umrlih

Vrsta bolesti	Broj umrlih					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tumori (C00-D48)	828	1058	819	1004	1021	1036
Bolesti žlijezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma (E00-E90)	309	327	200	279	287	275
Bolesti cirkulatornog sistema (I00-I99)	1600	2286	1779	2194	2118	2233
Bolesti sistema za disanje (J00-J99)	240	309	208	271	272	248
Bolesti sistema za varenje (K00-K93)	117	131	114	173	132	133
OSTALO	410	590	450	546	536	596
Ukupno	3.504	4.701	3.570	4.467	4.366	4.521

Izvor: Ministarstvo zdravstva Tuzlanskog kantona

Na području Tuzlanskog kantona broj rođenih beba bilježi trend pada, i u 2019. godini je registrovano 872 živorođenih beba, što je za 47 beba manje u odnosu na 2014.g. Posebno zabrinjava podatak da se u istom periodu zabilježio povećan broj umrle dojenčadi, te je u 2019.g. registrirano 43 umrle dojenčadi što je više za 115% u odnosu na 2014.g.

Pravo na zdravstveno osiguranje u 2019. godini u TK ostvarilo je 408.196 osiguranika, što predstavlja 93% od procijenjenog broja stanovnika TK u 2019. Broj zdravstvenih osiguranika se tokom godina smanjivao, te je u 2019. godini manji za 35.362, što se direktno povezuje sa odlivom stanovništva iz TK. Djeca starosti do 15 godina imaju pravo na zdravstvenu zaštitu preko roditelja-osiguranika, a ukoliko nastavljaju redovno školovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu ostvaruju do najkasnije 26 godina.

Ranjivost zdravstvenog sektora je posebno podcrtala pojava pandemije COVID 19, koja je iscrpila dostupne ljudske potencijale u zdravstvenim ustanovama, te u potpunosti popunila kapacitete dostupnih zdravstvenih ustanova i blokirala pružanje kvalitetnih zdravstvenih usluga, izuzev mjera liječenja pacijenata oboljelih od COVID 19. Nabavka potrebne medicinske opreme i lijekova je usporena je zbog kompleksnih procedura nabavke, a odgovor lokalne zajednice i stanovništva u prevenciji širenja zaraze nije odgovarajući, što dodatno stavlja zdravstveni sektor u vrlo tešku situaciju. U narednom periodu nepohodna je reforma zdravstvenog sektora kako bi na efikasan i adekvatan način mogao reagovati na hitne situacije, poput ove uzrokovane COVID 19 pandemijom.

2.10.4.2 Socijalna zaštita

Korisnici socijalne zaštite u smislu Federalnog i Kantonalnog zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom su lica i porodice koje se nalaze u stanju socijalne potrebe i to:

1. Djeca bez roditeljskog staranja,
2. Odgojno zanemarena djeca,
3. Odgojno zapuštena djeca,
4. Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama,
5. Lica sa invaliditetom i lica ometena u psihofizičkom razvoju,
6. Materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica,
7. Stara lica bez porodičnog staranja,
8. Lica sa društveno negativnim ponašanjem,
9. Lica izložena zlostavljanju i nasilju u porodici i
10. Lica i porodice u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.
- 11.

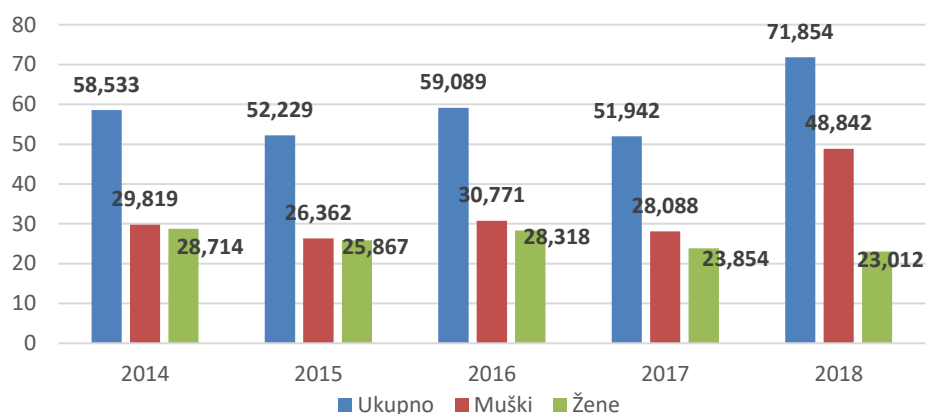
Prava iz socijalne zaštite, u smislu Federalnog zakona i Kantonalnog zakona su:

1. novčana i druga materijalna pomoć;
2. osposobljavanje za život i rad;
3. smještaj u drugu porodicu;
4. smještaj u ustanovu socijalne zaštite;
5. usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
6. kućna njega i pomoć u kući;
7. zdravstveno osiguranje.

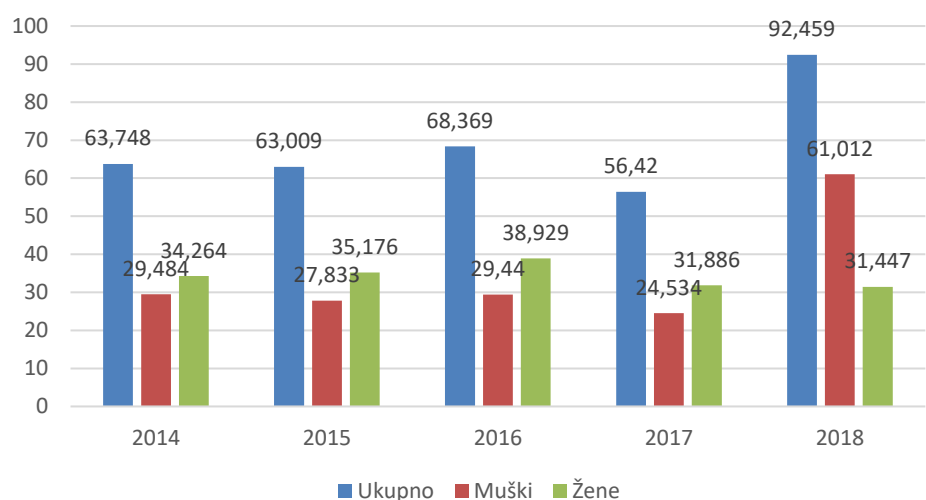
U Tuzlanskom kantonu postoji 13. centara za socijalni rad, a što je i razumljivo polazeći od činjenice da su centri za socijalni rad organi koji na osnovu Zakona o upravnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", broj: 2/98 i 48/99) u prvom stepenu rješavaju zahtjeve korisnika za utvrđivanje prava iz oblasti socijalne zaštite. Posmatrajući obrađene slučajeve u centrima za socijalnu rad, kao i broj intervencija socijalne zaštite u periodu 2014-2019 godina vidljivo je da broj predmeta iz godine u godinu nema kontinuiran porast ili pad, nego da se taj broj razlikuje iz godine u godinu, a što je odraz stope nezaposlenosti i ekonomske situacije u kantonu i državi, što utiče na imovinsko stanje porodica i pojedinaca i ima direktan utjecaj na broj podnesenih zahtjeva za određenim vidovima pomoći iz oblasti socijalne zaštite.

S druge strane broj podnesenih zahtjeva zavisi i od visine sredstava koji se u Budžetu Tuzlanskog kantona izdvajaju za oblike socijalne zaštite, odnosno ukoliko se odobri više sredstava Vlada Tuzlanskog kantona donosi odgovarajuće odluke o isplati određenih prava iz oblasti socijalne zaštite, a što direktno utiče na broj podnesenih zahtjeva centrima za socijalni rad. Osim navedenog centri za

socijalni rad u sklopu obavljanja svoje djelatnosti rješavaju i zahtjeve građana koji se ne odnose isključivo na oblast socijalne zaštite, nego i na zahtjeve u pogledu usvojenja, starateljstva, bračnih i porodičnih odnosa i drugih oblasti.

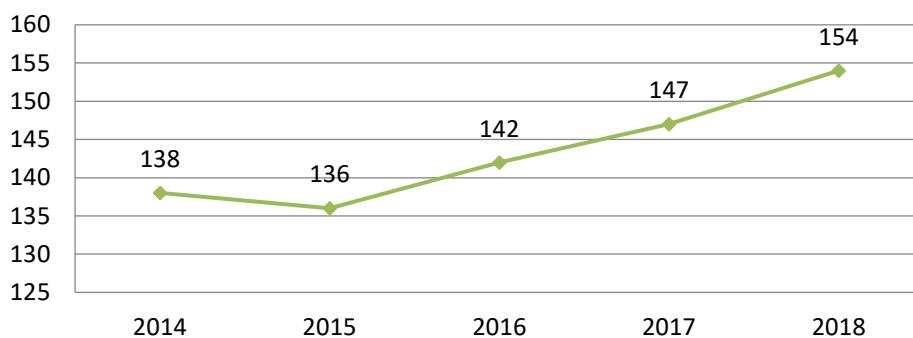

Slika 16. Obradeni slučajevi u centrima za socijalni rad TK u periodu 2014-2018
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.

Slika 17. Intervencije u centrima za socijalni rad TK u periodu 2014-2019
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.

Što se tiče broja zaposlenih u centrima za socijalni rad analizom podataka prikupljenih od centara za socijalni rad sa područja Tuzlanskog kantona vidljivo je da ukupan broj zaposlenih raste u posljednjih 4 godine. Polazeći od činjenice da su centri za socijalni rad javne ustanove koje za područje svake općine osniva općinsko vijeće, odnosno da se centri za socijalni rad u pogledu plaća i materijalnih troškova i ostalih potreba finansiraju iz općinskog budžeta broj zaposlenih u centrima je u direktnoj vezi sa stanjem u općinskim budžetima. Na žalost broj stručnog osoblja u centrima za socijalni rad nije u skladu sa odgovarajućim normativima u oblasti socijalne zaštite. Tako bi prema utvrđenim normativima iz Pravilnika o smještajnim uslovima, opremi, potrebnim stručnim i drugim radnicima i normativima za rad centara za socijalni rad Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj:2/03) u Tuzlanskom kantonu broj stručnog osoblja (socijalni radnici i dipl.pravnici) bio sledeći: jedan socijalni radnik na 10.000 stanovnika, te jedan diplomirani pravnik na četiri socijalna radnika.

Slika 18. Statistički pregled zaposlenih u centrima za socijalni rad u TK za period 2014-2018
Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.

Analizom stanja objekata javne socijalne infrastrukture osnovano se da utvrditi da u 13. centara za socijalni rad, kao i u ustanovama za smještaj starih lica i djece bez roditeljskog staranja i djece sa posebnim potrebama, nije izvršena energetska revizija, a što neosporno upućuje na povećani nivo troškova električne energije i grijanja.

Što se tiče činjenice da li je u navedenim ustanovama omogućen fizički pristup osobama sa posebnim potrebama rezultat je poražavajući budući da je taj pristup omogućen u samo sedam od ukupno 19. ustanova, a riječ je upravo o ustanovama u kojima je smješten određeni broj osoba sa posebnim potrebama, odnosno koje pružaju usluge tim osobama, tako da je u narednom periodu neophodno izvršiti adaptaciju i rekonstrukciju navedenih ustanova kako bi se osobama sa posebnim potrebama omogućio nesmetan pristup.

Putem centara za socijalni rad sa područja Tuzlanskog kantona u periodu 2014-2018. godina isplaćivano je 13. vrsta novčanih naknada i pomoći i to: stalna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica, druga materijalna pomoć, osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanove socijalne zaštite, jednokratna novčana pomoć, zdravstveno osiguranje, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kućna njega i pomoć u kući, dječiji dodatak, naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu i naknada umjesto plaće roditelju koji nije u radnom odnosu.

Tabela 44. Broj korisnika raznih vidova pomoći pruženih od strane Centara za socijalni rad na području TK u periodu 2014-2019.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Stalna novčana pomoć	2.996	3.085	3.126	3.082	3.040	2.964
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	462	0	0	0	0	0
Druga materijalna pomoć	895	5.554	2.830	4	4	13
Smještaj u drugu obitelj	208	193	166	148	144	129
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	435	403	452	556	558	574
Jednokratne novčane pomoći	5.434	5.652	2.602	3.082	4.627	4.156
Zdravstveno osiguranje	6.426	6.492	6.408	0	0	6.162
Usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada	0	18.871	19.757	0	0	0
Dječiji dodatak	11.171	9.958	8.596	7.997	6.876	7.301
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	960	980	1.000	0	1.111	1.052
Ukupno osoba	2.8987	51.188	44.937	14.869	16.360	22.351

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, 2020.

Tabela 45. Maloljetni korisnici socijalne zaštite u TK za period 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Ugroženi porodičnom situacijom	7.306	7.47	7.416	7.243	6.808
Osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju	2.176	2.229	2.174	1.714	1.607
Osobe sa poremećajima u ponašanju ličnosti	246	221	224	219	212
Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja	686	674	697	687	594
Psihički bolesne osobe	26	24	24	26	30
Osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	5.008	5.157	5.218	5.061	4.554
Bez specifične kategorije (ostali)	333	357	385	434	404

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.

Analizirajući broj maloljetnih korisnika socijalne pomoći može se zaključiti da dolazi do samnjenja broja korisnika po svim navedenim kategorijama, izuzev kategorije pomoći za psihički bolesne maloljetnike. Gdje je došlo do povećanja broja korisnika za 15,4%. Iznos isplaćene pomoći nije značajnije varirao u posljednjih 5 godina i nalazi se na prosječnom nivou od 22.500.000 KM

Tabela 46. Iznosi isplaćenih pomoći putem Centara za socijalni rad na području Tuzlanskog kantona u periodu 2014-2019.g.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Stalna novčana pomoć	4.835.916	4.968.065	4.975.852	5.049.825	5.148.528	5.182.856
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	351.982	-	-	-	-	-
Druga materijalna pomoć	-	-	-	3.326	3.100	13.416
Smještaj u drugu obitelj	1.084.271	1.017.324	898.561	809.165	749.225	633.818
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	2.699.845	3.166.978	2.951.545	4.567.916	4.721.857	3.398.632
Jednokratne novčane pomoći	560.202	440.000	300.000	297.971	559.878	557.609
Zdravstveno osiguranje	956.948	1.028.222	1.031.164	937.008	1.054.928	898.480
Dječiji dodatak	6.794.790	6.372.070	5.732.050	5.029.597	4.247.663	3.740.632
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	5.213.717	5.900.881	5.584.123	6.396.674	7.346.906	8.159.909
Naknada umjesto plaće roditelju koji koja nije u radnom odnosu	-	-	104.726	96.984	128.956	108.963
Ukupno sredstava	22.497.671	22.893.540	21.578.021	23.188.466	23.961.041	22.694.315

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, 2020.

Centri za socijalni rad kao ustanove socijalne zaštite se u vezi sa obavljanjem svoje djelatnosti u najvećem procentu se finansiraju iz općinskog budžeta, a što je i razumljivo budući da su osnivači centara općine, odnosno općinska vijeća, tako da se sredstva za plaće i ostale naknade zaposlenih, sredstva za materijalne troškove i obavljanje redovne djelatnosti centara obezbjeđuju iz općinskog budžeta. Prihodi centara za socijalni rad čine još i sredstva iz kantonalnog budžeta, te sredstva ostvarena vlastitom djelatnošću i prihodi iz drugih izvora.

Dodatnu podršku i usluge za korisnike socijalne zaštite osiguravaju organizacije civilnog društva u okviru svojih redovnih programa (npr. Programi porodičnog savjetovišta, programi prevencije i programi jačanja porodica u stanju socijalne potrebe). U skladu s budžetskim mogućnostima, sufinansiranje usluga se osigurava iz Budžeta kantona i općina.

Pandemija COVID 19 je ostavila značajne posljedice po građane Tuzlanskog kantona a uticala je na: otežan pristup ustanovama socijalne zaštite građanima i korisnicima, komplikovanije odlaske na teren (obaveza poštivanja propisanih epidemioloških mjera) s ciljem utvrđivanja socio-ekonomskih i

porodičnih prilika, dolazak korisnika s ciljem podnošenja zahtjeva, prikupljanja potrebne dokumentacije i sl. Sve pomenuto se može staviti u usku vezu s nedovoljnom informisanošću korisnika o mogućnostima i načinima korištenja prava iz oblasti socijalne zaštite, jer su korišteni uobičajeni načini informisanja za vrijeme pandemije bili nedovoljni i neadekvatni. Pandemija uzrokovana koronavirusom dodatno otežava materijalni položaj korisnika prava iz socijalne zaštite, posebno djece i starijih lica, zbog dodatnih potreba za materijalnom i stručnom podrškom na koje sistem nije u mogućnosti da adekvatno i blagovremeno odgovori. Takođe je značajno istaći da važeći propisi i kriteriji za ostvarivanje prava, svakako, nisu bazirani na stvarnim potrebama nego na statusu, za što su neophodne sistemske promjene na nivou FBiH i BiH.

2.10.5 Civilna zaštita

Općinske i gradske službe civilne zaštite su formirane kao samostalne službe za upravu u 10 općina i gradova Tuzlanskog kantona, u skladu sa Zakonom o zaštiti i spašavanju u Federaciji BiH. U općini Teočak poslovi civilne zaštite su sistematizovani u okviru Službe za privredu, finansije, prostorno uređenje i civilnu zaštitu dok se u općinama Kalesija i Kladanj oni obavljaju u Službi za komunalne poslove i civilnu zaštitu. U svim općinama i gradovima formirani su općinski/gradski štabovi civilne zaštite (O/GŠCZ), kao operativno-stručni organi civilne zaštite u općini/gradu, u koje je imenovano ukupno 190 članova.

Tabela 47 Pregled formiranih štabova CZ u općinama TK, 2020

Općina/ grad	Bahnovići	Čelić	Doboj Istok	Gračanica	Gradačac	Kalesija	Kladanj	Lukavac	Sapna	Srebrenik	Teočak	Tuzla	Živinice	Ukupno:
Štabovi O/GŠCZ	19	15	14	16	14	11	13	18	12	15	11	21	11	190

Izvor: KUCZ, 2020

Službe zaštite i spašavanja formirane su u 10 općina i gradova. Formirano je ukupno 46 službi, sa kojima su potpisani Ugovori o međusobnim pravima i obavezama. U ostalim općinama nisu formirane službe zaštite i spašavanja.

Tabela 48. Pregled formiranih službi zaštite i spašavanja u općinama TK

Službe ZiS	Općina/ grad	Za zaštitu od požara	Za medicinsku pomoć	Za veterinarsku pomoć	Za zaštitu i spašavanje životinja i namirnica životinjskog porijekla	Za komunalne poslove	Za vodosnabdjevanje	Gorska služba spašavanja	Služba za čistoću i asanaciju	Spašavanje iz ruševina	Služba za zaštitu i spašavanje – Crveni križ	Služba za spašavanje na vodi i pod vodom	Za informisanje	Hes služba z/s JU DZ, protivpandemijske mjere	Služba za zbrinjavanje	Radio amateri	Ukupno
Čelić			Da		Da				Da								4
D. Istok			Da				Da		Da, Da		Da	Da					6
Gračanica			Da		Da	Da											3
Gradačac	Da	Da															2
Kalesija			Da		Da		Da		Da		Da			Da			6
Lukavac											Da	Da					2
Sapna			Da		Da		Da										3
Srebrenik	Da	Da		Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da					Da		8
Tuzla			Da		Da		Da		Da, Da		Da		Da			Da	8
Živinice	Da	Da	Da							Da							4
Ukupno		3	9	1	6	2	5	1	6	3	4	2	1	1	1	1	46

Izvor: KUCZ, 2020

Snage zaštite i spašavanja u pravnim licima formirane kao vatrogasne jedinice pravnih lica (u daljem tekstu: VJ) i kao čete za spašavanje u općinama Banovići i Lukavac te gradovima Tuzla i Živinice date su tabeli 48.

Tabela 49. Pregled snaga zaštite i spašavanja u pravnim licima na području TK, 2020

R/b	Općina/grad	Naziv jedinice	Broj pripadnika
1.	Banovići	Četa za spašavanje – RMU „Banovići“	85
2.	Lukavac	VJ “GIKIL”	30
3.	Lukavac	Četa za spašavanje – “GIKIL”	20
4.	Lukavac	Sisecam soda	20
5.	Lukavac	Četa za spašavanje PK Šikulje	20
6.	Lukavac	VJ PK Šikulje	18
7.	Tuzla	VJ Rudnik “Mramor” Tuzla	10
8.	Tuzla	Četa za spašavanje – Rudnici “Kreka” Tuzla	38
9.	Tuzla	VJ “Termoelektrana” Tuzla	12
10.	Tuzla	SVJ Međunarodni aerodrom Tuzla	25
11.	Živinice	VJ RMU “Đurđevik”	11
12.	Živinice	Četa za spašavanje – RMU Đurđevik	60
13.	Živinice	VJ PK “Dubrave”	19
14.	Živinice	Operator-Terminali Federacije d.o.o. Sarajevo, Podružnica terminal u Živinicama	14
Ukupno:			382

Izvor: KUCZ, 2020

Na nivou TK formiran je Kantonalni štab civilne zaštite (u daljem tekstu: KŠCZ) koji ima Komadanta KŠCZ, Načelnika KŠCZ, ukupno 13 članova i lice zaduženo za administrativne, materijalne i tehničke poslove. Na nivou TK nisu formirane jedinice civilne zaštite opće i specijalizovane namjene. Formirano je 6 kantonalnih službi zaštite i spašavanja.

2.10.6 Zaštita od požara

Profesionalne vatrogasne jedinice (PVJ) formirane su u općinama: Banovići, Gračanica, Gradačac Kalesija, Lukavac, Srebrenik, Tuzla i Živinice i organizaciono se nalaze u sastavu O/GSCZ. Dobrovoljna vatrogasna društava (DVD) formirana su u sljedećim općinama i gradovima: Čelić, Gradačac, Kladanj, Lukavac, Teočak, Tuzla, Sapna i Srebrenik.

Broj profesionalnih vatrogasaca u TK iznosi 153 što je u proračunu sa brojem stanovnika od 438.811 jednako 0,348 profesionalna vatrogasca na hiljadu stanovnika. Ako uzmemo u obzir i dobrovoljna vatrogasna društva dobijemo ukupan omjer od 0,587 vatrogasca/1000 stanovnika. Standard EU u sektoru vatrogastva jeste 1 vatrogasac na 1.000 stanovnika. Iz naredne tabele jasno je vidljivo da većina općina i gradova nema potreban broj vatrogasaca da bi se zadovoljila formacija iz proračuna koji je proveden u Procjeni ugroženosti od požara TK.

Tabela 50. ⁸ Potreban broj vatrogasaca u općinama TK

Općina/grad	Broj vatrogasaca	Potreban broj vatrogasaca	Deficit	Preporučena formacija
Banovići	14 (PVJ)	20	6	Vatrogasni vod
Čelić	17 (DVD)	11	-	Vatrogasno odjeljenje
Doboj Istok	4 (DVD)	8	4	Vatrogasno odjeljenje
Gračanica	16 (PVJ)	40	24	Vatrogasna četa
Gradačac	9 (PVJ) 15 (DVD)	36	12	4 Vatrogasna odjeljenja
Kalesija	11 (PVJ)	28	17	Vatrogasni vod + vatrogasno odjeljenje
Kladanj	5 (DVD)	11	6	Vatrogasno odjeljenje
Lukavac	18 (PVJ) 10 (DVD)	39	11	Vatrogasni vod + 2 vatrogasna odjeljenja
Sapna	9 (DVD)	10	1	Vatrogasno odjeljenje
Srebrenik	13 (PVJ) 21 (DVD)	32	-	Vatrogasni vod + vatrogasno odjeljenje
Teočak	6 (DVD)	6	-	Vatrogasno odjeljenje
Tuzla	61 (PVJ) 9 (DVD Tuzla) 9 (DVD G.Tuzla)	102	23	Vatrogasna brigada + vatrogasni vod
Živinice	11 (PVJ)	43	32	Vatrogasna četa

Izvor: KUCZ, 2019

Opća je ocjena da stanje u oblasti zaštite od požara na području TK nije zadovoljavajuće. S obzirom na osjetljivost privrednih subjekata na požare, stepen ugroženosti određenih kategorija šuma od požara, stanje u vatrogasnim jedinicama i dostignuti stepen organiziranosti, može se reći da je ostvaren nizak nivo protivpožarne zaštite.

Najvažniji uočeni problemi u oblasti zaštite od požara i vatrogastva:

- Na području TK djeluju profesionalne vatrogasne jedinice (Banovići, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Lukavac, Srebrenik, Tuzla i Živinice), te dobrovoljna vatrogasna društva (Čelić, Gradačac, Kladanj, Lukavac, Teočak, Tuzla, Sapna i Srebrenik) koje ne zadovoljavaju po pitanju potrebnog broja operativnih vatrogasaca i uvjeta propisanih Pravilnikom o minimumu tehničke opreme i sredstava i roku korištenja te opreme i sredstava za profesionalne i druge vatrogasne jedinice ("Službene novine F BiH", broj 104/12). Starosna struktura vatrogasaca je nepovoljna, a postojeća oprema vatrogasnih jedinica, nabavljena je desecima godina unazad i ispunjava samo minimalne kriterije te je daleko od evropskih standarda;
- Vatrogasne jedinice u pravnim licima većinom su loše opremljene te nisu u mogućnosti obavljati vatrogasnu djelatnost u potpunosti. Pravna lica na području TK nemaju stalno vatrogasno dežurstvo niti odgovarajuću opremu i prostor prema posebnim propisima (na osnovu utvrđene kategorije ugroženosti od požara);
- Pravna lica na području TK ne provode u potpunosti propisane mjere zaštite od požara u skladu sa Zakonom o zaštiti od požara i vatrogastvu te podzakonskim aktima, posebno u dijelu instaliranja, održavanja i ispitivanja stabilnih sistema za dojavu i gašenje požara, uređaja i instalacija u "Ex" izvedbi, gromobraskih i električnih instalacija;

⁸ Procjena ugroženosti od požara Tuzlanskog kantona, INZALab Sarajevo, Institut zaštite od požara i eksplozije

- Hidrantska mreža za gašenje požara u većini naselja na području TK nije u zadovoljavajućem stanju u pogledu broja nadzemnih hidranata, pritiska i količine vode u mreži. U mnogim naseljima vanjska hidrantska mreža uopće nije izvedena;
- Hidrantska mreža nije u potpunosti usklađena s važećim propisima, a pravna lica koje se bave djelatnošću vodosnabdjevanja nisu napravila registar hidrantske mreže s ucrtanim položajima hidranata tako da isti nemaju ni vatrogasne jedinice;
- U mnogim poslovnim i javnim građevinama nije postavljen propisani broj aparata za početno gašenje požara, a u pojedinim građevinama s izvedenom hidrantskom mrežom nedostaje oprema u zidnim ormarićima unutarne hidrantske mreže;
- Zaštita od požara u šumama, na šumskom i poljoprivrednom zemljištu nije u potpunosti organizovana niti se provodi u skladu sa propisima;
- Odlagališta otpada nisu uređena u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima kojima se definiše problematika zbrinjavanja otpada. Nelegalna odlagališta ("divlje deponije") nisu sanirana pa i dalje predstavljaju moguće izvore požara;
- Stanovništvo nije sistemski educirano za provedbu preventivnih mjera zaštite od požara, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine ugroženih požarom. Također, nije posvećena neophodna pažnja obrazovanju djece školskog uzrasta iz oblasti zaštite od požara.

2.10.7 Socijalna, imovinska i lična sigurnost građana;

Stanje kriminaliteta na području TK-a karakteriše trend smanjenja broja krivičnih djela koji je prisutan od 2014. godine, tako da je u 2019. godini u odnosu na 2014. godinu smanjen broj krivičnih djela za 34,24%. Također ohrabruje i podatak da je broj ukupne rasvjetljenosti prijavljenih krivičnih djela povećana u istom periodu povećana sa 61,11% na 68,78%

Tabela 51. Broj prijavljenih krivičnih djela na području TK za period 2014-2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupan broj krivičnih djela	6.591	5.315	4.954	4.458	4.250	4.334
Ukupan broj prijavljenih počinitelja	6.850	4.032	3.925	3.695	3.425	3.540
Broj krivičnih djela po poznatom počiniocu	2.265	1.959	1.975	1.863	1.771	1.855
Broj krivičnih djela po nepoznatom počiniocu	4.326	3.356	2.979	2.595	2.479	2.479
Procenat ukupne rasvjetljenosti	61,11	60,66	64,31	67,00	67,65	68,78
Broj počinitelja maloljetni-ka	301	156	145	139	104	104
Ukupan broj prijavljenih prekršaja	2.805	2.487	2.407	2.237	2.119	1.981
Ukupan broj prijavljenog nasilja u porodici						
Ukupan broj prijavljenih djela trgovine ljudima						

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020

Broj maloljetnih učinilaca krivičnih djela ima trend smanjenja, tako da se u 2019. godini broj maloljetnih učinilaca smanjio za 3 puta u odnosu na 2014. godinu. Udio broja krivičnih djela učinjenih od strane maloljetnih lica u ukupnom broju krivičnih djela smanjen je sa 9,3% (2014. godine) na 2,4% (2019. godine).

Struktura kriminaliteta. U strukturi kriminaliteta najbrojnija kategorija krivičnih djela su krivična djela iz oblasti imovinskih delikata. Zajedno sa smanjenjem ostalih krivičnih djela i ovaj delikt bilježi pad od

2015. godine, kada je ova grupa krivičnih djela bila zastupljena sa 65,94% smanjena je do na 55,56% u 2019. Pored imovinskih delikata, značajniji udio u strukturi kriminaliteta čine narkomanija (9,46%) i krvni delikti (6,32). Iz naredne tabele je vidljivo da se broj imovinskih delikata značajnije smanjivao u odnosu na narkomaniju i krve delikte, te je usljed takvih trendova došlo do povećanja učešća narkomanije i krvnih delikata u ukupnom broju kriminalnih radnji.

Tabela 52. Struktura kriminaliteta na području TK za period 2014-2019

	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Krvni delikti	380	5,77	296	5,57	314	6,34	269	6,03	277	6,52	274	6,32
Organizirani i privredni kriminal	104	1,58	111	2,09	78	1,57	119	2,67	115	2,71	117	2,7
Imovinski delikti	4346	65,94	3406	64,08	3011	60,78	2696	60,48	2471	58,14	2408	55,56
Narkomanija	231	3,5	220	4,14	257	5,19	285	6,39	356	8,38	410	9,46
Trgovina ljudima-prostitucija	3	0,05			3	0,06					5	0,12
Ostala krivična djela	1527	23,16	1282	24,12	1291	26,06	1089	24,43	1031	24,25	1120	25,84
Ukupan broj/ postotak	6591	100	5315	100	4954	100	4458	100	4250	100	4334	100
Maloljetnička delikvencija	233	3,54	131	2,46	123	2,48	124	2,78	86	2,02	81	1,87

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova TK

Sigurnost saobraćaja. Stanje sigurnosti saobraćaja tokom perioda 2014-2019 karakteriše trend povećanja saobraćajnih nezgoda, tako da su u 2019. godini registrirane 3124 saobraćajne nezgode ili 14,85% više nego u 2014. godini. Također je i povećan broj saobraćajnih nezgoda sa poginulim licima sa 29 u 2014. na 31 u 2019. godini, dok je broj saobraćajnih nezgoda sa povrijeđenim licima uvećan za 118 ili 10,5%. Broj poginulih lica je manji za 2 u odnosu na 2014. godinu. Broj teže povrijeđenih lica je manji za 6 lica, dok je broj lakše povrijeđenih lica uvećan za 247. Nepovoljna sigurnosna situacija se povezuje sa činjenicom da se povećava frekvencija vozila koji učestvuju u saobraćaju, a kojeg ne prati kvalitetna ulaganja u poboljšanje saobraćajne infrastrukture na Tuzlanskom kantonu. Iako se dugo godina planira rasterećenje saobraćaja izgradnjom brze ceste Tuzla – Orađje, zatim zaobilaznice oko Živinica na magistralnoj cesti prema Sarajevu te rasterećenje dionice puta Tuzla – Doboj izgradnjom Y kraka prema Žepču, i njegovim uključenjem na koridor Vc, do navedenih infrastrukturnih projekata još nije došlo.

Tabela 53. Saobraćajne nezgode na području Tuzlanskog kantona u periodu 2014-2019

SIGURNOST SAOBRAĆAJA	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukupan broj saobraćajnih nezgoda	2.720	2.739	2.890	2.984	3.132	3.124
Broj SN sa poginulim licima	29	34	33	39	26	31
Broj SN sa povrijeđenim licima	1.122	1.199	1.234	1.227	1.245	1.240
Broj SN samo sa materijalnom štetom	1.569	1.506	1.623	1.718	1.861	1.853
Broj poginulih lica	33	37	36	43	28	31
Broj Teže povrijeđenih lica	194	204	189	205	182	188
Broj lakše povrijeđenih lica	1.455	1.645	1.729	1.749	1.716	1.702

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova TK, 2020

Opasnost od klizišta. Područje Tuzlanskog kantona ima složenu geološku građu tla koju karakterišu slaba fizičko-mehanička svojstva tla, što se u nepovoljnim hidrološkim uslovima (dugotrajne padavine), manifestuje u vidu nestabilnosti tla (klizišta). Na području Tuzlanskog kantona razvijeni su uglavnom erozionodendacioni, gravitacioni procesi kao i pojave klizišta, odrona, puzišta, tecišta i dr.

Tabela 54. Broj i površina klizišta po općinama TK, 2019. godinr

R.b.	Općina/Grad	Površina općina/ grada(ha)	Broj klizišta	Površine klizišta (ha)	Struktura (%)
1	Banovići	18.327,40	131	364,80	1,99
2	Čelić	13.623,30	103	748,40	5,49
3	Doboj Istok	3.981,75	369	408,90	10,27
4	Gračanica	21.506,10	227	1.119,60	5,21
5	Gradačac	21.507,80	549	622,19	2,89
6	Kalesija	19.788,40	246	1.334,64	6,74
7	Kladanj	33.575,10	229	1.561,47	4,65
8	Lukavac	33.836,40	152	1.024,72	3,03
9	Sapna	12.234,80	446	1.659,53	13,56
10	Srebrenik	24.794,10	528	2.297,36	9,27
11	Teočak	3.037,29	44	198,50	6,54
12	Tuzla	29.592,60	1.361	4.104,28	13,87
13	Živinice	29.067,10	27	105,72	0,36
Ukupno Kanton		264.872,14	4.412	15.550,12	5,87

Izvor: Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK

Na osnovu podataka u Prostornom planu Tuzlanskog kantona 2005-2025. godine, iz juna 2005. godine, dobivenih prospekcijskim obilaskom terena na području Tuzlanskog kantona i obrađenih podataka u GIS-u (geografskom informacionom sistemu), konstatovano je da na području Tuzlanskog kantona ima ukupno 1856 klizišta koji zauzimaju površinu 14.844,43 ha, što čini 5,58 % terena pod klizištima u odnosu na ukupnu površinu Tuzlanskog kantona. Najviše ugrožene općine u odnosu na pojavu klizišta su: Tuzla, Sapna, Doboj Istok, Srebrenik, Teočak, Kalesija. Prema podacima Ažuriranog Prostornog plana iz 2019.g. broj klizišta na području TK iznosi 4.412. što je 3,5 puta više u odnosu na 2005.g. ali i 21% manje u odnosu na 2014. godinu kada je zabilježen rekordni broj klizišta(5.587). Smanjenje broja klizišta je rezultat kontinuiranog ulaganja u sanacije kliznih terena u posljednjih 5 godina. Takodjer je značajno naglasiti da je za područje Grada Tuzle, koje je broji najveći broj klizišta, uz podršku programa UNDP izradjen izradje DRAS infomracioni sistem za praćenje i procjenu rizika od klizišta i poplava.

Izmjenjenim Prostornim planom Tuzlanskog Kantona 2005-2025. godine (2018.g.), izvršena je reonizacija terena prema stepenu stabilnosti i utvrđena je struktura zastupljenosti pojedinih kategorija terena prema stabilnosti i to po pojedinim općinama kao i za cijeli kanton. Obzirom na veliki procent učešća nestabilnih (13,3%) i uslovno stabilnih terena (28,75%,) i uz određeni geohazardni potencijal za formiranje novih klizišta, možemo zaključiti da su klizišta i labilne padine značajan ograničavajući faktor za razvoj Tuzlanskog kantona.

U vezi sa sanacijom i mjerama zaštite od klizišta neophodno je:

- Izraditi katastar klizišta na svim općinama Tuzlanskog kantona, na osnovu jedinstvene metodologije u GIS metodologiji. Uspostaviti stalni monitoring katastra klizišta i uvezivanje katastra klizišta u jedinstven informacioni sistem na nivou Tuzlanskog kantona;
- Pristupiti sanaciji najprioritetnijih klizišta koja ugrožavaju stambene i druge objekte, uz prethodnu izradu projektne dokumentacije;
- Pristupiti sanaciji i izgradnji instalacija za regulaciju i odvođenje površinskih, podzemnih i otpadnih voda i izvoditi sanacione radove (drenaže, odvođenje površinskih i podzemnih voda) posebno u naseljenim mjestima;

- Preduzeti preventivne mjere radi eliminisanja negativnog uticaja ljudskog faktora na pojavu novih i aktiviranje postojećih klizišta;
- Sprečavanje bespravne izgradnje stambenih, poslovnih i drugih objekata, kao i u zakonskom sankcionisanju svih protupravnih radnji koje doprinose aktiviranju klizišta;

Opasnost od poplava. U dosadašnjem periodu, u posljednjih 10 godina, intenzitet poplava na području TK kretao se u rasponu od srednjeg intenziteta, kada je bila poplavljena manja površina poljoprivrednog i drugog zemljišta i manji broj stambenih i drugih objekata, do poplava katastrofalnih razmjera, koje su se desile u junu 2001./2010, u maju/augustu 2014. godine, kao i Julu 2020.g. kada je poplavljeno više hiljada hektara poljoprivrednog i drugog zemljišta, više stotina stambenih, pomoćnih, poslovnih, privrednih i infrastrukturnih objekata svih vrsta, na području Grada Tuzla i 12 općina kantona. U maju 2014, godine došlo je do istovremenog izljevanja manjih - bujičnih i većih vodotoka (Spreča, Oskova, Gostelje, Turija, Jala, Šibošnica, Tinja, Drinjača, Gribaja i Drijenča), što je izazvalo: oštećenje/uništenje zasada na površini od 11.314,05 ha, oštećenje 1.801 stambenog i 428 pomoćna objekta, uništenje 35 stambenih i 494 pomoćna objekata, uginuće 193 komada razne stoke. Evakuisano je ukupno 6.321 osoba, dok je zabilježeno 82 osobe oboljele/povrijeđene usljed posljedica uzrokovanih prirodnom nesrećom. Procjene pokazuju da se radi o štetama, uzrokovanim poplavama i klizištem, koje su takvih razmjera da prevazilaze ekonomske mogućnosti gradova, općina i Kantona i iznose 519.373.500 KM.⁹ U Julu 2020.g. Tuzlanski kanton je također pogodjen vremenskim nepogodama i po pravilu, najveće štete su napravile poplave bujičnog karaktera, uzrokovane velikim količinama padavina u kratkom periodu i nedovoljno propusnim odvodima. Tokom ovih poplava oštećena je kompletna sportska infrastruktura JU SKPC Mejdan u vrijednosti od više od milion KM. Poplave, posebno one bujičnog karaktera su prisutne na području svih 12 općina i gradova Tuzlanskog kantona, a najugroženije su općine Živinice, Lukavac, Gračanica, Doboj Istok, Kalesija i Srebrenik.

Deminiranje. U skladu sa zakonskim obavezama, Kantonalna uprava civilne zaštite je vršila koordinaciju poslova u oblasti deminiranja i uklanjanja NUS-a na području Tuzlanskog kantona. Polazna osnova za realizaciju zadataka iz oblasti deminiranja bila je Lista prioriteta deminiranja na području Tuzlanskog kantona za 2018. godinu, koju je sačinila Kantonalna uprava civilne zaštite na osnovu općinskih planova za deminiranje sa utvrđenim prioritetima i uz tijesnu saradnju sa Regionalnim uredom BHMAC-a u Tuzli. Realizacija zadataka na uklanjanju NUS-a obavljena je na osnovu prijave građana preko općinskih službi civilne zaštite i MUP-a.

Tabela 55. Zemljište kontaminirano minama na području TK u 2018.

Kategorija	Površina (km ²)
I – lokaliteti koji su u svakodnevnoj civilnoj upotrebi, lokacije repatrijacije izbjeglica i raseljenih osoba, lokacije za obnovu i rekonstrukciju infrastrukture i ekonomije	17.79
II – lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontakt-zoni sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi	18.48
III – periferni lokaliteti	42.55
Ukupno	78.82

Izvor: BHMAC, 2018

⁹ Izvještaj - Informacija o poplavama i klizištima na području TK u periodu maj – august 2014. godine i nevremenu sa obilnim kišnim padavinama, snažnim vjetrovom i gradom, Kantonalna uprava civilne zaštite, 03.09.2014., Tuzla

Tabela 56. Minski sumnjive površine na područjima općina i gradova Tuzlanskog kantona, 2017

R.b.	Općina/grad	Površina općine/grada (ha)	Minski sumnjive površine (ha)	Struktura (%)
1	Banovići	18.327,40	271,53	1,48
2	Čelić	13.623,30	1.115,54	8,19
3	Doboj Istok	3.981,75	59,98	1,51
4	Gračanica	21.506,10	859,71	4,00
5	Gradačac	21.507,80	448,39	2,08
6	Kalesija	19.788,40	1.040,32	5,26
7	Kladanj	33.575,10	1.289,20	3,84
8	Lukavac	33.836,40	1.389,98	4,11
9	Sapna	12.234,80	849,74	6,95
10	Srebrenik	24.794,10	3,35	0,01
11	Teočak	3.037,29	347,10	11,43
12	Tuzla	29.592,60	736,90	2,49
13	Živinice	29.067,10	58,88	0,20
Ukupno Kanton		264.872,14	8.470,61	3,20

Izvor: BH MAC Sarajevo, 2017. godina

Općine/gradovi sa najvećom sumnjivom površinom na području TK su: Lukavac, Kladanj, Čelić i Kalesija. Međutim najugroženije Općine kada je u pitanju u učešće sumnjivih površina u ukupnoj površini su Teočak (11,44%) i Čelić (8,19%).

Prema podacima koje zajednički evidentiraju Kantonalna uprava i općinske službe civilne zaštite od početka izvođenja humanitarnog deminiranja do danas deminirana je površina terena od 12.865.424,55 m². Ovi podaci se temelje isključivo na izdatim certifikatima o deminiranoj površini koje posjeduju predstavnici iz općina. Međutim, činjenica je da je u prošlosti deminirana nešto veća površina za koju ili nisu izdati ili nisu dostavljeni validni certifikati. Nužno je od BH MAC-a kao jedine relevantne kuće za provođenje operacija deminiranja i izdavanje važećih certifikata za obavljeni posao pokušati doći do cjelovitih podataka.

Sukladno dokumentu „Strategija protuminskog djelovanja BiH za period 2018. – 2025.” čiji je osnovni cilj do 2025. godine potpuno eliminisati sumnjive površine I i II kategorije, a III kategoriju prioriteta „eliminirati” kroz prevenciju zabrane kretanja, a uzimajući u obzir do sada deminirane površine i one koje se vode kao sumnjive može se zaključiti da je pred domaćim i stranim organima zadaća nužnog intenziviranja procesa deminiranja i aktivnijeg uključivanja svih subjekata s ciljem reliziranja obaveza iz ove Strategije za koju se već sada može reći da neće biti realizirana u zadatim rokovima.

Prema zvaničnim podacima BHMACH-a, u periodu od 1996. do kraja 2019. godine, u BiH je od mina stradalo 1.766 stanovnika. Tokom 2019. godine, i pored svih preduzetih mjera upozoravanja na minsku opasnost dogodilo se 2 minskih nesreća, u kojima su smrtno stradala 2 deminera a 4 ih je povrijedjeno. Prilikom obavljanja poslova humanitarnog deminiranja u BiH su stradala 133 deminera, od čega 53 deminera smrtno. Sve civilne nesreće desile su se u obilježenim područjima, te da su najčešći razlozi koji dovode do nesreća, nepoštivanje minskih upozorenja i svjestan ulazak u sumnjiva područja zbog lova ili sječe šume.

Prema podacima sa kojima raspolaže Kantonalna uprava civilne zaštite Tuzla, od potpisivanja Dejtonskog sporazuma, do kraja 2019. godine, dogodilo se preko 200 minskih nesreća, na području svih općina Tuzlanskog kantona, u kojima je smrtno stradalo 118, a teže i lakše su ranjene 132 osobe.

2.10.8 Osjetljive/ranjive grupe

Na području Tuzlanskog kantona, zabilježeno je smanjenje broja djece bez roditeljskog staranja. Tako je u 2014. godini registrovano 361 dijete bez roditeljskog staranja, dok je njihov broj u 2019. godini smanjen na 230. Međutim, ako u obzir uzmemo posljednje tri godine uočimo trend povećanja broja djece bez roditeljskog staranja (naredna tabela). Isti trend se uočava kod broja Odgojno zanemarene i zapuštene djece, gdje je u 2019.g. zabilježeno povećanje od 55,88 %.

Broj djece čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima bilježi pad u posljednje tri godine i u 2019. iznosi 1.391 što je 44,22% manje u odnosu na 2017.g. te se može dovesti u vezu sa socijalnim programima prevencije, koji su se implementirali u saradnji sa Centrima za socijalni rad, školama i ne vladinim organizacijama koje djeluju na području TK.

Tabela 57. Broj ranjive djece na području TK u period 2014-2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Djeca bez roditeljskog staranja	361	211	241	227	203	230
Odgojno zanemarena i zapuštena djeca	314	370	0	349	272	424
Djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima	1820	1763	0	2494	1684	1391
Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama	1444	1401	1308	1355	1415	1423

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

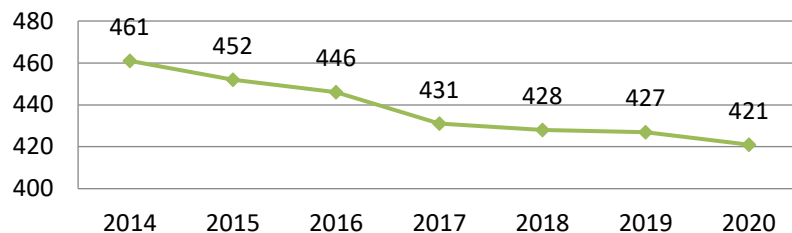
Kada su u pitanju kategorije ranjivih grupa koje pripadaju odraslim osobama, uočen je signifikantan trend rasta broja osoba i obitelji u stanju socijalne potrebe. Naime u 2019.g. zabilježeno je 4207 osoba i obitelji koje pripadaju ovoj kategoriji, što je za 1,67 puta više u odnosu na 2016. godine (1.564 osobe i obitelji).

Tabela 58. Broj odraslih koji pripadaju ranjivim kategorijama na području TK u periodu 2014-2019

	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom			Materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe			Stare osobe bez obiteljskogstaranja			Osobe društveno negativnog ponašanja			Osobe i obitelji u stanju soc. potrebe kojima je usljed posebnih okolnosti potrebna pomoć		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2014			8764	1614	2014	3628	762	366	1128	773	549	1322			5709
2015			9295	2249	2305	4554	768	417	1185	812	607	1419			4337
2016			9550	3627	3792	7419	1567	582	2149	859	472	1331			1564
2017			9651	3859	3287	7146	998	462	1460	1255	1063	2318			2965
2018			9658	1858	2197	4055	732	332	1064	521	236	757			3656
2019			9742	2102	2266	4368	644	345	989	988	462	1450			4207

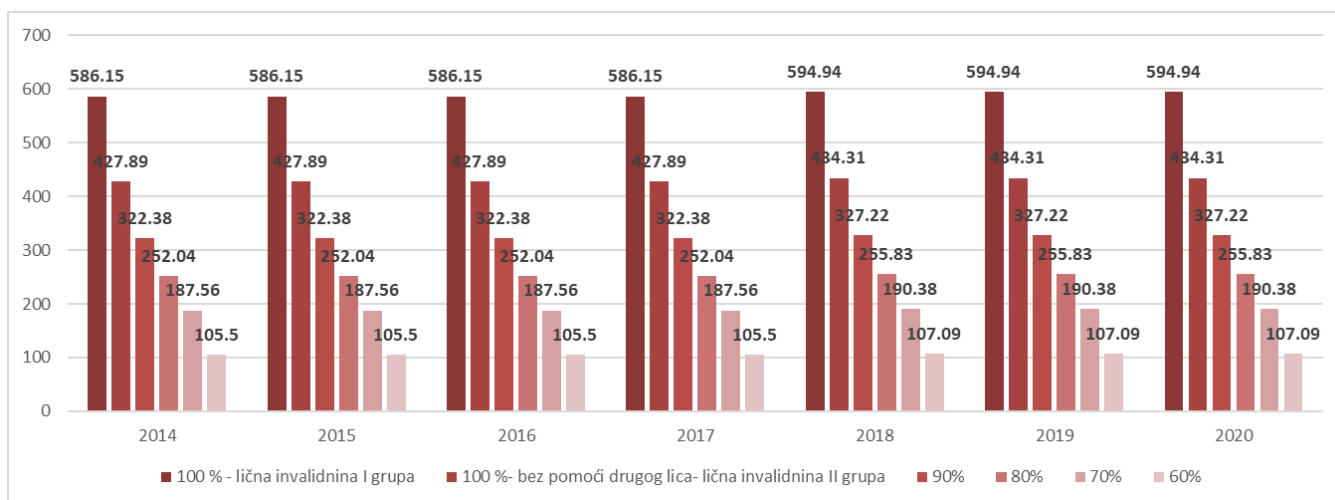
Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

Broj civilnih žrtava rata se u periodu 2014-2019 godina ima tendenciju blagog pada, po svim kategorijama invalidnosti, tako da je ukupan broj CŽR u 2019.g. iznosio 427, što predstavlja umanjeње od 7,3%. Ovo predstavlja i očekivano umanjeње obzirom da nije došlo do rekategorizacije ove ciljne grupe, već se smanjenje dovodi u vezu sa prirodnim procesima starenja. Iznos invalidninja za ovu kategoriju se nije značajno povećavao, već je pratio trendove povećanja ostalih socijalnih davanja (povećanja od 0,13% tokom perioda od 5 godina).

Slika 19. Kategorija civilnih žrtava rata: Broj civilnih žrtava rata na području TK u periodu 2014-2019.

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

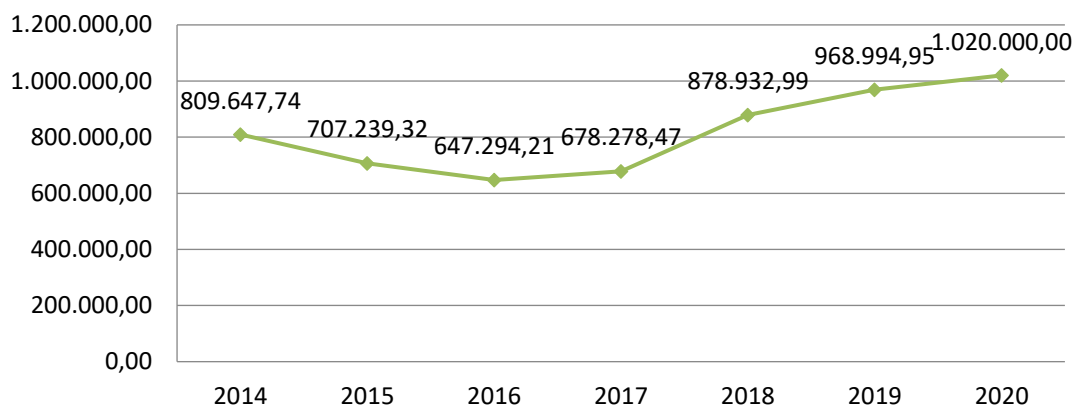
Slika 20. Kategorija civilnih žrtava rata: Prosječna lična invalidnina na području TK u periodu 2014-2019.

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

U TK u 2018. godine broj penzionera iznosio je 71.935 što je 1 % više nego prethodne godine ili 17% od ukupnog broja penzionera u FBiH. Broj zaposlenih na 1 penzionera u TK za isti izvještajni period iznosio je 1,2 što je manje u odnosu na prosjek FBiH gdje je zabilježen 1,3 zaposlena na jednog penzionera.

Što se tiče iznosa prosječnih penzija u periodu 2014-2019, bilo da je u pitanju starosna, invalidska ili porodična penzija isti je bio varijabilan i zavisio je od visine koeficijenta za obračun penzija. Tako je npr. porodična penzija rasla iz godine u godinu. Starosna penzija je imala tendenciju rasta od 2017. godine kada je iznosila 392 KM a u 2019 godine je iznosila 444,00 KM što predstavlja povećanje od 13,2%.

Iz Budžeta Tuzlanskog kantona u periodu 2014-2019 godina izdvojena su znatna finansijska sredstva za podršku povratnicima i korisnicima kolektivnih centara, odnosno raseljenim licima. Tako je u navedenom periodu ukupno izdvojeno 5,710,387.68KM. Najviše je izdvojeno u 2020. godini i to 1.020.000 KM, a najmanje u 2016 godini 647.294,21 KM. Iznos sredstava za navedene namjene je zavisio od zahtjeva i potreba povratničke populacije i raseljenih lica, odnosno broja podnesenih zahtjeva za povratkom i potreba povratnika kao i od finansijskog stanja u Budžetu Tuzlanskog kantona. Za rješavanje stambenog pitanja osoba sa invaliditetom i Roma u navedenom periodu nije bilo izdvajanja finansijskih sredstava.

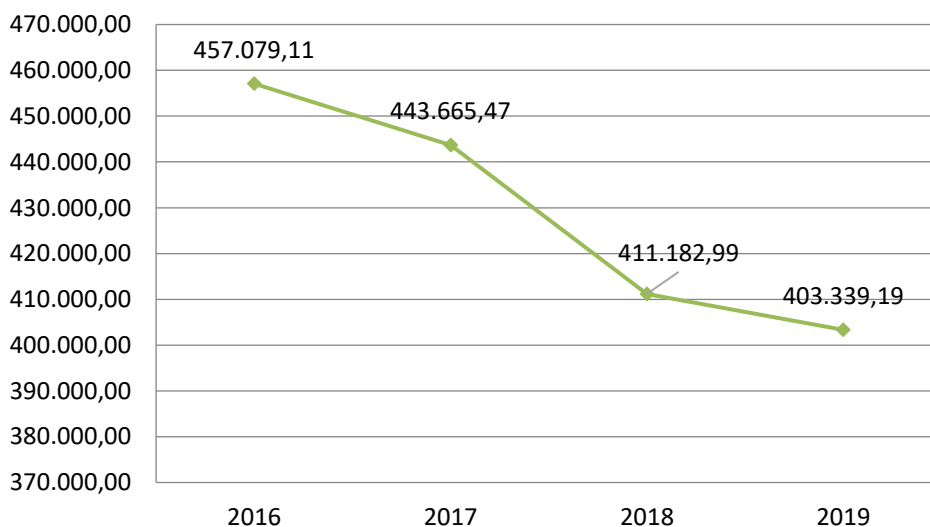

Slika 21. Izdvajanje iz budžeta kantona za rješavanje pitanja povratnika I raseljenih lica na području TK u period 2014-2019 (u KM)

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

Na području Tuzlanskog kantona u 2020. godini registrirana su 4 kolektivna centra (što je za 3 manje u odnosu na 2014. godinu. U 4 navedena kolektivna centra ukupno je smješteno 669 osoba što je za 27,44% manje u odnosu na 2014. godinu. Najviše osoba je smješteno u kolektivnom centru Tuzla-Mihatovići 129, zatim u Živinice (Višća-Karaula) 80, Banovići (Ježevac-Mrndići), a najmanje u kolektivnom centru Gračanica (Doborovci) 24. Povećanje izdavanja za povratnike I raseljena lica praćen je sa smanjenjem broja kolektivnih centara I osoba koje žive u njemu. Budući da su uslovi života i smještaja u kolektivnim centrima teški i neadekvatni, neophodno je u narednom periodu nastaviti sa aktivnostima na obezbjeđenju drugih vidova smještaja za porodice i pojedince smještenih u kolektivnim centrima i na njihovom konačnom zatvaranju.

Smanjenje broja korisnika kolektivnih centara praćen je smanjenjem izdavanja iz budžeta TK za rad kolektivnih centara. Tako je u 2019. godini iz budžeta izdvojeno 403.339,19 KM, što je manje za 11,75% u odnosu na 2016.g.

Slika 22. Izdvajanje iz Budžeta za rad kolektivnih centara na području TK u period 2016-2019.g.

Izvor: Ministarstvo za rad, socijalni politiku i povratak, 2020. godina

Za stanbeno rješavanje Roma, iz Budžeta TK se godišnje izdvaja 45.000 KM I taj iznos se nije mijenjao u period 2016-2019. godina.

Mladi

Mladi su osjetljiva kategorija društva, jer im je potrebna pomoć i podrška odraslih, te otvorene mogućnosti za sticanje novih iskustava i znanja, za učenje i nove pokušaje kako bi potpuno razvijali svoju ličnost i postali zadovoljni članovi naše zajednice kao pozitivni, produktivni i uspješni odrasli ljudi. Obzirom da odliv stanovništva iz TK, posebno mladih, Strateški imperativ Vlade TK u narednom period jeste zadržavanje mladih u Kantonu kroz kreiranje raznih programa podrške.

U tom kontekstu, Vlada Tuzlanskog kantona je u martu 2020. godine usvojila je Nacrt Strategije prema mladima Tuzlanskog kantona za period 2020-2024. godina. Strategija prema mladima Tuzlanskog kantona za period od 2020. do 2024. godine temeljni je iskaz društveno-političke vizije razvoja položaja mladih u Tuzlanskom kantonu. Aktivnosti koje su usmjerene na unapređenje položaja mladih i koje se realizuju sa mladima i/ili za mlade u nadležnosti su različitih institucija, te je potreban međuresorni i međusektorski pristup tokom njihovog planiranja i implementacije.

Prema podacima iz Strategije evidentno je da je za unaprjeđenje socijalnog statusa mladih ljudi, a posebno mladih bračnih parova, izuzetno važna inicijalna pomoć vlasti u osiguranju stambenog prostora za mlade koji može biti realizovan subvencioniranjem cijene nabavke stambenog prostora, subvencioniranjem kamate na dugoročne kredite, subvencioniranjem troškova izgradnje stambenog objekta ili izgradnjom namjenskih stanova za mlade bračne parove.

Važno je istaći da je na TK formirano Vijeće mladih na kantonalnom nivou, kao i na lokalnoj razini u sljedećim općinama i gradovima: Tuzla, Gradačac, Gračanica, Srebrenik, Čelić, Lukavac, Teočak i Kladanj. Vijeća mladih okupljaju predstavnike lokalnih omladinskih udruženja sa ciljem osnaživanja, afirmisanja, umrežavanja i integraciji mladih i na taj način povećati omladinski aktivizam i položaj mladih u društvu.

Kako bi riješila stambeno pitanje mladih, Vlada Tuzlanskog kantona je usvojila posebne mjere za specifičnu populaciju mladih i u 2020.g predvidjela sredstva za implementaciju podrške mladima u visini od 295.000 KM, od čega je 250.000,00 KM namijenjeno za subvencioniranje kamata na kredite za stambeno zbrinjavanje mladih i subvencioniranje troškova mladima za smještaj i boravak djece u predškolskim ustanovama. Ostali iznos je namijenjen za subvencioniranje projekata omladinskih udruženja, te rad Kantonalnog vijeća mladih.

Ministarstvo za boračka pitanja Tuzlanskog kantona, u postupku dodjele sredstava za stambeno zbrinjavanje, između ostalih, sredstva za stambeno zbrinjavanje dodjeljuje i za kategoriju mladih iz okvira boračke populacije, a djeci poginulih, umrlih, nestalih branilaca bez oba roditelja, koja se nalaze na redovnom školovanju do navršene 25. godine života, ukoliko ispunjavaju uvjete, dat je i apsolutni prioritet za pomoć u rješavanju stambenih potreba.

2.10.9 Civilno društvo (nevladine organizacije)

Sporazum o saradnji između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora u BiH potpisan je 2007. godine kako bi se dobio opšti institucionalni okvir za saradnju i dijalog između države i organizacija civilnog društva u BiH i on je predviđao uspostavljanje mehanizama za suradnju između ova dva sektora. Nakon 13 godina većina mehanizama još nije uspostavljena a današnja situacija sugerije da uglavnom vlada nije ispunila preuzete obaveze mada postoje propusti i na strani organizacija civilnog društva. U međuvremenu OCD-i u BiH su u nekoliko navrata pokušali aktivirati proces stavljanja Sporazuma u funkciju ali sa malo uspjeha. U međuvremenu je 2017.g. profunkcionisao registar udruženja na nivou

BiH (zbirniregistri.gov.ba/Home), ali je problem sa postojećim registrom nepostojanje normativnog okvira koji bi naložio ažuriranje i dostavljanje pouzdanih podataka o organizacijama civilnog društva i njihovim kapacitetima. Prethodno navedena situacija se može preslikati i na kantonalni nivo.

Naime, na poručju Tuzlanskog kantona je registrovano i djeluje preko 2.800 udruženja od čega su najzastupljenija (preko 63%) ona koja djeluju u oblasti sporta (37,7%), zaštite ljudskih prava (9,4%), kulture (8,7%), udruženja domovinskog rata (8,1%). Preko 95% udruženja je registrovano na nivou kantona, dok je ostatak registrovan na višim nivoima vlasti. Većina udruženja je koncentrisana u većim urbanim centrima, a najviše ih djeluje u opštini Tuzla kao kantonalnom sjedištu (42,9%). Medjutim, ne postoji jedinstveno koordinirajuće tijelo koje bi saradnja izmedju Vlade TK i organizacija civilnog društva formalizovalo i dovelo na veći nivo. Mnoge organizacije na poručju TK implemenmtiraju socio-ekomske i okolišno održive programe koji su od značaja za razvoj kantona. To bi se trebalo prepoznati i u narednom razvojnom periodu iskoristiti, te postojeće kapacitete i ekspertizu nevladinog sektora (posebice u namicanju sredstava i implementaciji specifičnih razvojnih programa), staviti u funkciju razvoja kako Kantona, tako i pojedinih gradova/općina na kantonu.

2.11 Stanje javne infrastrukture i zaštite okoliša

2.12 Stanje saobraćajne infrastrukture

Saobraćajnu infrastrukturu na području Kantona čine cestovna mreža u dužini od 1.993 km, željeznička mreža dužine 187 km, te Međunarodni aerodrom Tuzla. Udio saobraćajnica višeg ranga (regionalne + magistralne, 651 km) u ukupnoj dužini cestovne mreže se na Tuzlanskom kantonu nije mijenjao u posmatranom periodu.

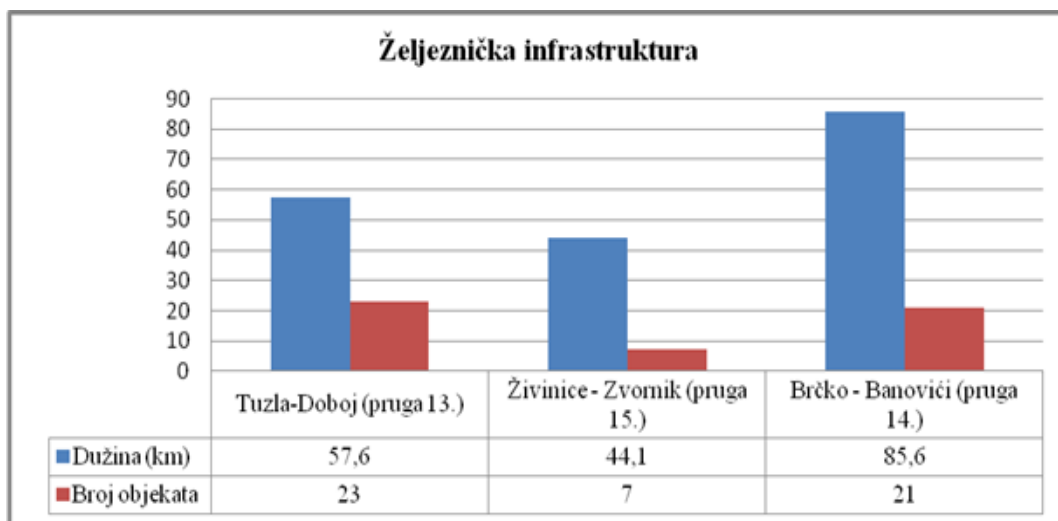
2.12.1 Željeznički saobraćaj

Željeznički saobraćaj zbog svoje specifičnosti i niza prednosti je također veoma zastupljen u Tuzlanskom kantonu, ali se radi isključivo o prijevozu tereta. Naime, dana 15.12.2019. godine, nakon 133. godine kontinuiteta u prijevozu putnika željeznicom, Tuzla i Tuzlanski kanton su zbog neizdvajanja u moderniziranje i tehničko opremanje, ali i neafirmisanosti građana da koriste željeznice kao održivi način prevoza, ostali bez sigurnijeg, udobnijeg i ekološki prihvatljivijeg vida saobraćaja. Do tada, putnički željeznički prijevoz na Tuzlanskom kantonu obavljale su Željeznice Republike Srpske i to na relaciji Doboj-Tuzla-Doboj.

Ukupna dužina mreže željezničkih pruga na području Tuzlanskog kantona iznosi 187,3 (km) i sastoji se od tri pruge:

1. Tuzla-Doboj (pruga 13.) – koja je ukupne dužine 57,6 (km), 23 objekta-službenih mjesta;
2. Živinice - Zvornik (pruga 15.) – koja je ukupne dužine 44,1 (km), 7 objekata-službenih mjesta;
3. Brčko - Banovići (pruga 14.) - koja je ukupne dužine 85,6 (km), 21 objekat-službenih mjesta.

Dužina navedenih pruga sa brojem objekata-službenih mjesta na njima prikazana je na narednoj slici.

Slika 23 Željeznička infrastruktura Tuzlanskog kantona

Izvor: Službena evidencija Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja TK

Željeznička mreža na području Tuzlanskog kantona nije elektrificirana, osiguranje stanica je klasično, električno i osiguranje elektro-mehaničkim blok uređajima.

2.12.2 Zračni saobraćaj

Razvoj zračnog saobraćaja na području TK je u uzlaznoj putanji. Osnivanjem JP „Međunarodni aerodrom Tuzla” stvorile su se osnovne pretpostavke za razvoj i unapređenje zračnog saobraćaja na području TK, gdje je stavljeno težište na prijevoz putnika, sa planom postepenog razvijanja kargo prijevoza.

Dodatnim ulaganjem u razvoj zračne infrastrukture i osavremenjavanjem usluga međunarodnog aerodroma Tuzla, putnički zračni saobraćaj doživio je značajnu ekspanziju i bilježi konstantni trend povećanja prevezenih putnika. U 2019.g. jedini avioprevoznik koji ordinira sa Međunarodnog Aerodroma Tuzla, WIZZ AIR prevezao je rekordnih 593.050 putnika, prema 12 destinacija u Evropi, što za 4 puta više u odnosu na 2014.godinu. Preko Međunarodnog aerodroma se u 2019. godini vršio prevoz putnika prema sljedećim destinacijama: Dortmund, Malmo, Friedrichshafen, Baden-Baden, Billund, Frankfurt-Hahn, Memmingen, Eindhoven, Berlin, Basel, Gothenburg, Cologne.

Tabela 59. Broj putnika na međunarodnom aerodromu Tuzla u periodu 2014-2019.

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	151.353	259.074	311.398	535.596	584.610	593.050

Izvor: Međunarodni aerodrom Tuzla, 2020

Međutim, pojavom pandemije COVID 19 u martu 2020. godine zaustavljen je snažan i nagli rast servisa koje pruža Međunarodni Aerodrom Tuzla. Zbog ograničenja putovanja koja su nametnuta svim inostranim letovima, 17.03.2020. godine privremeno su obustavljeni svi letovi iz i prema Tuzli. Kao rezultat restriktivnih mjera i zaustavljanja prometa robe i putnika, u aprilu i maju 2020. godine nisu zabilježeni komercijalni letovi, te se sa ponovnom uspostavom letova u junu prevezlo 19.456 putnika, što ipak predstavlja umanjene od 67,37% u odnosu na isti period prethodne godine. U trećem kvartalu 2020. godine, iako se očekivao značajniji rast prometa, ipak prevezano je 76.933 putnika što predstavlja tek 40 % prevezenih putnika u odnosu na isti period u 2019. godinu (pad za 60%).

Tabela 60. Uticaj COVID 19 na broj prevezenih putnika prema kvartalima u 2019. i 2020.g.

Godina	Broj prevezenih putnika po kvartalim				Ukupno	Prosječan broj putnika po letu
	I	II	III	IV		
2019	102.678	168.334	190.926	131.119	593.054	151
2020	89.442	19.642	76.933	41.760	227.777	93
Index 2020/2019	.87	.12	.40	.32	.38	.62

Izvor: Međunarodni aerodrom Tuzla, 2020

U četvrtom kvartalu očekuje se dodatni pad prevoza broja putnika na osnovu pokazatelja iz 8 i 9 mjeseca kao i najavljene redukcije u zimskom redu letenja. Projektovani broj prevezenih putnika za ovaj period iznosi od 41.760 putnika, što predstavlja 32% od prevezenog broja putnika u 2019.godini. U 2020. godini Aerodrom Tuzla očekuje da preveze ukupno 227.777 putnika što predstavlja 38 % broja prevezenih putnika u 2019. godini (umanjene od 62%), i ovi pokazatelji će u krajnjoj liniji determinisati finansijski rezultat na kraju godine, obzirom da je broj putnika vezan i za sve ostale prihode koji se ostvaruju na Aerodromu.

Pored putničkog saobraćaja, od 2014 godine se preko Aerodroma Tuzla obavlja i kargo prevoz, koji je značajniji razvoj doživio nakon ispunjavanja svih tehničkih uslova i dobivanja dozvole za izvoz namirnica animalnog porijekla. Tom prilikom je potpisan i ugovor sa avio kompanijom Turkish airlines, te su početkom juna 2016. godine uspostavljeni kargo letovi iz Tuzle za Istanbul, te je iste godine zabilježen 30 puta veći rast u cargo prevozu u odnosu na 2015 upravo zbog izvoza mesa.

Tabela 61. Količina prevezene robe kargo letovima sa Međunarodnog aerodroma Tuzla u periodu 2014.-2019.

Godina	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Istovareno	53.79	16.83	3.83	6.24	0.00	0.00
Utovareno	55.68	219.56	6,062.09	323.78	229.55	109.79
Ukupno	109.47	236.39	6,065.92	330.02	229.55	109.79

Izvor: Međunarodni aerodrom Tuzla, 2020

U tu svrhu izgrađena je i hladnjača sa 140 m² skladišnog prostora i mogućnošću rada u temperaturnom režimu od -18 do +8 °C, na lokaciji koja je u neposrednoj blizini Platforme-II koja primarno služi za opslugu terena zrakoplova.

JP "Međunarodni aerodrom Tuzla u narednom periodu namjerava izgraditi III gate, kako bi u istom trenutku mogao opslužiti tri leta, obzirom da trenutno sa postojeca 2 (dva) gate-a može u istom trenutku opslužiti dva dolazna ili odlazna leta, čime bi se broj prevezenih putnika mogao povećati za 40 % u odnosu na podatke iz 2019. godine, te bi time dostigli broj prevezenih putnika od preko 1.000.000 (milion), jer bi se u tom trenutku stvorili uslovi za opsluživanje i trećeg baznog aviona.

U planu je i izgradnja Centralne linije koja je uslov za kategoriju III aerodroma, a obzirom da smo kategorija I, na taj način bi se preskočila kategorija II, te bi izgradnjom centralne linije smanjili broj otkazanih letova zbog vremenskih neprilika i velike koncentracije magle. U tom slučaju zrakoplovi će moći slijetati i polijetati sa manjim stepenom vidljivosti u odnosu na sadašnji, čime bi se broj otkazanih i preusmjerenih letova u konačnici smanjio za oko 80 %.

Ovakav razvoj prometnih kapaciteta zračnog saobraćaja će katalitički utjecati na povećanje ekonomske aktivnosti Tuzlanskog kantona, ali i drugih regija BiH.

2.12.3 Povezanost Tuzlanskog kantona sa lukom Brčko

Tuzlanski kanton ima dobru cestovnu i željezničku komunikaciju sa lukom Brčko, koja se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine, na desnoj obali plovnog puta rijeke Save. Luka Brčko je povezana sa Evropskom željezničkom mrežom, saobraćajnicom Tuzla-Vinkovci. Prugom Brčko-Banovići koja je izgrađena 1946. godine luka Brčko je uspostavila direktnu željezničku vezu sa tuzlanskim privrednim bazenom.

Tuzlanski kanton posjeduje već razvijene pojedine grane saobraćaja (cestovni, željeznički), dok je u fazi pronalaženja strateškog partnera za razvoj zračnog saobraćaja, sa posebnim akcentom na razvoj kargo prijevoza. Tuzlanski kanton ima izrađenu dobru komunikaciju sa lukom Brčko, koja se ostvaruje preko magistralnih cesta i željeznice.

Izgradnjom brze ceste Tuzla - Orašje, rekonstrukcijom i modernizacijom magistralnih i regionalnih cesta, elektrifikacijom željezničke pruge, Tuzlanski kanton će imati optimalan saobraćajni sistem za slobodan protok robe i ljudi prema luci Brčko, ali i prema sjevernoj granici Bosne i Hercegovine sa Hrvatskom koja izlazi na autoput A1.

2.12.4 Cestovna mreža

Na području Tuzlanskog kantona egzistiraju svi oblici saobraćaja (cestovni, željeznički i zračni saobraćaj). Cestovni saobraćaj je najzastupljeniji vid masovnog i individualnog transporta na području TK, zahvaljujući svojim prednostima koje ima u odnosu na ostale vidove saobraćaja.

Kada je u pitanju cestovni saobraćaj i infrastruktura na području TK imamo relativno razvijenu cestovnu mrežu. Postojeću mrežu javnih cesta Tuzlanskog kantona čine magistralne, regionalne, lokalne ceste i ulice. Nadležnost nad upravljanjem javnim cestama na području Tuzlanskog kantona, podjeljena je na tri nivoa, tj. između Federacije Bosne i Hercegovine, Tuzlanskog kantona i 13 općina u Tuzlanskom kantonu. Upravljanje magistralnim cestama provodi JP „Ceste FBiH“, regionalnim cestama JU „Direkcija regionalnih cesta TK“, lokalnim cestama i ulicama 13 općina na području TK.

Najveći dio cestovne mreže TK pripada lokalnim cestama (72,15 % od ukupne dužine cestovne mreže), nakon toga regionalnim cestama (10,49 % od ukupne dužine cestovne mreže), dok magistralne ceste uzimaju učešća u ukupnoj dužini cestovne mreže oko 17,96 %, . Trenutno na području TK nema izgrađenih autocesta i brzi cesta.

Sa stanovišta nove kategorizacije cesta u FBiH, a prema „Kriterijumima za kategorizaciju javnih puteva“ sa dorodom iz 2016. godine, izvršena je prekategoriizacija cesta , te je došlo do izmjene u strukturi cesta na području Tuzlanskog kantona, u odnosu na raniji razvojni period. Novi podaci su prikazani u narednoj tabeli.

Tabela 62. Cestovna mreža na području Tuzlanskog kantona, 2020 godina

Opis	Dužina (km)	%	Stanje (dobro/loše) / stepen modernizacije
Lokalni	1.685,25	72,15	Dobro/
Regionalni	247	10,49	Dobro/
Magistralni	423	17,96	Dobro/
Autocesta	0	0	-
Ukupno	2.355,25	100	-

Izvor: Službene evidencije Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja TK

Od posebnog značaja za razvoj Tuzlanskog kantona su magistralne ceste prikazane u narednim tabelama.

Tabela 63. Magistralne ceste prvog reda na području TK, 2020 godina

Oznaka magistralne ceste	Stara oznaka ceste	Opis ceste	Dužina (km)
M112	M4	Međuentitetska linija razgraničenja-Gračanica-Lukavac-Šiški Brod-Tuzla (Siporex, južna magistrala-Brčanska Malta)-Simin Han-Međaš-Kalesija-međuentitetska linija razgraničenja	85
M113	M1.8, M18 i M5	Državna granica-Orašje-međuentitetska linija razgraničenja i međuentitetska linija razgraničenja-granica Brčko Distrikta i granica Brčko Distrikta-Hrgovi Donji-Ormanica-Srebrenik-Šiški Brod-Živinice-Kladanj-(Olovo-Semizovac-Jošanica-Stup- međuentitetska linija razgraničenja i međuentitetska linija razgraničenja-Trnovo-međuentitetska linija razgraničenja)	175
Ukupno			160

Izvor: Službene evidencije Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja TK

Tabela 64. Magistralne ceste drugog reda na području TK, 2020 godina

Oznaka magistralne ceste M200 (MC II reda)	Stara oznaka ceste	Opis ceste	Dužina (km)
M209	R462 (1.9)	Ormanica-Gradačac-Slatina (međuentitetska linija razgraničenja)	23
M209a	M14.1	D. Skugrić (međuentitetska linija razgraničenja)-Gradačac-Turija (međuentitetska linija razgraničenja)	4
M210	R460 i R461	Gračanica-Bukva-Sladna-Srebrenik	22
M211	M18	Simin Han-Požarnica-(međuentitetska linija razgraničenja)	16
M212	R 469	Živinice-Dubrave-Međaš	15
M213	R465, R467 i R469	Žepče-Zavidovići-Ribnica-Banovići-Živinice	71
M215	M19.2	Vitalj - međuentitetska linija razgraničenja	12
Ukupno			163

Izvor: Službene evidencije Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja TK

Tuzlanski kanton je magistralnim cestama povezan sa graničnim prijelazima i evropskim koridorima, kao što je prikazano u Tabeli 63.

Tabela 65. Povezanost Tuzlanskog kantona i aerodroma sa graničnim prijelazima i evropskim koridorima

R.b.	Granični prijelaz	Povezanost kantona sa graničnim prijelazima i Evropskim koridorima	Udaljenost
1.	Orašje-Županja	Magistralna cesta M-113 (Šiški Brod-Donji Hrgovi)	Od granice Kantona 32 (km)
			Od Aerodroma 86 (km)
2.	Slavonski Brod	Magistralna cesta M-112 (Tuzla-Doboj) povezana sa Evropskom cestom E-73 (Doboj-Slavonski Brod)	Od granice Kantona 70 (km)
			Od Aerodroma 134 (km)
3.	Šamac	Magistralna csta M-112 (Tuzla-Doboj), povezana sa Evropskom cestom E-73 (Doboj-Slavonski Brod)	Od granice Kantona 72 (km)
			Od Aerodroma 141 (km)
4.	Brčko Gunja i	Magistralna cesta M-113 (Šiški Brod-Donji Hrgovi) je povezana sa autocestom A-3.	Od granice Kantona 26 (km)
5.	Brčko Drenovci		Od Aerodroma 85 (km)
6.	Bjeljina – Sremska Rača	Magistralna cesta M-211 (Simin Han-Bjeljina), povezana sa Evropskom cestom E-70 (Ljubljana-Zagreb-Beograd).	Od granice Kantona 70 (km)
			Od Aerodroma 101 (km)
7.	Popovi	Magistralna ceta M-211 (Simin Han-Bjeljina)	Od granice Kantona 62 (km)
			Od Aerodroma 85 (km)
8.	Šepak	Magistralna cesta M-112 (Simin Han-Karakaj)	Od granice Kantona 40 (km)
			Od Aerodroma 61 (km)
9.	Zvornik-Brasina	Magistralna cesta M-112 (Simin Han-Karakaj)	Od granice Kantona 20 (km)
			Od Aerodroma 40 (km)

Izvor: Službene evidencije Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja TK

Magistralna cesta M-112 (Tuzla-Doboj) se povezuje sa Evropskom cestom E-73 (buduća autocesta V-c), magistralna cesta M-113 (Šićki Brod-Donji Hrgovi) je povezana sa autocestom A-3, dok je magistralna cesta M-211 (Simin Han-Bjeljina) povezana sa Evropskom cestom E-70 (Ljubljana-Zagreb-Beograd).

Autocesta Tuzla-Žepče (A3) – Ovim projektom je predviđeno adekvatno povezivanje regije Tuzla sa autocestom u Koridoru Vc, te kao dio trase autoceste Sarajevo-Beograd. Na ovaj način bi bila ostvarena kvalitetna veza dvije najgušće naseljene regije u FBiH, a magistralna cesta Tuzla-Sarajevo bi, i nakon završetka njene rekonstrukcije bila nedostatna u smislu ovog povezivanja. Početna tačka ove autoceste treba biti usklađena sa krajnjom tačkom autoceste Tuzla-Orašje. Daljom analizom, utvrđeno je da se za koridor u razmatranju odabere prostor zapadno od jezera Modrac, i dalje dolinom rijeka Turija i Krivaja, do istočnog prilaza Zavidovićima, kojeg obilazi sa južne strane i veže se na Koridor Vc inter-regionalnim čvorom kod Žepča. I ovaj projekat treba posmatrati u sličnom kontekstu kao i A2 sa planom realizacije do 2025.

Za postplanski period se predviđa realizacija **brze ceste Doboj-Tuzla-Zvornik**¹⁰. Primarna namjena ove ceste je da se planirani multimodalni terminal Tuzla poveže sa mrežom autocesta i brzih cesta u FBiH. Dodatno opravdanje za planiranje ovakvog projekta, leži u činjenici da je u TEN-T mrežu, uvršten koridorpostojeće ceste M-4 Doboj-Tuzla-Zvornik, uz preporuku da se pravci na TEN-T mreži planiraju kao saobraćajnice višeg ranga. Poboljšana komunikacijau ovom koridoru omogućavala bi adekvatno povezivanje Tuzle i Banja Luke kvalitetnom cestovnom komunikacijom u okviru cjeloupnog razvoja naznačene TEN-T mreže. Istočni krak ove komunikacije od Dubrava prema Međašima treba planirati u kontekstu regionalnog povezivanja sa regijama u susjednoj Srbiji.

U planskom i postplanskom periodu se predviđa realizacija pojedinih cestovnih saobraćajnica u naseljima, koje imaju za cilj poboljšanje uslova odvijanja prometa u takvim područjima. U tom kontekstu, ovaj plan posebno ističe slijedeće cestovne saobraćajnice:

- **sjeverna i južna obilaznica Tuzle**, sa funkcijom povezivanja tokova iz Tuzle prema autocestama Tuzla-Orašje i Tuzla-Žepče, te magistralnom cestom Sarajevo-Tuzla,
- izgradnja **magistralne ceste Banovići-Dubrave** (Međunarodni Aerodrom Tuzla sa „Kargo centrom), koja će biti u funkciji opsluživanja budućih tokova između Tuzle i Sarajeva,
- **rekonstrukcija magistralne ceste M4** (Gračanica-Lukavac i Simin Han-Kalesija) na pojedinim dionicama, koja je u funkciji boljeg opsluživanja tokova istok-zapad u Kantonu Tuzla,¹¹
- **rekonstrukcija magistralne ceste (M1.8)** Tuzla – Orašje,
- **izgradnja zaobilaznice oko Živinica na magistralnoj cesti prema Sarajevu**

Regionalna cestovna mreža, uključujući i ceste koje su Odlukom o prekategoriizaciji lokalnih cesta u regionalne ceste na području Tuzlanskog kantona (Sl. novine FBiH br. 30/20), prikazana je u tabeli 64.

Tabela 66. Regionalna cestovna mreža na području TK-a

Oznaka	pod dionice	Dionica - naziv	Dužina asfalta (km)	Dužina makadama (km)	Ukupno (km)
R455a	1	Svatovac - Živinice	17,47		
R455a	2	Živinice - Bašigovci - Lukavica - Zelenika	13,19	4,55	35,21
R456	1	Previle - Jasenica - Humci - Šibošnica	15,20	7,00	22,20

¹⁰ Izmjenama i dopunama plana definisna kao „Koridor brze ceste u istraživanju“;

¹¹ Navedena rekonstrukcija ne prejudicira rješenje planirane brze ceste u koridoru M-4 Doboj–Tuzla-Zvornik.

R456	2	Priboj - Rastošnica - Goduš - Sapna	20,46	0,20	20,66
R458	1	Simin Han - Gornja Tuzla - Površnice	10,10		
R458	2	Čelić - Pukiš	4,6		14,70
R459	1	Čelić - Brnjik - Lukavica (gr.RS)	10,20		
R459	2	Šibošnica (gr.RS) - Dokanj - Tuzla	25,10		35,30
R459a	1	Čelić - granica entiteta sa RS	1,00		1,00
R460	1	Gračanica - Bukva - Doborovci - Srnice	25,57		25,57
R461	1	Srebrenik - Bukva	13,38		13,38
R461a	1	Srebrenik - Orahovica Donja	15,97		15,97
R463	1	Gradačac - Tramošnica (granica sa RS)	4,58		4,58
R465a	1	Kerep - Zelinja	11,60		11,60
R469	1	Banovići - Ribnica (gr.kantona)	12,21		
R469	2	Banovići - Živinice	13,17		41,88
R469	3	Živinice - Dubrave - Međaš	15,70		
R469a	4	R-469 do Međunarodnog aerodroma Tuzla	0,80		
R470	1	Tuzla - Dubrave	7,50		7,50
R471	1	Lukavac - Vijenac - Banovići	31,08		31,08
R-459b	1	Brnjik - Vražići - Humka - Zovik	5,40		5,40
R-456a	1	Kalesija - Međeđa - Sapna	13,90		13,90
R-456b	1	Priboj - Teočak	9,00		9,00
R-465b	1	Klokotnica - Lukavica - Kapetani	9,27		9,27
			306,45	11,75	318,20

Izvor: J.U. „Direkcija regionalnih cesta Tuzlanskog kantona“

2.12.5 Cestovna mreža-finansijska ulaganja i povezanost

U narednoj tabeli dat je prikaz finansijskih ulaganja u sanaciju, izgradnju, održavanje, obezbjeđenje regionalnih i lokalnih cesta koje su u nadležnosti Tuzlanskog kantona.

Tabela 67. Cestovna mreža-finansijska ulaganja i povezanost

Opis	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iznos finansijskih sredstava koji je uloženi u sanaciju i izgradnju cesta	2.091.797	3.444.299	4.221.922	5.837.396	9.139.423 (od toga 4.578.978 kredit)	15.895.810 (od toga 11.261.938 kredit)
Iznos finansijskih sredstava koji je uloženi u redovno održavanje cesta	2.261.776	1.702.158	1.683.982	2.011.644	1.972.433	2.764.954
Iznos finansijskih sredstava koji je uloženi u izgradnju i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije	233.876	188.495	328.057	273.124	204.615	410.087
Ukupna finansijska sredstva uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture	4.587.449	5.334.952	6.233.961	8.122.164	11.316.471 (od toga 4.578.978 kredit)	19.070.851 (od toga 11.261.938 kredit)

Izvor: J.U. „Direkcija regionalnih cesta Tuzlanskog kantona“

Ukupna finansijska sredstva koja su uložena na izgradnju i sanaciju cestovne infrastrukture koja je u nadležnosti Tuzlanskog kantona tj. JU „Direkcija regionalnih cesta Tuzlanskog kantona“ u analiziranom periodu 2014-2019. godina u prosjeku iznose oko 6.471.822 KM.

Budući na značaj i trenutno stanje mreže regionalnih cesta Tuzlanskog kantona, potrebno je izdvojiti značajno veća finansijska sredstva za izgradnju, rekonstrukciju, sanaciju, održavanje i zaštitu regionalnih cesta i lokalnih cesta od kantonalnog značaja u narednom periodu.

2.12.6 Prijevoz putnika i robe

Na područja Tuzlanskog kantona ima oko 100 prijevoznika koji se bave međunarodnim prijevozom tereta sa oko 800 teretnih vozila.

Cestovi prijevoz robe na području Tuzlanskog kantona ima pozitivan trend rasta posmatrano u periodu od 2010.-2013. godine (gdje je broj tonskih kilometara povećan za 74,67 %), također cestovni prijevoz putnika ima pozitivan trend (broj putničkih kilometra je u 2013. godini povećan za oko 72,84 % u odnosu na 2007. godinu). Broj prevezenih putnika u gradsko-prigradskom prijevozu u periodu od 2007.-2013. godine kontinuirano i rapidno opada, tako da se u 2013. godini broj prevezenih putnika smanjio za oko 64,88 %, što dovodi do zaključka da se stanovništvo sve više koristi individualnim prijevozom (prijevozom vlastitim putničkim vozilom ili korištenjem usluga taksi službe) na području Tuzlanskog kantona.

Tabela 68. Pregled broja prevezenih putnika i robe u periodu 2013-2019. godine

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
CESTOVNI PRIJEVOZ ROBE							
Pređeni kilometri vozila, u hilj./tis.	100.143	118.464	129.021	146.154	158.496	153.867	164.466
Prevezeno tona robe, u hilj./tis.	1.492	1.849	1.867	2.420	2.383	2.415	2.386
Tonski kilometri, u hilj./tis.	733.382	977.817	1.071.502	1.257.861	1.377.829	1.427.363	1.487.097
CESTOVNI PRIJEVOZ PUTNIKA							
Pređeni kilometri vozila, u hilj./tis.	17.407	16.080	5.117	15.285	17.039	18.400	16.565
Prevezeni putnici, u hilj./tis.	11.786	4.485	4.186	3.180	2.466	1.845	1.280
Putnički kilometri, u hilj./tis.	322.958	281.287	314.256	289.769	289.766	332.548	325.822
GRADSKO - PRIGRADSKI PRIJEVOZ							
Pređeni kilometri ukupno, u hilj./tis.	7.180	6.890	6.432	6.854	6.176	7.882	7.044
Autobusi	7.180	6.890	6.432	6.854	6.176	7.882	7.044
Prevezeni putnici, u hilj./tis.	11.286	9.599	8.731	6.034	4.927	5.121	5.486
Autobusi	11.286	9.599	8.731	6.034	4.927	5.121	5.486

Izvor: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK, 2019

Prema statističkim podacima u toku 2019. godine, na području Tuzlanskog kantona prevezeno je ukupno 2.386 hiljade tona robe, što je u odnosu na količinu prevezene robe iz 2018. godine manje za 29 hiljade tona robe. Gradsko - prigradskim prevozom, na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini, prevezeno je oko 5,48 miliona putnika, što je za 360 hiljada više u odnosu na broj prevezenih putnika iz 2018. godine, i taj trend rasta se nakon naglog pada u 2016 godini, zadržao u posljednje tri godine. Pokrivenost teritorije kantona, kantonalnim linijama je 20,18 %, a pokrivenost teritorije općine, općinskim linijama iznosi 32,66 %.

2.12.7 Taksi prijevoz

Na području Tuzlanskog kantona u 2018. godini taksi djelatnost su obavljala 509 taksi prijevoznika sa 632 taksi vozila. Najveći broj taksi prijevoznika registrovan je na području grada Tuzla, gdje je

registrovano 34 pravna lica sa 158 taksi vozila i 187 fizička lica sa po jednim taksi vozilom. Dakle, na području grada Tuzla taksi djelatnost se vrši sa 345 taksi vozila.

Tabela 69. Ukupan broj taksi vozila u Tuzlanskom kantonu

Općina/grad	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Tuzla	284	311	320	324	330	329	340	342	342	345
Banovići	2	3	5	6	6	6	7	9	8	5
Gračanica	7	10	10	9	10	14	14	18	17	14
Gradačac	11	13	14	14	12	14	16	16	15	12
Kalesija	40	46	44	51	53	52	51	49	49	48
Kladanj	-	-	2	1	4	2	4	6	7	8
Lukavac	-	11	16	21	29	27	30	32	27	27
Sapna	18	20	20	21	22	16	22	22	23	24
Srebrenik	5	7	6	6	8	12	16	25	35	40
Teočak	2	4	4	4	5	5	7	7	9	9
Živinice	2	2	4	10	22	47	67	75	91	95
Čelić	1	1	-	-	-	-	-	2	1	2
Doboj I.	-	2	2	3	5	4	4	4	3	3
Ukupno	372	440	447	453	506	528	578	607	627	632

Izvor: Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja TK, 2019

Na svim ostalim općinama Tuzlanskog kantona taksi djelatnost obavlja 285 fizičkih lica i 2 pravna lica sa 2 taksi vozila, odnosno taksi djelatnost se obavlja sa 287 taksi vozila. U oblasti taksi prijevoza na području Tuzlanskog kantona uposleno je cca 700 osoba (vozači, dispečeri, direktori pravnih lica i dr.) iz čega se vidi da i ovaj vid saobraćaja zauzima značajno mjesto u oblasti prijevoza putnika na Tuzlanskom kantonu.

Evidentno je iz evidencija Ministarstva da se broj registrovanih taksi prijevoznika, odnosno vozila iz godine u godinu povećava, odnosno da se smanjuje broj neregistrovanih taksi prijevoznika.

Za proteklih deset godina broj taksi vozila na području TK se povećao za 70,00 %, odnosno narastao sa 372 u 2009. godini na 632 taksi vozila na kraju 2018. godine.

2.13 Stanje tehničke infrastrukture

2.13.1 Elektrodistributivna mreža i proizvodnja električne energije

Elektroenergetski sektor u Tuzlanskom kantonu čine Termoelektrana „Tuzla“ (715 MW) i „Elektrodistribucija“ Tuzla, kao podružnice JP Elektroprivreda BiH d.o.o. Sarajevo, kao i male hidroelektrane „Modrac“ (snaga 1.898 MW) i „Snježnica“ (snaga 0,422 MW), a o dijelu prenosne mreže stara se i JP „Elektroprenos BiH“.

U narednim tabelama prikazano je stanje proizvedenih količina električne energije, dužine elektrodistributivne mreže i broja kupaca / potrošača električne energije za period 2007 – 2013 godina. Potrošnja kao i proizvodnja električne energije zavisi sve više od faktora kao što su vremenske prilike i potrebe potrošača.

Tabela 70. Stanje elektrodistributivne mreže na području Tuzlanskog kantona

Opis	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupna dužina elektrodistributivne mreže (km)	8.974	9.111	9.200	9.374	9.507	9.660
Na visokom naponu (km)	1.995	2.001	2.005	2.026	2.036	2.049

Na niskom naponu (km)	6.979	7.110	7.195	7.348	7.471	7.611
Dužina rekonstruisane elektrodistributivne mreže (km)	76	69	88	132	55	54
Na visokom naponu (km)	24	8	23	6	21	11
Na niskom naponu (km)	52	61	65	126	34	43
Dužina novoizgrađene elektrodistributivne mreže (km)	138	147	153	154	141	188
Na visokom naponu (km)	9	5	3	25	9	11
Na niskom naponu (km)	129	142	150	129	132	177

Iz prikazanih podataka je vidljivo da su dužine elektrodistributivne mreže, poredeći period 2014.-2019., u blagom porastu, i to na visokom naponu za 2,71% (cca 0,54% godišnje), a na niskom naponu za 9,06% (cca 1,75%), što ukazuje na intenzivniji razvoj dijela mreže kojim se snabdijevaju domaćinstva i mali potrošači od onog kojim se snabdijeva privreda. U apsolutnom iznosu (km), dužine novoizgrađenih dionica se, na visokom naponu, kreću u rasponu 3 km/god do 25 km/god (prosjeak 10,33 km/god), dok je niskonaponskom dijelu mreže taj raspon od 129 km/god do 177 km/god (prosjeak 143,17 km/god), što ukazuje i na veći stepen ulaganja u dijelove mreže na niskom naponskog nivoa.

Tabela 71. Broj kupaca / potrošača električne energije

Opis	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
1. Na visokom naponu	193	197	191	204	213	218
2. Na niskom naponu	181.665	183.630	185.579	187.053	189.014	191.274
a) Domaćinstva	166.087	167.769	169.500	170.773	172.419	174.514
b) Javna rasvjeta	1.067	1.102	1.118	1.190	1.247	1.254
c) Ostala potrošnja	15.578	15.858	16.092	16.280	16.595	16.760
Ukupno	181.858	183.827	185.770	187.257	189.227	191.492

(Izvor: JP Elektroprivreda BiH podružnica Elektrodistribucija Tuzla)

Instalirana snaga u TE „Tuzla“ je 715 MW. Prosječna godišnja proizvodnja električne energije oko 3100 GWh. Blokovi 1 i 2 su trajno stavljeni van pogona dok električnu energiju TE "Tuzla" proizvodi u termoblokovima 3, 4, 5 i 6.

U poslijeratnom periodu izvršeni su: sanacija i modernizacija Bloka 3 (100 MW) i Bloka 4 (200 MW); revitalizacija Bloka 5 (200 MW); te revitalizacija i povećanje snage Bloka 6 na 230 MW. Zamjenom automatike, rekonstrukcijom i modernizacijom na kotlovskim postrojenjima i saniranjem elektropostrojenja, radni vijek blokova produžen je za narednih 15 godina i značajno je povećana pouzdanost postrojenja. TE „Tuzla“, pored proizvodnje električne energije za potrebe elektroenergetskog sistema, proizvodi i isporučuje:

- toplotnu energiju za sisteme daljinskog grijanja gradova Tuzle i Lukavca,
- tehnološku paru za potrebe industrije i
- industrijsku vodu za bližu okolinu.

Proizvodna postrojenja TE «Tuzla» su projektovana za rad sa ugljevima ugljenog bazena Kreka – Banovići, najvećeg u Bosni i Hercegovini, koji raspolaže značajnim geološkim rezervama lignita i mrkog uglja, koje omogućavaju pouzdano i dugoročno snabdijevanje Termoelektrane ugljem potrebnog kvaliteta. Godišnja potrošnja uglja u TE Tuzla je oko 3,3 miliona tona uglja.

Trenutno je u pripremi izgradnja termobloka 7 snage 450 MW, planirane godišnje proizvodnje 2.739,81 GWh električne i 390,9 GWh toplotne energije, kao zamjenskog kogeneracijskog bloka (na lignit) za

postojeće blokove 4 i 5 koji moraju biti zaustavljeni zbog isteka radnog vijeka i ograničenja koje nameće EU regulativa za rad termoelektrana nakon 2017. godine.

Također, blok 7 će omogućiti dalje razvijanje toplinarstva u široj regiji Tuzle. Zasad je razvijeno grijanje u Tuzli i Lukavcu, a gotovi su projekti za Živinice i za kompletiranje cijele ove regije, što će u konačnici dovesti do 50 posto smanjivanje emisije CO², a emisija polutanata bit će dovedena do nivoa evropskih standarda. U slučaju da se ne izgradi zamjenski blok, u narednih deset godina cijeli tuzlanski region mogao bi ostati bez sistema daljinskog grijanja i morao bi ponovo prelaziti na individualna ložišta gdje bi vrlo često izbor ponovo bio ugalj i gdje bi imali povećanje zagađivanja. S druge strane, izgradnja novog termobloka koji se pokreće na ugalj u suprotnosti je sa strateškim pravcima razvoja energetskog sektora u EU, koja predviđa potpunu dekarbonizaciju i totalnog napuštanja proizvodnje električne energije uz emisiju CO². te potpuni prelazak na korištenje obnovljivih izvora energije u 2050. godini.

Osim toga, na prostoru Tuzlanskog kantona planirana je izgradnja Termoelektrane „Banovići” kapaciteta 300 MW, koja će obezbjediti dalji nastavak proizvodnje mrkog uglja u rudniku „Banovići” za šta je već urađen idejni projekat. Gradnjom navedenih termoblokova obezbjeđuje se i siguran plasman uglja (lignita i mrkog uglja) a samim tim i opstanak rudnika. U narednom periodu, osim strateških planova izgradnje energetskog sektora, radit će se tekuće popravke i remont energetskih postrojenja, proširenje sistema centralnog grijanja gradova Tuzle i Lukavca.

Od 8 distributivnih hidroelektrana u vlasništvu JP Elektroprivreda BiH (ukupne instalirane snage 13 MW) , na području Tuzlanskog kantona se nalaze dvije male hidroelektrane i to:

Tabela 72. Proizvodna postrojenja - hidroelektrane

Naziv elektrane	Rijeka	Ukupna instalirana snaga (MW)
MHE "Modrac"*	Spreča	1,898
MHE "Snježnica"	Snježnica	0,422
UKUPNO		1,32

Izvor: Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona

Posmatrajući pomenute proizvodne kapacitete, evidentno je da je kupna proizvodnja električne energije, na području Tuzlanskog kantona, znatno je veća od potreba potrošača sa područja Kantona. Najveću proizvodnju električne energije na području Tuzlanskog kantona ostvaruje TE Tuzla koja energiju isporučuje u prenosnu mrežu.

2.13.2 Telekomunikacije

Godine 2017. usvojena je Politika sektora elektronskih komunikacija Bosne i Hercegovine za period 2017 - 2021. godina i Akcioni plan za realizaciju Politike. Politika navodi da su Elektronske komunikacione usluge esencijalna ljudska potreba u 21. vijeku. U području razvoja širokopojasnog pristupa na nivou država članica EU, a kojima se vodi i BiH, Digitalna agenda za Evropu, definira ključnu ulogu koju će imati telekomunikacione/informaciono-komunikacione tehnologije u realizaciji planova do 2020. godine. Ona je donijela konkretne mjere koje se odnose na realizaciju općeg cilja - ostvarenje održive privredne i društvene pogodnosti na jedinstvenom digitalnom tržištu, zasnovanom na brzom i ultrabrzom Internetu, te interoperabilnim aplikacijama.

Telekomunikacijski sistem na području TK čine sistemi fiksne i mobilne telefonije, dok je broj telekom operatera ostao na nivou iz 2014. godine i iznosi 3: BHTelecom, Mtel i HT Eronet. Broj fiksnih priključaka je u kontinuiranom opadanju posmatrajući period od 2014-2019 godine, dok se broj korisnika mobilne mreže kontinuirano povećavao. Pokrivenost TK signalom mobilne mreže je od 2014

konstanan i nalazi se na nivou od 99% . Od 2014. do 2019. godine zabilježen je kontinuiran rast i broja korisnika interneta, tako da je u 2019. godini zabilježen rast od oko xx % u odnosu na 2014. godinu. – POTREBNO DOPUNITI.

Tabela 73. Broj korisnika fiksnih priključaka, mobilne mreže i internet (potreban podataka od Telekom)

Opis	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj fiksni priključaka						
Broj korisnika mobilne mreže						
% pokrivenost kantona mobilnim signalom						
Broj INTERNET korisnika						
Broj MZ-a koji imaju telefonsku mrežu ¹²						
Broj MZ-a koji imaju mogućnost internet konekcije ¹³						

Pokrivenost kantona mobilnim mrežom, 4G signalom i visokopojasnim i brzim internet konekcijama predstavlja ključni preduslov za razvoj digitalnog društva, i predstavlja prekretnicu u daljem ekonomskom i društvenom razvoju Tuzlanskog kantona u narednom periodu.

2.13.3 RTV i radijski emiteri na području Tuzlanskog kantona

Na području Tuzlanskog kantona egzistira dva javna i jedan privatni emiter TV signala sa „zemaljskim emitovanjem“, gdje broj korisnika usluga navedena dva javna emitera na području cijele Bosne i Hercegovine iznosi oko 1.025.471,00 korisnika, dok broj korisnika usluga privatnog emitera iznosi oko 264.587,00 korisnika.

U Tuzlanskom kantonu egzistira ukupno 6 preduzeća koji emituju TV signal (kablovska distribucija). Također, na području TK imamo ukupno 13 lokalnih radio stanica (registrovanih na teritoriji općina) što u odnosu na 2014.g. predstavlja umanjeње za 2 radio stanice. U navedenim radio stanicama zaposleno je 181 radnik, i manje je za 50 radnika u odnosu na 2014. U Tuzlanskom kantonu ukupno egzistira 6 lokalnih TV stanica (koje su registrovane na teritorijama općina), u kojima je zaposleno 131 osoba, što predstavlja neznatno umanjeње u odnosu na 2014.g. kada je u istom broju TV stanica bilo zaposleno 139 osoba.

TV STANICE/POSTAJE

	Televizijske stanje/postaje	Emitirani program, u satima	Govorni program, u satima	Muzički program, u satima	Zaposleni u Radio i TV stanicama koje imaju zajedničke službe
2018	6	33.936	21.456	12.481	131
Grad Tuzla	3	19.701	13.082	6.619	111
Lukavac	1	8.760	4.380	4.380	-
Grad Srebrenik	1	2.190	1.981	209	3
Grad Živinice	1	3.285	2.013	1.272	17

2.14 Komunalna infrastruktura

Na nivou države Bosne i Hercegovine ne postoji Zakon o komunalnoj privredii, a ni Federacija BiH još uvijek nije donijela zakon o komunalnoj privredi za nivo Federacije, iako je inicijativa za donošenje ovog Zakona pokrenuta prije više godina, a Ekonomsko-socijalno vijeće FBiH je ovu inicijativu usvojilo

¹² Ne vodi se evidencija o telekomunikacijskim kapacitetima po mjesnim zajednicama, već po centralama.

¹³ Ne vodi se evidencija o telekomunikacijskim kapacitetima po mjesnim zajednicama, već po centralama.

početkom 2013.god. Utvrđivanje komunalne politike u Federaciji je nadležnost kantona. U zakonima kantona je precizirano kako se obavljaju poslovi zadovoljenja komunalnih potreba građana. Na području Tuzlanskog kantona ova oblast je uređena *Zakonom o komunalnim djelatnostima Tuzlanskog kantona* („Službene novine TK“, broj: 11/05, 7/07, 8/12 i 14/13). U skladu sa članom 6 ovog zakona, općine koje ulaze u sastav ovog Kantona su zadužene za obavljanje komunalnih djelatnosti određenih zakonom. Na području Tuzlanskog kantona djeluje 16 javnih komunalnih preduzeća.

Komunalna preduzeća sa područja Tuzlanskog kantona ističu da je jedan od osnovnih problema sa kojima se susreću usvom poslovanju činjenica da se kalkulacijom cijena komunalnih usluga koju odobrava osnivač, insistira se da ona sadrži samo materijalne osnovne troškove, dok se izostavljaju sredstva za održavanje i izgradnju komunalne infrastrukture čime se JKP lošije opremljena i osposobljena za kvalitetno pružanje usluga

2.14.1 Vodosnabdijevanje, upravljanje otpadnim vodama i grijanje

Vodosnabdijevanje stanovništva Tuzlanskog kantona vrši se putem javnih, lokalnih i individualnih vodovodnih sistema. Zahvatanje vode se vrši sa kaptiranih izvorišta kao i izgradnjom zahvata podzemnih voda (bunari) i površinskih voda (iz otvorenog toka).

Iako ne postoje bilansi korištenja voda za cijeli sliv, procjena je da trenutni deficit raspoloživih vodnih resursa za stanovništvo i industriju Tuzlanskog kantona iznosi 700 l/s, a projekcije nadležnih institucija kažu da će se do 2025. godine deficit nastaviti, ali će se smanjiti na oko 500 l/s. Postojećim izvorištima podzemnih voda čiji je kapacitet 1.091 l/s, uz tehnički izvodljiva proširenja njihovih kapaciteta za dodatnih 310 l/s, moguće bi bilo obezbijediti do 52% potrebnih količina vode, tako da bi za nedostajućih 48% bilo potrebno staviti u funkciju nova izvorišta.

Situaciju dodatno pogoršavaju i trendovi smanjenja danas raspoloživih količina vode. Npr. zbog kontinuiranog unošenja suspendiranih materija, prvenstveno ugljene prašine (prosječno oko 160 t/dan) u periodu od gotovo 50 godina, ukupna količina nanosa u akumulaciji Modrac, do kote 202 mnm iznosi preko 15 Mm³, projektovana ukupna zapremina akumulacije Modrac od 100 Mm³ je smanjena na 87,7 Mm³, dok je projektovana korisna zapremina od 88 Mm³ smanjena na 67,2 Mm³, (za kotu normalnog radnog nivoa 200 mnm), što takođe doprinosi nedostatku tehnološke, a u zadnje vrijeme i pitke vode, ali istovremeno u značajnoj mjeri dovodi i do pogoršanja kvaliteta vode. Uz to, treba uzeti u obzir i trendove porasta potrošnje vode u ovom slivu, kao npr. podatke koji kažu da je potrošnja tehnološke vode nakon posljednjeg rata porasla 3 puta u odnosu na ratni period i do danas je dostigla oko 70% prijeratne potrošnje.

Nedovoljna izgrađenost, kao i zastarjelost postojeće mreže vodosnabdijevanja, te nedovoljni kapaciteti i kvalitet izvorišta i podzemnih vodnih tijela, za posljedicu imaju i činjenicu da je prosječna potrošnja vode na području Kantona oko 90 l/stan/dan (u EU 100-250 l/stan/dan, a u BiH 120 l/stan/dan). Posebno zabrinjava činjenica da je za taj nivo potrošnje vode količina vode koju treba zahvatiti (bruto specifična potrošnja) za podsliv rijeke Bosne, čiji dio je pod-sliv rijeke Spreče 547 l/stan/dan, što ukazuje na zaista velike gubitke u kompletnom procesu zahvatanja, tretmana i distribucije vode, a cijena vode (ni zahvaćene, ni isporučene) ne stimuliše štednju (racionalno korištenje) vode.

Na području Tuzlanskog kantona stepen obuhvata stanovništva sistemom javnog vodosnabdijevanja je, u prosjeku, oko 72,15% i povećana je u odnosu na 2014godinu za 22,15 procentnih poena. Zahvat

vode za vodosnabdijevanje se vrši prvenstveno iz podzemnih vodnih resursa, putem izvorišta, ali se dio vode obezbjeđuje i iz akumulacije Modrac. U ovom trenutku ne postoji jedinstveni katastar izvorišta za područje Kantona, zone sanitarne zaštite izvorišta u sistemima javnog vodosnabdijevanja (općinskim i mjesnim vodovodima) nisu utvrđene jer za oko 95% izvorišta na području Kantona nisu urađeni elaborati zaštite izvorišta na osnovu kojih se donose odluke o zonama sanitarne zaštite. Provođenje mjera zaštite izvorišta, prema donesenim odlukama, u neposrednim zaštitnim zonama je nepotpuno i neadekvatno, a u širim zonama skoro potpuno je izostalo.

Praćenje i kontrola kvaliteta pitke vode u sistemima javnog vodosnabdijevanja se vrši od strane operatora vodosnabdijevanja i nadležnih institucija (npr. Služba Higijensko epidemiološke zdravstvene zaštite domova zdravlja, Zavod za javno zdravstvo Tuzlanskog kantona), a kontrole vršene tokom 2016. godine pokazuju da u toku 2016. godine ukupno je urađeno 939 analiza uzoraka voda od kojih 163 ili 17,36 % nije odgovaralo važećim zakonskim propisima. Najveći broj neispravnih uzoraka su vode individualnih vodnih objekata (36,16%) i javnih česmi (7,69%) zbog toga što nisu pod stalnim sanitarnim nadzorom i kao takvi predstavljaju rizik po zdravlje stanovništva. Najčešći razlozi neispravnosti uzoraka vode za piće su boja, mutnoća, veći sadržaj mangana, nedostatak sadržaja rezidualnog hlora, veći sadržaj rezidualnih hlora, miris, neodgovarajuća pH vrijednost, povećan sadržaj organskih materija.

Na području Kantona evidentan je nedostatak sredstava za investicije za vodnu infrastrukturu. Angažman svih ključnih aktera na apliciranju za projekte kojima bi se finansirala vodna infrastruktura (posebno za EU fondove) je nedovoljan i nekoordiniran, tako da veliki iznosi dostupnih i raspoloživih sredstava ostaju neiskorišteni, dok je s druge strane evidentan nedostatak sredstava za sufinansiranje projekata u (općinskim/gradskim) budžetima

Tabela 74 Pokrivenost stanovništva vodosnabdijevanjem i dovodnjom otpadnih voda

	2014	2015	2016	2017	2018
Procenat stanovništva i pravnih lica priključenih na sisteme javnog vodosnabdijevanja	50%	0	0	0	72,15
Procenat stanovništva i pravnih lica priključenih na kanalizacione sisteme	25%	37,6	42,8	43,11	54,47
Procenat tretmana otpadnih voda iz naselja	46,1%	0	0	0	65,00% Srebrenik, 60,5% Živinice, 77,76% Gradačac

Izvor: izvještaj o implementaciji Strategije razvoja TK za period 2016-2020, 2019.g.

Otpadne vode

Kada je u pitanju tretman otpadnih voda iz naselja, trebamo istaći da samo gradovi Gradačac, Srebrenik i Živinice imaju funkcionalne sisteme za prečišćavanje otpadnih voda, te da je u tim općinama zabilježen rast navedenog pokazatelja. Naime, u periodu 2014-2018. došlo je do povećanja obuhvata stanovnika i pravnih lica odvodnjom otpadnih voda sa 25% na 54,47%, što predstavlja uvećanje za 29,47%. Takodjer je u istom periodu došlo do povećanja količina otpadnih voda tretiranih u lokalnim sistemima za prečišćavanje. Tako je u 2018.g registiran tretman 65% otpadnih voda u Srebreniku, 60,5% otpadnih voda u Živinicama i 77,76% otpadnih voda u Gradačcu, dok je za sve tri lokacije novo tretmana otpadnih voda u 2014. iznio 46,1%.

Grijanje

Tuzlanski kanton se nalazi u povoljnoj situaciji u odnosu na druge kantone prvenstveno zbog činjenice da je Termoelektrana Tuzla vrlo značajan izvor toplotne energije za sve subjekte, ali i zbog činjenice da

se ona nalazi u neposrednoj blizini velikih urbanih i privrednih središta (Tuzla, Lukavac, Živinice), tako da je transport toplotne energije do tih potrošača i ekonomski opravdan. Planirani razvoj i dogradnja sektora proizvodnje električne energije, kao i dovoljne rezerve energenata (prvenstveno uglja) upućuju na činjenicu da postoje i doglednoj budućnosti će postojati dovoljni potencijali za širenje sistema daljinskog grijanja, prvenstveno na dijelove konzuma kao što su domaćinstva i privreda, ali ne treba zanemariti ni mogućnosti koje se pružaju u poljoprivredi i drugim privrednim aktivnostima. Time će se prevazići jedan od najvećih problema u korištenju energije i energenata (prirodnih resursa), a to je veliki broj individualnih ložišta, pogotovo u većim urbanim centrima.

Na nivou Tuzlanskog kantona ne postoji jedinstvena metodologija niti sistem prikupljanja podataka o daljinskom grijanju kao tehničkoj infrastrukturi, a dio podataka posjeduju općine koje imaju osnovana javna preduzeća. Prosječna cijena grijanja prostora na području kantona se kreće u rasponu od 1,80 – 3,00 KM/m², a stepen naplate usluga se kreće u rasponu od 70-90%.

Ukupna površina prostora grijanih putem sistema centralnog grijanja takođe ima tendenciju blagog rasta uz napomenu da se podaci odnose samo na dio stanovništva i pravnih lica koji koriste usluge javnih komunalnih preduzeća, te da pored prezentiranih podataka postoji veliki broj privatnih sistema grijanja. Značajno je istaći da se povećanje u 2018. odnosi na 18,5% u odnosu na 2014., te se ovo povećanje može dovesti u vezu sa smanjenjem broja individualnih ložišta a samim time i smanjenjem broja lokalnih zagađivača zraka.

Tabela 75. Površina prostora grijanih putem sistema centralnog grijanja

	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupna površina prostora grijanih putem sistema centralnog grijanja (m ²)	1.792.640	1.973.311	2.038.111	2.102.698	2.123.783

Izvor:

2.14.2 Odvoz smeća i otpada

Usluge prikupljanja otpada na području Tuzlanskog kantona su organizovane na nivou općina i prema trenutno raspoloživim podacima, na području kantona djeluje ukupno 16 komunalnih preduzeća (12 u javnom vlasništvu i 4 u privatnom), sa ukupno 84 vozila za odvoz komunalnog otpada (70 javna + 14 privatna preduzeća), pri čemu je u operativnom stanju njih 95% (javna preduzeća), odnosno 80% (privatna preduzeća). U 2019. godini u 13 općina zabilježeno je najmanje 130.000 korisnika usluga prikupljanja i odvoza otpada, što je povećanje od cca 9.000 novih korisnika u odnosu na 2014. godinu.

2.14.3 Javna rasvjeta

Pokrivenost stanovništva javnom rasvjetom u općina na području Tuzlanskog kantona je u prosjeku iznosila 56% u 2014. godini i taj procenat se povećao na 65% u 2019. godini. Na osnovu navedenog može se konstatovati da imamo stalni trend povećanja pokrivenosti stanovništva javnom rasvjetom po općinama na području TK. I u ovoj oblasti infrastrukture primjetan je neujednačen nivo obuhvata stanovništva u okviru cjelokupne teritorije Kantona, tako da se taj procenat kreće od niskih 45% (općina Teočak i Sapna), do zadovoljavajućih 95% (općina Gradačac, Grad Tuzla).

2.15 Stanje okoliša

U Federaciji BiH upravljanje okolišom je u nadležnosti su Federalnog ministarstva okoliša i turizma, i kantonalnih ministarstva. Voda, šumsko bogatstvo, zemljište i mineralna bogatstva čine Tuzlanski kanton relativno bogatim prirodnim resursima, što čini komparativne prednosti ovog kantona u odnosu na okruženje. Komparativne prednosti našeg kantona su, osim poljoprivrednog zemljišta i u nizu energetske sirovinskih grana, proizvodnji uglja i termoenergije, hemijskoj industriji, industriji

nemetala i građevinskih materijala, te u prirodnim ljepotama koje se nedovoljno koriste u turističke svrhe, a koje se se već duže vremena ugrožavaju i degradiraju. Osim toga, Tuzlanski kanton raspolaže i značajnim potencijalima koji leže u nekonvencionalnim izvorima (geotermalna energija, solarna energija, energija vjetra i dr.) koji se na području Kantona nedovoljno koriste. Iako prirodni resursi mogu i trebaju biti oslonac privrednog razvoja u budućem periodu, prvenstveno kao uporište za održivi razvoj, radi potpunog i dosljednog dostizanja tog principa neizostavno je potrebno pažnju usmjeriti i na očuvanje prirodnih resursa, prije svega, zemljišta, šumskog bogatstva, vodnih resursa, kao i mineralnog bogatstva.

2.15.1 Zrak

Zagađenje zraka se sve više smatra značajnim rizikom po zdravlje stanovništva. Zbog povezanosti zagađenja zraka i pojave karcinoma pluća Međunarodna agencija za istraživanje karcinoma je zagađenje zraka uvrstila u Grupu 1 u Registru karcinogenika. Zaštita zraka je definirana Zakonom o zaštiti zraka FBiH (Sl. novine FBiH 33/03 i 4/10) u koji su transponirane odredbe EU IPPC direktive čime su definirane su granične vrijednosti, tolerantne vrijednosti, te vrijednosti pragova upozorenja i uzbune, ali i postavljeni uslovi za izdavanje okolišnih dozvola industrijskim postrojenjima.

Najznačajniji pritisak na kvalitet zraka na području Tuzlanskog kantona, postoji zbog emisija od privrednih subjekata, zbog grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora, a potom, zbog emisija iz saobraćaja, emisija sa deponija otpada i emisija od poljoprivrednih djelatnosti.

Energetski sektor koji je i jedan od najznačajnijih nosilaca privrednih aktivnosti u Tuzlanskom kantonu i gdje je evidentan trend povećanja kapaciteta u narednim godinama (TE Banovići I termoblok 7 TE Tuzla), u velikoj mjeri i utiče na kvalitet zraka na području Kantona i to posebno u užoj Tuzlanskoj regiji. Termoelektrana Tuzla vrši znatan pritisak na kvalitet zraka na ovom području, prije svega kada su u pitanju: prašina, sumpodioksid i azotdioksid. Također, glavni izvori PM2.5 su Termoelektrana "Tuzla" koja godišnje spali preko 3,3 miliona tona uglja i ostala zastarjela industrijska postrojenja koja sagorijevaju ugalj. Termoelektrana "Tuzla" je jedan od deset najvećih zagađivača u Evropi, koja godišnje emituje 51,644 tona SO₂, a kao najveći proizvođač PM2.5 u Bosni i Hercegovini godišnje emituje 896 tona čestica u zrak. Zbog emisije štetnih čestica u zrak koje zračne struje nose i van granica Bosne i Hercegovine, procijenjeni zdravstveni troškovi uzrokovani postojanjem i radom samo Termoelektrane "Tuzla" godišnje iznose od 71 do 205 miliona eura za stanovnike Zapadnog Balkana i od 196 do 566 miliona eura za stanovnike Evrope¹⁴. Izgradnjom dodatnog bloka 7 u naredniom period, ova situacija će biti dodatno usložnjena.

Da bi se smanjio štetan uticaj postojeće termoelektrane na zdravlje stanovništva i okoliš, neophodno je unaprijeđenje sistema za sprečavanje štetnih emisija (NO_x i PM2.5), te uvođenje odsumporavanja, rad na smanjenju emisije i odgovorniji odnos prema odlaganju šljake i pepela.

Glavni pritisci na kvalitet zraka iz industrije dolaze iz bazične industrije i to iz proizvodnje: soda, koksa i proizvoda na bazi koksnog plina, cementa, proizvoda na bazi slane vode i hlora i dr., pri čemu se uočava trend povećanja broja postrojenja i pogona koji ulaze u ovu kategoriju. S druge strane, ono što se može uočiti kao pozitivan trend je kontinuirano povećanje broja postrojenja i pogona koji su već pribavili ili su uprocusu pribavljanja okolinske dozvole, što upućuje na to da se emisije štetnih materija dovode u propisima definisane granice. Kako bi se u budućnosti moglo brže i efikasnije utjecati na

¹⁴ Centar za ekologiju i energiju, http://ekologija.ba/wp-content/uploads/2018/02/Bosnian_City_Factsheet_TUZLA.pdf

unaprijeđenja kvaliteta zraka neophodno je postojeći monitoring kvaliteta zraka proširiti i na druge polutante, a industriju obavezati na dosljedniju primjenu postojećih zakona koji ih obavezuju na redovan monitoring emisija i izvještavanje.

Visoke koncentracije zagađujućih materija u zraku, koje su u znatnom porastu u periodu sezone grijanja, pokazuju da su sektor zgradarstva, a posebno individualna ložišta takođe jedan od značajnijih zagađivača zraka. Zbog bogatstva ovog regiona ugljem, veliki broj domaćinstava ga koristi za zagrijavanje. Kvalitet zraka tokom sezone grijanja u urbanom području Tuzle doseže II ili III kategoriju (zagađen ili veoma zagađen zrak), sa prekoračenjem dozvoljenih nivoa SO₂ sa 4 do 5 puta iznad najveće dozvoljene koncentracije.

Najefikasnija mjera za suzbijanje negativnog uticaja individualnih ložišta na kvalitet zraka bi trebala biti nastavak proširenje mreže daljinskog grijanja, jer podrazumijeva gašenje individualnih ložišta i njihovo priključenje na sistem daljinskog grijanja. Takođe, potrebno je istaći važnost termičke izolacije objekata, kao mjere za smanjenje emisije zagađujućih materija u zrak, obzirom da je uglavnom nizak stepen termičke izolacije objekata razlog za visoku potrošnju energije za grijanje prostora.

Na području Tuzlanskog kantona veliki pritisak na kvalitet zraka dolazi iz sektora saobraćaja, što je uglavnom posljedica naglog povećanja broja vozila u saobraćaju. Promjena kvaliteta zraka prouzrokovana prometom ograničava se planskim mjerama: planiranjem saobraćajnica i prometa; osiguranjem uslova da se promet odvija u režimu sa najmanjim zagađivanjem (bez čestih kočenja, zaustavljanja i ubrzavanja); stimulisanje ugradnje i korištenja plina u motorna vozila; stimulisanjem korištenja javnog prevoza; stimulisanjem bolje popunjenosti privatnih vozila.

Međutim, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u TK je u posljednjih šest godina došlo do kontinuiranog povećanja vozila starosti preko 15 godina, te je u 2019.g. registrovano povećanje za čak 49,32% u odnosu na 2014. Isti trend bilježi i broj registriranih vozila sa eko normama Euro 1, 2, 3, čije se korištenje u EU stavilo van snage zbog štetnosti po okolinu, dok se broj registriranih vozila sa ovim normama u TK zadržao na približno istom nivou u odnosu na 2014. godini.

Tabela 76. Registrirana cestovna motorna i priključna vozila prema godinama starosti vozila i prvoj registraciji u TK za period 2014-2019

	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Vozila starija više od 15 godina	79.176	75.048	71.685	65.336	56.237	53.024
Vozila sa emisijom stetnih gasova ispod prihvatljive EU norme						
PUTNIČKA VOZILA po EKO karakteristikama vozila: Euro 1	3.418	3.925	4.394	4.445	4.622	
PUTNIČKA VOZILA po EKO karakteristikama vozila: Euro 2	8.971	9.703	10.345	10.601	10.629	
PUTNIČKA VOZILA po EKO karakteristikama vozila: Euro 3	40.114	40.261	40.583	40.717	38.359	
UKUPNO	52.503	53.889	55.322	55.763	53.610	

Izvor: Federalni zavod za statistiku

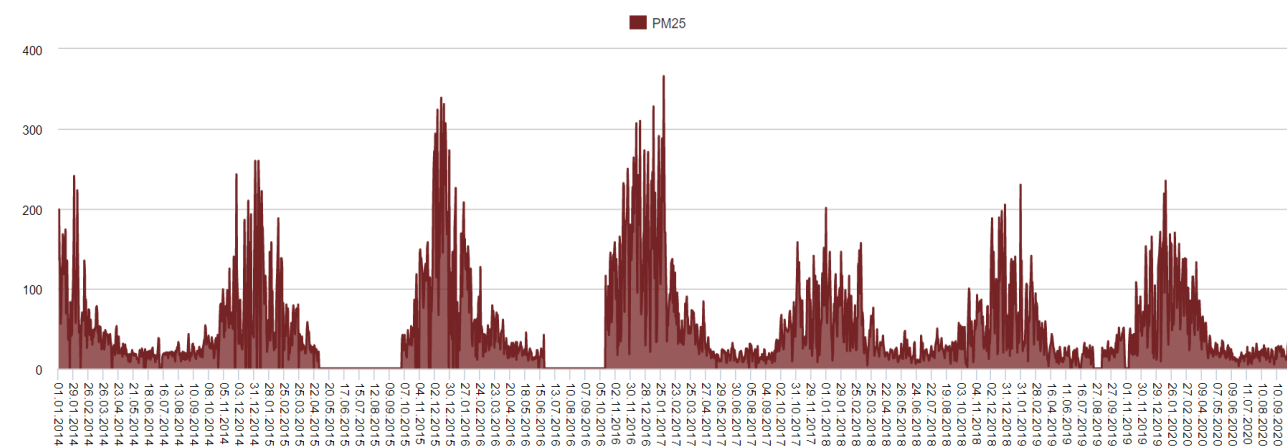
Praćenje kvaliteta zraka. Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoline TK u skladu sa Zakonom o zaštiti zraka " Sl. novine FBiH 33/03 i 4/10", Pravilnikom o monitoringu kvaliteta zraka za FBiH, kao i Pravilnikom o graničnim vrijednostima kvaliteta zraka prati kvalitet zraka, ali kako ne raspolaže dovoljnim količinama mjerne opreme, tako se parametri kvaliteta prate samo u jednom manjem dijelu Kantona.

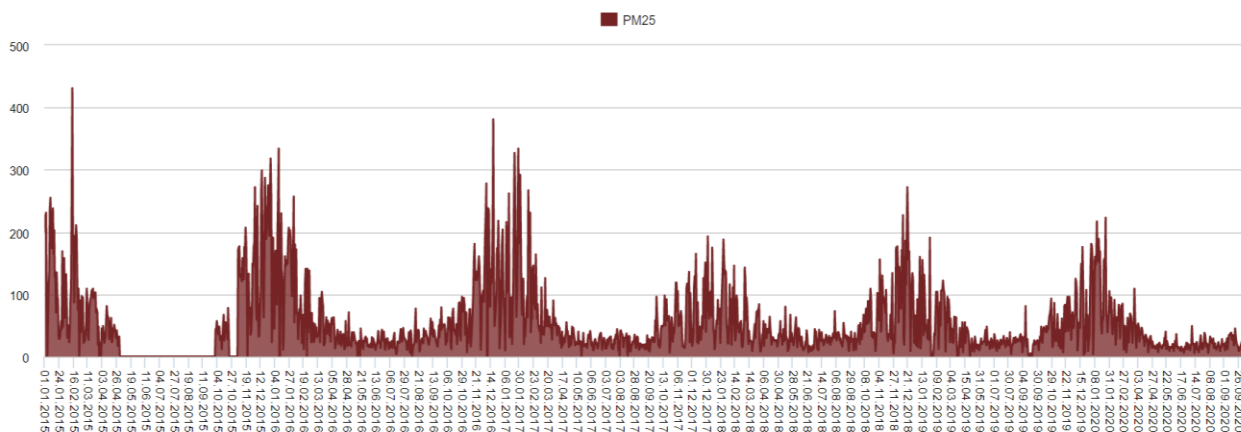
Kvalitet zraka u Tuzlanskom kantonu se prati putem pet mjernih stanica od kojih je samo jednomjerna stanica radila tokom cijele 2016. godine. Tri mjerne stanice su radile manje od 72 dana godišnje (20% od ukupnog vremena). Stanovnici Lukavca su udisali prekomjerno zagađen zrak više od osam mjeseci tokom 2016. godine. Godišnji prosjek čestičnog zagađenja (PM 2.5) bio je 62 µg/m³. Ovo je šest puta veća vrijednost od dozvoljene prema smjernicama Svjetske zdravstvene organizacije. Važno je pomenuti da je Evropska Unija za PM 2.5 definirala granicu od 25 µg/m³ kao maksimalni godišnji dozvoljeni prosjek dok je preporuka Svjetske zdravstvene organizacije da PM2.5 ne prelazi 10 µg/m³ kao godišnji prosjek.

Ministarstvo trenutno raspolaže sa 5 mjernih stanica, kojima se od 2003. godine kontinuirano prati kvalitet zraka, a ove mjerne stanice su locirane na području općine Tuzla (Skver, kod Bosanskog kulturnog centra, Bukinje, Bektići i Cerik). Ministarstvo raspolaže i jednom mobilnom stanicom kojom se povremeno mjeri kvalitet zraka i u drugim općinama u TK. U cilju omogućavanja kontinuiranog praćenja kvaliteta zraka na područjima sa većom koncentracijom industrijskih pogona, mjerna stanica iz Bektića je premještena u Općinu Lukavac, dok je mjerna stanica iz Cerika premještena u Živinice. Rezultati monitoringa potvrđuju prisustvo štetnih materija i često prekoračenje graničnih vrijednosti. Prema podacima dobivenim iz 5 mjernih stanica postavljenih u Općini Tuzla, koncentracije polutanata uglavnom su prelazile granične vrijednosti, pa čak i pragove upozorenja i uzbune, i to posebno u zimskom periodu.

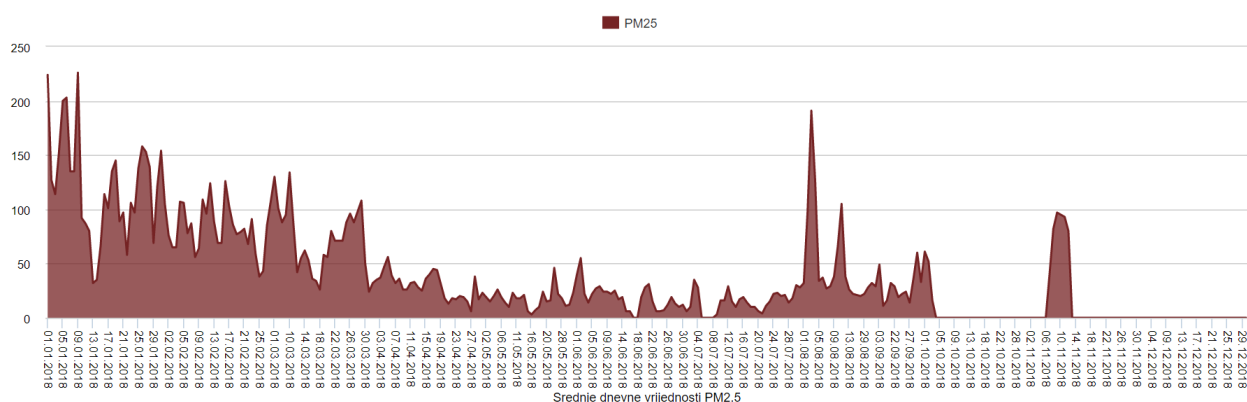
S druge strane, tri mjerne stanice od ukupno 5 su radile manje od 72 dana godišnje (20% od ukupnog vremena). Stanovnici Lukavca su udisali prekomjerno zagađen zrak više od osam mjeseci tokom 2016. godine. Godišnji prosjek čestičnog zagađenja (PM 2.5) bio je 62 µg/m³. Ovo je šest puta veća vrijednost od dozvoljene prema smjernicama Svjetske zdravstvene organizacije. Važno je pomenuti da je Evropska Unija za PM 2.5 definirala granicu od 25 µg/m³ kao maksimalni godišnji dozvoljeni prosjek dok je preporuka Svjetske zdravstvene organizacije da PM2.5 ne prelazi 10 µg/m³ kao godišnji prosjek.

Tuzla – srednje dnevne koncentracije lebdećih čestica PM2.5 od 2014. do danas

Živinicine – kvalitet zraka u 2018. godini

Slika 24. Zagađenost zraka u Tuzli, Lukavcu i Živinicama, period 2014-2019

Posmatrajući zagađenje zraka u Tuzli, Lukavcu i Živinicama, gdje su stacionirane mjerne stanice za zagađenje zraka, evidentno je prisustvo prekomjernog zagađenja zraka, odnosno primjetan je trend značajnijeg povećanja broja prekoračenja dozvoljenih graničnih vrijednosti u posljednje dvije godine (2,5 -4,5 puta). Posmatrajući strukturu privrede, stanje u zgradarstvu i intenzitet saobraćaja, može se zaključiti da je situacija slična i u ostalim sličnim gradovima na području kantona.

Važno je istaći da se pokrivenost stanovništva sistemom redovnog monitoring osnovnih parametara zaštite okoliša značajno povećala i u 2019. godini iznosi 53% I predstavlja povećanje za 42 procentna poena u odnosu na 2014. kada je iznosila 11%.

2.15.2 Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima

U hidrografskom smislu površinske vode prostora Federacije BiH pripadaju riječnim bazenima Crnog odnosno Jadranskog mora. Od ukupne površine Federacije BiH, 26 127 km², Crnomorskom slivu, odnosno vodnom području rijeke Save pripada 17 506 km² (67%).

Dužinom od 147,3 km, i površinom sliva od 1.932 km², Spreča je najveća pritoka rijeke Bosne. Geografski, sliv rijeke Spreče je dio šireg sliva rijeke Bosne, koji zajedno sa slivovima Une, Vrbasa i Drine čini sliv rijeke Save.

Sliv Spreče, kao glavni vodni resurs u Tuzlanskom kantonu, obuhvata 12 opština (od toga 8 u Tuzlanskom kantonu), i procjena je da u njemu živi i radi 450.000 stanovnika (10% teritorije FBiH i 24% stanovništva FBiH), a obuhvata i najveći dio najmnogoljudnijeg kantona u Federaciji BiH – Tuzlanskog kantona. Samo u slivu akumulacije Modrac, koje je dio sliva Spreče, u 110 naselja živi oko 120.000 stanovnika (direktno uz akumulaciju oko 20.000 stanovnika)

Posmatrajući trenutno stanje, raskorak između ukupnih raspoloživih količina vode i njihove dostupnosti je danas u BiH, pa tako i u slivu Spreče, prilično veliki. U Tuzlanskom kantonu koji obuhvata 70% ovog sliva, ali koji je i područje najsiromašnije vodnim resursima u odnosu na sve druge regije BiH, trenutni deficit raspoloživih vodnih resursa za stanovništvo i industriju iznosi 700-800 l/s, a situaciju dodatno pogoršavaju i trendovi smanjenja danas raspoloživih količina vode (npr. korisna zapremina akumulacije Modrac je zbog unosa sedimenata, prvenstveno nastalih zbog eksploatacije uglja, za posljednjih 30 godina smanjena za 1/4).

S druge strane, govoreći o kvalitetu voda, oko 2/3 svih površinskih voda u BiH je zagađeno iznad dozvoljenih nivoa, a istraživanja urađena od strane federalnog Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, ukazuju na to da je, u takvom okruženju, „rijeka Bosna najzagađenija rijeka u BiH“, a „njene najzagađenije pritoke su Miljacka i Spreča sa Jalom“. Teško hemijsko i mikrobiološko zagađenje Spreče, njenih pritoka i akumulacije Modrac kao jedne od najvećih BiH akumulacija, potvrđeno je i analizama provedenim od strane Agencije za vodno područje rijeke Save Sarajevo.

Decenije agresivne industrijalizacije i zanemarivanja su ozbiljno degradirale raznolikost biljnih i životinjskih vrsta rijeke i njenih priobalnih područja. Razvojem industrije, kao i infrastrukturnim zahvatima na koritima rijeka od prirode se „otimaju“ područja na kojima su se vijekovima razvijale i ustalile biljne i životinjske zajednice i time ozbiljno narušavaju složeni međusobni odnosi i međuzavisnost vrsta. Nedavna istraživanja pokazuju da su broj riba i biljnih vrsta u rijeci Spreči znatno manji nego u manje zagađenim sličnim rijekama (i do 30%), a u jednom dijelu svoga toka, rijeka Spreča je apsolutno mrtva rijeka, bez ikakvog biljnog ili životinjskog svijeta. Kvalitet ribe koju ulove lokalni ribari, a koja predstavlja dodatni prihod njihovim domaćinstvima, je upitan obzirom na realnu mogućnost da je takva riba zagađena sastojcima dospjelim iz otpadnih voda.

Još jedan, jako bitan aspekt trenutnog stanja je i trenutna organizacija upravljanja vodama u BiH, pri čemu je jedan od ključnih problema taj da još uvijek nije uspostavljen sistem jedinstvenog upravljanja slivovima rijeka, pa tako i slivom rijeke Spreče. Tako danas imamo situaciju da su dijelovi sliva oko izvora i ušća pod administrativnom upravom Republike Srpske, sljedećim dijelom sliva (do ušća Jale) upravlja Tuzlanski kanton, branom na akumulaciji upravlja JP Spreča, a u preostalom dijelu, desnom obalom upravlja federacija BiH, a lijevom opet Republika Srpska. U ovakvoj situaciji, teško je očekivati efikasnu koordinaciju aktivnosti, kako u pravcu razvoja infrastrukture, tako i u odnosu na poboljšanje kvaliteta voda.

Uz sve ove aspekte, u posljednje vrijeme, a naročito u proteklih nekoliko mjeseci, na značaju intenzivno dobijaju i problemi zaštite od voda (poplava), koji sve češće, uz ogromne materijalne štete, direktno ugrožavaju i ljudske živote i koče privredni razvoj. U tom segmentu i danas preovladava pasivni pristup karakterisan uglavnom izgradnjom zaštitnih objekata, dok se znatno manje pažnje i sredstava usmjerava na aktivnije mjere, kao npr. odvodnju, regulaciju, usporavanje vodotokova ili smanjivanja oticaja sa sliva.

2.15.2.1 Raspoloživost vodnih resursa / Količina / Vodosnabdijevanje

Analizirajući raspoložive količine voda u odnosu na broj stanovnika, najkritičnija situacija u bosanskohercegovačkom dijelu sliva rijeke Save je u slivu Bosne, a samim tim i u pod-slivu rijeke Spreče. Kada se posmatra i komponenta kvaliteta voda, raspoloživi protoci na najgušće naseljenim slivovima su najlošijeg kvaliteta, često neupotrebljivi za korišćenje, tako da i ne ulaze u kategoriju iskoristivih vodnih resursa. Nemaran odnos, prekomjerno zagađivanje i neadekvatna zaštita voda, prijetje da smanje i ovako ograničene raspoložive rezerve vode ispod kritičnih granica. Zbog svega toga, dobija se još nepovoljnija slika prostorne raspodjele voda i specifične raspoloživosti po stanovniku. Za očekivati je da će se u budućnosti intenzivirati socijalni konflikti u vezi sa raspodjelom raspoloživih količina (uzvodno vs. nizvodno; građanstvo vs. industrija; entiteti, općine,...). Zagađenjem površinskih voda smanjuju se i količine zdravstveno ispravne podzemne vode, a u BiH se 89% potreba za pitkom vodom zadovoljava iz podzemnih resursa (precizni podaci za Tuzlanski kanton ne postoje). S druge strane, dodatno će se zaoštriti situacija u vezi sa raspodjelom raspoloživih količina vode

Pored toga što ima malu vodnost ($24,3 \text{ m}^3/\text{s}$) i specifično otjecanje po stanovniku ($I_{sr} = 0,00098$), rijeka Spreča ima i najlošije karakteristike kvaliteta vode. Iako ne postoje bilansi korištenja voda za cijeli sliv, indikativno je to što npr. trenutni deficit raspoloživih vodnih resursa za stanovništvo i industriju Tuzlanskog kantona (oko 70% teritorije sliva) iznosi 700-800 l/s, a projekcije nadležnih institucija kažu da će se do 2025. god. deficit nastaviti, ali će se smanjiti na oko 500 l/s.

Projektovana korisna zapremina akumulacije Modrac je bila 78 Mm³, a zbog unošenja nanosa/suspendiranih materija (prvenstveno ugljena prašina - prosječno oko 160,8 t/dan), do danas je smanjena za oko 1/4 (za 19 Mm³), što takođe doprinosi nedostatku tehnološke, a u zadnje vrijeme i pitke vode.

Nedovoljna izgrađenost (opći prosjek 55%-60%, gradovi 90%), kao i zastarjelost postojeće mreže vodosnabdijevanja, te nedovoljni kapaciteti i kvalitet izvorišta i podzemnih vodnih tijela, za posljedicu imaju i činjenicu da je prosječna potrošnja vode na području sliva oko 80 l/stan/dan (u EU 100-250 l/stan/dan, a u BiH 120 l/stan/dan).

Isto tako, treba uzeti u obzir i trendove porasta potrošnje vode u ovom slivu, kao npr. podatke koji kažu da je potrošnja tehnološke vode nakon posljednjeg rata porasla 3 puta u odnosu na ratni period i do danas je dostigla oko 70% prijeratne potrošnje, a očekivani trendovi prirasta stanovništva se kreću u rasponu od 4,6-6,7 o/oo.

U ranijim godinama, u mjesecima najveće potrošnje (juli, avgust, septembar) prosječni protoci se spuštaju na samo 40%, pa i 30% od prosječnih godišnjih vrijednosti, pri čemu izraziti malovodni periodi mogu da traju u kontinuitetu i po 2-3 mjeseca. Uz sve to, neravnomjernost padavina tokom hidrološke godine, na ovom području dovodi do potrebe za navodnjavanjem ili odvodnjavanjem. Dostignuti stepen razvoja navodnjavanja na području sliva ne zadovoljava potrebe stabilne i efikasne poljoprivredne proizvodnje (irigacioni sistemi zapušteni i neispravni, a nezvanični podaci ukazuju da se trenutno navodnjava negdje oko 5-7 % obradivih površina).

Još jedan od faktora koji će pred buduće procese planiranja postaviti veliki izazov je i činjenica da ne postoje relevantni podaci o podzemnim rezervama vode u ovom slivu, tako da se ne mogu procijeniti štetni uticaji, niti definisati mjere zaštite podzemnih rezervi za najveći dio sliva.

U slučajevima kada je otežano je snabdijevanje stanovništva pitkom vodom usljed zagađenosti izvorišta / podzemnih vodnih tijela / vodotokova / okolnog zemljišta, može se smatrati da je ljudima ograničen nesmetan pristup pitkoj vodi što je jedno od osnovnih ljudskih prava. Alternativni sistemi vodosnabdijevanja, kojima bi se voda dovodila iz udaljenih izvora, stavljaju ogromno finansijsko opterećenje na budžete domaćinstava, kao i na budžete oba nivoa vlasti ove regije.

2.15.2.2 Kvalitet voda – Otpadne vode / Generalno

U mnogim izvještajima o stanju voda u BiH, neadekvatna obrada otpadnih voda je prepoznata kao glavni okolišni problem. Nažalost, ne postoje kompletni i objedinjeni podaci monitoringa bioloških i hemijskih karakteristika kvaliteta voda za cijelo područje BiH, pa ni za sliv Spreče. Razlozi za to su mnogostruki, počevši od trenutne podjele nadležnosti za monitoring, preko nedostatka opreme i kadrova, neusaglašenosti metodologija, pa sve do nedostatka finansijskih sredstava ili političke volje za uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa.

Uz to, informacije o stepenu i vrsti zagađenja voda koje se trenutno prikupljaju od strane privrednih subjekata, uglavnom se redovno dostavljaju nadležnim vlastima (npr. ministarstva okoliša, agencije za vode i sl), ali je problem to što sami privredni subjekti nemaju obavezu njihovog javnog objavljivanja, tako da javnost ima vrlo ograničene mogućnosti da do tih informacija i dođe. Ista situacija je i kod redovnih, obaveznih kontrola vode od strane vodovoda, zdravstvenih institucija i sl.

Najčešće posljedice unosa enormnih količina zagađenja u vode sliva Spreče su hemijska neispravnost, odnosno povišen sadržaj teških metala, amonijaka, nitrata, cijanida, fenola, mineralnih ulja i emulzija, kao i mikrobiološka neispravnost uz povišeno prisustvo ukupnih bakterija.

Uredbom o klasifikaciji voda, rijeka Spreča do ušća u akumulaciju Modrac, svi drugi vodotoci u slivu akumulacije i sama akumulacija Modrac svrstani su u II kategoriju-klasu voda.

Na osnovu višegodišnjeg praćenja kvaliteta voda, utvrđeno je da su svi vodotoci u daleko lošijem stanju u odnosu na zakonski utvrđeni kvalitet i da po kvalitetu voda odgovaraju III-IV kategoriji-klasi voda. Vodotoci, prijemom zagađenja preko svojih pritoka, konstantno su opterećeni visokim teretom zagađenja i zbog toga skoro po svim pokazateljima kvaliteta, odgovaraju III-IV kategoriji-klasi voda, s tim da se povremeno po kvalitetu mogu svrstati i u vodotoke "van klase". Bitno je naglasiti da se npr. na rijeku Turiju vrši konstantan pritisak od odlagališta jalovine rudnika u okolini čije otpadne vode sadrže ugljenu prašinu i druge opasne supstance. Procjedne vode iz deponija rudničkog otpada obližnjih rudnika (Đurđevik i Banovići) istovremeno zagadjuju i rijeku Spreču i jezero Modrac.

Na području sliva rijeke Spreče je u fazi izgradnje tek prvo postrojenje za tretman otpadnih voda (Živinice), nedovoljan je broj kolektora, a privredni subjekti tek u zadnje 2-3 godine intenzivnije rade na redukciji zagađenja i modernizaciji tehnoloških procesa.

Rijeka Spreča je, nažalost, postala otvoreni kolektor za sve otpadne vode sa područja 12 opština sliva, a ono što najviše zabrinjava je činjenica da trenutne količine voda u vodotocima sliva, mogu prihvatiti tek 1,7% ukupnog zagađenja koje se svakodnevno unosi (ukupan kapacitet vodotoka u slivu rijeke Spreče u odnosu na bilans tereta zagađenja iznosi 1,68% (na 1.000.000 ES stvarnog tereta zagađenja, ukupni prijemni kapacitet vodotoka iznosi je 16.800 ES).

Za eliminisanje efekata toksičnosti u vodama sliva Spreče, potrebna je količina od oko 300 m³/s vode za razblaženje, a Spreča ima protok od 24,3 m³/s (8,1%). Takva situacija je rezultat niskih proticaja u vodotokovima, oscilacija u količinama vode (bujični karakter, brana akumulacije Modrac), relativno

visoke naseljenosti u slivu i relativno razvijene industrije, što onemogućava samoprečišćavanje vodotoka. Većina voda u slivu ne zadovoljava standarde kvaliteta. Prema izvještaju o utvrđivanju kvaliteta voda rijeke Spreče iz juna 2011. godine kojeg je pripremio Institut za hemijsko inženjerstvo Tuzla može se konstatovati sljedeće:

- Duž ispitivanog dijela vodotoka rijeke Spreče, po pokazateljima zasićenja kisikom, sadržaju suspendiranih materija, suhog ostatka filtrirane vode utvrđene su vrijednosti iznad propisanih za I kategoriju (klasu) vodotoka.
- Na lokalitetu- 200 m nizvodno od uliva rijeke Jale, vrijednost pH svrstava vodotok u III klasu.
- Rezultati analiziranog uzorka vode rijeke Spreče ukazuju da sadržaj amonijaka i nitrita premašuju vrijednosti propisane Uredbom o graničnim vrijednostima opasnih i štetnih materija za tehnološke otpadne vode prije njihovog ispuštanja u sistem javne kanalizacije odnosno drugi prijemnik (Sl. novine F BiH broj 50/07)
- Na dijelu vodotoka nizvodno od upuštanja otpadnih voda iz industrijske zone Lukavac, utvrđeni sadržaj hlorida premašuje vrijednost propisanu Pravilnikom o graničnim vrijednostima opasnih i štetnih materija za tehnološke otpadne vode prije njihovog ispuštanja u sistem javne kanalizacije odnosno drugi prijemnik (Sl. novine F BiH broj 50/07) – za slučaj ispuštanja u površinske vode. Takođe utvrđene su vidljive otopljene materije (kao promjena boje), te primjetan miris (na amonijak i otopljene organske materije) vjerovatno kao posljedica ispuštanja otpadnih voda industrije Lukavca.

Rijeku Jalu, značajnu pritoku rijeke Spreče koja protiče kroz Tuzlu, karakterišu mala vodnost u većem dijelu godine (učešće otpadnih voda u ukupnoj masi i do 90%), visoki nivoi fekalnih zagađenja, visoka pH-vrijednost, sadržaj elektrolita, čime je povećana toksičnost tih voda. Kvalitet vode rijeke Jale, u potpunosti je određen zagađenošću otpadnih industrijskih voda privrednih subjekata (Fabrike soli Tuzla, Poliuretanske hemije Tuzla, Termoelektrane Tuzla) i komunalnih otpadnih voda grada Tuzle, jer ove otpadne vode sačinjavaju više od 90% ukupnog protoka rijeke Jale. Rijeka Jala po vrsti i količini zagađenosti do kolektora kanalizacije grada Tuzle (TE Tuzla) spada u II kategoriju voda, a od kolektora nizvodno do ušća u III kategoriju voda.

Akumulacija Modrac, posebno u plićim dijelovima, ne zadovoljava ni II kategoriju kvaliteta vode posmatrajući parametre kao što su otopljeni kisik i otopljena organska zagađenja (utrošak $KMnO_4$), a utvrđene su prekoračene koncentracije azotnih i fosfornih jedinjenja, željeza, mangana, a i ostalih teških metala (Pb, Zn, Cr, Cu, Al).

Na osnovu bioloških istraživanja voda akumulacije Modrac koja su obavljena u proteklih par godina, može se zaključiti da je u posljednjih 40 godina, akumulacija izmijenila stepen trofije i degradirala taj parametar kvaliteta do granice eutrofnih voda

2.15.2.3 Kvalitet voda – Otpadne vode od privrednih djelatnosti

Prema EU klasifikaciji, proizvodnja energije, rudarstvo i hemijska industrija su među najvećim zagađivačima voda opasnim materijama, a sve ti vidovi proizvodnje su prisutne u slivu Spreče (2 rudnika, termoelektrana u radu i termoelektrana u izgradnji, proizvodnja koksa, sode,...) Otpadne vode iz industrije koje se ulijevaju u Spreču karakterišu visoka pH-vrijednost, elektroliti ($CaCl_2$, NaCl, $CaSO_4$), organske toksične materije, fenoli i nitrogene materije-amonijak. Posebna pažnja treba biti posvećena zagađenjima koje produkuje hemijska industrija za koju je karakterističan veliki utrošak vode i produkcija vrlo toksičnih slabo razgradljivih jedinjenja, pa čak i radioaktivnog industrijskog otpada lociranog na samoj obali rijeke Spreče (procjedne vode sa odlagališta šljake i elektrofilterskog pepela). Uz to visoke vrijednosti provodljivosti ukazuju na postojanje otrovnih materija u samom sedimentu

rijeka i jezera. Veliki je broj pojedinačnih (tačkastih) zagađivača (malih privatnih biznisa - praonica, benzinskih pumpi, automehaničarskih radionica, proizvođača i prerađivača mesa,...), ali to ne prati mreža mjernih stanica/mjesta u dijelu sliva do akumulacije Modrac (samo nekoliko u gornjem toku, blizu izvora).

2.15.2.4 Kvalitet voda – Otpadne vode od poljoprivrednih djelatnosti i proizvodnje hrane

Jedan od najznačajnijih disperznih izvora zagađenja voda su poljoprivredna djelatnost, uzgoj i eksploatacija šuma, te ruralna naselja sa razućenim stambenim objektima. Osim toga i sama ambalaža repromaterijala koji se u poljoprivredi koriste stvara dodatne količine čvrstog otpada koji, opet, vrlo često završava odbačen u vodotokove.

Od ukupne površine BiH, poljoprivredno zemljište pokriva oko 52% zemljišnih površina (u Federaciji BiH 0,56 ha/stan., a u Tuzlanskom kantonu 0,26 ha/stan), što daje predstavu o količini zagađenja koje je posljedica ove ljudske aktivnosti. Razvoj poljoprivrede u ruralnim područjima sliva Spreče ima jednu od ključnih uloga ekonomskog razvoja i napretka stanovništva u Kantonu. Ispuštanje đubriva, pesticida, herbicida i njihove ambalaže u vodotoke sliva Spreče umnogome doprinose povećanom prisustvu otrovnih supstanci u ovim vodama. Tu istu vodu poljoprivrednici koriste za zalivanje usjeva ili u domaćinstvu. Rast poljoprivredne proizvodnje u slivu će biti veoma blizu općem prosjeku BiH (3-5%), a poljoprivredno zemljište postaje sve oskudniji i skuplji resurs.

Procjenjuje se da je ukupna površina poljoprivrednog zemljišta u slivu Spreče negdje oko 120 000 ha, a najviše obradivih površina je u Kalesiji, Lukavcu, Tuzli, Živinicama, Petrovu i Gračanici (i to ukupno oko 65 % svih površina). Gornji i srednji tok rijeke Spreče karakterišu intenzivna poljoprivredna proizvodnja i prisustvo znatnog broja većih pogona za proizvodnju i preradu hrane (stočarstvo, klaonice, postrojenja za preradu voća i povrća, peradarske i stočne farme, proizvodnja sokova).

Nažalost, veoma mali broj poljoprivrednih proizvođača poznaje ili primjenjuje standarde tipa Global GAP, HACCP i sl., tako da je evidentan prekomjeran / nepotreban unos materija koje zagađuju zemljište, a time i vode. Zbog takve prakse, istraživanja pokazuju da su kvalitet i struktura zemljišta zbog svih vrsta zagađenja u dobroj mjeri narušeni, tako da više nemamo zdravu kristalnu rešetku zemljišta u dolini rijeke Spreče

2.15.2.5 Zaštita od voda – Vodna infrastruktura

Kao što se tokom 2014.god. pokazalo, ogromne su štete od poplava koje nastaju kako zbog samih karakteristika vodotokova, tako i zbog neplanske sječe, neprimjenjivanja principa EU Okvirne direktive o vodama za „preregulaciju“ korita, te zbog klimatskih promjena.

Pokrivenost vodotokova infrastrukturom (prvenstveno u službi zaštite od poplava) je nedovoljna, pa iako se dio opravdanja za trenutno stanje može tražiti u činjenici da je veliki broj infrastrukturnih objekata oštećen ili uništen tokom rata, da su sredstva koja stoje na raspolaganju za ove svrhe nedovoljna ili teško dostupna, evidentno je da ne postoji čvrsta koordinacija raznih sektora pri donošenju propisa (šumarstvo, vodoprivreda, prostorno planiranje,...) što bi umnogome olakšalo prevazilaženje postojećih problema. Isto tako, mali broj, stepen oštećenja i nedostatak sredstava za održavanje ili izgradnju novih kanala za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta i ostalih infrastrukturnih objekata, ugrožava i privredne djelatnosti i stanovništvo.

Akumulacija Modrac je najznačajniji vodni resurs Tuzlanskog kantona i kao višenamjenski vodni objekat obezbjeđuje u prosjeku 2,30 m³/s sirove vode i 4,70 m³/s kao hidrobiološki minimum u rijeci Spreči nizvodno od Modraca. Sama brana Modrac je višelučna, armirano – betonska brana, koja po svojim tehničkim karakteristikama i zapremini akumulacije spada u visoke brane. Sastoji se od deset

svodova (lukova), od kojih su tri sa prelivnim organima, devet kontrafora i dva gravitaciona obalna oporca. Dužina brane u kruni iznosi $L = 205$ m, a maksimalna visina $H = 28,0$ m. Sistematska osmatranja brane koja traju od njene izgradnje, početkom 2000-tih ukazala su na promjenu statičkog sistema, čija je posljedica smanjenje nosivosti konstrukcije, odnosno stanje koje karakteriše uslovna stabilnost, te neophodnost sanacionih radova kojim bi se uspostavio funkcionalan objekat, u pogledu stabilnosti i vododrživosti. Planirana sanacija objekta Brane jezera Modrac završena je 2016 godine.

Prema sada dostupnim planovima svih nivoa vlasti, budući infrastrukturni zahvati u ovom sektoru će se prvenstveno odvijati u pravcu poboljšanje infrastrukture za zaštitu od poplava, opet vrlo malo uzimajući u obzir ostale aspekte održivog razvoja (ekološki, sociološki,..)

Pored akumulacije Modrac, na području Tuzlanskog kantona egzistiraju i akumulacije namijenjene prvenstveno za odbrani od poplava i to akumulacije "Hazna" i "Vidara" u Gradačcu, ali i druge vještačke akumulacije koje se koriste za slične namjene, kao npr. „ Bistarac“ u Lukavcu, „ Višća I i II u Živinicama, nekoliko jezera na području općine Banovići formiranih rudarskim radovima, zatim brana na rijeci Oskovi u Mačkovcu i mala akumulacija na rijeci Drinjači u Kladnju.

Vode u slivu rijeke Spreče imaju pretežno bujični karakter vodotoka, vrlo malo je akumulacija koje mogu usporiti bujice, tako da, kao što se tokom posljednjih poplava i pokazalo, postoje velike opasnosti od brze pojave poplavnog vala. Propusna moć prirodnih korita je mala, a uz to su još jako često i neuređena, zatrpana otpadom ili im je zbog bespravne gradnje dio korita jako sužen.

Teritorija sliva akumulacije Modrac čini oko 60% sliva Spreče, a ovom akumulacijom se kontrolira oko 60% slivnog domena i time značajno utiče na režim voda u slivu. Poplavno područje Spreče, uzvodno od akumulacije Modrac, ima površinu od cca 5000 ha, gdje su najugroženije poljoprivredne površine, kao i jedan veći grad – Živinice, a nedavne poplave govore da su i prostori nizvodno od brane u znatnoj mjeri ugroženi poplavama, što u uslovima elementarnih nepogoda prouzrokuje znatne materijalne i ljudske, a u budućnosti se očekuje da će one i u tom dijelu sliva biti sve veće. Usljed plavljenja, često je ugroženo vodosnabdijevanje stanovništva, imovina, ali i privredne djelatnosti (materijalne i nematerijalne štete - poljoprivreda, industrija, ostalo), jer u nekim područjima Spreča poplavi i do 80% obradivog zemljišta.

Obzirom na bujični karakter svih vodotoka na području Tuzlanskog kantona, te da prirodna korita vodotoka imaju malu propusnu moć, koja je rezultat niza prirodnih faktora (uska korita sa niskim obalama, zaraslost obala vegetacijom, zatrpanost korita riječnim nanosom, značajan stepen meandriranja) i antropogenih faktora (divlje deponije smeća i krutog otpada pored i u samim vodotocima, stihijska i nekontrolisana gradnja različitih građevinskih objekata bez vodnih akata ili sa njima, ali bez poštivanja preciziranih uslova), za neophodne radove na čišćenju prirodnih korita vodotoka na području kantona, koji kao mjera ne pružaju trajnu zaštitu od poplava, ali značajno povećaju proticajni kapacitet vodotoka i dovode do smanjenja šteta od poplava, procijenjena visina potrebnih finansijskih sredstava se kreće u rasponu od 5 do 10 miliona KM.

2.15.3 Ekosistemi / Biodiverzitet / Hidromorfologija

Pošto u dolini Spreče postoji i radi veliki broj industrijskih postrojenja, to za direktnu posljedicu ima i promjene koje se dešavaju i u postojećim ekosistemima (zauzimanje i promjena namjene velikih područja ili dolina, izmjena oblika korita i obala). Kao posljedica toga, a obzirom na geografski položaj i količinu vode u rijeci Spreči, prisustvo svega 16 vrsta riba, u odnosu na 30-tak vrsta prije 40 godina, je potvrda postojanja nepovoljnih ekoloških uslova u ovoj rijeci.

Prema istraživanjima rađenim od strane Univerziteta u Tuzli, a osnovu indikatorskih vrsta riba (zela, klen, grgeč, gavčica i crvenookica), ustanovljeno je da se kvalitet vode većim dijelom toka rijeke Spreče kreće između II i III klase boniteta (odnosno, od beta do alfa - mezosaprobno tipa), a na jednom dijelu toka Spreča je „mrtva rijeka“ (više od IV kategorije). S druge strane, na osnovu analize sastava živog naselja zoobentosa i sagledavanja ribljih populacija, rađenih u okviru istih istraživanja na četiri pokusna lokaliteta rijeke Spreče i u općini Gračanica, može se i egzaktno dokazati da se stupanj devastacije ovog vodotoka konstantno povećava.

Isto tako, evidentno je „zatrpanje“ akumulacije Modrac (ugljena prašina) na površini od oko 4-5 km², pri čemu je formiran je sediment debljine oko 1m i kontaktni sloj debljine 0,5m, a uočava se i prisustvo flokulanata, što još dodatno ugrožava prisutne ekosisteme. Površina akumulacije smanjena je sa 17 km² na oko 15,5 km², čime je morfologija obalnih područja izmijenjena, te izvršen dodatni pritisak na ekosisteme koji su karakteristični za obalna područja.

Propisima (plan i vodoprivredna dozvola) je za branu akumulacije Modrac definisana količina ispuštanja od 4,7 m³/s kao hidrobiološki minimum, ali se sve češće dešava da se te odredbe ne poštuju (proizvodnja el. energije, „loši hidrološki periodi“). Nadalje, na brani akumulacije Modrac ne postoji poveznica/premosnica za obezbjeđenje kontinuiteta vodotoka i staništa biljnih i životinjskih vrsta (onemogućena je migracija riba i ostalih životinjskih vrsta).

Industrijske otpadne vode, separacije rudnika i prekomjerni izlov ribe, bilo od strane ribolovaca ili, u većini slučajeva, od strane krivolovaca koji su u tome vidjeli dobar izvor zarade, doveli su do skoro potpunog uništenja ribljeg fonda. Na području sliva postoji samo jedno zaštićeno područje i to dio područja planine Konjuh, u kategoriji „zaštićenog pejzaža“ (5. od mogućih 6 kategorija)

2.15.4 Korištenje, zaštita i upravljanje zemljištem

Kada je u pitanju korištenje zemljišta na području Kantona, ono je do sada imalo naglašen ekstenzivni karakter, sa izraženim tendencijama neracionalnog pristupa. Postojeći odnosi korištenja zemljišta pokazuju da šumsko zemljište, učešćem od 49,72% u ukupnoj površini kantona ima prednost u odnosu na poljoprivredno zemljište koje učestvuje sa 32,7% u strukturi površina, dok je zastupljenost građevinskog zemljišta 13,78% (stanovanje i privreda).

Tabela 77 Pregled površina građevinskog zemljišta unutar urbanih područja po općinama i gradovima TK

Općina/Grad	Površina Općine/Grada (ha)	Površina građevinskog zemljišta unutar urbanih područja (ha)	Struktura (%)
Banovići	18.327,40	774,26	4,22
Čelić	13.623,30	991,62	7,28
Doboj Istok	3.981,75	1.065,42	26,76
Gračanica	21.506,10	1.662,60	7,73
Gradačac	21.507,80	2.199,17	10,22
Kalesija	19.788,40	1.549,92	7,83
Kladanj	33.575,10	1.099,90	3,28
Lukavac	33.836,40	4.341,85	12,83
Sapna	12.234,80	837,96	6,85
Srebrenik	24.794,10	1.904,98	7,68
Teočak	3.037,29	513,53	16,91
Tuzla	29.592,60	4.537,35	15,33
Živinice	29.067,10	3.233,87	11,12
Tuzlanski kanton	264.872,14	24.712,43	9,33

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2012

Tabela 78. Pregled površina građevinskog zemljišta van urbanih područja po općinama i gradovima TK

Općina/Grad	Površina Općine/Grada (ha)	Površina građevinskog zemljišta unutar urbanih područja (ha)	Struktura (%)
Banovići	18.327,40	1.109,01	6,05
Čelić	13.623,30	347,35	2,55
Doboj Istok	3.981,75	33,71	0,85
Gračanica	21.506,10	1.112,58	5,17
Gradačac	21.507,80	657,10	3,06
Kalesija	19.788,40	648,41	3,28
Kladanj	33.575,10	1.153,17	3,43
Lukavac	33.836,40	2.852,86	8,43
Sapna	12.234,80	408,11	3,34
Srebrenik	24.794,10	934,98	3,77
Teočak	3.037,29	135,71	4,47
Tuzla	29.592,60	782,80	2,65
Živinice	29.067,10	1.612,26	5,55
Tuzlanski kanton	264.872,14	11.788,05	4,45

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2012

Građevinsko zemljište u urbanim područjima čine 9,33 % ukupne površine Tuzlanskog kantona, dok građevinsko zemljište ban urbanih područja čini 4,45%. Iz navedenog se može zaključiti da ruralni razvoj i razvoj ruralne infrastrukture na području TK zaostaje za urbanizacijom velikih centara, što neminovno dovodi do migracije stanovništva iz ruralnih područja u urbana, naročito mladih. Također je potrebno napomenuti da u ukupnoj strukturi zemljišta na području kantona značajne površine zauzimaju površine pod minama i minsko – eksplozivnim sredstvima. Ove površine (8.470,61 ha) su privremeno neupotrebljivo zemljište.

2.15.4.1 Gubitak zemljišta

Eksploatacijom ovih mineralnih sirovina dolazi do degradacije tla u ogromnim razmjerima (posebno eksploatacijom površinskim putem). Degradaciji tla posebno doprinose deponije: krovinskog (jalovinskog) materijala, šljake, industrijskog i komunalnog otpada. Prema podacima prikupljenim tokom izrade Prostornog plana TK, vidljivo je da se stepen gubitka zemljišta kreće u rasponu od 0,4% (Srebrenik) do 20% (Teočak), ali u apsolutnim iznosima površina, u Kantonu prednjače općine Lukavac i Banovići, što je i za očekivati, s obzirom na strukturu privrede u tim područjima. Gubitak zemljišta je uzrokovan raznim uzrocima oštećenja zemljišta a to su:

- oštećenje uzrokovano površinskim kopovima
- oštećenja uzrokovana odlaganjem krovinskog materijala
- oštećenja uzrokovana deponovanjem pepela iz TE
- deponije komunalnog i industrijskog otpada
- izgradnja naselja i industrijskih objekata
- izražena vodna erozija i klizišta,

Kao najveći uzročnici zagađenja tla identificirani su neadekvatno odloženi otpad iz privrede i domaćinstava, otpadne vode septičkih jama, preliva i direktnih izlivanja u tlo, postojanje minskih polja, neadekvatno i nekontrolisano korištenje hemijskih sredstava u poljoprivredi. Kao jedan od primjera zagađenja tla od strane privrednih subjekata može se uzeti jedan od industrijskih pogona u u Lukavcu gdje se odlaganjem industrijskog otpada iz procesa proizvodnje vrši pritisak na tlo zbog postojanja Bijelog mora s lijeve strane autoputa Tuzla-Doboj nedaleko od raskrsnice Modrac (≈ 100.000 t/god), kao i zbog postojanja Crnog mora u krugu samog pogona (šljaka ≈ 15.000 t i pepeo ≈ 65.000 t/god). Na području Kantona još uvijek postoji znatan broj postrojenja koji na sličan način doprinose zagađenju tla.

Veoma velika oštećenja poljoprivrednog zemljišta nastaju i formiranjem površinskih kopova u rudarstvu. Gubici zemljišta na ovaj način smatraju se privremenim što ukazuje da se rekultivacijom ovih zemljišta tu može ponovo organizovati poljoprivredna, odnosno šumarska proizvodnja. U dosadašnjoj praksi, rekultivaciji ovih degradiranih površina na Tuzlanskom kantonu se pristupalo pojedinačno i u dosta skromnim razmjerima. Konačnu (cjelovitu) rekultivaciju degradiranih površina u planskom periodu, treba izvesti na prostorima gdje je završena eksploatacija (podzemna, površinska) i odlaganje jalovinskog materijala, šljake i komunalnog otpada.

Što se tiče „trošenja zemljišta“ (odnos svih površina građevinskog zemljišta koje su iskorištene ili planirane za građenje u odnosu na cjelokupnu površinu općine), općine Kantona sa najvećim stepenom trošenjem zemljišta, na osnovu podataka kojim trenutno raspolaže Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša TK i posmatrajući samo građevinsko zemljište, pokazuje se da se ovaj parametar bitan za daljnji razvoj Kantona kreće u rasponu od 9,29% (općina Srebrenik), do 22,68% (općina Lukavac), a što, opet, jasno ukazuje na to gdje se u budućem planskom periodu mogu očekivati pritisci koji pomenuti razvoj mogu ograničavati.

Tabela 79. Stepen trošenja zemljišta

Općine	Površina općine (ha)	Površina građe. Zemljišta (ha)	Stepen trošenja zemljišta (%)
Banovići	18.196,82	2.022	11,11
Čelić	13.971,12	1.937,02	14,24
Doboj istok	3.995,62	1.093,43	27,36
Gračanica	21.533,98	2.515,38	11,68
Gradačac	21.901,26	4.563,67	20,83
Kalesija	19.799,98	1.973,29	9,96
Kladanj	32.842,72	3.189,93	9,73
Lukavac	33.831,53	7.674,43	22,68
Sapna	12.199,10	1.506,61	12,34
Srebrenik	24.772,02	2.303,33	9,29
Teočak	3.085,54	655,11	21,23
Tuzla	29.627,38	5.255,3	17,73
Živinice	29.805,70	4.655,78	15,62
Tuzlanski kanton	265.191,12	39345,36	14,82

Ako uz to u obzir uzmemo i zemljišta predviđena za gradnju saobraćajne, željezničke infrastrukture, te aerodrome i zemljišta posebne namjene, trenutni stepen trošenja zemljišta na području Tuzlanskog kantona iznosi 16,27 %.

Uz sve to kod planiranja budućeg razvoja, posebno urbanih područja, u obzir treba uzeti i, u posljednje vrijeme zbog klimatskih promjena sve bitnije, dodatne ograničavajuće faktore razvoja, jer se kroz analizu postojećeg stanja, dodatno povećavaju površine terena nepovoljnih za gradnju.

Na području Kantona je registrovano 4.412 klizišta i odrona. U općinama sa većim brojem klizišta ugrožena je urbana i privredna struktura, a posljedice djelovanja klizišta su imale i znatne materijalne posljedice, pa čak i gubitak ljudskih života. Broj prijavljenih klizišta u općinama TK dat je u Tabeli 80.

Tabela 80. Klizišta i odroni u Tuzlanskom kantonu, 2018.

R.b.	Općina/Grad	Površina općina/ grada (ha)	Broj klizišta	Površine klizišta (ha)	Struktura (%)
1	Banovići	18.327,40	131	364,80	1,99
2	Čelić	13.623,30	103	748,40	5,49
3	Doboj Istok	3.981,75	369	408,90	10,27
4	Gračanica	21.506,10	227	1.119,60	5,21
5	Gradačac	21.507,80	549	622,19	2,89
6	Kalesija	19.788,40	246	1.334,64	6,74
7	Kladanj	33.575,10	229	1.561,47	4,65
8	Lukavac	33.836,40	152	1.024,72	3,03
9	Sapna	12.234,80	446	1.659,53	13,56
10	Srebrenik	24.794,10	528	2.297,36	9,27
11	Teočak	3.037,29	44	198,50	6,54
12	Tuzla	29.592,60	1.361	4.104,28	13,87
13	Živinice	29.067,10	27	105,72	0,36
Ukupno Kanton		264.872,14	4.412	15.550,12	5,87

Izvor: Ažurirani Prostorni plan Tuzlanskog kantona 2005-2025, 2018.g.

Prostornim planom Tuzlanskog Kantona 2005-2025. godine izvršena je reonizacija terena prema stepenu stabilnosti i utvrđena je struktura zastupljenosti pojedinih kategorija terena prema stabilnosti i to po pojedinim općinama kao i za cijeli kanton. Obzirom na veliki procent učešća nestabilnih (13,3%) i uslovno stabilnih terena (28,75%), i uz određeni geohazardni potencijal za formiranje novih klizišta, možemo zaključiti da su klizišta i labilne padine značajan ograničavajući faktor za razvoj Tuzlanskog kantona.

Na osnovu prezentiranih činjenica, te uvažavajući realnost klimatskih promjena izraženih u vidu skorašnjih obilnih padavina i razornih poplava, može se konstatovati da Tuzlanskom kantonu i u budućnosti prijete velika opasnost od nastanka ogromnih materijalnih šteta ako se u prvom dijelu narednog planskog perioda ne preduzmu odgovarajuće preventivne i operativne mjere u cilju sprečavanja novih, kao i radi sanacije postojećih klizišta i labilnih padina.

2.15.5 Zelene površine

Prema Zakonu o prostornom uređenju i građenju TK („Službene novine TK“ broj: 06/11, 04/13, 15/13, 02/16,) pod pojmom zelene i rekreacione površine podrazumijevaju se: zelene površine (park-šume, parkovi, drvoredi skverovi, travnjaci, zelenilo uz prometnice i sl.); zelene zone, odnosno pojasevi kojima se sprečava širenje naselja i koje imaju različite rekreacijske i zaštitne namjene; zelene površine stambenih, odnosno urbanih cjelina; zelene površine posebne namjene (groblja, botanički i zoološki vrtovi, i sl.); površine za rekreaciju i masovni sport na otvorenom prostoru (igrališta, štelišta, sportski tereni, kupališta, vježbališta, strelišta, kros i trim staze i sl.); zelene površine uz obale rijeka i jezera.

Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK u svojim bazama ne posjeduje podatke o zelenim površinama jer ne postoji zakonska obaveza njihovog kartiranja u Prostornom planu Kantona. Dostupan je jedan dio podataka o zelenim površinama u TK koji se odnosi na površinu rekreacionih zona, a ona iznosi oko 500 ha. U većini općina Kantona komunalna preduzeća su, osim svoje osnovne funkcije, zadužena i za održavanje zelenih površina, dok su prema zakonu građani dužni da održavaju svoje privatne posjede.

Prema klasifikaciji zaštićenih područja, u kategoriju zaštićenih i za očuvanje prirodnih funkcija važnih pejzaža spadaju:

- Konjuh (Zaštićeni pejzaž), obuhvata gornji dio sliva rijeke Drinjače i slivna područja Krabanje i Velike Zlaće
- Etno prirodni pejzaž Vršani, područje tradicijske ruralne cjeline, seosko područje Vršani,
- Prirodno-arheološki lokalitet „Gradovrh“, uzvišenje gradinastog tipa iznad naselja Solina sa lokalitetima srednjovjekovnog franjevačkog samostana, lok. Bare i lok. Srebra,
- Etno prirodni pejzaž (ansambl mlinova), G. Hrgovi (Srebrenik), na rječici Tinja,
- Etno prirodni pejzaž mlinova na Sladnoj (Srebrenik)
- Ilinčica, na potezu Krojčica – put Tuzla – Živinice do iznad Gornjeg Par-sela preko kote 283 i 404 (Gaj) do iznad Vršana, sjeverno na kotu 466 (Karaula)- zaseok Hukići-Babin dokota 300 do iznad Ši Sela gdje se spaja sa linijom koja označava urbano područje Tuzle
- Livadski predio „Paša Bunar“, iznad ulice Nar. Fronta, lok. „Šljivice“
- Stara Majevisa, područje Zeleni kamen-Zborište-Lovački dom-područje puta Lovački dom Dokanj po 100 metara sa obje strane od osovine puta
- Gradovrh: lok.Gradovrh, lok.Bare i lok. Srebra
- Predio Ban-brdo
- Majevička greda, lok. Kadina česma, Trešnjik i Bulinovica
- Lokalitet Toplice (Živinice), izvorišno područje, odjeljenje 58. gospodarske jedinice „Mala Spreča“
- Izvorište Gračaničke rijeke, lok. Suhaja (Živinice), područje ispod kote 618 (Obli Vrh)
- Prirodni predio „Rudine“ (Živinice)
- Kanjon Ujče (Kladanj), kanjonsko područje od ugostiteljskog objekta „Jelen“ do lokaliteta Mimoza
- Kanjon Tarevčice, lokalitet „Ezan“ (Kladanj)
- Izvorište Gradačnice (Gradačac)
- Predio Soko (Gračanica), neposredno zaštitno područje zaštićenog nacionalnog spomenika graditeljske cjeline Soko
- Prirodni predjeli Monj, Vis, Bukva, Cerova, Četovilje, Sijedi Krš (Gračanica)
- Predio Svatovac (Lukavac)
- Rožanjska rijeka, područje ispod kote „Vrljaja“ preko lok. „Podžuje“ do ispod sela Goduš
- Majevisa (Srebrenik), područje sa lijeve strane starog puta Špionica
- G. Srebrenik, karakteristična kota „Čungar“
- Predio Vrelo (Sapna), prirodno područje ispod sela Kovačevići
- Urbani zeleni pejzaž (dendro-floristički inventar urbanog područja Tuzle), zaštitna zona kantonalnog središta, a koja obuhvata zelene površine parkova is pome obilježja (28 ha), blokovsko zelenilo (22 ha), ostalo zelenilo (30 ha), tvornički krugovi, školska dvorišta, drvoredi, skupine drveća, grobljansko zelenilo i druge površine,
- „Sokolina“ – prirodni pejzaž, Doboj Istok

Pejzažno parkovne površine na području Kantona su:

- Slana banja – Trnovac, (Tuzla), memorijalno područje,
- Park Instituta u Miladijama (Tuzla)
- Park u Kreki (Tuzla, neposredno područje Bosanskog kulturnog centra
- Vidikovac Kicelj (Tuzla)
- Centralni park (Tuzla)

- Tuzlanski kiseljak, plato izvorišta sa neposrednim livadsko šumskim područjem kao zaštitnom zonom izvorišta
- Gradski park Gradačac,
- Gradski parkovi Gračanica,
- Gradski park Srebrenik,
- Gradski park Živinice,, lokalitet kod hotel „Konjuh“
- Predio Brnjik, aluvijalna zaravan između rječice Šibošnice i puta Čelić – Šibošnica sa širim lokalitetom spomen doma „Ahmet Kobić“,
- Prirodni predio „Plješevica“ (Kalesija),
- Prirodni predio „Vis“ (Kalesija),
- Prirodni predio „Babovac“ (Kladanj),
- Prirodni predio „Bokavičko brdo“ (Lukavac).

2.15.6 Eko-sistemi i biodiverzitet

Sva zaštićena područja, u kontekstu zaštite prirode, imaju posebno izraženu biološku raznolikost, a jedna od osnovnih težnji pri planiranju održivog razvoja je ukupno održanje zatečenih ekoloških odnosa i ublažavanje negativnih uticaja, kako bi se zaštitili prirodni resursi. Dokazana je i direktna veza između degradacije prirodnih staništa biljnih i životinjskih vrsta i stepena siromaštva pojedinih regija.

Briga o zaštićenim područjima regulisana je Zakonom o zaštiti prirode, kojim se uređuje zaštita, očuvanje, obnova i održivi razvoj prirode u Federaciji BiH. Zakonom su obuhvaćene opće i posebne mjere zaštite uspostavom zaštićenih područja. U nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine su: zaštićena prirodna područja i nacionalni parkovi, a u nadležnosti kantona su: zaštićeni pejzaži i spomenici prirode. U kategoriju zaštićena područja uvrštavaju se, po Zakonu o vodama, i zaštićene zona izvorišta. Zakonom o zaštiti prirode je regulisana materija u cilju definiranja uslova i načina zaštite, očuvanja i održivog korištenja prirodnih područja, općih mjera zaštite prirodnih i životinjskih vrsta i posebnih mjera zaštite prirode, što se ostvaruje proglašavanjem i uspostavom zaštićenih područja.

Na prostoru Bosne i Hercegovine zaštićena područja zauzimaju površinu od oko 39.000 ha, što iznosi oko 0,75 % ukupne površine BiH (EU oko 18%). Stručnog kadra (biologa) nema dovoljno, a i ono što ima nisu „uvezani“ u institucije i najčešće ne učestvuju u procesima kreiranja strategija ili izrade planske dokumentacije (npr. prostorni planovi, strategije razvoja na lokalnim i višim nivoima). Ne postoji niti jedinstven, inter-sektorski sistem razmjene informacija koje se odnose na uspostavljanje i upravljanje zaštićenim područjima.

Generalno, u cijeloj BiH, pa tako i u Tuzlanskom kantonu, su izraženi trendovi gubitka biodiverziteta, te geološke raznolikosti na svim nivoima. Ovim problemima treba dodati i prekomjernu i neselektivnu sječu gospodarski vrijednih šuma, otvaranje kamenoloma, konverzije vodotoka u hidroenergetska postrojenja, prekomjeran lov i ribolov, prekogranična zagađivanja atmosfere, svakodnevni pridolazak invazivnih vrsta biljaka i životinja, te probleme vezane za promet genetički modificiranim organizmima i genetički modificiranom hranom.

U zaštićenom pejzažu Konjuh su prepoznate rijetke biljne vrste kao što su: bosanski ljljan, bosnska perunika, sunovrat, iva lincura, hrizantema; ugrožene vrste ptica: planinska sova, lještarka i veliki tetrijeb te rijetke i ugrožene vodene životinje: vidra, riječni rak, autohtona potočna pastrmka i potočna mrenica., a od kojih se neki nalaze na Crvenoj listi ugroženih divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva. U okviru aktivnosti Javne ustanove Zaštićeni pejzaž „Konjuh“ u toku je izrada metodologije za

inventarizacija vrsta flore, faune i fungije i identifikacija tipova staništa te će se na osnovu nje detalno utvrditi biodiverzitet.

Močvare i vodenjare danas čine najugroženije ekosisteme u BiH. Kako sadrže vijedan genofond (različite biljne vrste, a od životinjskih vrsta naročito ptice, gmizavce, vodozemce i ribe) u sistemu održive konzervacije imaju puni prioritet. Močvarni ekosistemi sadrže i značajne resurse ljekovitih i jestivih biljaka. Močvarni ekosistemi u BiH imaju posebnu važnost jer predstavljaju prirodne raritete. U TK močvarna područja obuhvaćena makrofitskom vegetacijom trstika i mrijesnjava su pojedini dijelovi akumulacije Modrac, Šerička Bara i Mosorovac koji su značajni za očuvanje biodiverziteta vodenih biotopa. Vegetacija hidrofita je jedan od važnijih elemenata vodenih biotopa, a njihove zajednice predstavljaju staništa i utočišta brojnim životinjskim vrstama. Raspored i karakter vegetacije hidrofita Modraca ovisi od vodnog režima. U dijelu južne i zapadne obale je prisutna močvarna vegetacija trstika klase Phragmitetea, reda Magnocaricetalia – močvarna vegetacija visokih šaševa, koja je pretežno azonalnog tipa, a dominantna vrsta je trska Phragmites communis. Za sjeverni dio obale akumulacije karakteristična je vegetacija slatkih voda klase Potametea, reda Potametalia, sveze Potamion eurosibiricum, asocijacije Myriophylleto – Potametum. U ovim zajednicama dominiraju biljke prilagođene životu u vodi. Na području akumulacije Modrac su izrazito prisutne invazivne vrste koje ugrožavaju biodiverzitet. One predstavljaju opasnost za ekosistem tog područja, jer potiskuju domaće, križaju se s njima i donose različite epidemije, a ponekad promijene cijelu sliku ekosistema.

2.16 Energetska efikasnost

Potrošnja energije jedan je od pokazatelja razvoja, modernizacije i povećanja životnog standarda. Ali istovremeno, proizvodnja i potrošnja energije predstavljaju i glavni uzrok onečišćenja okoliša. Zbog potreba za sigurnijim snabdijevanjem energijom, ali i osiguranjem zaštite okoliša i održivog razvoja, promocija i praktična primjena principa i mjera energetske efikasnosti treba da zauzima istaknuto mjesto u narednom razdoblju.

U skladu sa Ugovorom o osnivanju Energijske zajednice, Ministarski savjet je 18. oktobra 2012. godine usvojio Odluku o implementaciji Direktive 2009/28 o promociji proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, kojom je za Bosnu i Hercegovinu utvrđen obavezujući cilj od 40% udjela obnovljivih izvora energije u potrošnji električne energije do 2020. godine. Za Federaciju BiH udio energije iz obnovljivih izvora u bruto finalnoj potrošnji energije u 2009. g. iznosi 36%, a ciljani udio energije iz obnovljivih izvora u 2020. g. 41%. Akcioni plan za energijsku efikasnost u Bosni i Hercegovini za period 2016–2018. (APEE BiH 2016–2018) uzeo je u obzir i obaveze koje Direktiva 2012/27/EU o energijskoj efikasnosti propisuje u vezi s energijskom efikasnošću u potrošnji primarne energije te finalne potrošnje energije.

Indikativni cilj Federacije BiH za uštedu u potrošnji primarne energije u 2020. godini je definisan na način da je cilj smanjenja potrošnje primarne energije do kraja 2020. godine 12%, što uz primjenu mjera energijske efikasnosti iznosi 4.576,62 ktoe. Potrošnja primarne energije sa navedenim ciljem od 12% do 2020. godine a bez primjene mjera energijske efikasnosti bi iznosila 5.200,70 ktoe. Upoređujući ova dva podatka evidentno je smanjenje potrošnje u apsolutnom iznosu za 624,08 ktoe.

Vlada TK je u saradnji sa nevladinim sektorom, pripremila evidenciju broja objekata za provođenje mjera energijske efikasnosti (EE), te intenzivno investira u brojne projekte poboljšanja EE te smanjenja utroška energije, nivoa potrošnje energenata, smanjenja troškova zagrijavanja javnih objekata.

U tom kontekstu, Vlada Tuzlanskog kantona je u saradnji sa Centrom za razvoj i podršku (CRP) Tuzla u proteklom periodu u okviru EU/IPA INTERREG programa prekogranične saradnje HR-BiH-CG implementirala projekat "Inovativnim umom do pametnih škola" ili skraćeno "PAMETNE ŠKOLE". Projekat je ukupne vrijednosti od 3,2 miliona KM i implementiran je sa partnerima iz Hrvatske: Brodsko-posavskom županijom, Zelenom akcijom sa sjedištem u Zagrebu i Brodskim ekološkim društvom iz Slavonskog Broda. U 27 mjeseci, koliko se projekat dugo provodio, investirano je u energetske obnovu objekata sedam osnovnih i srednjih škola, te je preko 30 osoba završilo obuku za uspostavljanje energetskog menadžmenta u javnim objektima. Ukupno je šest škola sa područja TK unaprijedilo energetske efikasnosti i uspostavilo sistem upravljanja energetskom efikašnošću u ovim objektima (40 energetskih menadžera – zaposlenika osnovnih i srednjih škola – osposobljeno da budu u stanju samostalno upravljati potrošnjom energije i vode u školskim objektima). U 2020. godini je u okviru Drugog poziva EU/IPA INTERREG programa prekogranične saradnje HR-BiH-CG odobren i nastavak ovog projekta, projekat „PAMETNE ŠKOLE II“ kojim je predviđeno da dodatnih 18 škola primjeni aktivne i pasivne mjere energetske efikasnosti i na taj način doprinese sveukupnom smanjenju emisija CO² na području Tuzlanskog kantona.

Pored navedenih projekata i škola, kao javnih objekata, primarno područje djelovanja predstavljaju programi i akcije uštede energije u dugim javnim zgradama u vlasništvu lokalnih vlasti koje predstavljaju značajne potrošače energije, npr. za zagrijavanje i osvjtljavanje. Pored toga, značajne mjere za redukciju korištenja energije mogu se postići u drugim uslugama koje nude lokalne vlasti, kao što su javni prevoz i javna rasvjeta. Javni sektor bi uspostavljanjem sistema i provođenjem mjera energetske efikasnosti u objektima u okviru svojih nadležnosti dao odličan primjer i komercijalnom sektoru i građanstvu o tome da ulaganje u ove mjere u zgradarstvu ima vrlo pozitivne efekte na privatne i javne budžete kao i na zajedničku životnu sredinu. Lokalne vlasti mogu pomoći i u informisanju i motivisanju svojih građana, preduzeća i drugih subjekata na lokalnom nivou kako efikasnije koristiti energiju, te provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o značaju uključenja cjelokupne zajednice u podržavanje politika energetske efikasnosti. Također mogu raditi na promociji lokalne proizvodnje energije i ohrabrivajući građana davanjem finansijske podrške za implementaciju njihovih projekata i inicijativa za obnovljive izvore energije.

Što se tiče privrednih aktivnosti, praksa potvrđuje da provođenje mjera energetske efikasnosti direktno i pozitivno utiče na poslovanje, a taj uticaj će se u budućnosti sve više osjećati zbog očekivanog rasta cijena energije. Zbog toga, osim čisto tehničkih aspekata vezanih za provođenje ovih mjera, privredni subjekti će značajne napore morati posvetiti i promjeni ponašanja i načina organizacije poslovanja, što će zahtijevati sve intenzivniji angažman na uvođenju sistema upravljanja energijom (EMS) prema standardima važećim u ovoj oblasti (npr. ISO 50001: EN 2011; BS 16001: 2009; i sl), kao i angažman energetskih menadžera kao društveno odgovornih aktera u sferi poslovanja koji su sposobni povezati tri važna faktora nužna za provođenje mjera – razvoj tehnologija, dostupnost informacija i promjenu ponašanja u potrošnji energije.

Primarno područje djelovanja predstavljaju programi i akcije uštede energije u javnim zgradama, u nastavku je dat pregled i analiza nekih od ključnih rezultata *Studije o energetskej efikasnosti javnih objekata u Tuzlanskom kantonu* koji najbolje odlikavaju potencijale ušteda energije i novca, te zaštite prirodnih resursa. Svi podaci i predložene mjere i njihovi efekti se odnose na 378 javnih objekata sa područja Tuzlanskog kantona, ukupne površine grijanog dijela 678.798 m², u kojima je uposlen 14.991 uposlenik, uz 90.676 korisnika tih objekata. Provođenjem odgovarajućih predloženih mjera troškovi za

energente, za posmatranih 378 javnih objekata bi se smanjili za 61,4%, dok bi se ustvarenim uštedama stvorila mogućnost za dodatno zapošljavanje u iznosu od 7.562 osoba/mjeseci.

Osim navedenih ekonomskih parametara koji ukazuju da je vrlo isplativo ulagati u mjere energetske efikasnosti ne smiju se zanemariti ni ostali prateći pozitivni efekti kao što su ugodniji i komforniji boravak svih uposlenika i korisnika ovih objekata. Takođe uticaj na životnu okolinu i zdravlje je značajan. Ovo je posebno značajno kod javnih objekata u kojima borave djeca, i u tim objektima bi po svaku cijenu trebalo izbjeći loženje uglja zbog vrlo štetnog uticaja na zdravlje.

2.16.1 Obnovljivi izvori energije

Tuzlanski kanton posjeduje značajan potencijal kada su u pitanju obnovljivi izvori energije, naročito ako se govori o sunčevoj energiji. Zbog ekonomskih karakteristika fotonaponskih sistema neophodno je da se uvede sistem poticaja i tako omogući značajnija proizvodnja električne energije iz ovog obnovljivog izvora.

U Tuzlanskom kantonu izgrađena je prva solarna elektrana (u Općini Kalesija) sa proizvodnom snagom od 130.000 kWh na godišnjem nivou. Nakon izgradnje ove solarne elektrane nije bilo značajnijih ulaganja u ove proizvodne pogone, međutim u pripremi je već 24 solarne elektrane kapaciteta 716 kW, što će omogućiti podizanje trenutnih kapaciteta na 836 kW električne energije proizvedene iz solarnih elektrana na području TK. Kao vidovi obnovljivih izvora energije predviđeni su solarni paneli na krovovima industrijskih objekata ili su predviđena „polja“ solarnih panela.

Garantovane otkupne cijene električne energije, na koje je Vlada FBiH dala saglasnost, koje se primjenjuju od 1. marta 2019. godine su 0,4071 KM/kWh za mikro solarne elektrane (do 23 kW), 0,22664 KM/kWh za mini solarne elektrane (do 150 kW) i 0,18212 KM/kWh za male solarne elektrane (do 1.000 kW).

2.17 Rezime stanja po sektorima

Rezime stanja, razvojnih izazova i perspektiva u sektoru ekonomskog razvoja

Iz ugla **demografskog kretanja stanovništva**, zabrinjavajući je kontinuirani negativni prirodni priraštaj stanovništva sa sve izraženijom razlikom između broja umrlih i broja novorođenih. Također je primjetna izmjena u starosnoj strukturi gdje dolazi do izrazitog povećanja populacije starije od 65, uz istovremeno smanjenje populacije mlađe od 14 godina. Ako se tome još doda trend migracije radnosposobnog stanovništva u zapadnoevropske zemlje, izgledi za privredni i društveni razvoj su pesimistični. Stoga, mjere koje su usmjerene na zapošljivost mladih kao i na kreiranje visokokvalitetnih radnih mjesta u novim rastućim industrijama (digitalizacija, informacione tehnologije, obnovljivi izvori energije i sl.) mogu dovesti do izmjene poslovnog ambijenta i atraktivnosti Tuzlanskog kantona kao izbora za život.

Tuzlanski kanton bilježi **rast u osnovnim indikatorima razvoja** uključujući poreske prihode, pokrivenost uvoza izvozom, stope zaposlenosti i prosječne plaće. Privredni subjekti sa područja Tuzlanskog kantona čine petinu izvoznika u FBiH, gdje prednjači prerađivačka industrija. Prema veličini preduzeća, najznačajniji subjekti su mala preduzeća koji u prosjeku upošljavaju 9 zaposlenih, a dolaze iz djelatnosti Trgovina, Prerađivačka djelatnost i Građevinarstvo. Statistički podaci ne odaju pravu sliku jer postoji zona „sive ekonomije“ koja je neistražena. Postojanje „sive ekonomije“ višestruko šteti privrednom razvoju zajednice radi umanjenja poreznih prihoda te postojanja neloyalne konkurencije u poređenju sa registrovanim subjektima. Dakle, veoma je značajno implementirati mjere sa ciljem smanjivanja „sive zone“ koliko god je to moguće, u svim privrednim granama.

Područje Tuzlanskog kantona se može pohvaliti dobro **razvijenom poduzetničkom infrastrukturom**, koja uključuje 29 poslovnih zona potpuno ili djelimično razvijenih te 6 poduzetničkih potpornih institucija čiji je cilj da unaprijeđuju poslovno okruženje, podržavaju poduzetničku infrastrukturu i djeluju kao spona između privatnog sketora, javne uprave i obrazovnih institucija. Strateško usmjerenje ekonomskog razvoja Tuzlanskog kantona treba uključiti snažniji razvoj naučno-tehnoloških parkova koji će djelovati kao podsticaj privredi u cilju povećanja njene konkurentnosti na regionalnom nivou. Dalji razvoj poduzetničke infrastrukture omogućit će lakše **privlačenje investicija, internacionalizaciju privrednih subjekata te intenziviranje saradnje sa bh dijasporom**. Umrežavanjem sa privrednim subjektima iz regije i svijeta doći će do razmjene znanja, tehnologija i resursa što će rezultovati snažnijim privrednim razvojem i podizanjem standarda života na području Tuzlanskog kantona.

U okviru Kantonalne privredne komore Tuzla je u toku 2017. godine osnovan klaster metalne i elektro industrije „Energy Investment“, kao rezultat identifikovane potrebe za zajedničkim plasmanom roba i usluga u cilju jačanja konkurentnosti i bolje vidljivosti na tržištu nekoliko kompanija iz tog sektora sa područja Tuzlanskog kantona, što se pokazalo uspješnim strateškim potezom. U narednom periodu bi bilo poželjno oformiti još 2-3 klastera najznačajnijih oblasti razvoja Tuzlanskog kantona čime će se stvoriti **preduslovi za razvoj putem koncepta pametne specijalizacije** (eng. „smart specialization“). Ovim konceptom se zagovara odabir ključnih oblasti razvoja određene regije te zajednički rad javne uprave, realnog sektora i naučno-obrazovnih institucija na razvoju tih oblasti kroz usmjerenje relevantnih resursa (obrazovanje, finansije, prirodni resursi i sl.)

Poljoprivreda predstavlja jednu od potencijalnih ključnih oblasti razvoja imajući u vidu prirodne resurse kojim Tuzlanski kanton raspolaže. Najveći izazovi sa kojima se poljoprivredni proizvođači susreću su usitnjenost parcela, niska produktivnost i niska specijalizacija rada sa jedne strane, te nedovoljni kapaciteti za otkup sa druge strane. Mjere koje će poticati udruživanje poljoprivrednih proizvođača te osigurati otkup proizvoda kao i podržati preferencijalni plasman domaćih proizvoda na bh. tržištu bi sigurno doprinijele većim investicijama u poljoprivredu te snažnijem ruralnom razvoju. Pored toga, Evropska unija pruža značajna sredstva za razvoj poljoprivrede ali su namijenjena „agro klasterima“ te bi bilo korisno razmotriti i tu šansu za budući razvoj poljoprivrede.

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Poticati razvoj privrede kroz koncept “pametne specijalizacije” i razvoj poduzetničke infrastrukture	Odabrati tri ključne industrijske grane u koje je potrebno ulagati kako bi se kreirao “know-how” za poboljšanje produktivnosti i konkurentnosti u odnosu na regiju i šire. Kreiranjem seta poreznih olakšica, provođenjem programa sufinansiranja nabavke opreme ili usavršavanja radnika te jačanjem saradnje sa obrazovnim institucijama koje će obrazovati potrebne kadrove kreira se povoljan poslovni ambijent koji će rezultirati ekonomskim napretkom.
Jačanje konkurentnosti i zapošljivosti mladih na tržištu rada	Jačati aktivnu saradnju između Zavoda za zapošljavanje, obrazovnih institucija i privrednog sektora. Aktivno zagovarati i poticati mlade ljude na obavljanje studentske prakse ten a taj način jačati njihovo tehničko-tehnološke usavršavanje prije samog izlaska na tržište rada. Kreiranjem uslova za lakšu zapošljivost mladih zaustavit će se trend radnosposobnih osoba u zapadnoevropske zemlje.
Unaprijeđenjem poslovnog okruženja smanjiti “sivu ekonomiju”	Unaprijeđenjem poslovnog okruženja, smanjenjem parafiskalnih nameta, pojednostavljenjem administrativnih procedura te aktivnim provođenjem programa grantova usmjerenih na razvoj MSP stimulisati registraciju poslovnih subjekata i smanjivanje postojeće “sive zone” ekonomije.
Intenziviranje odnosa sa BH dijasporom	Uspostavljanje funkcionalnog Registra stanovnika sa područja Tuzlanskog kantona koji trenutno borave u dijaspori, mapiranje

	njihovog interesa i potencijala za investiranje te intenziviranje saradnje sa potencijalnim investitorima kroz promptno ružanje relevantnih informacija I usluga. Kreirati set poreznih olakšica kojim će se privući dodatni kapital.
Ubrzati razvoj poljoprivrede kroz udruživanje proizvođača	Podsticati udruživanje poljoprivrednih proizvođača na općinskom nivou čime bi se prevazišli postojeći izazovi usitnjenih parcela I niske specijalizacije. Planirati projekte I programe koji će biti namijenjeni zadrugama te koji će imati za cilj podizanje produktivnosti proizvođača.
Održivo upravljanje i korištenje prirodnih resursa sa fokusom na zelenu ekonomiju	Eksploatacija rudnih i vodnih bogatstava na način koji omogućava korištenje prirodnih resursa u razvoju privrede, ali i očuvanje životne sredine. Poticati razvoj poslovnih subjekata u području obnovljivih izvora energije.

Rezime stanja, razvojnih izazova i perspektiva u sektoru društvenog razvoja

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Nedovoljan obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem	Formirati predškosle ustanove u Čeliću, Teočaku i Sapni
Nastavni programi i upisna politika srednjeg i visokog obrazovanja nije u skladu sa potrebama tržišta rada.	Modernizirati nastavne planove (u iste uključiti i životne vještine, uskladiti ih sa stvarnim potrebama tržišta rada, te podizati nivo kvaliteta studija i studentskih servisa.
Obrazovni sektor se ne razvija u skladu sa zahtjevima tržišta i savremenim trendovima u obrazovanju	Potrebno je izraditi Strategiju razvoja obrazovanja na TK koja će uključivati i plan digitalizacije svih nivoa obrazovanja, kao i jačanje nastavničkih vještina za efikasno korištenje edukativnih online platformi
Nedostatak prostora, opreme i finansijskih sredstava za provođenje vrhunskih naučnih i umjetničkih istraživanja - nedostatak naučno-tehnoloških parkova/instituta	Povećati izdvajanja iz budžeta za oblast nauke i pronaći načine za pronalaznje dodatnih izvora finansiranja iz ove oblasti, te na taj način takodjer Afirmisati javni i privatni sektor za osnivanje naučno tehnoloških parkova i trajno podsticati izvrsnost u naučno-istraživačkom/ umjetničko-stvaralačkom radu
Nedovoljna ulaganja u izgradnju novih i održavanje postojećih objekata i infrastrukturnih kapaciteta obrazovanja	Usmjeriti sredstva iz Budžeta TK za rekonstrukcije i adaptacije u dotrajalim školskim objektima (primjenjujući principe energetske efikasnosti), te izgradnju nove obrazovne infrastrukture uključujući Univerzitetski kampus, kao i fiskulturne sale na području TK.
Nedovoljna povezanost obrazovnog sektora sa okruženjem	Razvijati saradnju svih nivoa obrazovanja sa okruženjem, posebno sa poslovnim sektorom, kako na nacionalnom tako i na internacionalnom nivou
Nepostojanje kvalitetnog, digitaliziranog i jedinstvenog sistema informiranja o kulturnim programima u TK	Pokrenuti uspostavljanje jedinstvenog sistema informisanja (koncentracije informacija na jednom mjestu) o programima rada i povratno izvještavanje o provedenim aktivnostima svih registrovanih ustanova kulture - na kantonalnom i opštinskim nivoima
Nedovoljna tehničko -tehnološka opremljenost ustanova kulture;	Poboljšavati opremljenost tehničkim sredstvima i opremom, u skladu sa trendovima u razvijenim zemljama (biblioteke, muzeji, pozorišta, galerije) te izvršiti digitalizaciju poslovanja u sektoru kulture.
Nedovoljno izgrađeni kapaciteti ustanova i organizacija za namicanje sredstava efikasnijeg namicanja sredstava iz drugih razvojnih fondova i programa viših nivoa vlasti	Kontinuirano jačati kapacitete organizacija i ustanova u cilju efikasnijeg namicanja sredstava iz drugih razvojnih fondova i programa viših nivoa vlasti
Nedovoljna budžetska sredstva za razvoj sporta;	Osigurati da se iz Budžeta kantona izdvajaju zakonski predviđena sredstva u visini od 1% budžeta TK, i Povećati

	budžetski udio u podršci sportskim, organizacijama i kontinuirano unapređivati kriterije i program raspodjele sredstava iz Budžeta u cilju razvoja masovnog (prvenstveno školskog) i vrhunskog sporta.
Nedovoljno razvijen regulatorni okvir za razvoj sporta u Tuzlanskom kantonu	Pristupiti izradi svih pratećih propisa koji će kvalitetnije precizirati određene odredbe Zakona, uključujući donošenje pravilnika o vođenju registra pravih lica u oblasti sporta, pravilnika o vođenju registra fizičkih lica u oblasti sporta kao i izrada sektorske Strategije za razvoj sporta u TK.
Nedovoljno izgrađeni kapaciteti sportskih organizacija za .	Neophodno je u narednom periodu raditi na kontinuiranom unapređenju informisanosti sportskih organizacija, jačanju njihovih kapaciteta za pripremu aplikacija za programe dodjele bespovratnih sredstava i razvijati i podržavati aktivnosti naučnih i stručnih institucija sa ciljem edukacije stručnih osoba osposobljenih za rad u sportu
Nedovoljna promocija bavljenja sportom i tjelesnom kulturom.	Sprovesti niz aktivnosti koje bi uključivale promotivne kampanje, naučne skupove, okrugle stolove, posjete školama, promociju uspješnih sportista, organiziranje malih olimpijskih igara, sportska takmičenja osnovnih i srednjih Skola, realizacija TV emisija, izdavanje publikacija itd.
Nedovoljna uvezanost relevantnih aktera iz oblasti sporta na području TK.	Osigurati kontinuiranu i usku saradnju svih relevantnih aktera iz oblasti sporta na području Tuzlanskog kantona, što podrazumijeva redovne sastanke, seminare, okrugle stolove, webinare, formiranje informacionih portala, digitalizaciju sportskog sektora itd.
Nedovoljna ulaganja u poboljšanje zdravstvenih usluga i nemogućnost formiranja JPP sa privatnim i dijagnostičkim centrima	Pravovremeno planirati i jačati izdvajanja iz Budžeta Tuzlanskog kantona za poboljšanje kvalitete zdravstvenih usluga i stvaranje mogućnosti za formiranje JPP
Nedovoljna materijalno-tehnička opremljenost zdravstvenih ustanova, (nedovoljan broj kreveta, zastarjela postojeća dijagnostička oprema i nedostatak savremene dijagnostičke opreme)	Poboljšati materijalno-tehničku opremljenost zdravstvenih ustanova.
Niska svijest o zdravlju i nedovoljno razvijeni Preventivni programi u sistemu zdravstvene zaštite	Razviti programe za promoviranje važnosti fizičkog i mentalnog zdravlja i preventivne programe u sistemu zdravstvene zaštite, naročito u prevenciji vodećih bolesti na TK, uključujući i COVID 19, te programe za očuvanje i unapređenje mentalnog zdravlja.
Ne postojanje kvalitetnog regulatorno okvira i jasnog pravca razvoja zdravstva na Tuzlanskom kantonu	Izraditi sektorsku strategiju razvoja zdravstva i planirati uključivanje privatne prakse i dijagnostičkih centara u sistem zdravstvene zaštite.
Nedovoljno informisani građani i socijalno isključene grupe o pravima i načinima ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite.	Ubrzati proces donošenja reformskih procesa, učestvovati u izradi istih i pripremiti te učestvovati u izradi Zakona o socijalnim uslugama i pratećih dokumenata , osigurati implementaciju Zakona o socijalnim uslugama, Učestvovati u odnosno evaluaciji/reviziji implementacije Zakona o hraniteljstvu.
Nedovoljno razvijene socijalne usluge, i uspren proces reforme socijalnog sektora	Ubrzati proces donošenja reformskih procesa, učestvovati u izradi istih i pripremiti te učestvovati u izradi Zakona o socijalnim uslugama odnosno evaluaciji/reviziji implementacije Zakona o hraniteljstvu.
Još uvijek je prisutna institucionalizacija kada je u pitanju zbrinjavanje i smještaj djece bez roditeljskog staranja	U svim strateškim planovima, u skladu sa međunarodnim standardima dati prednost razvoju i ulaganju u porodične oblike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja u odnosu na institucionalni smještaj, a na osnovu detaljne finansijske

	analize cijena smještaja u porodici u odnosu na smještaj u instituciji. Obezbjediti dodatna finansijska sredstva za smještaj djece u porodičnom obliku zbrinjavanja. Ubrzati proces transformacijen JU Doma za djecu bez roditeljskog staranja i usluga za prevenciju izdvajanja djece iz porodica.
Nedostatak sredstava u Budžetu Tuzlanskog kantona za isplatu novčanih naknada i finansiranje socijalnih usluga.	Obezbjedenje sredstava u Budžetu Tuzlanskog Kantona za isplatu svih novčanih naknada i pomoći koje su propisane zakonom.
Unaprijediti infrastrukturu socijalne zaštite na području TK	Adaptacija i rekonstrukcija ustanova socijalne zaštite sa ciljem omogućavanja pristupa tim ustanovama od strane osoba sa posebnim porebama kao i primjena energetski efikasnih mjera na objektima .
Nedovoljno razvijeni programi jačanja porodica i mladih u stanju socijalne potrebe.	Osigurati učešće u programima jačanja porodica i prevencije obiteljskog nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja djece, odvajanja djece od porodica, jačanja kompetencija mladih koji napuštaju alternativnu brigu, itd.
Nije u postpunosti izvršeno uspostavljanje sveobuhvatnog i cjelovitog sistema zaštite i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća, na području Tuzlanskog Kantona, u skladu sa koncepcijom iz Zakona o zaštiti i spašavanju	Formiranje sistema i jedinica CZ, i popuna ljudstvom, u skladu sa potrebama, jedinica civilne zaštite opće i specijalizovane namjene, u općinama.
Nedovoljna opremljenost subjekata zaštite i spašavanja neophodnim MTS-ima	Nabavka MTS-a i opreme za potrebe jedinica opće i specijalizirane namjene u općinama i na nivou TK,.
Preventivna zaštita od prirodnih i drugih nesreća nije na zadovoljavajućem nivou	Izraditi i dosljedno provoditi preventivne programe zaštite od prirodnih i drugih nesreća, prvenstveno od požara, poplava i klizišta, u skladu sa Planovima zaštite i spašavanja
Nedovoljna obučenost i tehnička opremljenost subjekata zaštite od požara.	Osposobljavanje osnovnih snaga za obavljanje vatrogasne djelatnosti, odnosno profesionalnih i dobrovoljnih vatrogasaca Tehničko opremanje za brzo i adekvatno reagovanje, Mjere za izmjenu ili dogradnju sistema veza.
Nezadovoljavajuća saradnja sa susjednim općinama u Republici Srpskoj i Brčko distriktom Bosne i Hercegovine.	Ostvariti saradnju sa susjednim općinama u Republici Srpskoj, Ostvarivati saradnju sa Brčko distriktom Bosne i Hercegovine.
Trend povećanja krivičnih djela povezanih sa narkomanijom	Unapreijeđenje Krim-obavještajnog rada, Nabavka specijalističke opreme i pojačan radd na prirpem i implementaciji preventivnih programa za suzbijanje konzumiranja opijata
Velike površine Tuzlanskog kantona se još uvijek smatraju sumnjivim, dok se proces deminiranja realizuje izuzetno sporo	U budžetima grada i općina, te Kantona planirati i osigurati potrebna finansijska sredstva za realizaciju poslova deminiranja (poticanje projekata sufinansiranog deminiranja). U planovima o korištenju i trošenju sredstava posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća, koja se izdvajaju po članu 180. Zakona o zaštiti i spašavanju izdvojiti minimalno 10 % za deminiranje.
Nedovoljno razvijeni infomracioni sistemi za praćenje i prevenciju prirodnih i drugih opasnosti u realnom vremenu	Izvršiti digitalizaciju sektora za zaštitu i spašavanje na kantonalnom nivou te u DRAS sistem uključiti što više općna i gradova sa područja Tuzlanskog kantona.
Povećanje broja saobraćanih nezgoda	Nastaviti sa implementacijom programa prevencije učešća u saobraćaju pod uticajem alkohola i opojnih supstanci, te pojačati kontrolu saobraćaja vozila koja tehnički ne zadovoljavaju uslove učešća u saobraćaju
Nedovoljno pridavanje važnosti i značaju porodice i porodičnog života kao temelja društva.	Intezivirati rad sa rizičnom grupom djece u porodicama i predškolskim i školskim ustanovama i provođenje programa koji su u vezi sa jačanjem porodica i očuvanju porodičnog života i dužnostima djece i odraslih u skladu sa odredbama Porodičnog zakona u FBiH.

Velik broj intervencija u oblasti socijalne zaštite.	Od strane nadležnih organa donijeti i u praksi provesti programe i projekte sprječavanja porodičnog nasilja i nasilja nad ženama.
Nedovoljna podrška mladima i nepostojanje strateških pravaca usmjerenih na mlade	Usvojiti Strategiju prema mladima TK 2021-2027 i osigurati sredstava za njenu dosljednu impementaciju.
Nedovoljno razvijeni socijalni programi za mlade	Kreirati specijalne programe podrške mladima s ciljem realizacije jednakih mogućnosti za doseganje punog potencijala u učenju i razvoju, postizanja ekonomske i socijalne sigurnosti, i aktivnog učešća mladih u razvoju zajednice
Nedovoljno iskorišteni kapaciteti ne vladinih organizacija u namicanju sredstava i implementaciji socijalnih programa	Uspostaviti Koordinaciono tijelo na nivou kantona koje bi stvaralo sinergiju izmedju vlade TK i nevladinog sektora koordiniralo zajedničke projekte. Potrebno je obezbjediti budžetska sredstva za sufinansiranje razvojnih projekata koje implementiraju ne vladine organizacije i koje su u skladu sa Strateškim razvojnim pravcima Tuzlanskog kantona. Takodjer je za unaprijedjenu koordinaciju potrebno uspostaviti jedinstveni registar aktivnih nevladinih organizacija koje djeluju na području Tuzlanskog kantona.

Rezime stanja, razvojnih izazova i perspektiva u sektoru zaštite okoliša

RAZVOJNI IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE
Stanje cestovne i željezničke infrastrukture na području Tuzlanskog kantona nije na zadovoljavajućem nivou	Iz budžeta izdvojiti sredstav sa sanaciju i rekonstrukciju cesta u nadležnosti kantona
Smanjen broj putničkih linija na području TK usljed COVID 19 pandemije	Subvencionirati auto prevoznike kako bi umanjili gubitak usljed smanjenog prometa ljudi.
Nedostatak jasnih razvojnih pravaca kada je u pitanju saobraćaj na području TK	Izraditi strategiju razvoja saobraćaja na TK
Nedovoljna iskorištenost kapaciteta javnog transporta, naročito u sektoru željeznica	Javno promovisati i subvencionirati javni prevoz, unaprijediti infrastrukturu nepohodnu za neometano odvijanje javnog porevoza (izgradnja i uređivanje međugradskih autobusnih stanica, osavremenjivanje željezničke infrastrukture, osavrmeenjivanje voznog parka itd.)
Kapaciteti terminala na Aerodromu Tuzla su u potpunosti popunjeni, što ograničava dalji razvoj putničkog saobraćaja.	Izdvojiti sredstva iz budžeta za sufinansiranje izgradnje trećeg terminala
Velike frekvencije i gužve u saobraćaju na pravcima Tuzla – Doboj, Tuzla Simin Han – Kalesija, Tuzla - Ljubače- Živinice, Tuzla-Srebrenik.	Kvalitetnija regulacija saobraćaja, izgradnja kružnih tokova, izgradnja alternativnih pravaca.
Neracionalno korištenje vodnih resursa i veliki gubici u sistemima javnog vodosnabdijevanja, prvenstveno sekundarnim vodovodnim mrežama	Uvesti mehanizme stimulanja racionalne potrošnje vode (različite tarife za različite obime potrošnje, mjerači za svako domaćinstvo,...), rekonstrukcija mreže, efikasno upravljanje potrošnjom (mjerenje potrošnje), eliminisanje nelegalnih priključaka.
Nepostojanje planskog dokumenta za razvoj vodovodne infrastrukture na području Kantona i unaprijedjenje kvalitete voda	Donijeti integralne planske dokumente i sačiniti srednjoročne planove finansiranja vodne infrastrukture i uspostaviti sistem redovne kontrole kvaliteta vode
Ne postoji efikasan sistem praćenja i bilansiranja vodnih resursa i neutvrđene zone sanitarne zaštite izvorišta u sistemima javnog	Usaglasiti metodologiju i postupke, te uspostaviti jedinstven sistem praćenja količina i katastar korištenja vodnih resursa čime bi se omogućilo efikasno planiranje i racionalizacija korištenja vode Planirati izrade elaborata i uspostavljanje zona sanitarne zaštite za sva izvorišta pitke vode.

Nedovoljno razvijeni informacijski sistemi u procesima upravljanja, monitoringa korištenja vodnih resursa i pružanja usluga građanima u ovom sektoru	Izraditi plan digitalizacije sektora upravljanja vodama te u skladu s planom osigurati dovoljna finansijska sredstva za digitalizaciju usluga u sektoru vodosnabdjevanja
Zbog unošenja nanosa/suspendiranih materija zapremina akumulacije Modrac je smanjena što ograničava raspoložive količine vode namijenjen potrošačima te značajno utiče na njegovo zagađenje	Ograničiti unos zagađenja i ukloniti nanos iz akumulacije Modrac, izvršiti čišćenje bazena Jezera Modrac i njegovo stavljanje u funkciju razvoja Tuzlanskog kantona
Razvojni problemi	Razvojne potrebe
Nedovoljno razvijena mreža monitoringa i mala frekvencija uzorkovanja / ispitivanja kvaliteta voda (fizičko-hemijski, mikrobiološki parametri) na površinskim vodama TK	Inicirati povećanje broja lokaliteta i učestalosti praćenja kvaliteta na svim površinskim vodama TK; inicirati uspostavu sistema kontinuiranog monitoringa efluenta od strane zagađivača (npr. uspostavljanje mjernih mreža za mjerenje u realnom vremenu za sve zagađivače koji imaju > 100.000 ES)
Javnost je neinformisana o kvalitetu (stepenu zagađenja) voda i zraka, uključujući vanredno i incidentno zagađenje.	Uspostaviti obavezu obavještanja javnosti o kvalitetu (stepenu zagađenja) voda i zraka, uključujući vanredno i incidentno zagađenje nije jasno zakonski definisana.
Nedovršen registar i katastar na području Tuzlanskog kantona	Dovršiti izradu i međusektorsko objedinjavanje evidencija katastra zagađivača i učiniti ih dostupnim javnosti
Nepostojanje ili neadekvatan tretman otpadnih voda iz privrede, kao i nedostatak programa prevencije i zamjene prljavih tehnologija	Inicirati zakonsko regulisanje da industrijska postrojenja vodu mogu zahvatati isključivo nizvodno od „svojih“ ispusta, čime bi ih se dodatno motiviralo na poštovanje propisa Uspostaviti sistem za adekvatno prikupljanje i zbrinjavanje rudničkog i industrijskog otpada
Zagađenja sa poljoprivrednog zemljišta nastala neracionalnom i nepravilnom upotrebom đubriva i pesticida	Inicirati uvođenje mehanizama / propisa koji će stimulirati primjenu ekološki prihvatljivih nehemijskih metoda za borbu protiv nametnika i promovirati izbjegavanje korištenja pesticida, a ukoliko se kemijska sredstva koriste potrebno je propisati uslove njihovog korištenja
Gradnja kanalizacionih sistema nedovoljno prati dinamiku razvoja vodosnabdjevanja, čak i u općinskim centrima	Intenzivirati gradnju kanalizacione mreže u naseljima sa izgrađenim sistemom javnog vodosnabdjevanja Izgraditi / proširiti pokrivenost naselja kanalizacionom mrežom
Nepostojanje planskog dokumenta odvodnje otpadnih voda za područje općine, te se investicije u gradnju/proširenje i rekonstrukciju mreže najčešće realiziraju ad hoc	Investicije u gradnju/proširenje i rekonstrukciju kanalizacionih sistema realizirati po prioritetima utvrđenim planskim dokumentom odvodnje otpadnih voda u svakoj općini, kojim bi se izvršila prioritizacija investicija za period od najmanje 5 godina.
Ispuštanje netretiranih ili nedovoljno tretiranih otpadnih voda iz urbanih /gradskih područja i iz privrednih aglomerata.	Inicirati izgradnju ekonomski opravdanih postrojenja za tretman otpadnih voda iz naselja Uraditi projektnu dokumentaciju za odvodnju i prečišćavanje otpadnih voda za općinske kanalizacione sisteme i ishodovati odgovarajuće vodne akte, kao pripremne aktivnosti za investicije.
Neuređenost korita i obalnog područja zahtijeva poduzimanje hitnih akcija kako bi se izbjegle ili umanjile štete od poplava	Izgraditi / obnoviti infrastrukturu za zaštitu od poplava (regulacioni radovi, izgradnja nasipa i sl.), na osnovu prethodno izvršene prioritizacije vodotoka. Pri tome promijeniti trenutnu praksu i izbjegavati „ispravljanje“ trase (maksimalno moguće pratiti prirodnu trasu korita) i „betoniranje“ korita, čime se poplavni val ubrzava i pojačavaju štete
Prekomjerna sječa koja dovodi do erozije tla i pojave klizišta	Intenzivirati plansko pošumljavanje, te kod donošenja planova pošumljavanja dati prioritet površinama, koje su ogoljele i izložene djelovanju bujica i erozije zemljišta i površinama na većim nadmorskim visinama („zaštitne šume“)

Nelegalna gradnja na vodnim dobrima i u njihovoj neposrednoj blizini	Dosljedno provoditi inspekcijske i sigurnosne mjere (fizičko obezbjeđenje objekata), te rigoroznije sankcionirati nelegalno narušavanje oblika korita i mijenjanje načina upotrebe priobalnog pojasa (vodnog dobra).
Nedostatak sredstava za modernizaciju mreže daljinskog grijanja (starost 15-20 god) uslovljava sve češće kvarove;	Orijentacijom na vanbudžetske izvore sredstava (međunarodni i domaći fondovi) kreirati projekte i obezbijediti neophodna sredstva
Veliki broj individualnih ložišta ukazuje na potrebu povećanja stepena pokrivenosti stanovništva uslugama daljinskog grijanja;	Proširiti postojeću i izgraditi nove toplovodne mreže, ali i obezbijediti mehanizme stimulanja izgradnje objekata za proizvodnju i distribuciju toplotne energije
Sistem obračuna potrošnje toplotne energije za korisnike daljinskog grijanja (još uvijek po površini prostora, a ne po utrošenoj energiji) ne stimuliše racionalizaciju potrošnje energije;	Osavremeniti i digitalizirati usluge isporučioaca toplotne energije, te poticati korisnike za prelazak na novi način obračuna (putem kalorimetara)
Ne postoji jedinstvena metodologija niti sistem prikupljanja podataka o daljinskom grijanju kao tehničkoj infrastrukturi	Uspostaviti jedinstven sistem prikupljanja i analize podataka i povezati ga sa sistemima u drugim sektorima
Investiranje u održavanje javne rasvjete opadaju dok se povećavaju troškovi funkcionisanja javne rasvjete na godišnjem nivou	Korištenjem dostupnih međunarodnih i domaćih fondova povećati učešće vanbudžetskih izvora finansiranja i primijeniti energetske efikasne sisteme rasvjete
Parametri kvaliteta se prate samo u pojedinim dijelovima Kantona	U Budžetu TK ili iz međunarodnih fondova obezbijediti sredstva za nabavku dodatnih stacioniranih mjernih stanica za mjerenje kvalitete Zraka
Najznačajniji pritisak na kvalitet zraka na području Tuzlanskog kantona postoji zbog emisija u sektorima energetike i industrije	Ograničavanja emisije iz izvora zagađivanja, u industriji Postojeći monitoring kvaliteta zraka proširiti i na druge polutante, a industriju obavezati na dosljedniju primjenu postojećih zakona koji ih obavezuju na redovan monitoring emisija i izvještavanje
Vrlo značajan pritisak na kvalitet zraka vrši sektor zgradarstva zbog grijanja stambenog, poslovnog i javnog prostora, a tome posebno doprinose individualna ložišta	Proširenje mreže daljinskog grijanja jer podrazumijeva gašenje individualnih ložišta i njihovo priključenje na sistem daljinskog grijanja stimuliranje provođenja mjera termičke izolacije objekata, kao mjere za smanjenje emisije zagađujućih materija u zrak
Korištenje zastarjelih tehnologija i prevoznih sredstava u saobraćaju proizvodi nepotrebno velike emisije štetnih materija u zrak	Reguliranje kvaliteta procesa i sistema za ograničenje emisija u postrojenjima od kojih zavisi emisija u zrak, Intenzivirati inspekcijski nadzor, stimulirati građane da koriste javni prevoz te promovirati i stimulirati održivi transport izgradnjom biciklističkih staza na cijelom području kantona.
Pretežno korištenje fosilnih goriva u svim segmentima života i rada	Promovirati i stimulirati energetske efikasnost i korištenje obnovljivih izvora energije u poslovnim procesima i u dimačinstvima.
Još uvijek nedostaju propisi (prvenstveno podzakonski akti) koji bi obezbijedili zaštitu zraka i voda u skladu sa međunarodnim i domaćim standardima	Kontinuirano dorađivati i usklađivati postojeće propise koji se odnose na zaštitu zraka i voda sa legislativom EU, uspostaviti mjerne i informacione sisteme, te striktno i djelotvorno provoditi donesene zakonske propise iz oblasti zaštite zraka i okoliša generalno
Pritisak na kvalitet zraka i zemljišta dolazi i od emisija sa deponija otpada	Dosljedno provoditi i kontrolisati primjenu standarda upravljanja otpadom, Ukloniti nelegalne deponije i izvršiti rehabilitaciju škljakišta
Veliki broj klišta koje klizanjem tla ugrožavaju mnoge građevinske i infrastrukturne objekte, pa i čitava naselja.	Preduzeti preventivne i operativne mjere radi eliminisanja negativnog uticaja ljudskog faktora na pojavu novih i aktiviranje postojećih klizišta, kao i radi sanacije postojećih klizišta i labilnih padina.
Nepostojanje Katastra klizišta koje bi omogućilo planiranje i prioritiziranje njihove sanacije	Izraditi katastar klizišta na svim općinama Tuzlanskog kantona, na osnovu jedinstvene GIS metodologije.

	Omogućiti svim općinama na području TK da postanu dio DRAS sistema.
Integralni sistem upravljanja otpadom još uvijek nije uspostavljen, niti se prate podaci o komunalnom i drugim vrstama otpada na nivou Kantona	Uspostavljanje Integralnog sistema monitoringa i upravljanja otpadom na području cijelog Kantona
Mehanizacija za prikupljanje i zbrinjavanje otpada zastarjela i nedovoljna i ne postoji infrastruktura koja omogućava efikasno odvajanja niti recikliranja otpada	Uspostavljanje malih centara za sortiranje i izdvajanje komercijalnog dijela otpada. Obezbjediti dodatna ulaganja u osavremenjivanje mehanizacije kroz vanjske izvore finansiranja
Obuhvat stanovništva i privrede organizovanim prikupljanjem otpada nezadovoljavajući (53% i 80%)	Dodatnim budžetskim i vanbudžetskim finansiranjem povećati obuhvat stanovništva
Postojeće deponije nemaju potrebne dozvole za rad te je prisutan veliki broj nelegalnih (divljih) deponija	Stimulisati izgradnje regionalnih sanitarnih deponija, te obezbijediti dozvole i uskladiti organizaciju deponija sa odredbama dozvola.
Ne postojanje adekvatne evidencije kulturno-historijskog nasljeđa i zelenih površina na području TK	Donijeti propise i osigurati dovoljne materijalno-tehničke i kadrovske kapacitete koji nedostaju za ovu vrstu aktivnosti
Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK u svojim bazama ne posjeduje podatke o zelenim površinama jer ne postoji zakonska obaveza njihovog kartiranja u Prostornom planu	Donijeti propise kojima bi se uspostavile baze podataka o zelenim površinama kako bi se ubudućnosti omogućilo planiranje njihovog razvoja i obezbjedilo samopročišćavanje zraka kroz povećanje broja i kvaliteta zelenih površina
Nedovoljan broj i površina zelenih površina na području Tuzlanskog kantona	Opremiti komunalna preduzeća i animirati građane za očuvanje i unaprijeđenja stanja zelenih površina
Prekomjerna i neselektivna sječa gospodarski vrijednih šuma ugrožava staništa biljnih i životinjskih vrsta	Uskladiti upravljanje šumskim resursima i pojačati inspeksijski nadzor
Pretvaranje vodotoka u hidroenergetska postrojenja i prekomjerno zagađenje vodotokova ugrožava vodne ekosisteme	Izraditi elaborat zaštite vodnih ekosistema i strožije nadzirati sisteme ispuštanja i prečišćavanja industrijskih i komunalnih otpadnih voda
Nedovoljna ulaganja u projekte i mjere energetske efikasnosti u javnim objektima (u prosjeku spadaju u „E“ energetske razred)	Obezbjediti sredstva unutar budžeta Kantona i intenzivirati izradu projekata za korištenje sredstava iz dostupnih vanbudžetskih izvora (međunarodnih fondova) te provesti mjere energetske efikasnosti i dovesti ih u energetske prihvatljive kategorije „B“ i „C“.
Građani žive u energetske neučinkovitim stambenim prostorima te plaćaju visoku cijenu energije, uz nisku razinu dohotka.	Izraditi Program mjera za suzbijanje energetske siromaštva te obezbjediti finansiranje identificiranih mjera.
Prekomjerno učešće fosilnih goriva u obezbjeđenju energetske potreba stanovništva, industrije i javnih servisa	Učešće obnovljivih izvora energije dovesti na nivo u skladu sa strateškim dokumentima višeg reda
Npostojanje jasnih pravaca u sektoru energetske efikasnosti i korištenja obnovljivih izvora energije	Uraditi SEKAP-e u svim općinama na području Tuzlanskog kantona i odmah započeti njihovo provođenje

2.18 Stanje prostorno planske dokumentacije

Plansko uređenje prostora je preduslov za očuvanje prostora kao opšteg dobra i kao takvo nužno ga je zaštititi donošenjem planskih dokumenata, kojim bi se definisalo korištenje, zaštita i upravljanje prostorom. Plansko uređenje prostora na Tuzlanskom kantonu uređeno je Zakonom o prostornom uređenju i građenju TK („Službenene novine Tuzlanskog kantona“, br. 6/11, 4/13, 15/13, 3/15, 2/16 i 4/17).

U skladu sa navedenim Zakonom, vrste planskih dokumenata kojima se određuje svrsishodno organizovanje, korištenje i namjena prostora, te mjere i smjernice za uređenje i zaštitu prostora su:

Razvojni planski dokumenti:

- Prostorni plan Kantona,
- Prostorni plan područja posebnih obilježja Kantona,
- Prostorni plan općine/grada,
- Urbanistički plan.

Detaljni planski dokumenti:

- Zoning plan,
- Regulacioni plan,
- Urbanistički projekat.

Drugi planski dokumenti su:

- Plan parcelacije.

U periodu od 2006. godine do danas izrađeni su i usvojeni Prostorni plan za područje Tuzlanskog kantona 2005-2025., Prostorni planovi za područja posebnih obilježja Zaštićeni pejzaž "Konjuh" za period 2010-2030., Prostorni plan područja posebnih obilježja dijela slivnog područja akumulacije Modrac za period 2016. do 2036., te prostorni planovi za sve općine, odnosno gradove Tuzlanskog kantona.

Kada govorimo o Prostornom planu za područje Tuzlanskog kantona, u februaru 2016. godine Vlada Tuzlanskog kantona usvojila je Odluku o pristupanju izradi Izmjena i dopuna Prostornog plana Tuzlanskog kantona za period 2005-2025.

Prijedlog Izmjena i dopuna Prostornog plana Tuzlanskog kantona za period 2005-2025., Vlada je usvojila u septembru 2019. godine, a u toku je procedura donošenja ovog dokumenta od strane Skupštine Tuzlanskog kantona.

Osnova za izradu Izmjena i dopuna Prostornog plana Tuzlanskog kantona za period 2005-2025. su smjernice za izradu Izmjena i dopuna iz Odluke o pristupanju izradi Izmjena i dopuna Prostornog plana, usvojeni prostorni planovi Grada Tuzle i općina Kantona, urađene studije ranjivosti prostora za područje Kantona i Upotrebne vrijednosti zemljišta za općine, šumsko-gospodarske osnove, orto-foto snimci iz 2012. godine i druga relevantna dokumentacija.

Osnovne Izmjene i dopune Prostornog plana, u skladu sa Smjericama, odnose se na ažuriranje granice Kantona, općina i naseljenih mjesta, ažuriranja stanja i planiranih površina poljoprivrednog, šumskog i građevinskog zemljišta (stanovanje i privreda), mineralnih resursa, izmjena i dopuna saobraćajne i druge infrastrukture, prirodnog i kulturno historijskog naslijeđa, te ugroženih površina (klizišta, minski sumnjive površine). Kroz navedene Izmjene i dopune, posebna pažnja posvećena je zaštiti poljoprivrednog i šumskog zemljišta. Takođe je bitno istaći da su Izmjenama i dopunama plana za razvoj privrednih djelatnosti utvrđene privredne zone u sklopu urbanih područja ili izvan njih, koje zauzimaju 3.173,53ha. Privredne zone su locirane u već formiranim zonama tih djelatnosti sa potrebnim proširenjima, kao i tamo gdje to infrastruktura omogućava, a da se pri tome vodilo računa da se ne zauzimaju nove površine šumskog i vrijednog poljoprivrednog zemljišta, te zemljišta namijenjenog razvoju turizma i rekreacije.

Prijedlogom Izmjena i dopuna, zadovoljeni su osnovni ciljevi izrade da se kroz ažuriranje i aktualizaciju stanja prostornog uređenja na području Kantona, te prilagođavanje promjenama u prostoru i okruženju, obezbijedi brži privredni i društveni razvoj Kantona, uz racionalno korištenje i svrhovito upravljanje resursima radi zaštite prostora, poštujući pri tome principe humanog održivog razvoja utvrđene Prostornim planom Tuzlanskog kantona.

2.19 Javna uprava Tuzlanskog kantona

2.19.1 Organizaciona struktura kantonalne uprave

Zakonodavnu vlast Tuzlanskog kantona vrši Skupština Tuzlanskog kantona. Skupština Kantona potvrđuje imenovanje i razrješenje Vlade Tuzlanskog kantona. Vlada ima 13 članova, a čine je premijer i 12 ministara. Reorganizacijom ministarstava u 2017. godini ministarstva Tuzlanskog kantona čine:

1. Ministarstvo finansija
2. Ministarstvo privrede
3. Ministarstvo za boračka pitanja
4. Ministarstvo za kulturu, sport i mlade
5. Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštiti okoliša
6. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
7. Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja
8. Minisatrstvo unutrašnjih poslova
9. Ministarstvo pravosuđa
10. Ministarstvo obrazovanja i nauke
11. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak
12. Ministarstvo zdravstva.

Kantonalne organe uprave, upravne organizacije i druge kantonalne organe čine: 12 ministarstava, 3 uprave - Kantonalna uprava civilne zaštite i Kantonalna uprava za inspekcijske poslovne Tuzlanskog kantona (samostalne uprave), te Ured za zajedničke poslove kantonalnih organa uprave. Strukturu čini i 5 upravnih organizacija i to: Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoć i Pedagoški zavod, te uprave u sastavu ministarstava (Kantonalna uprava za šumarstvo, Poljoprivredni zavod, Zavod za prostorno planiranje i urbanizam i Kantonalna agencija robnih rezervni). Kantonalna agencija za privatizaciju je specijalizirana organizacija, a regulatorno tijelo čini Komisija za koncesije, dok je kao posebni organ uspostavljena Kantonalno pravobranilaštvo. Organizacionu strukturu kantonalne uprave čine i 3 ureda, i to Ured Premijera, Ured Vlade Tuzlanskog kantona i Ured za zakonodavstvo.

2.19.2 Imovina u vlasništvu Tuzlanskog kantona

Pri Uredu za zajedničke poslove kantonalnih organa vodi se Registar imovine Tuzlanskog Kantona, kao vid pomoćne evidencije nepokretne imovine koja je evidentirana u zemljišnim knjigama kao imovina Kantona, ali i imovine koja se vodi u knjigovodstvenim i drugim pomoćnim evidencijama kao potencijalna imovina Kantona, ali koja još nije uvedena u zemljišne knjige. Prema navedenom Registru, u zemljišnim knjigama zavedeno je 13 nekretnina, većinom poslovni prostori i zgrade sa pripadajućim zemljištem, a iste se nalaze u Tuzli, Banovićima, Živinicama i Kladnju. Navedena imovina uglavnom služi za smještaj i rad kantonalnih organa i javnih institucija.

Što se tiče ostale imovine koja se u knjigovodstvenim evidencijama vodi kao kantonalna imovina koja još nije uknjižena u zemljišnim knjigama, radi se o prostorima koji uglavnom služe za smještaj i rad kantonalnih organa i drugih institucija, ili su odlukama nadležnih organa dati na privremeno korištenje drugim, prije svega općinskim organima i institucijama.

Tabela 81. Imovina u vlasništvu Tuzlanskog kantona

Red. broj	Vrsta imovine	Količina	Površina	Namjena	Komentar
1.	Građevina i zemljište (poslovna zgrada, pomoćna zgrada i zemljište uz zgradu)	3	1.603 m ²	Poslovna zgrada u Banovićima, Općinski sud Banovići	Radi se o 3 zasebne parcele
2.	Građevina (zgrada Vlade Tuzlanskog kantona)	1	516 m ²	Za potrebe Vlade Tk-a i smještaja organa uprave Tk-a	
3.	Građevina i zemljište (dvorište, kuća i zgrada)	1	2.556 m ²	Za potrebe Općinskog suda u Živinicama	
4.	Građevina (kuća, zgrada i garaža)	2	441,25 m ²	Općinski sud u Tuzli, Zemljišnoknjižni ured	Radi se o 2 zasebne parcele
5.	Građevina i zemljište (kuća i zgrada, dvorište)	2	576 m ²	Za potrebe Kantonalne agencije za privatizaciju	Radi se o 2 zasebne parcele
6.	Građevina (kuća i zgrada)	1	2.102 m ²	Pravo korištenja utvrđeno u korist JU "Univerzitet u Tuzli", Đački dom Enver Šiljak	
7.	Građevina i zemljište (kuća, zgrada, dvorište, prilazni put, šuma)	23	87.672 m ²	Pravo korištenja utvrđeno u korist JZU „Univerzitetski klinički centar“ Tuzla	Radi se o 23 zasebne parcele
8.	Građevina (dvorište, kuća i zgrada)	1	2.976 m ²	Pravo korištenja utvrđeno u korist JZU „Univerzitetski klinički centar“ Tuzla	
9.	Građevina (dvorište, kuća i zgrada)	2	6.782 m ²	Pravo korištenja utvrđeno u korist JZU „Univerzitetski klinički centar“ Tuzla	Radi se o 2 zasebne parcele
10.	Građevina (kuća i zgrada)	1	393m ²	Do 2014. godine sjedište Vlade Tuzlanskog kantona, danas devastiran objekat, dugoročno se očekuje rekonstrukcija	
11.	Građevina i zemljište (kuća, poslovna zgrada, dvorište)	3	937 m ²	Za potrebe Ministarstva pravosuđa i uprave Tuzlanskog kantona	Radi se o 3 zasebne parcele upisane u 3 zemljišnoknjižna uloška
12.	Građevina (zgrada)	3	243 m ²	Za potrebe Općinskog suda u Kladnju	Radi se o 3 zasebne parcele
13.	Građevina i zemljište (kuća i zgrada, ulica, dvorište)	4	1.218 m ²	Za potrebe Ministarstva finansija Tuzlanskog kantona	Radi se o 4 zasebne parcele

Izvor: Ureda za zajedničke poslove kantonalnih organa uprave TK

2.19.3 Stanje administrativnih usluga i ljudskih resursa kantonalne uprave

U kantonalnim organima uprava je u 2019. godini bilo zaposleno 477 radnika. Najveći broj radnika zaposlen je u Kantonalnoj upravi za inspekcijske poslovne, koja zapošljava 17% od ukupnog broja radnika zaposlenih u kantonalnim ministarstvima i organima uprave. Ovdje je potrebno napomenuti da nisu dobiveni niti uključeni podaci o zaposlenima u Ministarstvu unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona, jer Ured za zajedničke poslovne kantonalnih organa uprave TK ne vrši zajedničke poslove za potrebe Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona

Od ukupnog broja zaposlenih 253 ili 53,04% osoba ženskog spola (Tabela 78.)

Tabela 82. Pregled kadrovske strukture kantonalnih organa uprave

Red. broj	Naziv kantonalnog organa uprave	M	Ž	UKUPNO
1.	Ministarstvo finansija	14	46	60
2.	Ministarstvo privrede	4	11	15
3.	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	12	15	27
4.	Ministarstvo pravosuđa i uprave	5	9	14
5.	Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja	8	9	17
6.	Ministarstvo obrazovanja i nauke	19	24	43
7.	Ministarstvo za kulturu, sport i mlade	3	7	10
8.	Ministarstvo zdravstva	5	5	10
9.	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	10	11	21
10.	Ministarstvo za boračka pitanja	5	9	14
11.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak	9	8	17
12.	Ured za zajedničke poslove kantonalnih organa	26	25	51
13.	Ured Premijera	8	3	11
14.	Ured Vlade	2	5	7
15.	Ured za zakonodavstvo	/	2	2
16.	Kantonalna uprava za inspekcijske poslove Tuzlanskog kantona	45	37	82
17.	Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći	4	4	8
18.	Poljoprivredni zavod	8	5	13
19.	Kantonalna uprava za šumarstvo	3	1	4
20.	Kantonalna agencija za privatizaciju	1	1	2
21.	Pedagoški zavod	12	5	17
22.	Zavod za prostorno planiranje i urbanizam	/	1	1
23.	Kantonalna uprava civilne zaštite	13	2	15
24.	Kantonalno pravobranilaštvo	4	7	11
25.	Komisija za koncesije	4	1	5
26.	UKUPNO	224	253	477

Izvor: Ureda za zajedničke poslove kantonalnih organa uprave TK

U okviru nadležnosti ministarstava i uprava Tuzlanskog kantona, identificirano je ukupno 248 administrativno-upravnih i drugih postupaka. Svi postupci su objedinjeni u jedinstvenom Registru administrativnih postupaka, koji je dostupan na web stranici Vlade Tuzlanskog kantona i predstavlja potpunu i sveobuhvatnu evidenciju svih administrativnih postupaka koji se provode na nivou ministarstva, ureda, uprava i službi. Registar je uspostavljen u okviru projekta "Unapređenje poslovnog ambijenta s ciljem privlačenja novih investicija", koji je provela Međunarodna finansijska korporacija (IFC), članica Grupacije Svjetske banke.

Tabela 83. Broj administrativno-upravnih i drugih postupaka

Ministarstva/uprave	Broj administrativnih postupaka
1. Ministarstvo privrede	13
2. Ministarstvo obrazovanja i nauke	26
3. Ministarstvo za kulturu, sport i mlade	10
4. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	24
5. Ministarstvo pravosuđa i uprave	5
6. Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	15
7. Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja	43
8. Ministarstvo unutrašnjih poslova	52
9. Ministarstvo za boračka pitanja	9

10	Ministarstvo za rad i socijalnu politiku	4
11	Ministarstvo zdravstva	24
12	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona	3
13	Ured za zajedničke poslove kantonalnih organa	1
14	Kantonalna uprava civilne zaštite	8
15	Kantonalna uprava za inspekcijske poslove	4
16	Komisija za koncesije	7
	UKUPNO	248

Izvor: Registar administrativnih postupaka Tuzlanskog kantona

2.20 Analiza budžeta i projekcije finansiranja realizacije strategije razvoja

U periodu prethodne 4 godine (2016.-2019. godine), za implementaciju **razvojnih prioriteta i/ili kapitalnih/infrastrukturnih investicija** se ukupno izdvojilo blizu 264 mil KM iz budžetskih i eksternih izvora, **i to prosječno 66 mil. KM godišnje**. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 109 miliona KM, godišnje u prosjeku 27,25 milion KM, iz eksternih izvora 155 miliona KM, prosječno 38,75 miliona godišnje.

Pregled procjene po glavnim izvorima finansiranja za period 2021.-2027. godine

Izvori finansiranja Strategije razvoja TK	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO (milionima KM)
	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	
BUDŽET TK (u KM)	46.915.390	40.842.250	40.262.972	40.746.128	41.235.082	41.729.903	42.230.661	293.962.386
VANJSKI IZVORI (U km)	50.825.006	44.245.771	43.618.220	44.141.639	44.671.339	45.207.395	45.749.883	318.459.252
Iz eksternih izvora (kredit, entiteti, država, javna preduzeća i privatni izvori) (u KM)	48.283.756	42.033.482	41.437.309	41.934.557	42.437.772	42.947.025	43.462.389	302.536.289
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo) (u KM)	2.541.250	2.212.289	2.180.911	2.207.082	2.233.567	2.260.370	2.287.494	15.922.963
UKUPNO (u KM)	97.740.396	85.088.021	83.881.192	84.887.767	85.906.421	86.937.298	87.980.544	612.421.638

Prijedlog okvirne raspodjele finansiranja po razvojnim oblastima (stvarna raspodjela će se utvrditi tokom izrade Strategije razvoja Tuzlanskog kantona 2021.-2027.)

Ekonomski razvoj	Društveni razvoj	Održivi infrastrukturni razvoj i zaštita okoliša	Ukupno
146.981.193	159.229.626	306.210.819	612.421.638

2.21 SWOT analiza i strateško fokusiranje

Ekonomski razvoj

	SNAGE (Strengths – S)	SLABOSTI(Weaknesses - W)
UNUTRAŠNJE OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Povoljan geostrateški položaj Tuzlanskog kantona (blizina granice sa EU, Međunarodni aerodrom Tuzla, blizina granice sa Republikom Srbijom, te pristup transportnim koridorima prema Centralnoj Evropi, Turskoj I Bliskom Istoku) - Bogatstvo prirodnih resursa (šume, rijeke, minerale, rude) - Ujednačen razvoj prerađivačke proizvodnje po lokalnim zajednicama kantona - Tradicionalno razvijena drvno-prerađivačka industrija, snažno orijentisana ka izvozu - Učešće poslovnih subjekata TK u ukupnom izvozu F BiH sa 1/5 - Povoljni prirodni uslovi za razvoj poljoprivredne proizvodnje - Prisutnost obilja turističkih atrakcija počitavom području Kantona 	<ul style="list-style-type: none"> - Nepovoljni demografski trendovi (negativan prirodni priraštaj, povećanje udjela starijeg stanovništva u ukupnom broju stanovnika, smanjenje broja stanovnika na području Kantona) - Prisustvo “sive ekonomije” koja šteti razvoju poslovnog okruženja - Nedovoljna digitalizacija poslovnih subjekata - Usitnjenost poljoprivrednih parcela, niska produktivnost proizvođača, nesigurnost otkupa - Migracija radnosposobnog stanovništva u zapadno-evropske zemlje, sa sve izraženijim trendom preseljenja čitavih porodica - Nedostatak kvalifikovane radne snage u svim djelatnostima, uz istovremeno visok broj nezaposlenih osoba koje ne mogu naći zaposlenje
	PRILIKE(Opportunities - O)	PRIJETNJE (Threats – T)
VANJSKO OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Razvoj naučno-tehnoloških parkova kao preduvjet za snažniji razvoj privrede Tuzlanskog kantona - Razvoj tri ključne oblasti kroz koncept “pametne specijalizacije” sa ciljem povećanja konkurentnosti u regiji - Intenacionalizacija poslovanja I umrežavanje sa BH dijasporom radi transfera znanja I tehnologija, te jačanja izvoznog materijala - Jačati konkurentnosti mladih na tržištu rada još tokom školovanja, jačati saradnju obrazovnih institucija i privrede - Razvoj Tuzlanskog kantona kao održive turističke destinacije promovišući biciklizam, adrenalinske i avanturističke sportove 	<ul style="list-style-type: none"> - Politička i sigurnosna nestabilnost u BiH, nepovoljna zakonska regulativa za investitore - Odlazak visokoobrazovanih osoba uz starenje populacije usljed negativnog prirodnog priraštaja će značajno narušiti ekonomsku situaciju u budućnosti - Oslabljeno stanje privrede usljed posljedica izazvanih pandemijom COVID-19

Društveni razvoj

	SNAGE (Strengths – S)	SLABOSTI(Weaknesses - W)
UNUTRAŠNJE OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Postojanje kvalificiranih stručnih kadrova u školstvu, zdravstvu i javnim uslugama; - Postojanje nekoliko Univerziteta u Tuzli; - Raznovrsnost obrazovne ponude srednjeg i visokog obrazovanja; - Razvijenost zdravstvene infrastrukture (dovoljan broj domova zdravlja, područnih ambulanti, kliničkih centara i bolnica) - Postojanje obučeni i stručni zdravstvenih radnika i timova porodične medicine; - Razvijena mreža Centara za socijalni rad i socijalnih ustanova sa specijaliziranim programima psiho-socijalnih usluga; - Značajan broj sportskih organizacija i klubova; - Postojanje značajnog broja domova kulture i biblioteka na području Tuzlanskog kantona; - Uspostavljeni štabovi civilne zaštite u gradu Tuzla i u svim općinama Kantona te na nivou Kantona; - Prisutnost velikog broja organizacija civilnog društva (međunarodnih i lokalnih NVO) i njihova osposobljenost da apliciraju na međunarodne projekte; 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljna ulaganja u razvoj nove i obnovu/adaptaciju postojeće obrazovne infrastrukture na svim nivoima obrazovanja; - Nedostatak naučno-istraživačkih parkova i obrazovnih centara za sticanje praktičnih vještina u skladu sa potrebama tržišta rada; - Zastarjelost postojeće i nedostatak savremene medicinske dijagnostičke opreme; - Dotrajalost objekata zdravstvene zaštite i nedovoljna ulaganja u zdravstvenu infrastrukturu; - Nedostatak sredstava u Budžetu Kantona za isplatu svih novčanih naknada i pomoći koje su propisane zakonom; - Nedostatak sportskih terena i objekata (zatvorenih bazena, savremenih stadiona, sportskih dvorana itd.), i nedovoljno razvijena postojeća sportska infrastruktura u odnosu na evropske standarde; - Nizak nivo obučenosti i tehničke opremljenosti subjekata zaštite i spašavanja, kao i zaštite od požara; - Veliki broj nesaniranih klizišta na području TK; - Visina izdvojenih sredstava za organizacije civilnog društva u cilju sufinansiranja projekata međ. zajednice nije dovoljna; - Nedovoljno iskorišteni kapaciteti NVO sektora, posebno u namicanju sredstava
	PRILIKE (Opportunities - O)	PRIJETNJE (Threats – T)
VANJSKO OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Procesi integracije BiH u EU i druge međunarodne institucije i grupacije (CEFTA, NATO, WTO,...) - Povećanje broja programa, projekata i aktivnosti usmjerenih na jačanje uloge žene u društvenoj zajednici (zapošljavanje, obrazovanje, politika i dr.); - Postojanje pristupnih fondova EU i međunarodnih razvojnih agencija i institucija; - Inicijative za organizovanje osnovnog obrazovanja na lokalnom nivou i visokog obrazovanja na federalnom nivou; - Informatizacija zdravstvenog sistema u Tuzlanskom kantonu; - Uvođenje privatne zdravstvene prakse u zdravstveni sistem; - Mogućnost javno-privatnog partnerstva; - Mogućnost otvaranja privatnih centara za brigu o starim licima; - Izrada Strategije razvoja FBiH 2021-2027 i postojanje sektorskih strategija i akcionih planova usmjerenih na društveni razvoj i socijalno uključivanje; 	<ul style="list-style-type: none"> - Izloženost elementarnim nepogodama (poplave, klizišta, suše i dr.); - Izražena zainteresovanost mladih i obrazovanih ljudi da napuste TK i BiH; - Spor oporavak od ekonomske krize; - Sporost u procesima integracija BiH u EU i druge međunarodne institucije i grupacije; - Nemogućnost monitoringa kvalitete obrazovanja u privatnim školama i univerzitetima; - Odliv stručnog medicinskog, ali i ostalog kadra sa područja Kantona - Nestimulirajući zakonski okvir za razvoj sporta i kulture na federalnom nivou; - Nestabilna politička situacija u BiH i TK; - Neefikasna komunikacija Kantona sa višim nivoima vlasti (i obratno) po pitanju društvenog razvoja; - Pandemija COVID-19 i njen negativni uticaj na cjelokupni razvoj kantona - Neadekvatan odgovor države BiH na pojavu migrantske krize

Održivi infratsrukturni razvoj i zaštita okoliša

	SNAGE (Strengths – S)	SLABOSTI(Weaknesses - W)
UNUTRAŠNJE OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Postojanje i razvojni potencijali Međunarodnog aerodroma Tuzla kojim upravlja Tuzlanski kanton - Tuzlanski kanton svojim energetske kapacitetima daleko nadmašuje potrebe Kantona za električnom energijom; - Uspostavljeno tržište i prisustvo privrednih subjekata u sektoru prikupljanja otpada; - Postojanje stručne i organizacione baze za planiranje i primjenu mjera energetske efikasnosti (projekti, analize, studije, certifikacija), prvenstveno u sektorima javne rasvjete i zgradarstva; - Povećanje frekvencije putničkog zračnog saobraćaja - Uspostavljen kargo Saobraćaj sa Međunarodnog Aerodroma Tuzla. - Veliki razvojni hidropotencijal Jezera Modrac - Trend povećanja obuhvata građana sistemom vodosnabdjevanja - Postojanje Prostornog plana Tuzlanskog Kantona 205-2025 (ažuriran 2017.g.) - Velike površine Tuzlanskog kantona pod šumskim resursima (50% površine kantona) - 	<ul style="list-style-type: none"> - Nivo razvijenosti i struktura cestovne i željezničke infrastrukture ne omogućavaju veći stepen integracije saobraćajne infrastrukture Tuzlanskog kantona sa drugim sistemima unutar BiH i okruženja; - Neadekvatni strateški i planski dokumenti u sektorima razvoja javne infrastrukture; - Nedovoljni kapaciteti i nepostojanje funkcionalnog sistema monitoringa kvaliteta (zagađenja) voda, zraka, zemljišta; - Nepostojanje katastra zagađivača (voda, zrak, zemljište); - Nepostojanje katastra Klizišta i centralnog informacionog sistema za Realno praćenje rizika od prirodnih i drugih nesreća - Veliki broj klišta koje klizanjem tla ugrožavaju mnoge građevinske i infrastrukturne objekte, pa i čitava naselja. - Javne usluge nisu digitalizirane - Ne postojanje željezničkog putničkog saobraćaja u - Veliki pritisak individualnih i industrijskih zagađivača na zrak (Tuzlanski kanton je jedan od najzagađenijih rgegija u Evropi) - Nesikorištenost potencijala jezera Modrac - Neiskorištenost potencijala Centralnog daljinskog grijanja u cilju smanjenja zagađenja Zraka.
	PRILIKE (Opportunities - O)	PRIJETNJE (Threats – T)
VANJSKO OKRUŽENJE	<ul style="list-style-type: none"> - Procesi integracije BiH u EU i druge međunarodne institucije i grupacije (CEFTA, NATO, WTO,..); - Postojanje pristupnih fondova EU i međunarodnih razvojnih agencija i institucija; - Mogućnost javno-privatnog partnerstva; - Izrada Strategije razvoja FBiH 2021-2027 i postojanje sektorskih strategija u sektoru okoliša;; - Razvojni programi koje provodi UNDP BiH; - Reforme u energetske sektoru i liberalizacija tržišta snabdjevanja električnom energijom; - Međunarodno preuzete obaveze i domaća legislativa za uvođenje i primjenu standarda u oblasti korištenja i zaštite prirodnih resursa (konvencije, bilateralni sporazumi,..); 	<ul style="list-style-type: none"> - Neefikasna komunikacija Kantona sa višim nivoima vlasti (i obratno) po pitanju društvenog razvoja; - Tuzlanski kanton ostao izvan glavnih cestovnih koridora; - Nizak nivo investicija u održavanje i razvoj infrastrukture i željeznica generalno; - Neispunjavanje međunarodno preuzetih obaveza i dogovorenih rokova u oblasti zaštite okoliša; - Ne postoje planovi upravljanja vodama na nivou Kantona/pod-sliva; - Izgradnja elektroenergetskih postrojenja (Blok 7 Termoelektrane Tuzla, Termoelektrana Banovići); - Izgradnja Autoceste 5c i Autoceste/brze ceste Sarajevo-Beograd, preko koridora koji vodi kroz Tuzlanski kanton

2.21.1 Strateško fokusiranje

Uspješnost razvoja Tuzlanskog kantona mjeriti će se sposobnošću da se prevladaju uočene slabosti i prijetnje bržem rastu, ali isto tako i da se iskoriste razvojni potencijali koji nesumnjivo postoje. U tom smislu predložena su sljedeća strateška i dugoročna opredjeljenja Tuzlanskog kantona, odnosno strateški fokusi:

Tabela 84. Strateški fokusi

1.	Održiv ekonomski razvoj na prvcu zelene tranzicije i digitalne transformacije
2.	Razvoj inkluzivnog, prosperitetnog i modernog društvenog sektora
3.	Resursno efikasan i održiv infrastrukturni i prostorni razvoj u funkciji zaštite okoliša
4.	Efikasna javna administracija u funkciji unapređenja kvaliteta života građana i privlačenja investicija u svim aspektima razvoja
5.	Digitalizacija ekonomije i javnih usluga

Strateški fokus 1. Održiv ekonomski razvoj na prvcu zelene tranzicije i digitalne transformacije

Ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica izazvanih pandemijom koronavirusa biti će prvi veliki izazov ekonomskom razvoju Tuzlanskog kantona u periodu implementacije strategije. Čini se najvažnijim donijeti odgovarajuće politike i mjere kako bi se ublažio negativni ekonomski i socijalni učinak pandemije koronavirusa i učinila privreda kantona održivom, otpornijom i bolje pripremljenom za izazove i mogućnosti zelene tranzicije i digitalne transformacije koja treba doprinijeti jačanju malih i srednjih poduzeća i industrije. Zelena tranzicija i digitalna transformacija su označeni kao glavni pokretači oporavka i dugoročnog rasta Europske unije, a Tuzlanski kanton svjestan značaja tržišta i integracija Europske Unije za konkurentnost privrede i industrije kantona će u narednom periodu uskladiti svoj ekonomski razvoj s pravcima zelene tranzicije i digitalne transformacije. Obnovljivi izvori energije i zelena energetska tranzicija te smanjenje emisija štetnih plinova prije svega CO₂ tako postaju snažan izazov za održivi ekonomski razvoj a naročito u kontekstu početka izgradnje novih termoenergetskih kapaciteta u Tuzlanskom kantonu.

Prerađivačka industrija jedan je od sektora s najvećim brojem poslovnih subjekata i ukupnoj zaposlenosti i čini najveći udio u ukupnom izvozu kantona. Zbog navedenih razloga prerađivačka industrija mora biti najvažniji oslonac privrede kantona i njegova strateška odrednica. Konkurentan i efikasan industrijski sektor ovisi o sposobnosti industrije da se neprekidno prilagođava i reagira na promjene koje se događaju oko nje. Potrebno je usmjeravati aktivnosti na strukturne reforme i prilagođavati se potrebama i zahtjevima tržišta. Važna je i uloga i koordinacija vlada TK i F BiH čiji je zadatak unapređivati uslove za odvijanje spomenutih aktivnosti, intervenirati samo u slučaju tržišnog neuspjeha i tako doprinijeti efikasnijem funkcioniranju tržišta i stvaranju povoljnog poduzetničkog okvira.

Održiva poljoprivreda je bitan segment ukupnog razvoja ruralnih sredina Tuzlanskog kantona, koji se razvija kroz uspostavljanje i razvoj konkurentnih oblika proizvodnje i konkurentnih poljoprivrednih gazdinstava, zaštitu i očuvanje poljoprivrednog zemljišta i okoliša, i uklopljenost u ciljeve ukupnog razvoja lokalne zajednice. Održiv razvoj poljoprivrede podrazumijeva restrukturiranje i diverzifikaciju postojeće poljoprivredne proizvodnje i poljoprivrednih gazdinstava, u cilju njihovog usklađivanja sa

standardima EU, povećavanja kvalitete i produktivnosti, razvoja konkurentnosti i osposobljavanja za nastupanje na otvorenom tržištu u procesu pristupanja Europskoj uniji.

Respektabilan broj poslovnih zona i poduzetničkih potpornih institucija već su rezultirali privlačenjem stranih investicija u sve gradove i općine kantona. Ohrabren postignutim rezultatima Tuzlanski kanton će nastaviti podržavati izgradnju poslovnih zona i poduzetničkih potpornih institucija i nastojati svoje politike i programe vertikalno uskladiti sa jedinicama lokalne samouprave i Federacije BiH kako bi se ostvarili veći efekti. Podrška izgradnji savremeno opremljenim poslovnim zonama namijenjenih preduzećima usmjernim na razvoj i primjenu novih tehnologija na pravcima zelene tranzicije i digitalne transformacije i stvaranja oaza za domaće i ino investitore sa posebnim fokusom na dijasporu će zauzimati važno mjesto u politikama održivog ekonomskog razvoja. Razumijevajući važnost naučno-tehnoloških parkova za umrežavanje resursa univerziteta, privrednika i investitora i njihov doprinos poticaju osnivanja novih preduzeća, zapošljavanju i podizanja konkurentnosti postojećih malih i srednjih preduzeća, kanton će uložiti značajnu podršku za njihovo osnivanje.

Strateški fokus 2. Razvoj inkluzivnog, prosperitetnog i modernog društvenog sektora

Kvaliteta života stanovnika Tuzlanskog kantona uveliko je određena kvalitetom javnih usluga i društvene infrastrukture. U nastupajućem planskom periodu ovakav razvoj zasnivati će se na unapređenju obrazovnog nivoa, očuvanju zdravlja stanovništva, odnosno potpunijem zadovoljavanju zajedničkih potreba stanovništva po obimu, kvaliteti i dostupnosti

U prvom redu, kvalitetno obrazovanje podrazumijeva stjecanje znanja i vještina, ne samo stručnih, već i životnih, uvažavajući osnovne principe cjeloživotnog učenja. Ključno je pratiti razvoj, ali i učestvovati i biti dio inicijativa koje su u funkciji unaprijedjenja i modernizacije (digitalizacije) životnog okruženja.

Za takvo obrazovanje potrebno je razvojne inicijative usmjeriti na moderniziranje nastave i nastavnog procesa koji se usaglašen sa potrebama tržišta rada, i koja potiče mobilnost učenika i nastavnika i omogućava kvalitetnu saradnju sa ključnim nacionalnim i internacionalnim akterima. Neophodno je osigurati kvalitetnu informaciono-komunikacijsku podršku koja će voditi ka savremenoj digitalizaciji nastavnih procesa i pružanja kvalitetnih usluga na svim nivoima obrazovanja. Ulaganjem u obrazovnu infrastrukturu i razvoj ljudskih potencijala, primarno nastavnika, opremanjem naučno istraživačkih kabineta i laboratorija, osnivanjem naučno-tehnoloških parkova, stvorice se temelji budućeg savremenog društva.

Uz obrazovanje, potrebno je promovirati razvoj zdravstva, socijalnih usluga, njegovanje kulture, ali i kulturno – istorijskog nasljeđa - te multidisciplinarnih i inovativnih pristupa u rješavanju definisanih društvenih izazova – posebno u segmentu upravljanja sigurnosti svih građana. Glavne razvojne potrebe u sektoru zdravstvene zaštite i socijalnih usluga su: moderniziranje tehnološke opreme za dijagnostiku i liječenje, informatizacija zdravstvenog sistema i Sistema socijalne zaštite, unaprijedjenje socijalnih usluga kroz jačanje zakonodavnih i regulatornih okvira.

Potencijal za razvoj navedenih segmenata društvenog djelovanja je velik, a potrebno je usmjeriti se na umrežavanje vladinog i nevladinog sektora, osigurati ažuran registar evidencije istih, te osigurati finansijsku podršku razvoju organizacija civilnog društva i organizacija koje djeluju pri ustanovama u kulturi, umjetnosti i sportu. Poseban focus potrebno je staviti na izgradnju njihovih kapaciteta za namicanje sredstava, kako od strane viših niva vlasti, tako i od drugih nacionalnih i medjnardnih razvojnih fondova.

Razvoj inkluzivne i prosperitetne društvene infrastrukture namijenjene poboljšanju kvalitete života svih građana, uz poštovanje principa očuvanja okoliša strateški je važno za buduću sveukupnu razvijenost Tuzlanskog kantona, i povezivanje u regiji i šire. Ponajprije se to odnosi na stvaranje prostornih, privrednih i društvenih uslova za život i rad kroz daljnju izgradnju komunalne infrastrukture, izgradnju i poboljšanje saobraćajne mreže, te posebno provođenje mjera zaštite okoliša, a sve na načelima održivog razvoja.

Strateški fokus 3. Resursno efikasan i održiv infrastrukturni i prostorni razvoj u funkciji zaštite okoliša

Bogati prirodni resursi Tuzlanskog kantona imaju velik potencijal za rast ekonomije temelje na održivom korištenju dostupnih resursa, kako prirodnih tako i resursa iz obnovljivih/recikliranih izvora. Eksploatacijom ruda i njihovim korištenjem primarno u energetske sektoru za dobijanje električne i toplotne energije, rezultiralo je visokim zagađenjem zraka, tla i vodnih resursa, te su prioritetne razvojne potrebe u ovom sektoru proširenje sistema za praćenje kvalitete zraka na područje cjelog kantona, zatim uspostava sistem monitoringa kvalitete tla i vodnih resursa. Od ključne važnosti je finalizirati registar/katastar ključnih zagađivača na području TK kao i katastrofe klizišta i vodnih/izvorišnih potencijala, a sve kako bi se zaštitio okoliš i smanjio rizik od prirodnih i drugih nesreća.

Potrebno je raditi na izradi elaborata zaštite prirodnih i kulturno-historijskih područja i spomenika, kako bi se sačuvala bioraznolikost i ekološki sustavi visoke vrijednosti. Istovremeno sa zaštitom, postoji potencijal korištenja u svrhu turizma koji se zasniva na usluzi pristupa očuvanoj prirodnoj baštini, kao npr. avanturistički i biciklistički turizam. Potencijal čistog okoliša moguće je razviti kroz eko-turizam i eko poljoprivredu ekološkom proizvodnjom hrane.

Izgradnja nove i modernizacija postojeće javne infrastrukture mora pratiti rastuće potrebe stanovništva i privrede za većim obimom usluga koje trenutno koriste, ali i zadovoljiti nove zahtjeve koji se javljaju kao posljedica klimatskih promjena i promjena u ekonomskom okruženju. U tom kontekstu potrebno je povećati obuhvat stanovništva javnim sistemom vodosnabdjevanja kao i sistemom odvodnje otpadnih voda, dok bi se sistemi za tretman otpadnih voda (iz urbanih područja i privrede) trebali implementirati na svim općinama i gradovima TK. Uspostavljanje monitoringa kvalitete pijaće vode i zaštita postojećih izvorišta je od ključnog značaja za unaprijedjenje kvaliteta usluga građanima.

Neophodna je sanacija i revitalizaciju jezera Modrac kao najznačajnog resursa tehničke i pitke vode na Kantonu, i ključnog resursa koji može katalitički ubrzati razvoj Kantona u svim segmentima (ekonmski potencijal, turistički potencijal, zađtita vodne bioraznolikosti, potencijal povećanja ribljev fonda itd.)..

Razvojne potrebe u području upravljanja otpadom trebaju biti usmjerene na povećanje obuhvata domaćinstava koje su uključene u sistem prikupljanja i razdvajanja otpada. Smanjenje divljih deponija i uspostava regionalnih sanitarnih deponija su neophodne za buduću razvoj TK.

Uvažavajući činjenicu da je jedan od nosilaca razvoja Kantona energetske sektor, okosnica djelovanja u ovoj oblasti u narednom periodu morala bi biti optimizacija korištenja energije uz intenziviranje primjene obnovljivih izvora energije i što dosljedniju primjenu principa energetske efikasnosti. Kako bi se udio individualnih ložišta smanjio i time doprinijelo održivom korištenju prirodnih resursa i smanjenju zagađenja okoliša, potrebno je povećati obuhvat stanovništva organizovanim sistemom

snabdijevanja toplotnom energijom, ali i osigurati ujednačenije pokrivanje teritorije Kantona sistemima daljinskog grijanja

Kvalitetna saobraćajna povezanost Kantona osnovni je preduslov za njegov integrirani i održivi razvoj lako se kontinuirano ulaže u razvoj cestovne infrastrukture, potrebe za širenjem cestovne mreže, spajanje na koridor Vc i izgradnja brzih cesta i zaobilaznica prema centralnoj i sjevernoj BiH su od izuzetnog značaja za saobraćajnu deblokadu Tuzlanskog kantona. Potrebno je razvoj cestovne mreže uravnotežiti na svim dijelovima Kantona, te isti kvalitetno povezati sa Međunarodnim aerodromom Tuzla. S druge strane, zračni promet robe i putnika je u posljednjim godinama zauzeo važno mjesto u potencijalima razvoja TK. Nastavak ulaganja u proširenje kapaciteta Aerodroma je od izuzetnog značaja za privredu i društveni razvoj Tuzlanskog kantona. Pored razvoja saobraćajne infrastrukture, potrebno je razmotriti i razvoj održivog transporta kroz izgradnju povezivanje biciklističkih staza na cijeloj teritoriji TK.

Strateški fokus 4. Efikasna javna administracija u funkciju unapređenja kvaliteta života građana i privlačenja investicija u svim aspektima razvoja

Efikasna javna administracija jedna je od ključnih pretpostavki ostvarenja razvojnih prioriteta i strateških pravaca razvoja Tuzlanskog kantona. Zaostajanje javne administracije u praćenju savremenih trendova i jačanju kapaciteta koji će omogućiti efikasnu realizaciju planiranih prioriteta i mjera može u značajnoj mjeri negativno utjecati na razvojne efekte.

Digitalizacija i jačanje kapaciteta zaposlenika organa javne uprave u Tuzlanskom kantonu stvorice pretpostavke za unapređenje poslovnog okruženja ali i proces pružanja javnih usluga za građane, a sa druge strane omogućiti i efikasnije namicanje vanjskih izvora sredstava za finansiranje razvojnih prioriteta TK. U tom kontekstu stvorili bi se i kvalitetniji preduslovi za privlačenje investicija na područje Kantona.

Od posebnog značaja je i unapređenje kvaliteta i transparentnosti javne uprave, te uspostava racionalne i funkcionalne organizacije javne uprave koja će otkloniti nepotrebno trošenje resursa, a istovremeno biti sposobna raditi na realizaciji identifikovanih i definisanih prioriteta razvoja Tuzlanskog kantona.

Optimalno korištenje resursa kantonalnih organa uprave je još jedna od oblasti na koju je potrebno fokusirati napore u narednom planskom periodu, kako bi se sredstva usmjerila ka jačanju kapaciteta za kvalitetnije pružanje javnih usluga.

Strateški fokus 5. Digitalizacija ekonomije i javnih usluga

Ukoliko se razmotre svi prethodni fokusi, može se zaključiti da je digitalizacija ekonomskog sektora i javnih usluga, ključna za budući razvoj Tuzlanskog Kantona, naročito u ovom periodu koji predstavlja prelaz iz post industrijskog društva u digitalno društvo. Digitalizacija tj. inteligentno povezivanje ljudi, procesa, podataka i stvari je ključno za održavanje produktivnosti i konkurentnosti ekonomije, razvoj inovacija i stvaranje radnih mjesta. Ona će omogućiti preobrazbu ekonomije i osigurati osnovu za postizanje dugoročnog rasta. Pored toga što se za razvoj digitalnog društva mora obezbjediti digitalna infrastruktura, mora se osigurati i obrazovanje javnosti tj. unaprijediti digitalne vještine stanovništva i ohrabriti firme da koriste nove tehnologije.

U tom kontekstu poseban fokus treba biti na razvoju digitalne infrastrukture i širokopojasnog interneta, uspostaviti normativni okvir koji će omogućiti poslovnim subjektima lakše poslovanje i pružanje online javnih usluga građanima i digitalizaciju javne uprave. Od izuzetne važnosti je "mapirati

IKT mrežu” na području Kantona, te izraditi i implementirati Akcioni plan razvoja širokopojasne infrastrukture na cijeloj teritoriji Kantona, u skladu sa Strategijom razvoja širokopojasnog pristupa internetu u BiH, kako bi se osiguralo održivo i konkurentno privredno i društveno digitalno okruženje. To podrazumijeva uvođenje tehnologija nove generacije brzog i ultra brzog interneta, korištenje širokog radiofrekventnog spektra za razvoj mobilnih komunikacija (potpuna implementacija 4G i uspostava 5G+ okruženja), te razvoj interoperabilnih aplikacija

2.22 Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima

U ovom dijelu Strategije razvoja Tuzlanskog kantona za period 2021.-2027. godina daje se razvojna perspektiva Kantona ogleđana u viziji Kantona i izvan vremenskog horizonta ove strategije. Strateški cilj je cilj najvišeg nivoa koji utječe na sveukupni pravac razvoja i predstavlja jasan smjer kretanja u dugoročnom periodu. Strateška platforma razvoja Tuzlanskog kantona temelji se na tri strateška cilja, koji osiguravaju sinergijske efekte između ekonomskog i društvenog razvoja te zaštite okoliša.

2.22.1 Vizija razvoja

Vizija razvoja predstavlja težnju, dugoročnu namjeru, pravac djelovanja i poželjno stanje u budućnosti. Članovi Kantonalnog odbora za razvoj razmatrali su Viziju razvoja Tuzlanskog kantona za period 2016.-2020. godina i zaključili da je tada definirana Vizija u svim svojim elementima i dalje aktuelna i da odgovara postojećem stanju i promjenama u okruženju, te prihvaćeno da u strateškom periodu 2021.-2027. godina ostane nepromijenjena. U tom smislu, Vizija razvoja Tuzlanskog kantona je predstavljena kao:

„Tuzlanski kanton - otvorena, ekonomski atraktivna i društveno dinamična evropska regija, koja na prepoznatljiv način osigurava spoj industrijske tradicije, održivog razvoja i kvalitete života, poštovanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti stanovništva koje u njemu boravi, radi i investira.“

2.22.2 Strateški ciljevi, sa indikatorima

Strateški ciljevi su usklađeni sa nacrtom Strategije razvoja FBiH i Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH, kojim se utvrđuju zajednički podciljevi i indikatori za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum) te usmjeravaju budući procesi strateškog planiranja.

1. Dinamičan i održiv ekonomski razvoj u povoljnom poslovnom okruženju
2. Razvijen inkluzivni i prosperitetni društveni sektor sa jednakim pravima za sve građane
3. Resursno efikasan i održiv infrastrukturni razvoj

2.22.2.1 Strateški cilj 1. Dinamičan i održiv ekonomski razvoj u povoljnom poslovnom okruženju

Umreženost djelovanja velikog broja faktora (ljudskih resursa, prirodnih dobara, kapitala, tehnologija) koji se međusobno razlikuju po prirodi, značaju i intenzitetu u procesu ostvarivanja rezultata i u narednom periodu će predstavljati polugu ekonomskog razvoja Tuzlanskog kantona koga obilježava opredjeljenost usklađivanju održivog ekonomskog razvoja kantona s prvcima zelene tranzicije i digitalne transformacije. Sedmogodišnji period za koji se postavlja ovaj cilj će biti obilježen rastućim zahtjevima za novim tehnologijama koje će omogućiti stvaranje novih proizvoda, usluga, tržišta i novih poslovnih modela. Biće to dinamičan period u kome će se oblikovati nove vrste poslova koji još ne

postoje i kojima su potrebne vještine koje mi još nemamo, a oni će podrazumijevati pomjeranje s linearne proizvodnje na cirkularnu ekonomiju. Povećanje ulaganja u istraživanje, inovacije i modernu infrastrukturu pomoći će u kreiranju proizvoda i usluga s visokom dodanom vrijednosti, razvoju novih proizvodnih procesa i otvaranju radnih mjesta u tom procesu. Posebno će biti važna povećana ulaganja u istraživanje i primjenu tehnologije, u područjima kao što su umjetna inteligencija, 5G, analiza podataka i metapodataka čime će se stvarati pretpostavke za konkurentost preduzeća i njihovo uklapanje u globalne lance vrijednosti.

Imperativ podizanja nivoa konkurentosti radi opstanka i održivosti privrede treba rezultirati razvijanjem konkurentog poslovnog okruženja. Razumijevajući potrebu kreiranja povoljnog poslovnog ambijenta u kome će poduzetnici svoje ideje pretvarati u akcije i osnivati nova preduzeća, a preduzeća svih veličina napredovati i rasti, Tuzlanski kanton će nastaviti sa još većim ulaganjima u razvoj savremeno opremljenih poslovnih zona i poduzetničkih potpornih institucija a naročito naučno-tehnoloških parkova. Respektujući postignute rezultate inostranih investitora i njihov doprinos ekonomskom i društvenom razvoju, nastaviti će se ulaganjem u stvaranje investicijskih oaza ravnomjerno raspoređenim u gradovima i općinama Tuzlanskog kantona. I dalje će se poticati razvoj preduzeća u prerađivačkoj industriji, poljoprivredi, turizmu kao važnim pokretačima zapošljavanja i prosperiteta privrede i društva. U skladu sa mogućnostima u narednom periodu će biti potican razvoj napredne proizvodnje koja se ogleda u primjeni znanja i inovativne tehnologije za proizvodnju složenih proizvoda i poboljšanju procesa za smanjenje otpada, onečišćenja, potrošnje materijala i potrošnje energije.

Prvi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim pretpostavkama:

- da se, ulaganja u razvoj poduzetništva, osnivanje novih i rast i razvoj postojećih preduzeća u vodećim industrijskim granama vrše ravnomjerno kako bi se osigurao ravnomjeran privredni razvoj kantona, transformacija preduzeća i povećanje konkurentosti na domaćem i ino tržištu;
- da se, ulaganja u poslovne zone, potporne poduzetničke institucije s posebnim naglaskom na naučno-tehnološke parkove stvore povoljni uslovi za razvoj preduzeća spodobnih da primijene nove tehnologije i razvoj investicionih lokacija koje će privući investitore (domaće, inozemne i dijasporu) čija preduzeća će kreirati privlačna i atraktivna radna mjesta koja će zaustaviti emigraciju stanovništva iz kantona;
- da se, uspostavi dinamično tržište rada i da se umrežavanjem obrazovnog sistema i preduzeća kreiraju kroz dualni sistem obrazuju stručni profili neophodni za korištenje digitalnih tehnologija koje će postati glavni faktor konkurentske prednosti u novoj cirkulirajućoj, zelenoj ekonomiji, a koje će rezultirati većim obimom novostvorene vrijednosti i većim blagostanjem za zaposlene i za građane kantona.
- Da se, ulaganjima u istraživanje i razvoj i primjenu tehnologije iskoriste potencijali univerziteta i preduzeća, da se kroz nove oblike umrežavanja i finansiranja (npr. javno-privatna partnerstva) potakne razvoj preduzeća koja će svoje poslovanje pronalaziti u sektorima visokih tehnologija i na taj način stvarati pouzdanu infrastrukturu za rast i razvoj preduzeća u prerađivačkoj industriji, poljoprivredi, turizmu i uslugama.

Tabela 85. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 1.

	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
STRATEŠKI CILJ 1 DINAMIČAN I ODRŽIV EKONOMSKI RAZVOJ U POVOLJNOM POSLOVNOM OKRUŽENJU	Nivo razvijenosti – indeks/rang	FZZPR	0,81 (6)	1,1 (3)
	Radno sposobno stanovništvo (15-64)	FZZPR	307.156	320.000
	Zaposleni - prosjek	FZZPR	99.067	130.000
	Neto plaća - prosječna u KM	FZZPR	824	1.500
	Broj poslovnih subjekata – broj sa stanjem 31.12.	FZZPR	21.021	22.000
	Pokrivenost uvoza izvozom (%)	FZZPR	88,3	90
	Industrijska proizvodnja - indeks	FZZPR	97,9	105
	% javnih i privatnih preduzeća koje koriste fiksnu širokopojasnu internet konekciju	FZS		

2.22.2.2 Strateški cilj 2. Razvijen inkluzivni i prosperitetni društveni sektor sa jednakim pravima za sve građane

Inkluzivan društveni razvoj je razvoj koji jača povjerenje u društvu, osobnu i ekonomsku sigurnost i dinamičnost, pravedniju raspodjelu dohotka, bolju socijalnu i političku koheziju (posebice uključivanjem marginaliziranih skupina), bolji pristup odgoju, obrazovanju, obuci i nauci, bolje prilike za sticanje znanja, vještina i kompetencija potrebnih za 21. vijek, te dobro mentalno i javno zdravlje.

Obrazovanje i zdravlje imaju ključnu ulogu u razvoju ljudskog kapitala, nužnog za ubrzan ekonomski razvoj. No, oni su ne samo važni inputi (jer doprinose povećanje produktivnosti i proizvodnje) nego i važni outputi jer izravno utiču na ljudsko blagostanje.

Zdravlje i obrazovanje se neće popravljati automatski, s ubrznim rastom i povećanjem dohotka. Nužna je aktivna politika za dostizanje optimalne veličine investicija u obrazovanje i zdravstvo, koja pri tome posebno pazi da ne dolazi do distorzija i jačanja društvenih nejednakosti. Unapređenje obrazovanja postiže se s fokusom na razvoj kapaciteta nastavnika, modernizaciju/digitalizaciju škola i nastavnih procesa, kao i efikasan sustav cjeloživotnog učenja koji će biti podrška nezaposlenima i ranjivim skupinama za uključivanje na tržište rada, poštujući načela društva jednakih mogućnosti i inkluzije. Unapređenje pristupa i kvaliteti usluga zdravstvene zaštite i socijalnih usluga temelji se na efikasnijoj organizaciji rada sistema podržanog informatizacijom poslovnih procesa, boljom opremljenošću medicinskom tehnologijom i ulaganje u strateški pristup zadržavanju postojećeg osoblja.

Aktiviranje boljeg dijaloga Vlade s organizacijama civilnog društva i uspostava systemske podrške za djelovanje udruženja u ulozu praćenja transparentnosti rada javne uprave i borbe za jednaka prava svih građana, uključujući prava ranjivih skupina.

Drugi strateški cilj je zasnovan na sljedećim ključnim pretpostavkama:

- da se, poštujući komparativne prednosti TK, pristupi strateškom razvoju obrazovanja, posebno visokog obrazovanja, te zdravstva, socijalnih usluga i sportsko-kulturnih sadržaja na ravnomyeran, ravnopravan i dosljedan način za sve građane,

- da se, istovremeno uz razvojne procese, radi istovremeno na razvoju osnovnih principa individualne građanske, političke i službeničke odgovornosti u pogledu pružanja kvalitetnih javnih usluga na svim nivoima vlasti,
- međusobno nadopunjavanje gradova i komplementarnost u ekonomskom, obrazovnom, kulturnom i drugom domenu,
- ostvarivanje zajedničkih projekata između pojedinih općina/gradova Kantona u upravljanju cestovnim saobraćajem, uređenju prostora, očuvanju kulturnog i prirodnog naslijeđa.

Tabela 86. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 2.

STRATEŠKI CILJ 2	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
RAZVIJEN INKLUZIVNI I PROSPERITETNI DRUŠTVENI SEKTOR SA JEDNAKIM PRAVIMA ZA SVE GRAĐANE	Stepen migracija stanovništva, %	FZS	- 15	+5
	Grupa razvijenosti kantona na nivou FBiH	FZS	II	I
	Stopa prirodnog priraštaja stanovništva, na 1.000 stanovnika	FZS	0,0083	0,01
	Vitalni indeks	FZS	82	110
	Izdvajanja za zdravstvenu zaštitu po jednom stanovniku	Ministarstvo zdravstva		
	Indeks socijalne isključenosti (HSEI)	FZS	50,32%	40%

2.22.2.3 Strateški cilj 3. Resursno efikasan i održiv infrastrukturni razvoj

Klimatske promjene su dugoročna prijetnja održivosti planete, dok su na kratak i srednji rok prijetnja životu, snabdijevanju vodom, poljoprivredi, šumskim ekosistemima i staništima u mnogim zemljama. Nedovoljno uvažavanje klimatskih promjena i njihovih štetnih efekata, pojačano lokalnom degradacijom okoliša, rezultira sagledavanjem rasta na temelju pogrešnih indikatora blagostanja i progresu.

Stoga će posebna pažnja biti posvećena revitalizaciji devastiranih prirodnih područja, jer je to od ključnog značaja za očuvanje kvalitete zraka i vodnih resursa. To će rezultirati smanjenjem rizika od poplava i erozije zemljišta

U očuvanju kvalitete zraka, posebno u urbanim sredinama, okolišno održiv razvoj Tuzlanskog kantona će dati prednost okolišno prihvatljivoj gradnji, osiguranju mobilnosti građana kroz okolišno prihvatljive modele, korištenju novih tehnologija za smanjenje i kontrolu emisija iz prometa i ložišta, a sve uz pojačanu koordinaciju.

U narednom periodu potrebno je poseban akcent staviti na osiguranje potrebnih količina vode odgovarajućeg kvaliteta (uz održivo korištenje voda u svim namjenama), uzimajući pri tome u obzir dugoročnu zaštitu raspoloživih vodnih resursa, prvenstveno kroz obnovu i izgradnju vodne infrastrukture za vodosnabdjevanje, te prikupljanje i prečišćavanje otpadnih voda. Potrebno je povećavati obuhvat i poboljšanje javnog vodosnabdjevanja, održavati dobro stanje površinskih i podzemnih voda, kao i smanjivati rizik od ekstremnih hidroloških pojava.

Posvetiti se usklađivanju modela upravljanja otpadom sa principima savremenog upravljanja otpadom i ciljevima Evropske unije u smislu smanjenja količina otpada za odlaganje, te povećanja količina otpada za reciklažu, ponovno korištenje, te energetska iskorištenje, na način da se minimizira rizik po okoliš i zdravlje ljudi.

Nužno je promijeniti paradigmu energetskega razvoja i u focus staviti razvoj obnovljivih izvora energije (OIE). Također je nužno povećavati energijsku efikasnost (EnE), posebno u segmentu potrošnje energije, jer to ima najveći efekat na dekarbonizaciju energetskega sektora, na smanjenje troškova energije, dostupnosti mjera energetske efikasnosti svim građanima i na taj način uticati na smanjenje energetskega siromaštva. Sa ciljem unaprjeđenja sposobnosti sprečavanja, zaštite, ublažavanja posljedica i oporavka od globalnih i regionalnih kriza, neophodno je jačati kapacitete Sistema zaštite i spasavanja i provoditi Planove zaštite i spasavanja na kantonalnom i lokalnom nivou

Treći strateški cilj je zasnovan na sljedećim pretpostavkama:

- da se obrati pažnja na sprečavanje opterećivanja i zagađivanja okoliša, kao i poboljšanje i obnovu svih prirodnih resursa;
- čuvanje i zaštitu prirodnih resursa, racionalno korištenje resursa i takav način ekonomskog razvoja kojim se može osigurati obnova resursa;
- prekogranična i međunarodnu saradnju u zaštiti okoliša;
- koordiniranje ekonomskog razvoja i integriranje društvenog i ekonomskog razvoja u skladu sa zahtjevima zaštite okoliša i postojećim resursima;
- racionalno i ekonomično upravljanje urbanim ekosistemima (voda, energija, otpad),
- Smanjenje negativnih uticaja na okoliš kroz primjenu ekološki prihvatljivih saobraćajnih sredstava.
- Uvođenje mjera zaštite i prepoznavanje područja koja trebaju zaštitu,
- Prepoznavanje prirodnog i kulturnog naslijeđa, kao važnih ekonomskih faktora, te preduslova za razvoj turizma

Tabela 87. Indikatori (uticaja) realizacije Strateškog cilja 3.

	Indikator (uticaja)	Izvor	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
STRATEŠKI CILJ 3 RESURSNO EFIKASAN I ODRŽIV INFRASTRUKTURNI RAZVOJ	Broj zaštićenih područja	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice		
	% domaćinstava priključenih na centralni sistem grijanja	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	18,5%	30%
	% Općina/gradova Kantona pokrivenih sistemom monitoringa kvalitete zraka	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	23%	53,85%
	% Općina i gradova u pokrivenih sistemima tretmana otpadnih voda	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	23%	53,85%
	% Domaćinstava priključenih na kanalizacionu mrežu	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice	54,47%	65%
	Broj zaštićenih područja	FZZR		
	% obnovljivih izvora energije (OIE) u bruto finalnoj potrošnji energije (BFPE)	Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice		